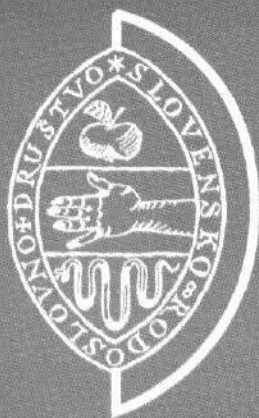

Časopis
slovenskega
rodoslovnega
društva

Letnik 8
številka 3
november 2001

REVEŠA

Kazalo

Uvodnik	3	Zemljiški kataster in zemljiške knjige	48
Peter Hawlina		Matevž Košir	
Pozdravni nagovor	4	Izvor slovenskih priimkov	52
Gradimo mostove		Janez Keber	
Al Peterlin, predsednik Slovenian Genealogy Society		Nemška paleografija od 16. do 20. stoletja	54
Pozdravni nagovor	4	Matevž Košir	
Naša skupna zgodovina		Vodilni v rodoslovnih raziskavah	61
Elizabeth Nick, Predsednica Kočevskega zgodovinskega in rodoslovnega društva		Harald W. Azmann	
Pozdravni nagovor	5	Šest let rodoslovne spletne strani	62
2001: rodoslovna odiseja		Tomaž Pisanski	
Peter Hawlina, predsednik slovenskega rodoslovnega društva		Spletna stran mednarodnega slovenskega rodoslovnega društva	64
Stiki s Slovenci po svetu - kdo je kdo v Sloveniji	6	George J. Plautz	
Zvone Žigon		Opravljen in načrtovane aktivnosti SGSI	65
Zgodovina Slovenije v nekaj stavkih	7	Ed Repic	
Stane Granda		Računalniški pripomočki in datoteke za rodoslovce	66
Vzroki za izseljevanje Slovencev v zadnjih dveh stoletjih	10	Peter Hawlina	
Marjan Drnovšek		Kočevje - zgodnji začetki	67
Evidenca potnikov v Tržaški luči	13	Edward Skender	
Aleksej Kalc		Rodoslovne raziskave na Kočevskem	73
Arhivi ameriških priseljencev	16	Kate Prunte	
Albert Peterlin		Migracije v Sloveniji v luči nemških priimkov	74
Slovenske naselbine v Združenih državah Amerike	18	Erik Krisch	
Matjaž Klemenčič		Kočevska - pusta in prazna	75
Slovinci v Avstraliji	23	Mitja Ferenc	
Jaka Okorn		Zgodovina območja Kostel od konca 15. do konca 19. stoletja	77
Emigranti v moji rodoslovni zbirki	24	Stanislav Južnič	
Leon Drame		Izkušnje profesionalnega rodoslovca	80
Slovinci v habsburški vojski	25	Branka Lapajne	
Rok Stergar		Organizacija podružnice / aktivnosti	81
Arhivi v Republiki Sloveniji - zakladnice virov za rodoslovna raziskovanja	29	Rose Marie Jisa	
mag. Vladimir Žumer		Slovenian Genealogy Society International, Inc., Organiziranost, resursi in indeksi	82
Zgodovinski arhiv Ljubljana in njegovo gradivo, zanimivo za rodoslovne raziskave	35	Albert Peterlin	
Sonja Anžič		Avtorji	84
Fondi v Nadškofjskem arhivu Ljubljana	37		
Lilijana Žnidaršič Golec			
Možnosti rodoslovnih raziskav na Madžarskem s posebnim ozirom na zahodno Madžarsko	40		
Gabor Kover			
Novejše genealoške raziskave na slovenskem Štajerskem in v Prekmurju	42		
Andrej Hozjan			
Cerkveni arhivi v zahodni Sloveniji	45		
Marjan Vogrin			
Vrste arhivskih i drugih dokumenata kao izvor za genealoška istraživanja	45		
Martin Modrušan			

Rodoslovna konferenca Gradimo mostove (*Bridging Our Worlds*)

Ljubljana, 10. - 12. 9. 2001

Zbornik referatov

Častni odbor:

Dr. Jože Bernik - Svetovni slovenski kongres
Peter Hawlina - Slovensko rodoslovno društvo
Al Peterlin - Slovenian Genealogy Society
Jože Prešeren - Slovenska izseljenska matica
Dr. Zvone Žigon - Ministrstvo za zunanje zadeve
Mag. Vladimir Žumer - Arhiv Republike Slovenije

Organizacijski odbor Slovenskega rodoslovnega društva v ZDA (Slovenian Genealogy Society):

*Al Peterlin, John Leskovec, Ed Kucler, Ed Repic, George Plautz, Sedaj
Tesch, Patricia Walsh, Lucy Petroucic, Heather Quinton, Linda Lenassi
Tomlin, Rose Marie Jisa, Frank Pinter, Frank Majzelj, Gary Gorsha,
Jacquelyn Zulli, Terry Ruper, Mary Lou Voelk*

Organizacijski odbor Kočevskega zgodovinskega in rodoslovnega združenja (Gottscheer Heritage and Genealogy Association):

*Elizabeth Nick, Edward Skender, Elfriede Stonitsch, Kate Prunte, Paul
Jenner, Thomas Kump, Mary Rees, Helmut Trampusch, Sophia Wyant*

Organizacijski odbor Slovenskega rodoslovnega društva:

*Lea Benedežič, Vasja Butina, Leon Drame, Peter Hawlina, Lojze Kobi,
Nenad Novakovič, Jasmina Stanojevič, Janez Toplišek*

Zahvala. Zahvaljujemo se vsem, ki so delovno in finančno podprli prvo mednarodno rodoslovno konferenco v Sloveniji.

Uvodnik

Od 10. do 12. septembra 2001 je v ljubljanskem hotelu Slon potekala prva mednarodna rodoslovna konferenca v Sloveniji pod imenom Gradimo mostove (*Bridging Our Worlds*). Organizacijo in izvedbo sta pričeli Slovensko rodoslovno društvo in Slovenian Genealogy Society. Tema se je kmalu pridružilo še Društvo Kočevskih Nemcev

Konferenca je bila namenjena tistim tujcem, ki se ukvarjajo z raziskovanjem svojega slovenskega porekla. Program konference je v več kot tridesetih referatih v glavnem obsegal naslednje tematske sklope: zgodovina, izseljenstvo, arhivi in raziskovalni pripomočki. Predstavljene so bile tudi slovenske organizacije, ki imajo opravka s Slovenci v zamejstvu in v svetu.

Predavatelji so bili najvidnejši slovenski in tuji poznavalci posameznih področij. Od tridesetih predavateljev je bilo 12 tujcev. Skoraj vsi od 53 udeležencev so bili Američani. Ti so bili skoraj brez izjeme potomci slovenskih izseljencev v drugi ali celo tretji generaciji. Posebej njim so bile namenjena nekatera predavanja. Govorice svojih prednikov ni znal praktično nihče, zato je celotna konferenca potekala v angleškem jeziku.

Udeleženci so z velikim zanimanjem spremljali predavanja prek 30 predavateljev, ki so se na konferenci zvrstili v treh dneh. Vzporedno je bilo omogočeno praktično raziskovalno delo v arhivih, zlasti Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, ki je vse kapacitete v tednu od 10. do 15. septembra namenil udeležencem konference in raziskovalcem nudil strokovno pomoč.

Strokovni del konference je bil dopolnjen s turističnim delom. Večina udeležencev je bila v Sloveniji prvič. Nekateri so ostali samo en teden, večina pa dva ali več. Za turistični del sta poskrbeli firmi Kollander Travels iz ZDA in Kompas iz Ljubljane.

Svoj prispevek konferenci je dal tudi Svetovni slovenski kongres, kjer je bila udeležencem na razpolago knjižnica Slovenskega rodoslovnega društva in društvene računalniške kapacitete. SSK je poskrbel tudi za kopiranje konferenčnega gradiva.

Večino stroškov konference so nosili udeleženci sami. Finančno je konferenco podprl Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pri Ministrstvu RS za zunanje zadeve

Konferenco so udeleženci ocenili za zelo uspešno in izrazili trden namen, da postane dogodek, ki bi se ponavljal vsaki dve leti. Mnogi udeleženci so izjavili, da bodo zaradi uspešno začelih raziskav svoje delo nadaljevali s ponovnimi obiski. Ob tem se je zelo očitno pokazala motiviranost tujcev (zavedati se moramo, da so bili udeleženci skoraj brez izjeme Američani) za obiskovanje Slovenije zaradi prebujenega in vse bolj razširjenega zanimanja za raziskovanje svojega porekla.

Predavanja bodo objavljena v slovenskem in angleškem jeziku. Spletna predstavitev z marsikaterimi podrobnostmi je dosegljiva prek spletnih strani Slovenskega rodoslovnega društva: <http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm> in <http://genealogy.iip.si/>

Pozdravni nagovor

Gradimo mostove

Al Peterlin, predsednik Slovenian Genealogy Society

»Gradimo mostove« je uradni naslov naše konference in prepričan sem, da povsem odraža resnično stanje. Danes sem tu, v prelepi domovini starih staršev, med vami, ki prihajate od blizu in daleč in vsi smo na en ali drug način povezani s to malo, vendar mogočno, samostojno Slovenijo. Pot do samostojnosti je bila dolga in težka. Slovenija si jo je prislužila s številnimi žrtvami svojih čudovitih prebivalcev.

Za nas, ki prihajamo iz Amerike in drugih delov sveta, je bila matična domovina tista, ki je dajala ljudi, ki so v novi domovini postajali znanilci novega in naseljenci, rudarji in poljedelci, trgovci in politiki. Ljudje, ki so skušali trdo življenje in so bili sposobni premagovati ovire. Preživetje vseh otrok, tistih, ki so ostali doma in tistih, ki so se podali na dolgo pot 'desetega brata', je najvišja nagrada.

Zato se danes tu lahko zahvalimo za svoje mesto v zgodovini. Prišli smo iskat svoje korenine, pogovarjali se bomo o prednikih, dediščini, zgodovini in sklepal prijateljstva. Želimo uporabiti zgodovinske zapiske o naših prednikih, ob tem pa se ponovno spoznavati s potomci skupnih prednikov. S tem bomo obujali vezi, ki so se v desetletjih izgubile, saj so bili naši predniki preveč zaposleni s skrbjo za preživetje, da bi te vezi vzdrževali in na nas prenašali svoje spomine in zgodovino.

Iz nove domovine smo prišli v domovino svojih prednikov. Zgodovina se z našimi stiki začneja plesti na novo. Pri tem nam bodo pomagali zgodovinarji in drugi strokovnjaki na tej konferenci.

Da ne bo pomote. Rodoslovje je zgodovina družine. To je tisto, kar vse nas tukaj zanima, mlajše in starejše, začetnike in izkušene raziskovalce. Nekakšno prijetno dolžnost čutimo do tega, da podpiramo ljubiteljske raziskovalce. Obenem pa z našim delom nastaja korist tudi za znanost.

Rodoslovci pri svojem delu uživamo. Vznemirljivi so nam stiki s preteklostjo in zgodovino. Pri tem moramo paziti, da se držimo prave poti, da ne bi zavedli bodočih generacij. Zato poznamo priporočila za delo, postopke, ki so jih oblikovale izkušnje, znamo slediti strokovnjakom različnih področij, dokumentirati svoja odkritja in s tem jamčiti za rezultate svojega dela.

Danes začenjamo tridnevno strokovno delo. Z različnih koncev smo se zbrali, z različnimi kulturami, religijo; vse nas povezuje Slovenija. Mostove gradimo v tem mestu mostov, utrjujemo jih in ponosno uporabljamo. Obenem imamo priložnost govoriti in poslušati, ob tem pa obiskovati arhive, kjer odkrivamo dogodke preteklih generacij.

Vi, ki živite tukaj in v bližnji okolici, bi se morali tudi ozreti po svoji domovini in ponovno pogledati tisto, kar opazimo mi, ki smo tu prvič. Včasih nam ostane pogled zamegljen in ne opazimo čudovite dežele, ki nas obkroža. Vsi vi, ki ste prišli od daleč, obiščite kraje svojih prednikov, cerkve in pokopališča, srečujte in pogovarjajte se z domačini.

V njih boste zagledali sebe.

O Slovenian Genealogy Society

Društvo je leta 1986 ustanovil Albert Peterlin. Usmerjeno je k naslednjim ciljem:

- Združevanje posameznikov slovenskega porekla z namenom, da si izmenjujejo rodoslovne podatke in izkušnje
- Odpiranje možnosti in načinov za raziskovalno delo in izmenjavo informacij
- Zbiranje informacij in gradiva in posredovanje vsem članom

Društvo je bilo prvo, ki je na splet postavilo informacije, ki so jih prispevali člani ali nečlani. Prevedli smo zvezke revije Novi svet in drugo literaturo, napravili smo spiske literature in jo ponudili na ogled na splet. Društvo je povezano s FEEFHS (Združenje rodoslovnih društev Vzhodne Evrope). Na njihovem strežniku je naložena večina naših

datotek. Zanje skrbi John Movius.

Smo neprofitno izobraževalno društvo, ki zbira in posreduje informacije o slovenskih družinskih raziskavah. S tem raziskovalcem pomagamo pri njihovem delu, kar je naš temeljni cilj.

Pozdravni nagovor

Naša skupna zgodovina

Elizabeth Nick, Predsednica Kočevskega zgodovinskega in rodoslovnega društva

Zares smo veseli, da sodelujemo na prvi slovenski mednarodni rodoslovni konferenci. V imenu društva (GHGA) prenašam pozdrave funkcionarjev in članov. Zares smo ponosni, da sodelujemo pri tem zgodovinskem dogodku. Zahvaljujemo se obema organizatorjema, Alu Peterlinu in Petru Hawlini. Do konference v Sloveniji je prišlo zaradi njihovih prizadevanj.

Rodoslovje razumemo kot zgodovino prednikov in potomcev. Raziskujemo povezave sedanjosti s preteklostjo. Iščemo imena, kraje in druge podatke o prednikih. Konferenca je dobra priložnost, da predstavimo svoje vedenje o prednikih, ki so živeli v Sloveniji, mnogi pa so se odselili v Severno Ameriko. Člani se osredotočamo na svoje prednike - Kočevarje, nemško etnično skupino, ki je v Sloveniji živela od leta 1330 do 1941. Nekateri naši člani so bili rojeni tu, v slovenskih vaseh. Nekateri imajo tu še vedno svoje sorodnike.

Kočevarji so živeli v Kočevski pokrajini, južno-osrednjem delu današnje Slovenije, ki je še danes znana kot Kočevsko. Središče področja je Kočevje, v nemškem zapisu Gottschee. Naše društvo smo ustanovili z namenom, da ohranjamo kočevsko zgodovino, kulturo in rodoslovje.

Danes predstavljam kratko zgodovino naše organiziranosti in možnosti za rodoslovne raziskave.

Društvo je začelo delovati leta 1992, ko se nas je sedemnajst zbralo v Salt Lake City. Vsi smo bili naročniki časopisa Kočevsko drevo (The Gottsheer Tree). Sama sem začela izdajati časopis leta 1987, ko sem ugotovila, da sta se oba starša mojih staršev priselila v Kansas City v ZDA v prvih letih 20. stoletja. Prišla naj bi iz kraja, ki mi je bil povsem neznan - Gottschee. Prebrala sem ga v potrdilu o dedovi smrti. S tem se je začelo moje rodoslovno raziskovanje. Kmalu sem začela izdajati časopis, s katerim sem želela posredovati izkušnje, ki so potrebne pri raziskovanju svojih kočevskih prednikov in informacije o Kočevskem. Pri tem sem kmalu ugotovila, da je velik del informacij o Kočevarjih presnet na mikrofilm. Takoj po ustanovitvi našega društva, ko smo raziskovali rojstne in poročne zapise o naših prednikih, so se raziskave začele hitreje razvijati in pokazala se je potreba po organiziranem delu.

Leto kasneje smo v tej majhni skupini našli funkcionarje, pripravili statut in načrt dela. Danes društvo šteje 485 članov. Dobivamo se enkrat letno v različnih mestih v ZDA. Izdajamo četrtletnik Kočevsko drevo (The Gottsheer Tree) in občasno obvestila Kočevska zveza (The Gottscheer Connection). Leta 1996 in 1999 smo obiskali Slovenijo in iskali vasi, kjer so živeli naši predniki. Slovenijo smo spoznali kot lepo deželo in srečevali prijazne ljudi, pripravljene pomagati pri naših raziskavah.

Raziskovalcem smo za pomoč pri njihovem delu pripravili spletno stran. Pomembne dokumente prevajamo v angleški jezik, objavljamo zapise o porokah, izdajamo zgodovinske knjige, zemljevid Kočevske, slovar krajevnih imen v slovenskem in nemškem jeziku. Zbiramo prikaze prednikov naših članov. Pridruženi smo v Zvezo vzhodnoevropskih rodoslovnih društev; nekateri naši člani so včlanjeni tudi v Slovenian Genealogy Society v ZDA. Stike vzdržujemo z dvema skupinama Kočevarjev v Sloveniji. Obe deželi smo poskušali zblížiti tudi s tem, da

smo na naša srečanja povabili predavatelje iz Slovenije. Pred tremi leti nam je predaval dr. Mitja Ferenc in pred nekaj meseci dr. Stanislav Južnič na naši letni skupščini.

Danes se zahvaljujemo Alu Peterlinu in Petru Hawlini, ki sta pripravila to prvo mednarodno konferenco. Prepričana sem, da se bomo vsi udeleženci razšli z zavestjo, da smo pomagali graditi mostove med nami, mostove, ki jih tako zelo rabimo pri naših rodoslovnih raziskavah.

Pozdravni nagovor

2001: rodoslovna odiseja

Peter Hawlina, predsednik slovenskega rodoslovnega društva

Uradni naslov konference je sicer Gradimo mostove, vendar se ne morem upreti skušnjavi, da ne bi za podnaslov našega dogodka uporabil letnice, ki jo je pred kakimi štiridesetimi leti uporabil Arthur C. Clarke v naslovu svojega romana '2001: A Space Odyssey'. Roman je postal splošno znan šele s Kubrikovo filmsko verzijo.

Ne privlači me samo letnica, ki zgolj po naključju sovпада z našo konferenco. Bolj kot to me privlači fabula, ki jo je lansiral Clarke. Če jo na kratko povzamem: govori o treh fazah v razvoju človeka. Prva je bila tista, ki je iz primata naredila človeka. To naj bi bilo takrat, ko je naš davni prednik pred milijoni let izumil orodje. Druga je bila takrat, ko je bil sposoben svoja orodja razviti do te mere, da je bil sposoben zapustiti svoj planet in stopiti v vesolje. Tretja naj bi bila tista, ko postane sposoben vzpostaviti stik z izvenzemeljsko inteligenco in jo razumeti. Postane nadzemeljsko bitje - zvezdni otrok. Vsako metamorfozo v romanu simbolno spremlja dotik z velikim temnim monolitom, ki se prvič pojavi v predkameni dobi, drugič ga človek odkrije pri izkopavanjih na Mesecu, tretjič nekje daleč na robu osončja.

Fabulo o treh stopnjah v razvoju človeka si bom izposodil za prispodobno o treh stopnjah, ki so bile potrebne, da je prišlo do naše konference.

Rodoslovje je spremljalo človeka v vsej njegovi zgodovini. Tudi Slovenci smo se z njim ukvarjali v vsej svoji zgodovini. Dokazi o tem so stari skoraj toliko, kolikor so stari najstarejši ohranjeni dokumenti o naši zgodovini. Vendar pa je pred približno desetimi leti prišlo do bistvene tehnološke spremembe. Človek je izumil nov pripomoček, novo orodje. Takega pred tem ni bilo. Rečemo mu osebni ali hišni računalnik. Orodje je postalo splošno dosegljivo in nas vabilo, da z njegovo pomočjo opravimo tisto, česar se pred tem skoraj nismo lotevali, če že, pa je to bilo v veliko skromnejšem obsegu.

Eno od takih početij je bilo rodoslovje. Računalnik se je izkazal za dovolj koristen pripomoček, ki je posameznike iz zavestnega ali podzavestnega hotenja preoblikoval v dejavne rodoslovce. Pojav orodja je bila prva faza nove rodoslovne dobe.

Posamezniki, vsak s svojimi izkušnjami in načinom dela, smo kmalu opazili in spoznavali drug drugega. Hitro smo ugotovili, da smo v skupini močnejši in ustanovili smo društvo. Začela so se redna srečanja, tem so sledila predavanja strokovnjakov, ki so nas seznanjali s številnimi strokovnimi področji, ki so nam pri delu koristila. Rezultati našega dela so postajali bogatejši in kakovostnejši. Začeli smo izdajati časopis, izšel je prvi rodoslovni priročnik, eden od najpopularnejših rodoslovnih programov je bil preveden v naš jezik, postavljena je bila prva spletna stran, ki nas je predstavila tujini, tej je sledila druga spletna stran, ki je bila prvenstveno namenjena slovenskim obiskovalcem, vse več je bilo pisnih in osebnih stikov s sorodnimi posamezniki in društvi v domovini in izven nje, sledila so predavanja, krožki, predstavitve, razstave in še kaj. Začeli smo prirejati rodoslovne konference. Vse to lahko uvrščamo v drugo fazo v našem razvoju. Postali smo sposobni za bolj samozavestno

predstavitve v svetu. Zgradili smo si plovilo, s katerim smo si drznili zapluti izven meja naših domov in klubskih prostorov. Postali smo dovolj razpoznavni, da nas je opazil svet in nas poklical medse

To je tretja faza. Tu vas je petdeset. Petdeset predstavnikov najboljših razvite države na svetu. Prišli ste spoznavati veliko tistega, kar vam je pri vašem dosedanem delu morda še manjkalo. Prišli ste na svoj teren. Slovenski arhivi so v teh dneh rezervirani za vas. Slovenski arhivi so vaši arhivi, danes in v prihodnosti. Pričakalo vas je prek trideset predavateljev, strokovnjakov različnih ved, ki izvrstno obvladajo večšine, ki jih rodoslovci pri svojem delu prej ali slej potrebujemo. Skoraj tretjina predavateljev je prišla iz tujine. Dogodek ni mednarodni samo po udeležencih, tak je tudi po udeležbi predavateljev. Slovenija takega dogodka še ni imela. Zgodil se je prvič, zagotovo pa ne zadnjič. Vesel sem, da je do njega prišlo. Vesel v svojem imenu, vesel v imenu društva in vesel v imenu vseh Slovencev, med katere prištevam tudi vas.

Vzporednico z uvodno fabulo bi morda lahko uporabili tudi za vaše društvo. In vsako lahko išče vzporednico s fabulo o treh fazah s svojim lastnim početjem.

Še ena vzporednica s tremi fazami se ponuja, če se na poseben način ozremo na približno stoletno zgodovino slovenskega izseljenstva. Največ vaših prednikov je zapustilo svojo nekdanjo domovino pred stotimi leti, nekateri prej, nekateri pozneje. Na desetisoče jih je bilo, ki so se takrat odločali, da zaradi družbenoekonomskih razlogov poiščejo možnosti za svoj nadaljnji obstoj in izboljšanje življenjskih pogojev v tujini. Začeli so novo življenje, ki največkrat ni bilo lahko. Odhod iz domovine je bil prva faza.

Druga je bila vzivljanje v novi domovini. Dolgo je trajala. Izseljenci so skoraj brez izjeme zapuščali domove in domovino, ki jih v spremenjenih gospodarskih razmerah ni mogla spodobno preživljati, in si v novi domovini začeli graditi nov obstoj. Največkrat ni bilo lahko. Mnogi so celo namerno želeli pozabiti svoje poreklo, postati so hoteli čim bolj enakovredni tistim, med katere so prišli. Redkim je uspelo takoj. Šele druga in tretja generacija se je uspela povsem približati ali celo preseči povprečje. Vi vsi ste danes povsem enakovredni tistim, ki so tja prišli iz drugih držav in kontinentov. Marsikateri priseljenec je v želji po prilagoditvi novemu okolju želel čimprej pozabiti vse, kar ga je vezalo na nekdanjo domovino. Prva generacija je še zmogla občasno gojiti pisne stike s sorodniki in prijatelji, naslednja že ne več. Domača govorica je šla skoraj povsem v pozabo. Z njo pa narodna zavest in navade, ki so se morda nekoliko na silo vzdrževale tam, kjer je bila družina in organiziranost večja.

Najbrž je nemogoče izračunati, koliko je danes po vsem svetu potomcev tistih, ki so pred približno stotimi leti zapuščali del sveta, kjer so takrat živeli Slovenci. Velika večina se je do nerazpoznavnosti zllila v novo okolje. Vsi se niso. So taki, ki so obdržali zavest o svojih prednikih in njihovi domovini in so taki, ki se jim je zanimanje za prednike in njihovo domovino nenadoma predramilo. Vi ste predstavniki slednjih. Dotaknili ste se temnega monolita in prestopili v tretjo fazo.

Stiki s Slovenci po svetu - kdo je kdo v Sloveniji

Zvone Žigon

Spoštovane kolegice in kolegi, dragi prijatelji. Dovolite mi, da vas najprej lepo pozdravim v imenu Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in vam zaželim toplo dobrodošlico ter seveda zelo uspešno delo na konferenci.

Organizatorji so me prosili, naj predstavim organiziranost ustanov v matični domovini, ki se ukvarjajo s Slovenci po vsem svetu. To lahko storim le tako, da najprej povzamem nekatere podatke o Slovencih po svetu v navedeni zvezi. Naši rojaki so se v svet izseljevali v različnih zgodovinskih obdobjih, ob različnih priložnostih in na različne načine. Prvi izseljenci so bili misijonarji, ki so odhajali v večini v Južno Ameriko, pa tudi v Severno Ameriko in Afriko. Slovenci so se s svojega etničnega ozemlja izseljevali tudi kot vojaki v zelo različnih vojskah - seveda nikoli v slovenski. Večina se je odpravila »s trebuchom za kruhom«, kot t.i. ekonomska emigracija, drugo veliko skupino pa lahko označimo za politično emigracijo. Prvi val izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja se je sprožil v sredini 19. stoletja, usmeril pa se je proti ZDA, deloma tudi proti Braziliji in Argentini. O drugem valu govorimo v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno. Šlo je za ekonomsko emigracijo, ki jo je povzročila svetovna gospodarska kriza, na nek način pa jo lahko razumemo tudi kot politično. Velika večina desettisočev se je namreč izselila s Primorske, ki je bila v tistem času pod hudim pritiskom italijanske fašistične oblasti.

Značilna politična emigracija je odšla iz Slovenije v svet v letu 1945, ko so tisoči našli zatočišče v begunskih taboriščih v Italiji in Avstriji. Okoli 12.000 oseb je bilo vrnjenih v Jugoslavijo in njih velik del je jugoslovanska partizanska vojska usmrtila. Večina beguncev je sicer kmalu nadaljevala pot v Kanado, ZDA, Avstralijo in Argentino. 60. in 70. leta so prinesla še en velik val izseljevanja, tokrat večinoma v Zahodno Nemčijo, Francijo, Švedsko in druge razvite zahodnoevropske države. V 80. letih je izseljevanje začelo upadati in se je skoraj ustavilo.

Ne glede na skrb ali ignoranco matične države - ta je bila odvisna od aktualnega političnega sistema v Jugoslaviji oziroma Sloveniji - so se izseljenci organizirali na načine, ki so jih narekovali njihovo število, organizacijske sposobnosti, stiki itd.

Osamosvojitve Slovenije je prinesla velike spremembe. Mnogi potomci slovenskih izseljencev so končno zbrili svojo etnično identiteto, slovenstva niso več mešali z jugoslovanstvom, ustanovljenih je bilo veliko novih društev, še posebej v državah nekdanje socialistične Jugoslavije. Najbolj optimistične ocene glede števila Slovencev v tujini se gibljejo okoli številke 500.000, kar bi pomenilo peto četrtino slovenskega narodnega telesa. Na domači strani Slovenske izseljenske matice lahko trenutno najdemo več kot 390 naslovov slovenskih društev, cerkva, medijskih ustanov, šol itd., v številko pa niso vštete ustanove slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem.

Ni enostavno »pokrivati« tako raznolike in obširne palete dejavnosti.

Peti člen slovenske Ustave piše o skrbi matične domovine za Slovence, ki živijo zunaj zemljepisnih in političnih meja Republike Slovenije. Zaradi omenjenega podatka o številu rojakov v svetu, pa tudi glede na navedeni člen ustave je v Sloveniji veliko število ustanov in združenj, ki skušajo pomagati pri ohranjanju slovenske etnične in kulturne identitete v svetu.

V začetku 90. let smo dobili ministrstvo za Slovence po svetu, ki ga je vodil minister dr. Janez Dular. Ministrstvo je pozneje nadomestil urad. Ta ustanova je še vedno edino specializirano vladno telo za to

vsebinsko področje. V istem obdobju sta bili ustanovljeni dve novi ustanovi civilne družbe: Svetovni slovenski kongres in Izseljensko društvo Slovenija v svetu. Seveda ne smemo pozabiti združenja slovenska izseljenska matica, ki letos praznuje 50-letnico delovanja. Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu sodeluje z Ministrstvom za kulturo, z Ministrstvom za šolstvo, znanost in šport, z Uradom Vlade za informiranje idr. Naš urad finančno podpira delovanje treh ravnokar omenjenih ustanov civilne družbe, podpira pa tudi dejavnosti slovenskih društev in drugih ustanov v izseljenstvu ter stike z njimi. Druge ustanove, ki sodelujejo s Slovenci po svetu so še Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Inštitut za narodnostna vprašanja, Center za slovenščino kot drugi/tuj jezik, Arhiv Republike Slovenije, ki ga podpira Ministrstvo za kulturo, in še nekatere druge ustanove ter individualni raziskovalci in novinarji. Radio in TV Slovenija imata redne oddaje za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Vse te ustanove se v zadnjem obdobju srečujejo z nekaterimi novimi dejstvi. Ena največjih sprememb je menjava generacij; izseljence prve generacije v čedalje več primerih že nadomeščajo njihovi potomci in večina predsednikov društev, učiteljev v slovenskih šolah, novinarjev itd. pripada drugi generaciji. Ta pa ima seveda drugačne poglede in potrebe. Druga pomembna sprememba je podoba Slovenije v svetu po njeni osamosvojitvi. Mladi se zdaj lahko brez težav identificirajo kot Slovenci, saj zdaj vedo, da je tam nekje v Evropi zelena deželica z imenom Republika Slovenija in da ta dežela ni več del neke druge države kot Italije, Avstro-Ogrske ali Jugoslavije. Njihova identiteta je torej čista in njihov ponos je lahko neomejen. Iz mnogih ustanov v Sloveniji in v tujini prihajajo poročila o porastu zanimanja za učenje slovenščine, odkrivanje narodnih korenin itd.

Zaradi vsega tega je potreba po spremembah v organiziranosti na tem področju nujnejša kot kadar koli prej., predvsem zaradi dejstva, da se zdaj soočamo s pogostim podvajanjem in vzporednimi neusklajenimi akcijami in projekti.

Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu se zelo trudi, da bi stvari premaknil z mrtve točke. Letos je prvič objavil javni razpis za projekte v povezavi z ohranjanjem slovenske identitete v svetu - prejeli smo 460 prijav. Veliko društev, predvsem iz ZDA, se ni prijavilo, pa vendar imamo zdaj precej jasnejšo podobo o potrebah in težavah, tako da bomo lažje pripravili razpis za leto 2002. Predstavniki Urada je sodeloval tudi pri pripravi osnutka resolucije o Slovencih po svetu, ki jo pripravljata pristojna parlamentarna komisija. Ta dokument je lahko osnova za izdelavo strategije o teh vprašanjih, ki jo je skoraj že pripravil za širšo obravnavo. In končno, resolucija in strategija lahko pomenita predhodnico dolgo pričakovanemu zakonu o Slovencih po svetu. Ob sprejetju in upoštevanju vseh teh dokumentov bi sistem dejansko moral delovati.

Toda vnesimo v vse to tudi nekaj vsebine.

Različne ustanove v Sloveniji so imele v zadnjih letih različne načrte organiziranja svojih dejavnosti. Kljub prizadevanjem v smislu presejanja medsebojnih razlik se je del izseljencev - pogosto še vedno zaradi političnih razlogov - zbral okrog ene ali druge ustanove v Sloveniji. Dejavnosti teh ustanov (društev, združenj) so sicer zelo dobrodošle, vendar pa pogosto niso usklajene in včasih se dogodki enih in drugih celo prekrivajo. Razdelitev denarja doslej ni bila dovolj usklajena in večkrat se je isti projekt pojavil na razpisih Ministrstva za kulturo, na Uradu RS za Slovence po svetu in morda celo na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport. Če bi kdo med vami rad izvedel več podrobnosti o svojih prednikih, o pridobitvi slovenskega državljanstva, o denacionalizaciji, slovenskih učbenikih, možnostih organizacije turneje slovenskega nogometnega moštva po Sloveniji in podobno, nima na voljo nobene osrednje ustanove, ki bi zadovoljila vse potrebe oziroma znala odgovoriti na vsa vprašanja. Tako se dogaja, da pri tavanju od vrat do vrat izgubljate čas, denar in dobro voljo. V Sloveniji še vedno nimamo izseljenskega muzeja, arhivi mnogih slovenskih društev so tik pred propadom ali pozabo.

Po drugi strani pa mnogi slovenski klubi in društva delujejo sami zase, brez stikov z drugimi društvi. Do tega prihaja zaradi pomanjkanja informacij ali zaradi osebnih in celo političnih sporov. Posledica tega je, da navzočnost slovenske identitete v svetu šibi, pojavlja pa se tudi težava pri predstavljanju slovenske skupnosti pred širšo večinsko družbo.

Zaradi vseh naštetih težav in potreb Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pripravlja nekatere nove predloge.

1. Urad že sedaj podpira ključne dejavnosti na ta način, da vsako leto organizira seminarje za učiteljice in učitelje slovenskega jezika in kulture, pred nekaj dnevi se je končal seminar za novinarke in novinarje slovenskih izseljenskih medijev, za prihodnja leta pa pripravljamo seminar za upravitelje slovenskih izseljenskih arhivov, knjižnic, muzejev itd. Te dejavnosti organiziramo v sodelovanju z ustreznimi ministrstvi in drugimi ustanovami.

2. Urad intenzivira stike z drugimi vladnimi telesi, da bi se izognili podvajanju pri financiranju.

3. Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu podpira zamisel o »združenju Slovencev po svetu«, ki naj bi bila sestavljena iz predstavnikov večjih, »krovnih« organizacij v večjih geografskih središčih. Zamisel je podobna organiziranosti zamejskih Slovencev s po dvema predstavniki organizacijama v Italiji in Avstriji ter eno na Madžarskem. Taka organiziranost bi omogočila vzpostavitev predstavnškega sveta, ki bi se sestajal vsako leto ali vsaj vsako drugo leto in razpravljala o odprtih vprašanjih izseljenstva. Na ta način bi bilo mnenje izseljencev bolj opazno tako v Sloveniji kot v državah gostiteljicah.

4. Podoben način organiziranosti bo potreben v Sloveniji. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport je dobredno danes zaključilo razpis za ciljno-raziskovalne projekte, med drugim tudi take, ki bi pomagali ustvariti »mrežo« slovenskih knjižnic, muzejev, arhivov, informacijsko-dokumentacijskih centrov itd. v svetu v povezavi s poenotenim sistemom tu v Sloveniji.

Urad se zavzema za ustanovitev javnega zavoda v Sloveniji - centra z oddelki za vsa potrebna področja dela, kot npr. kulturo, gospodarske dejavnosti, izobraževanje, znanost, pravne zadeve itd. Tak način organiziranja bi omogočil največjo možno koordinacijo vseh dejavnosti v povezavi s Slovenci po svetu, boljši nadzor nad financiranjem, Slovenci po svetu pa bi imeli veliko boljšo orientacijo pri svojih prizadevanjih za ohranitev slovenske identitete v svetu in pri reševanju njihovih zasebnih vprašanj, kot npr. državljanstva, denacionalizacija, vlaganja ali uvoz v Slovenijo itd.

Dovolite mi, da izrazim največjo hvaležnost Slovenian Genealogy Society in Slovenskemu rodoslovnemu društvu za res veliko pomoč, ki ste jo nudili številnim potomcem slovenskih izseljencev pri iskanju narodnih in družinskih korenin ter seveda za organizacijo te konference. V kontekstu prej navedenih zamisli in predlogov bo Urad razmislil tudi o možnosti ustanovitve in financiranja genealoške pisarne za slovenske izseljence - v sodelovanju z vašimi ustanovami.

S tem predlogom zaključujem svojo razpravo.

V imenu Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter v lastnem imenu vam želim uspešno delo in karseda prijetno bivanje v Sloveniji.

Who is Who in Slovenia Dealing With Slovenes in the World

Zvone Žigon

The 5th article of the Slovenian Constitution deals with the concern of the motherland for Slovenes, living out of its political-geographic borders.

Not only on the basis of this paragraph, but also in the light of the fact that almost the fifth part of Slovenes live out of the Republic of Slovenia, there are numerous institutions and associations which are trying to preserve Slovenian ethnic and cultural identity in the world.

After a »Yugoslav« period of selected and marginalized support to Slovene emigrants, the situation changed in the last 11 years. Institutions in Slovenia face change of the generations and the image of the »Slovene in the World« and an increasing need of better organization of this questions in Slovenia.

Genealogy is one of important fields to be defined, too.

Zgodovina Slovenije v nekaj stavkih

Stane Granda

Slovenije do leta 1918 ni ne na zemljevidu, ne v upravi, ne v zgodovini. Zanjo vedo le tisti, ki v 19. stoletju, predvsem pa od leta 1848 dalje, spremljajo nacionalnopolitična prizadevanja Slovencev, ki žele politično razkosen narod v mejah razširjenosti jezika združiti v samostojno državno-upravno enoto v okviru Avstrijskega cesarstva oziroma Avstro-Ogrske.

Slovenija pomeni terminološko deželo Slovanov, ki meji na neslovanski svet. Slovenci so najzahodnejši Slovani v Evropi, ki mejijo na romanske, germanske in madžarske sosede. Država Slovenija je država Slovencev z deležem italijanske in madžarske manjšine, Slovenci pa živijo kot avtohtono prebivalstvo v Italiji, Avstriji in Madžarskem. Veliko Slovencev živi kot izseljenci v tujini in Cleveland v ZDA je še nedavno veljal kot eno izmed mest z največjim deležem slovenskega prebivalstva. Najbolj kompaktna in narodno osveščena skupina živi v Argentini. Sestavljajo jo Slovenci, ki so se iz strahu pred komunizmom umaknili iz svojih domov po II. svetovni vojni.

Slovenija je nastala po razpadu Jugoslavije 1991. leta. Jugoslavija je bila vse od svojega rojstva 1918. leta mnogonacionalna tvorba. Jugoslovanski narod ni nikoli obstajal, nikoli ni bilo jugoslovanskega jezika, nikoli ni bilo jugoslovanske kulture. Slovenija kot samostojna država ni rezultat egoističnega separatizma ekonomske najbolj razvitega dela nekdanje Jugoslavije, ampak rezultat političnega razvoja samostojnega naroda z lastnim jezikom in kulturo, ki je po stoletjih izjemno trdovratnih prizadevanj za lastni kulturni razvoj prišel do lastne države. Slovenci imamo že stoletja svoj jezik, najstarejši zapis v slovenskem jeziku (Brizinski spomeniki) je iz okoli leta 1000, in vse od 1550. leta tudi literaturo v slovenskem jeziku. Obvladanje slovenskega jezika ne pomeni avtomatičnega razumevanja nobenega od slovanskih jezikov, niti sosednjega hrvaške ali kateregakoli od nekdanjih jezikov mnogonacionalne Jugoslavije. Slovenci so bili v starejši preteklosti kulturno vselej vezani na zahodno kulturo in katoliško cerkev. Tu ni avtohtonih pravoslavcev, ni cirilice. Protestanti luteranske in kalvinske smeri živijo od reformacije dalje v Prekmurju, to je pokrajini onstran reke Mure, ki je bila do leta 1918 v okviru ogrske polovice nekdanje Avstro-Ogrske monarhije.

Za razumevanje kulturnega razvoja slovenskega ozemlja je potrebno imeti vselej pred očmi dejstvo, da to pripada dvema temeljnima kulturnima krogoma: Mediteranu, kot deželi kamna in notranjosti, kjer prevladuje les. Njena trajnost je različna in to je za razumevanje kulturnega razvoja izjemno pomembno.

Zaradi izjemno pomembne strateške lege, preko slovenskega ozemlja potekajo glavne prometne poti iz srednje v jugovzhodno Evropo, preko Slovenije poteka iz italjskega prostora glavna pot na Balkan in v Panonsko nižino, je bil tukajšnji svet že zelo zgodaj oblju-

den. Med materialnimi ostanki je doslej najdragocenejša najdba iz predkovijskih obdobij neandertalska piščal, ki je temeljito zamajala dosedanje vedenje o intelektualnih sposobnostih neandertalca. Med pisanimi viri je najstarejša omemba našega ozemlja povezana s pripovedjo o Argonavtih, ki so po sedanjih slovenskih rekah iskali povezave s severnim Jadranom.

Materialna baza kulture na sedanjem slovenskem ozemlju je bila vse od prazgodovine dalje izjemno prijazna narava, bogastvo rek in možnost dvakratnega pridelka v letu, rudninsko pa je bilo vse do druge polovice 19. stoletja najpomembnejše železo. Na robu etničnega ozemlja so bila tudi pomembna nahajališča svinca. Evropsko najpomembnejši rudnik v novem veku je bil vse do konca vietnamske vojne rudnik živega srebra v Idriji. Donedavnega je Slovenija lahko pokrivala tudi lastne potrebe po premogu.

Glede na dejstvo, da smo izpostavili tukajšnja nahajališča železa, gre za množične vendar majhne površinske kope takoimenovanega bobovca, je popolnoma jasno, da je tukajšnji svet doživel svoj prvi kulturni višek v starejši železni dobi. Po mnenju arheologov naj bi preko sedanjega slovenskega ozemlja potekala ena izmed glavnih poti, preko katere se je sedanja zahodna Evropa seznanjala s kulturo pridelovanja in obdelovanja železa. Najvišji umetniški izraz doživi to staroželesno obdobje v takoimenovani situlski umetnosti, to je umetniški obdelavi bronaste pločevine, bodisi v obliki situl ali vedric ali drugih uporabnih predmetov, zlasti pasnih spon. Iztočene podobe na pločevini kažejo na izjemno široke kulturne stike, vse do Afrike. Poleg obdelovanja kovin je izjemen pomen, tako v kvantiteti kot kvaliteti imelo tudi steklarstvo. Tudi zanj je bilo dovolj domačih surovin.

V antiki so bila trajno pomembna mesta ob Jadranu. Življenje v notranjosti je bilo odvisno od rimskih političnih in strateških ciljev. Sprva so imele pomen prometnice proti Balkanu, kasneje pa predvsem v Panonsko nizino. Ob eni takih cest je nastal tudi Ptuj, najpomembnejšo antično mesto na današnjem slovenskem ozemlju, ki naj bi ob svojem višku štelo do 30. 000 prebivalcev. Najpomembnejša kulturna dediščina antike je nedvomno krščanstvo, ki se je k nam širilo predvsem iz Ogleja (Aquileia). Sprva mu je zelo konkuriral mitraizem, kasneje tudi arianizem. Premagal ju je. Tukajšnje poznoantično krščanstvo je bilo tako močno, da je versko vplivalo tudi na čas preseljevanja narodov in s tem tudi na Slovane, ki so naselili ta prostor po letu 568.

Najstarejši naselitveni slovanski val v ta prostor je prišel iz severa. Kasneje so se mu priključili še Slovani iz vzhoda. Bili so zelo redko naseljeni in sprva pokrivali nekolikokrat večji prostor, zlasti na ozemlju današnje Avstrije. Lastne potrebe, tuji izgledi in sosedstvo, so tukajšnje Slovane zelo zgodaj vzpodbudili k zametkom lastne državnosti. Za zibelko slovenstva velja Karantanija, to je pokrajina onstran Karavank. Tu se je iz staroselcev, germanskih in drugih drobcev okoli slovansko opredeljenega jedra izvršila etnogeneza. Že pred letom 700 so imeli lastno identiteto. Imeli so lastnega kneza že vsaj od 623. leta. Njegovo ustoličevanje je bilo nekaj posebnega in se je v slovenskem jeziku ohranilo do leta 1414, ko se je dal kot zadnji ustoličiti Habsburžan Ernest Železni. Poleg kneza je obstajal tudi poseben sloj svobodnjakov, imenovani kosezi - neka vrsta nižjega plemstva.

Zaradi avarskih groženj pa so se zelo okoli 743. leta povezali z Bavarci in preko njih z Franki. S pomočjo Salzburga, nekaterih nemških škofij (Freising, Brixen) in Ogleja se je začela vzpostavljati nova cerkvena organizacija. Karantanci so bili prvo pokristjanjeno slovansko ljudstvo. Akcijo Cirila in Metoda po letu 863 gre ocenjevati bolj v političnem in diplomatskem kontekstu dogajanj v spodnji Panoniji. Obetavni razvoj pa so zavrli v 9. stoletju madžarski vpadi, ki so imeli preko današnjega slovenskega ozemlja glavno vpadno pot. Iz tega časa, to je iz okoli leta 1000 izhajajo tudi tako imenovani Brižinski spomeniki, gre za kodeks s slovenskimi verskimi besedili, ki se sedaj nahaja v arhivu v Münchnu. Krščanstvo, misijonska akcija je pač zahtevala ustrezno terminologijo, je Slovincem pomagalo ustvarjati

kulturni jezik, ki je zaradi misijonske akcije dobil medplemnski pomen.

Po madžarskem porazu 955. leta in njihovi ustalitvi na ozemlju današnje Madžarske, se je na s Slovenci poseljenem ozemlju vzpostavljala nova državna in cerkvena organizacija. Pri tem so imeli odločilno vlogo nemški vladarji, patriarhat Oglej in nadškofija Salzburg ter nekatere nemške škofije, zlasti Freising. Politični in kulturni razvoj je šel v smeri, ki je značilna predvsem za današnji Avstrijo in Nemčijo. Vse to je začelo Slovence zelo razlikovati od ostalih slovanskih narodov, še najbližje so jim ostajali Čehi. Politični razvoj ni šel več v smeri oblikovanja etnične skupnosti Slovencev, ampak v nastanek posebnih dežel z večjim ali manjšim deležem slovenskega prebivalstva. Te so Štajerska, Koroska, Kranjska, Goriška, ki sta se jim kasneje priključila še Istra in Trst kot samostojno mesto z značajem dežele. Od teh dežel sta bili le Kranjska in Goriška skoraj popolnoma slovenski. Namesto etnične zavesti se je oblikovala deželna zavest, ki jo je močno podpiralo tudi plemstvo, saj je bila temelj njegove samouprave. Te dežele so obstajale do leta 1918 in premagovanje oziroma odpravljanje deželnih meja in združitev Slovencev v eno upravno-politično teritorij je bil temeljni politični problem Slovencev vse do nastanka lastne države oziroma je še tudi danes.

Umestitev dežel s slovenskim prebivalstvom v okvire srednjeveške države ni pomenila samo prevzete tamkajšnjega družbenega reda, ampak tudi kulture. Žal so bila škofijska središča zgolj na obrobju slovenskega etničnega ozemlja, tudi univerzitetna mesta se niso razvila. Tu so imele svojo posest nekatere zelo pomembne fevdalne rodbine frankovskega in bavarskega rodu, žal pa tu niso imele svojih centrov. Tudi grofje Celjski in Goriški so imeli težišča svoje politike izven našega prostora, oboji pa so v 15. stoletju propadli. Najbolj znani plemiški družini z našega ozemlja so Windischgraetzki in Auerspergi. Koncem 13. in v začetku 14. so začeli vse niti vleči Habsburžani. Zaradi odsotnosti škofijskih in univerzitetnih ter plemiških rezidenc uglednih in bogatih družin, so postali temeljni nosilci srednjeveške kulture na slovenskem ozemlju samostani, zlasti cistercijani in kartuzijani. Tem so se kasneje pridružili tudi beraški redovi. Slednji so se naselili predvsem po mestih in odigrali s svojim pridiganjem v slovenskem jeziku veliko vlogo pri njegovi standardizaciji.

Zaradi ugodnih možnosti za kmetovanje in premajhne številčnosti tukajšnjega prebivalstva, so nekateri veliki zemljiški gospodje s svojih ozemelj na nemškem jezikovnem območju (zahodna Koroska, vzhodna Tirolska...) nekako med 10. in 14. stoletjem naselili med Slovence svoje nemške podložnike. Medtem, ko so se številni majhni zaselki naglo slovenizirali, pa so bili večji nemški jezikovni otoki bolj trdoživi. Vse do zadnje tretjine 19. stoletja med njimi in večinskim slovenskim prebivalstvom ni bilo nacionalnih konfliktov. Soriški Nemci so se ohranili do I. svetovne vojne, kočevske Nemce pa je izselil Hitler.

Kot izjemen dogodek v 15. stoletju je potrebno omeniti ustanovitev ljubljanske škofije 1461. leta, ki pa zaradi zelo raztresenega in dolga leta celo nepovezanega ozemlja ni mogla uveljaviti svojih prednosti. Poglavitno besedo sta še vedno ohranila Salzburg s krško, lavantinsko in sekavsko škofijo ter Oglej, ki pa so ga Habsburžani zelo ovirali pri izvrševanju njegovih funkcij.

Poleg običajnih srednjeveški tegob v obliki kužnih bolezni, sta naše ozemlja zadela 1348 in 1511. leta dva strahovita rušilna potresa. Tem naravnim nadlogam so se pridružili še kmečki upori, ki so trajali vse do odprave fevdalizma 1848. leta. Nekateri od njih so imeli tudi naddeželni obseg. Že tako velikim stiskam so se pridružili še turški vpadi, ki so temeljito upostojali naše ozemlje in poglavitno v beg ali uničili veliko avtohtonega prebivalstva. Notranjeavstrijske dežele, ki so zajemale skoraj vse slovensko etnično ozemlje, so nosile stroške obrambe, kar je bilo težko breme. Srečni izjemno nemirnih časov je prišlo nato še do pojava protestantizma, ki je k nam segel predvsem iz nemškega prostora. Oprijelo se ga je plemstvo in del meščanstva, kmečko prebivalstvo pa je v glavnem ostalo hladno. Čeprav je na večini ozemlja

ostal nekajdesetletna epizoda, pa je s prvo slovensko tiskano knjigo 1550 in kasneje še s prevodom Sv. Pisma ustvaril pomembno podlago za nadaljnji slovenski kulturni razvoj. V skladu z versko opredeljitvijo tukajšnjih deželnih gospodov je bil v začetku 17. stoletja protestantizem zatrt, ostal pa je v Prekmurju, ki je spadalo pod Ogrsko. Zato so tam še danes avtohtoni protestanti. V zvezi z reformacijo in protireformacijo je potrebno omeniti tudi ustanovitev jezuitskih kolegijev v glavnih deželnih in nekaterih drugih mestih, ki so zelo dvignili tukajšnjo kulturo. Če je bilo dotlej višje šolstvo zaprto in vezano le na samostanske skupnosti, je bilo poslej to javno. Prav z delovanjem jezuitskega kolegija v Ljubljani, ustanovljenega 1597. leta, povežujemo tudi začetek višjega šolstva na slovenskem etničnem ozemlju.

Čeprav so naši ljudje s svojo trgovsko aktivnostjo, zlasti posredovanjem med italiskim prostorom in Panonsko nižino (živina), ter nemškimi deželami in Jadranom kar nekaj zaslužili; lastno trgovsko blago sta bila predvsem železo in vosek, je viške kapitala v veliki meri pobrala obramba proti Turkom. Kljub temu je na današnjem slovenskem ozemlju težko srečati večje komplekse romanske in gotske kulture, saj so ljudje večino cerkva, ki so najboljši pokazatelj starejše kulture na našem ozemlju, barokizirali. To je doletelo tudi tiste najmanjše cerkvice na hribih, ki so značilnost in posebnost slovenskega ozemlja.

Reforme Marije Terezije in Jožefa II. v 18. stoletju so povzročile velike gospodarske, kulturne in verske spremembe. Začela se je načrtna gradnja cest. Trst je začel postajati osrednje pristanišče v severnem Jadranu, kar je imelo za Slovence velike posledice. Po številu slovenskega prebivalstva je začel postajati največje slovensko mesto, ki je neprestano vsrkavalo viške agrarnega prebivalstva iz bližnjega in širšega zaledja. Kriterij uspešnosti naših trgovcev je bila posest hiše ali skladišč v Trstu. Prebivalstvo je v notranjosti s prevoznostvom dobilo številne možnosti dodatnega zaslužka, kar je ponekod negativno vplivalo na kmetijstvo.

Čas Marije Terezije pomeni tudi začetek organiziranega uvajanja osnovnega in srednjega šolstva, saj je birokratizacija države zahtevala vedno nove uradnike. Centralizacija državne uprave je povzročila uvajanje nemškega kot uradnega jezika, kar je pri nekaterih slovenskih izobražencih, prevladovali so seveda duhovniki, sprožilo vprašanje, zakaj bi bil njihov materin jezik manj vreden. Začenja se slovenski narodni preporod. Sprva postavlja predvsem zahteve po upoštevanju slovenskega jezika, vse glasnejše pa postajo tudi zahteve po upoštevanju pravic naroda, ki ga govori. Verske reforme Jožefa II. med leti 1780 - 1790 so prinesle na eni strani izboljšano versko organizacijo. Ukinjen je bil oglejski patriarhat, v Gorici je nastala nadškofija, reorganizirane so bile škofijske meje, izboljšana organizacija župnij. Negativna posledica njegovih reformnih prizadevanj na cerkvenem področju pa je bila ukinitve številnih starih samostanov, zlasti tistih, ki niso bili povezani z dušnim pastirstvom, šolo ali sistematičnim karitativnim delom. Ker je bila njihova posest združena v poseben verski fond, ki ga je upravljala država, kulturne dragocenosti, od notranje opreme cerkva in samostanov, preko knjižnic in arhivov pa raznesena, je bila povzročena ogromna kulturna škoda.

Predvidene so bile tudi velike socialne reforme, zlasti v smislu rahljanja fevdalizma, kar pa je preprečila francoska revolucija. Država je morala na notranjepolitičnem področju popuščati pred plemstvom in krepiti vojsko. Francozi oziroma Napoleon so v okviru svojih evropskih vojn večkrat prišli na naše ozemlje. Leta 1809 so z ustanovitvijo Ilirskih provinc 4 leta ostali na precejšnjem delu slovenskega etničnega ozemlja, uveljavili francosko zakonodajo in imeli še veliko drugih načrtov, ne pa denarja, da bi to izpeljali. Prebivalstvo se jim je zaradi izjemno visokih davkov, zlasti leta 1809, množično upiralo.

Vojne s Francozi so številne avstrijske državljane prepričale, da njihova država ni nekaj nespremenljivega. To spoznanje je imelo za posledico še močnejši razmah nacionalnih gibanj, ki so dobivala močne impulze tudi od nemškega in italijanskega gibanja za narodno

združitve. Leta 1816 se prvič pojavi beseda Slovenija v neki neobjavljeni pesmi, leta 1844 pa prvič v tisku. Med Slovenci se je takrat sprožilo tudi močno kulturno in politično ilirsko gibanje, ki je zagovarjalo močnejše kulturne in celo jezikovne povezave z južnimi Slovani. Med delom slovenskega izobraženstva se je pred takimi, za samostojni slovenski kulturni razvoj neperspektivnimi nazori, pojavil hud odpor, ki mu je nudil glavno oporo na jezikovnem področju še vedno nepreseženi slovenski pesnik France Prešeren. Narodno gibanje je doseglo svoj višek v revolucionarnem letu 1848, ko ni bil samo odpravljen fevdalizem, ampak so bila postavljena temeljna politična načela na katerih je 1991. leta nastala samostojna slovenska država. To narodno gibanje je v naslednjih desetletjih doživljalo različne intenzitete. Bistveno pri tem je, da so v njem odločilno sodelovali tudi Slovenci iz predelov, ki danes niso del slovenske države (Trst, Gorica, velik del Koroške). Izjemno pomembni sta bili tudi univerzi na Dunaju in v Gradcu. Napori so potekali tako v smeri razvoja zahtevnejše kot ljudske kulture. Zato ima še posebno zaslug slovenski svetniški kandidat blaženi Anton Martin Slomšek, prvi mariborski škof. On je prenesel sedež svoje škofije iz nemškega dela Koroške na slovensko etnično ozemlje. V kulturnem pogledu je pomemben zaradi izjemnih skrbi, ki jih je posvečal šolstvu, zlasti pa zaradi ustanovitve Mohorjeve družbe 1851. leta, ki je med Slovenci razširila knjige in naučila Slovence brati. Prav po njegovi zaslugi je med Slovenci izjemno razširjena bralna kultura, ki je ena slovenskih posebnosti. Koncem 19. stoletja so tudi pri Slovencih nastale politične stranke, ki se pa glede nacionalnih ciljev niso razlikovale. Vsekakor je slovenski narod dočakal konec Avstro - Ogrske, čeprav ni imel nobenega osrednje nacionalnega organa, z izjemno razvito kulturo, zlasti na jezikoslovnem področju.

Sredi 19. stoletja je prišlo na slovenskem etničnem ozemlju do velikih gospodarskih sprememb. Propadlo je staro železarstvo, ki ga premogovništvo ni moglo razviti. Izgradnja železnice Dunaj - Trst in njenih krakov je zatrla staro kmečko prevoznostvo, rečno brodarstvo, industrijski razvoj in zlasti konkurenca iz razvitejših delov nemško-avstrijskih in čeških dežel sta prizadela domačo obrt. Za lastno podjetništvo je bilo premalo domačega kapitala. Vse uhjelo krizo, ki jo je prinašal kapitalizem, so na eni strani reševali z izjemno močnim izseljevanjem v zahodnoevropske države in zlasti ZDA, ki so pobrale polovico prirastka prebivalstva. Krizo v agrarnem sektorju so reševali krščanski socialisti z neverjetnim razvojem zadružniškega gibanja. Slovensko zadružništvo je bilo tako močno, da je z zgledi in ljudmi pomagalo tudi Hrvatom in Furlanom.

Prva svetovna vojna je Slovence zelo prizadela, njena zahodna etnična meja se je spremenila v fronto, ki je z domov poglala na deset-tisoče ljudi. Nesorazmerno veliko Slovencev je padlo tudi na drugih bojiščih. Glede na svojo številčnost so dali največ življenj za Avstrijo. Ob koncu vojne se je zelo okrepilo mirovno gibanje, ki je zahtevalo preureditev monarhije. Ker za to na Dunaju ni bilo pravega posluha, je med Slovenci prišlo do jugoslovanskega gibanja. To je ob koncu vojne nekritično prevladalo. Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, bivših državljanov monarhije, je obstajala od 29. oktobra 1918 in se 1. decembra istega leta združila s Srbijo v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavijo.

Nastanek Jugoslavije je bil velika tragedija za Slovence, saj je dobra tretjina njihovega ozemlja po določilih Londonskega pakta pripadla Italiji, večina slovenskih Korošcev tudi ni hotela v Jugoslavijo, na Madžarskem je ostalo tudi nekaj Slovencev, v Jugoslavijo pa je prišlo nekaj Madžarov. Tudi pričakovanja pravične socialne in zlasti mednarodno urejene nove državne skupnosti so bila prevelika in prenaivna. Slovenija je v industrijskem pogledu nekaj pridobila, absolutno pa zgubila na agrarnem in finančnem področju. Največji dosežek Slovencev v Jugoslaviji je bila nedvomno ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani. Ključna je ugotovitev, da slovensko nacionalno vprašanje z Jugoslavijo ni bili rešeno. Slovence sta še posebej prizadela

preganjanje slovenskega življa pod italijanskim fašizmom in naglo slabšanje položaja koroških Slovencev.

II. svetovna vojna se je začela z vkorakanjem nemških, italijanskih in madžarskih sil. Najhuje se je obetal Slovecem, ki so bili pod Hitlerjevo Nemčijo, saj so jih začeli izseljevati. Takoj narodno najbolj osveščen del prebivalstva, to je svetno inteligenco in duhovnike kasneje tudi kmete. Praktično na vsem slovenskem ozemlju je prišlo do splošne rezistence. Ker pa so komunisti, kljub svoji številčni skromnosti, vendar ob odlični organiziranosti, rezistenco prevzeli v svoje roke in to ekskluzivno, v njej so videli možnost za hkratno izpeljavo komunistične revolucije, je prišlo na precejšnjem delu slovenskega ozemlja, ne pa na vsem, do državljanske vojne. Protikomunistični tabor se je bil v svoji nemoči prisiljen nasloniti na okupacijske oblasti. Vse to se je razvilo v strahoten bratomorni boj, tako da je slovenski narod hkrati bojeval dve vojni: navznoter in navzven.

Po končani II. svetovni vojni so komunisti takoj prevzeli oblast, za kar so se že dobro pripravili med samo vojno. Nekdanji politični in vojaški nasprotniki so bili zaradi nevarnosti kontrarevolucije oziroma potencialnega ogrožanja komunističnega režima v veliki meri skrivno pobiti, ocene se gibljejo okoli 15.000, več tisoč Slovencev pa je pobegnilo v Avstrijo in Italijo. Velik del teh ljudi, okoli 6000, je našel nov dom v Argentini, kjer so razvili izjemno bogato kulturno življenje.

Največja korist II. svetovne vojne je bila za Slovence nedvomno priključitev velikega dela njihovih primorskih rojakov, žal ne vseh. Del jih je še vedno ostal v Italiji. Meja na severu in vzhodu se ni spremenila. Tudi tam je ostalo veliko Slovencev. V obalnih mestih je ostala razmeroma močna italijanska narodna manjšina, katere velik del pa se je zaradi političnega sistema in slovanske narave države izselil v Italijo. Nova komunistična Jugoslavija je po približno desetih letih obstoja, spor s Stalinom je konec štiridesetih let izrabila celo za notranjepolitično zaostrovanje, začela na notranjem političnem področju počasi popuščati, po letu 1960 pa se je začela odpirati tudi navzven. Katoliška cerkev ji je bila ves čas obstoja glavni nasprotnik in je nedvomno pod komunizmom tudi največ pretrpela. 1952. leta je bil organiziran celo zažig takratnega ljubljanskega škofa, ki je pretrpel hude opekline. Veliki socialni projekti, kot je bilo delavsko samoupravljanje, zaradi same narave komunističnega družbenega sistema (centralizirana partija-federativna narava države), kot tudi zaradi zanemarjanja ekonomskih zakonitosti, niso dali pravih rezultatov. Kot je danes razvidno, se je že sredi sedemdesetih let začelo njeno razpadanje. Jugoslavija ni razpadla zaradi slabe ekonomije, ampak zato, ker njenim narodom ni bila več potrebna. Poglavitno zaslugo za nastanek samostojne slovenske države imajo slovenski kulturniki, ki jih je ljudstvo na posebnem plebiscitu 1990. leta skoraj 100 % podprlo. 1991. leta je Slovenija v kratki vojni z jugoslovansko armado izvojevala samostojnost in po nekaj mesecih dosegla mednarodno priznanje.

Razvoj samostojne slovenske države je doslej mnoge razočaral, saj sovпада z gospodarsko krizo, ki pa se je začela že v prejšnjem režimu. Znižala se je socialna varnost, nastala je precejšnja nezaposlenost, ki je prejšnji režim praktično ni poznal. Vprašljiva postajata splošna dostopnost zdravstvenih uslug in enakih možnosti šolanja. Zelo je čutiti oblast prejšnjih vladajočih posameznikov in njihovih oblastnih struktur, ki, razpršeni v različne, predvsem leve stranke, praktično še danes obvladajo slovensko družbo. Demokracija se po prepričanju mnogih razvija prepočasi. Najbolj je to razvidno na področju informiranja. Veliko razočaranje je tudi dejstvo, da so negativne gospodarske in politične, predvsem pa mentalne posledice tako jugoslovanske države kot prejšnjega režima veliko trdovratnejše kot smo bili Slovenci to pripravljani samim sebi priznati.

A brief history of Slovenia

Stane Granda

Slovenes are the most western Slavic nationality. They moved to the territory they presently occupy in the 6th century. Up until 1991, when they won independence as a nation, they had always lived under the control of other nations. They were under the authority of the Hapsburgs, that is the Austrian empire, for the longest period, during which time they were separated in the provinces of Carniola (Kranj), Istria (Istra), Trieste (Trst), Gorizia (Goriška), Carinthia (Koroška), and Styria (Štajerska). In addition to Slovenes, Germans and Italians also lived in those provinces. The oldest writings in the Slovenian language are from around 1000 AD, and the first book in Slovene was published in 1550. From 1918 to 1991, the majority of Slovenes lived in Yugoslavia. Then in 1991 the Yugoslavian Slovenes established the independent Republic of Slovenia.

At this time there are around 2 million Slovenes in the Republic. As indigenous peoples a smaller number also live in Italy, Austria, and Hungary. The greater majority continue to be Roman Catholic. They have always used the Latin alphabet. They have developed all spheres of culture and science in the Slovenian language. At this time they have 2 universities and their own Academy

Vzroki za izseljevanje Slovencev v zadnjih dveh stoletjih

Marjan Drnovšek

V obdobju modernih evropskih in svetovnih selitev prebivalstva v 19. in 20. stoletju so se izseljevali tudi Slovenci. Ta pojav je bil posebno izrazit v desetletjih pred prvo svetovno vojno (ZDA), med obema vojnama (Južna Amerika in Evropa) in v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja (Evropa). Izseljevanje v različne dele sveta je bilo seveda prisotno še pred obdobjem modernih migracij in je prisotno še danes, npr. begunstvo in beg možganov (izobraženci).

Izseljevanje je le prvo obdobje (faza) celotnega dogajanja, ki ga poznamo pod imenom izseljenstvo. Temu sledi priseljevanje v novo okolje, prilagajanje (integracija) in končno asimilacija. Kadar govorimo o vzrokih, jih navadno delimo v tiste, ki so prisotni v kraju izseljevanja in tiste v kraju priseljevanja. Če hočemo razumeti odločitev posameznika, moramo poznati oboje. Na izseljevanje lahko gledamo kot na pojav, ki zajame večje število ljudi. To skupino sestavljajo posamezniki, od katerih ima lahko vsak svoj poseben razlog, da zapusti dom. Kadar želimo pojav posplošiti, se radi poslužujemo tudi posploševanja vzrokov za izseljevanje in največkrat govorimo o ekonomskih, socialnih in političnih razlogih za *odhod z doma*. Ko pa pogledamo posamezni primer, se bomo srečali s prepletanjem splošnih razlogov in spodbud s tistimi, ki so prisotni v izseljenčevem ožjem okolju ali z njegovo prav posebno *vlogo v njem*.

Skratka: s teoretičnega in praktičnega vidika je proučevanje vzrokov izseljevanja mnogo bolj zahtevno opravilo, kot se to zdi na prvi pogled. Zato ni presenetljivo, da so predmet raziskovanj različnih znanstvenih ved, tako zgodovinske, geografske, sociologije, etnologije, historične demografije in ekonomije, teologije in še katere.

V zadnjih dveh stoletjih so se Slovenci izseljevali iz krajev, ki so ozemeljsko pripadali različnim državam - Avstriji, Italiji, Madžarski, Jugoslaviji in šele v zadnjem desetletju Sloveniji. Različni so bili tudi

socialni in politični sistemi. Pripisovanje pomena ekonomski razvitosti kot enemu od glavnih vzrokov za (ne)izseljevanje je treba dodatno pretehtati še zaradi dejstva, da so se v dobi habsburške monarhije izseljevali največ iz slabše razvitih južnih predelov, medtem ko so se iz pred- in povojne Jugoslavije pretežno izseljevali iz najbolj razvitih predelov. V obeh primerih pa je bila stopnja razvitosti v predelih izseljevanja nižja od držav, kamor so se priseljevali Slovenci. Zelo različni so lahko vzročni vzorci tudi glede na ozemeljsko razporejenost. V nekaterih področjih je očitna prava izseljenska mrzlica, spet v drugih je ta komaj opazna. Nema lokrat je dejanski obseg izseljevanja v nasprotju s tistim, ki bi ga določali splošni pogoji, na podlagi katerih bi pričakovali odziv za odhod v tujino. Drugače povedano: so podatki, da je določeno vas, npr. na začetku 20. stoletja, izseljevanje močno zajelo, sosednjo pa komaj oplazili. Zakaj? Podrobna primerjalna študija nam bi dala odgovor na gornje vprašanje, zlasti če so v igri tudi psihološka, medčloveška in še katera ozadja in ne samo ekonomski položaj, ki pa je lahko med dvema vasema zelo različen, npr. glede prometne lege, lastninskih odnosov, obrtnih in drugih neagrarnih obratov itd.

V 20. stoletju so bili politični razlogi močan razlog za izseljevanje Slovencev. To lahko opazujemo za področje Primorske med obema vojnoma, ko je bilo ozemlje pod italijansko oblastjo. Podoben primer so begunci po letu 1945 itd. Prisilne migracije so se dogajale med prvo in drugo svetovno vojno. Manj očitne so neželjene premestitve učiteljev, nekonformističnih izobražencev, vojaških starešin in podobnih. Izseljevati so se morali v druga etnična okolja in v okolja, ki so bila civilizacijsko manj razvita v sicer skupni državi Jugoslaviji.

Oglejmo si najbolj razvidne vzroke izseljevanja Slovencev v zadnjih dveh stoletjih.

A. Vrhovi ekonomskega izseljevanja so bili:

1. V zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno, ko je bil izseljenski val usmerjen zlasti v Združene države Amerike, deloma tudi v nemške dele Avstrije, Nemčijo in Egipt, le v manjši meri tudi v Južno Ameriko (Brazilijo, Argentino). Ocena je, da je proces zajel do 300.000 oseb.
2. Med obema svetovnima vojnoma, zlasti v zahodnoevropske države (Francijo, Belgijo, na Nizozemsko in Nemčijo) in Južno Ameriko (Argentino), nadaljevalo pa se je tudi izseljevanje v Egipt; ocenjuje se, da je proces zajel do 100.000 oseb.
3. V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja v razvite zahodnoevropske države, deloma tudi drugam po svetu, npr. v Avstralijo, Kanado, ZDA in drugam; proces je zajel do 100.000 oseb.

Posebej moram izpostaviti izseljevanje intelektualcev (beg možganov) v obeh minulih stoletjih, kjer so se čisti ekonomski vzroki, kot npr. boljša plača, prepletali z ostalimi, npr. boljšimi pogoji za delo, možnostjo strokovnega ali znanstvenega napredovanja, priznavanjem višjega ugleda za opravljeno delo ipd. (Mimogrede: ne tako nezamisljivo je bilo priseljevanje tujih izobražencev v slovenski prostor, ki mu v večjem obsegu sledimo od uvajanja evropske industrijske revolucije v 19. stoletju dalje. V omenjeno stoletje pa postavljamo tudi priseljevanje fizičnih delavcev, ki so imeli določene strokovne izkušnje, npr. delavcev pri gradnjah železniških prog, stavbnih in cestnih delavcev iz Furlanije, in še bi lahko naštevali.)

B. Poleg ekonomskega poznamo v zadnjih dveh stoletjih tudi nasilno izseljevanje Slovencev, in sicer:

1. Begunce iz zaledja soške fronte v času prve svetovne vojne v Italijo in druge dele Avstrije, ki so se vrnili na domove že med vojno ali po njej; mnogi so se umaknili prostovoljno, drugi so bili evakuirani.
2. Izseljence (izgnance) iz časa druge svetovne vojne, npr. v Nemčijo, Italijo, na Hrvaško, v Srbijo in drugam, ko v vseh primerih govorimo o prisilnih selitvah. Posebej moram omeniti prisilno izganjanje ljudi v delovna in koncentracijska taborišča v Italiji in Nemčiji. Tu naj samo omenim usodo kočevskih Nemcev, ki so morali zapustiti svoje domove na Kočevskem.
3. Begunce v letu 1945, ki so se kot razseljene osebe po letu 1947

razkropili vsepovsod po svetu, zlasti v Argentino, Avstralijo, Kanado, ZDA, mnogi pa so ostali v raznih evropskih državah. Ilegalno izseljevanje se je nadaljevalo do začetka šestdesetih let, ko je jugoslovanski režim priznal, da tudi socialistični sistem pozna pojav izseljevanja. (Do tedaj so bili vsi, ki so ilegalno ali legalno, to je s potnimi listi, zapustili Jugoslavijo označeni kot begunci oziroma politični emigranti.)

Marsikdaj so se ekonomski vzroki prepletali s političnimi, npr. v primeru izseljevanja Slovencev iz Julijske krajine v Italiji v času med obema svetovnima vojnoma, kot posledica fašističnega pritiska in s posledicami na narodnostnem, političnem in na gospodarskem življenju Slovencev v Italiji.

V nadaljevanju se omejujem na vzroke ekonomskega izseljevanja, ki je številčno zajelo največji del Slovencev. Zelo poenostavljeno lahko rečem, da sta bila v vseh treh valovih ekonomskega izseljevanja v zadnjih dveh stoletjih odločujoča dva vzroka, prvi notranji, to je nižja stopnja ekonomskega razvoja v Sloveniji z vsem posledicami, in drugi zunanji, višje vrednotenje dela v praviloma ekonomsko bolj razvitih priseljenskih državah, ki se je konkretno kazalo v višjih plačah.

Čas množičnega izseljevanja (osemdeseta leta 19. stoletja - 1914 oz. 1924)

Če se najprej zaustavim pri vzrokih izseljevanja v Združene države Amerike pred letom 1924, moram najprej poudariti dejstvo, da ne prej (v preteklosti) in tudi kasneje (do današnjih dni) izseljenski proces ni zajel toliko Slovencev in Slovenk kot s tem valom, čeprav je že omenjena ocena izseljencev verjetno nekoliko pretirana. Ugotovitev točnega števila nam onemogočajo pomanjkljivi izseljenski in priseljenski statistični in drugi viri, zlasti pa vodenje izseljencev po državni pripadnosti (kot Avstrijci, Madžari ipd.). Najprej se nam zastavi vprašanje: zakaj so se Slovenci vključili v evropski izseljenski val v ZDA dokaj pozno, v večjem obsegu šele od konca osemdesetih let 19. stoletja? (Bili so del srednje in vzhodnoevropskega in sredozemskega vala.) Odgovor na vprašanje ni enostaven, saj so bili odločujoči mnogi razlogi, od boljših in cenejših prometnih povezav (železnica, parniki) do višje izobrazbene stopnje prebivalstva (pismenost). Hkrati pa je bil to čas agresivnega reklamnega (propagandnega) delovanja ladijskih družbo s pomočjo izseljenskih pisarn in agentov in čas boljšega poznavanja gospodarskih in življenjskih razmer v ZDA, in to s pomočjo časopisja in ne nazadnje izseljenskih pisem. (V zvezi z zadnjo trditvijo lahko rečemo, da izseljenskim agentom in vsemu javnemu propagandnemu aparatu ne smemo pripisovati preveliki teže, saj so izseljenci prestopili prag izseljenske pisarne, ko so bili že odločeni za odhod. Mnogo večji pomen na odločitev za odhod so imela pisma svojcev in prijateljev iz Amerike in ustne pripovedi povratnikov.)

V 19. stoletju so bile slovenske pokrajine podpovprečno razvite. Bile so pretežno poljedelske, poljedelstvo pa neučinkovito zaradi majhnosti in tehnološke zastarelosti kmetij, vlaganja so bila nezatna. Z odpravo tlačanstva leta 1848 so kmetje postali zemljiški lastniki in visoko obdavčeni. Do prve svetovne vojne se položaj kmeta ni bistveno spremenil. Soočali so se z visokimi davki, nekonkurenčnostjo pridelovanja in naravnimi ujami. Posledica je bila selitev v mesta, v maloštevilne industrijske centre, se bolj pa v tujino. Vecina izseljencev so bili ravno kmečki delavci, ki v svoji domovini niso našli dela ali je bilo to preslabo plačano. Med njimi pa je bilo tudi precej takih, ki so bili večši različnih obrti in dejavnosti kot npr. krojači, mizarji, tesarji, kuharji in podobno. Vecina teh ni imela drugega premoženja kot krepkih rok in želje po boljšem življenju. Mnogi med njimi so odšli z namenom, da se bodo v tujino gmotno toliko opomogli, da bi si s prihranki zagotovili možnosti za življenje v domovini. Želeli so si urediti dom, kupiti posestvo, začeti lastno obrt, poplačati dolgove in podobno. To so bili razlogi, ki so jih silili v Ameriko. Poleg teh je bil pogost vzrok izogib vojaški službi, sodnemu pregonu, družinskim obveznostim (poroki zaradi neželene zanositve), nemalokrat pa zgolj pustolovska žilica. Psihološki razlogi pa še niso bili proučevani.

Precej tedanjih razmišljajočih (sodobnikov obravnavanega procesa) se je lotilo vprašanj o vzrokih za izseljevanje Slovencev. Še danes je to eno od osrednjih vprašanj raziskovalcev izseljenstva. Je bila to predvsem revščina ali še kaj drugega? Odgovor na to vprašanje je zaradi obsežnosti in večplastnosti prezahtevno za današnje predavanje, zlasti, če se želimo izogniti posploševanju. Zavedati pa se moramo, da je bilo tudi v tistih časih prisotno spoznanje, da mnogim posameznikom ni bilo zares potrebno zapustiti domov, želja po boljšem življenju in zaslužku je bila enostavno premočna. Prav ob prelomu stoletja so se življenjski pogoji začeli izboljševati, to pa vseeno ni moglo zadržati množičnega izseljevanja. Narasčalo je iz leta v leto in se ustavilo šele s prvo svetovno vojno oziroma zaradi ameriških restriktivnih priseljskih ukrepov leta 1924..

Boljše plače so tudi v avstrijske in nemške rudnike privabile mnoge fante in moške, ki so prihajali predvsem iz rudarskih in tudi kmetijskih okolij osrednje Slovenije, misel na prihranek pa je spodbudila številna dekleta in žene z območja Krasa, Vipavske doline in Brd za odhod v Egipt. Ta val je znan zaradi tega, ker so bile v njem številne mlade mamicke, ki so se v Aleksandriji zaposlile kot dojilje, pa tudi kot varuške, služkinje in kuharice. Zlasti pri slednjih je bila misel o dobrem in hitrem zaslužku močno prisotna, vendar je mnoge delo v Egiptu zadržalo dlje časa.

Skratka: pestrost vzrokov odhajanja Slovenk in Slovencev v času pred prvo svetovno vojno je bila velika. Nikakor ne smemo poenostavljati in posploševati vzročnih osnov in nanje gledali le z negativnim predznakom, saj so si mnogi v tujini uredili solidno življenje, pošiljali prihranke domov, svojim otrokom pa omogočili izobraževanje in s tem dobro pripravo na življenje v novem okolju.

Med obema vojnama (1918 - 1941)

Ameriška 'zlata vrata' so se po prvi svetovni vojni zaprla. Izseljevanje iz Slovenije se je preusmerilo proti Franciji, Belgiji, Nizozemski, Luksemburgu in Nemčiji. Ameriške omejitve so bile eden od razlogov za to preusmeritev, drugi pa je bil pomanjkanje moške delovne sile zaradi žrtev vojne in večjih projektov zaradi povojne obnove in pospešene industrializacije v teh deželah. Tako sta Francija in Nizozemska odprli svoje meje za priseljence iz osrednje in vzhodne Evrope. Pomanjkanje delovnih mest v domačih rudnikih in tovarnah je prisililo številne Slovence, da so sprejemali bolj ali manj privlačne zaposlitve v tujini.

Nemčija je bila prva evropska država, v katero se je usmeril večji val slovenskih izseljencev v zadnji četrtini 19. stoletja. Zaradi ekonomske in politične krize v Nemčiji v prvih letih po končani prvi svetovni vojni so se številni Vestfalci 'izselili' v omenjene zahodnoevropske države. V desetletju pred izbruhom druge svetovne vojne je Nemčija posebno odprto sprejemala sezonske poljedelske delavce. Temu vabilu so se odzivali zlasti ženske in moški iz Prekmurja.

Posebno boleče je bilo izseljevanje Slovencev iz Italije. Asimilacijski pritiski v fašistični Italiji, združeni z poslabšanimi življenjskimi pogoji so vodili v povečano izseljevanje v Argentino. Kot begunci pa so si iskali nov življenjski prostor tudi v Jugoslaviji. Nekateri slovenski ekonomski izseljenci iz Italije so si našli delo v rudnikih, tovarnah in kmetijskih predelih zahodnoevropskih držav, največ v Franciji in Belgiji.

Velika ekonomska kriza v tridesetih letih je povsem zaustavila priseljevanje v zahodnoevropske države in izseljevanje iz Slovenije je začelo upadati. Slovenci so se v tujini srečevali z brezposelnostjo in bili prisiljeni vrniti se v domovino. Zaradi devalvacije so bili ob prihranke in mnogi so bili spet reveži. Zanimivo je tudi to, da so nekatere slovenske družine, ki so živele na Nizozemskem naseljele komunistični propagandi in se leta 1932 preselile v Sovjetsko zvezo kot ekonomski emigranti. Razočaranje je bilo hudo. Poleg ekonomskih izseljencev so se v tem času pojavili tudi politični izseljenci - komunisti, ki so si zatočišče iskali izven Jugoslavije.

In kakšni so bili notranji vzroki za izseljevanje v medvojnem obdobju? Slovenija se je med obema vojnama spreminjala v industrijsko deželo. Stopnja agrarnega prebivalstva se je znižala od 66% (1921) na dobrih 50% v letu 1940. Temu navkljub pa industrija ni mogla sprejemati vso odvečno delovno silo s podeželja, katere del se je usmeril tudi v tujino. Za kmetijstvo pa je veljalo, da je ves ta čas delovalo na meji preživetja. Tudi premogovništvo je doživljalo težke čase zaradi konkurenčnosti premoga iz drugih delov Jugoslavije, velika gospodarska kriza pa je stanje še poslabšala. Zato ne preseneča, da je bil med takratnimi izseljenci velik delež rudarjev, ki so jih zaradi strokovnih znanj močno cenili po evropskih rudnikih.

Zakaj se je v tem času med obema svetovnima vojnama relativno malo Slovencev izselilo oziroma je njihov velik del predstavljalo sezonsko delavstvo? Ali je bil njihov ekonomski in socialni položaj boljši kot pred letom 1914? Ne, vendar so evropske priseljske države vodile omejevalno in organizirano priseljsko politiko, zlasti po izbruhu velike gospodarske krize. Nedvomno bi se več Slovencev odločilo za odhod v tujino, če bi jih ta sprejela. Najhuji udarec pa je bilo zaprtje ameriških »zlatih vrat« po prvi svetovni vojni, saj so z uvedenimi kvotami in omejitvami, npr. samo na priseljevanje svojcev in podobno. Tudi načrti o večji preusmeritvi odvečne delovne sile iz posameznih delov Jugoslavije v druga območja niso rodile večjega uspeha. Izjema so sezonski delavci iz Prekmurja, ki so odhajali na polja v Slavonijo, Bačko, Baranjo in druge kraje v južnih delih države, zlasti v Srbijo.

Zadnji val ekonomskih izseljencev v 60. in 70. letih dvajsetega stoletja

Povedali smo že, da nova jugoslovanska oblast v dobrem desetletju po končani vojni ni priznavala ekonomskega izseljevanja, saj naj bi bil to pojav kapitalističnih družb. Ščasoma se je zavedla, da je večina beguncev, ki so ilegalno zapustili Jugoslavijo v času do začetka šestdesetih, zapustila državo predvsem zaradi ekonomskih vzrokov, v želji, da si v tujini ustvari boljše življenje. Samo od leta 1955 do 1963 se je po uradnih podatkih iz Slovenije izselilo približno 11.000 oseb.

V začetku šestdesetih let so se tesno zaprte meje Jugoslavije začele polagoma odpirati in nov val mlajših ljudi je začel prodirati v zahodno Evropo, največ v Nemčijo, pa tudi v druge države kot npr. Švico in skandinavske države. To je bilo najbolj množično v drugi polovici šestdesetih let. Pojav je začasno ustavila naftna kriza po letu 1973 in recesija, ki je temu sledila, vendar se izseljevanje nikoli ni povsem ustavilo. Leta 1991 je bilo na začasnem delu v tujini 40.427 slovenskih delavcev.

Skratka: Zunanji pogoj (vzrok) za izseljevanje je bila nagla gospodarska rasta v razvitih evropskih državah, ki ji sledimo od petdesetih let prejšnjega stoletja. Za večji izselitveni val je bila potrebna odprtost državnih mej, ki so se polagoma odpirale od začetka prve polovice šestdesetih let dalje. Mnogi so odhajali v tujino organizirano, to je prek slovenskih podjetij. Kakšni pa so bili notranji vzroki izseljevanja v tem času? To nam nakažejo že predeli največjega izseljevanja. Največ jih je odšlo iz Prekmurja, Posavja in Bele krajine, tradicionalnih območij izseljevanja, kjer je živelo veliko kmečkega prebivalstva in posledično v pogojih nižjega življenjskega standarda. Zaposlitve in boljši zaslužek sta bila glavna vzroka za odhod v tujino. Njihova izobrazbena stopnja je bila nizka. Vendar so v tujino odhajali tudi poklicno že usposobljeni posamezniki, čeprav so imeli možnost zaposlitve doma. Tudi njih je gnala v tujino želja po višjem zaslužku. Simbolno se je ta želja izražala v načrtih za čimprejšnjo pridobitev avta, tranzistorja, televizijskega aparata ipd. Mnogo se jih je vrnilo (povratniki), veliko jih je ostalo v novih okoljih, kjer živi danes že druga in tretja generacija izseljencev.

Povzetek

Poudaril bi samo nekaj misli. Slovensko ozemlje je bilo izrazito emigrantsko do šestdesetih let 20. stoletja. Takrat je začelo naraščati priseljevanje iz manj razvitih predelov Jugoslavije;

Od leta 1975 do 1982 se je v Slovenijo priselila kar tretjina vseh v tridesetih letih priseljenih prebivalcev, to je 93.897 ljudi. Ob tem pa je

treba omeniti, da je bila politika imigrantskih držav tista, ki je zaustavljala slovenske izseljenske tokove, ne pa bojazen oz. samozavedanje o možnosti izumrta Slovencev kot naroda. Napovedi nekaterih demografov, npr. Janeza Malačiča, ne napovedujejo 'roznate' prihodnosti, če bi se nadaljevali dosedanji trendi glede rojstev ipd. So te napovedi preveč črnogledne in morda ne upoštevajo priseljevanja v Slovenijo?

Poglejmo še v prihodnost: kako bo na izseljevanje iz Slovenije vplivala včlanitev v Evropsko skupnost? Je življenjski standard v Sloveniji zares tolikšen, da ne bo prišlo do novega iskanja višjih zaslužkov in boljšega življenja v razvitejših delih Evrope, ko se bodo odprle meje in sprostili zaposlitveni pogoji. Na ta vprašanja pa bolje kot zgodovinarji morejo in morajo odgovoriti "napovedovalci prihodnosti", ki jih ni tako malo v znanstvenih in političnih krogih. Mogoče le droben, malo staromodna in za mnoge preživeta misel iz daljnih časov, in sicer: 'Zgodovina, učiteljica življenja!' Ozrimo se v preteklost, ko razmišljamo o sedanosti in načrtujemo prihodnost. In to tudi, ko govorimo o Slovencih po svetu. Korenine segajo daleč nazaj in niso še vse odmrle, tako tudi ne na področju vzrokov in posledic izseljevanja Slovencev v preteklih stoletjih.

The causes for the emigration of Slovenes in the last two centuries

Marjan Drnovšek

During the time of modern migrations in the 19th and 20th centuries the Slovene emigrants have been a component in the European and world migration processes, with their peaks in the last decades before World War I (The U.S.A.), between the two World Wars (South America and Europe), and in the sixties and seventies of the 20th century (Europe). Emigration to different parts of the terrestrial globe was in course before the beginning of modern emigration and is still in process today (brain drain).

Emigration presents only the first phase in the process, which is followed by immigration to a new environment, integration and eventually assimilation. When we speak about the causes, we divide them into local and other, linked to the immigration environment. Understanding of the both gives us a more clear sight on the decision of an individual for going abroad. Emigration is otherwise a phenomena that grasps a mass of people, and the mass is composed of individuals, each with their own reason for leaving home. As a universal phenomena it offers the possibility of generalising the causation backgrounds for leaving (for example because of economic, social or political reasons), and at the same time we can find in individual cases many causes and impulses interlacing, general and linked to a concrete individual or one's local environment.

The Slovenes have been in the last two centuries emigrating from different states (Austria, Italy, Hungary, Yugoslavia, today from Slovenia) and from different social and political systems. The relativity of estimating the significance of the economic degree of development in emigration is proved to us by the fact that during the Habsburg Danubian Monarchy they emigrated from the less developed Austrian south, while in the time of pre- and after war Yugoslavia from the most developed part of the state. In both cases the economic development was lower than that of the immigrant states. Also heterogeneous is the causation image by individual regions of the Slovene territory, as some are in a certain period captured by a proper "emigration fever" while others are only touched slightly, sometimes to the contrary to our expectations in view of the general causation grounds and conditions for emigration. Strongly present in emigration of Slovenes in the 20th century were political reasons, for example the emigration of the population from the Littoral that was under Italy between the two wars, refugees after the year 1945 etc. There were many forcible migrations during the World Wars One and Two. More concealed

were the involuntary displacements for example of teachers, non-conformist intellectuals, military officers and other, outside Slovene territory, into different ethnic environments and in civilisation sense less developed regions of otherwise the common state Yugoslavia.

The author will in his contribution describe the main causes in the local environment, which have encouraged the Slovenes in going abroad in the last two centuries. It remains a fact that the Slovene territory has been expressively emigrant up to the sixties of the 20th century, when the immigration from the less developed parts of Yugoslavia has increased as well. At the same time it should be pointed out that it was always the policy of the immigrant countries that stopped the Slovene emigration streams, and not an awareness on perniciousness of the phenomena for the Slovenes as a nation. And if we have a look into the future: what will happen to emigration from Slovenia after joining the European Union? Is the living standard in Slovenia truly high enough that in the case of open borders and a free flow of labour resources it will not result in seeking better earnings and a better life in the more developed regions of Europe? However this is more the subject for the announcers of the future development than of a historian.

Evidenca potnikov v Tržaški luki

Aleksej Kalc

Preučevanje prostorske gibljivosti prebivalstva se tradicionalno srečuje s problemom razpoložljivosti in kakovosti statističnih virov. Čas velikih selitvenih procesov v teku devetnajstega stoletja je sovpadal z razvojem moderne državne statistike, ki je ustvarila nepogrešljivo številično podlago za poznavanje tega izrednega obdobja človeških preseljevanj. Vendar so direktni in indirektni številični prikazi upravne in druge statistike, kljub razčlenjenosti po raznovrstnih parametrih, zaradi agregirane oblike še vedno premalo povedni in le delno zadostijo potrebam preučevalca po poglobljanju v notranjo raznolikost, vzgibe, potek, socio-demografske in druge značilnosti selitvenih gibanj, kot tudi za razumevanje selitvenih modelov in strategij z vidika trajanja izseljenske dobe, ponavljanja izseljenskega koraka, vloge poklicnih, sorodstvenih in družbenih mrež, mikroekonomskih vidikov idr.

V iskanju možnosti za ustrežnejšo obravnavo omenjenih značilnosti se je v zadnjih desetletjih, npr. glede čezmorskega izseljevanja, povečalo zanimanje za policijske, carinske in ladijske sezname potnikov v evropskih pristaniščih in analogno gradivo, ki je nastajalo ob vstopu v priseljske države. Tovrstne poimensko vodene evidence, ki za vsakega izseljenca prinašajo s časom vse daljšo vrsto informacij, tvorijo bogato pragrađivo, ki ga je mogoče uporabiti za izvirne analize in primerjave. Ta dokumentacija pa je zelo dragocena in se še bolj neposredno ponuja genealogom, ki so se je pravzaprav prvi začeli posluževati, veliko preden je - zahvaljujoč se tudi razvoju računalništva - pritegnila pozornost socialnih zgodovinarjev in drugih preučevalcev izseljevanja. Uporaba in pripravljano delo za izkoriščanje tovrstnih evidenc poteka tako danes na dveh pogosto interaktivnih ravneh. Na eni strani evidentiranje virov, njihovo mikrofilmanje oziroma informatiziranje ter pogostokrat objava, navadno prirejena za potrebe "iskalcev korenin", v knjižni obliki in vse bolj tudi na internetnih straneh¹. Vzoredno s tem pa poteka zgodovinsko, demografsko, socio-ekonomsko in antropološko preučevanje izseljenskih tokov. Med njegovimi najprodnornejšimi sadovi je prav gotovo monografska študija Kristiana Hvidta o danskem izseljevanju v Ameriko v letih 1869-1914, osnovana na policijskih evidencah izseljenskega prometa čez Kopenhagen, ki sodi med klasike izseljenskega zgodovinopisja².

Izseljenski sezname predstavljajo, kljub osnovnemu skupnemu imenovalcu, kvalitativno precej raznoliko gradivo, glede pač na različne ustvarjalce in specifične namene, ki jim je služilo, pa tudi na zgodovinska obdobja in načine nastajanja. Če vzamemo na primer vstopne sezname ZDA, ki so nastajali v sklopu ameriške carinske službe oziroma kasneje v okviru organov za priseljevanje in naturalizacijo (Immigration and Naturalization Service) in ki predstavljajo najpopolnejšo kontinuirano evidenco priseljevanja v ZDA, lahko vidimo, kako se je v skladu s priseljenko politiko in potrebo po vse večji kontroli nad množico novih priseljkov bogatila tudi paleta podatkov za njihovo osebno identifikacijo in širšo karakterizacijo. Različna je potemtakem uporabnost tega vira³, pri čemer je treba poudariti, da je tudi pri podatkovno najbolj razčlenjenih evidencah lahko že v osnovi zelo problematična. Težavno razbiranje ročnih zapisov, različni kriteriji, slučajne in sistematične napake, nedoslednosti in pomanjkljivosti pri izpolnjevanju rubrik in druge nejasnosti so samo nekatere izmed ovir, pred katerimi se znajde uporabnik, še posebno če pristopa k gradivu s statistično-analitičnega vidika in mora zadostiti kriterijem homogenosti podatkovne osnove. Njihovo premagovanje zahteva - kot poudarja Robert Swierenga - poglobljanje v historiat vira, razvijanje kritičnega pristopa za presojo verodostojnosti zapisov, njihove pogojenosti s subjektivnostjo in predsodki popisovalcev, razvijanje metodologije ter ustreznih programov za digitalizacijo in samo njeno usklajevanje⁴.

Seznami izseljencev, ki so potovali pred prvo svetovno vojno v Severno in Južno Ameriko prek Trsta, so kot podobna dokumentacija v drugih evropskih izseljenskih pristaniščih služili za nadzorovanje in za statistično izkazovanje izseljenskega prometa. Nastali so v uradih tržaške Pristaniške in pomorsko-zdravstvene kapetanije (K.u.k. Hafenu und Sanitätskapitanat in Triest, I.r. Capitanato di Porto e Sanita Marittima in Trieste), ki je bila od odprtja rednih izseljenskih prog iz Trsta leta 1903 in 1904 dolžna poročati o vsakem posameznem izseljenskem oziroma povratnem transportu Pomorski vladi (K.u.k. Seebehörde in Triest, I.r. Governo Marittimo in Trieste), ta pa dalje Ministrstvu za trgovino, Notranjemu ministrstvu⁵ in nekaterim drugim centralnim oblastem. Tem je Pomorska vlada pošiljala tudi letne obračune selitvenega tranzita⁶. Dolgo časa so poročila vsebovala le sumarne podatke o deželnem oziroma državnem izvoru ter o cilju izseljevanja. Podrobnejše izkazovanje so uvedli šele v zadnjem obdobju pred prvo svetovno vojno, tako da razpolagamo s seznamami in osebniimi podatki za vsakega izseljenca samo za leta 1912-1914. To gradivo se danes nahaja v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju, in sicer v izseljenskih aktih (Auswanderungsakten) Notranjega ministrstva in Ministrstva za trgovino, primerek seznamov za leto 1914 pa hrani tudi Državni arhiv v Trstu v fondu Pomorske vlade⁷.

Historiat tržaških čezoceanskih izseljenskih seznamov še ni povsem jasen. Zaradi skoraj popolne izgube fonda tržaške Pristaniške kapetanije (Capitaneria di Porto) za omenjeno obdobje in vrzeli v fondu Pomorske vlade (Governo Marittimo) nam ni bilo mogoče točneje rekonstruirati njegovega razvoja in tudi ne postopka, po katerem so nastajali sezname. Najverjetneje pa so jih sestavljali na podlagi podatkov, ki so jih posredovale paroplovne družbe. Te so namreč vseskozi vodile evidenco svojih potnikov in sestavljale sezname, ki so jih bile dolžne oddajati v vstopnih pristaniščih. Zamuda, s katero so se oblasti lotile poimenskega izkazovanja izseljencev, pa je povezana s težavami pri uvajanju pristaniške statistike v tržaškem pristanišču.

Odprtje tržaškega izseljenskega pristanišča je pomenilo mejnik v zgodovini avstrijskega čezoceanskega izseljevanja in v razvoju avstrijske izseljenske statistike⁸. Medtem ko so bili dotlej avstrijski selitveni tokovi usmerjeni izključno čez tuje, zlasti severnoevropske luke, in je tudi statistika, glede na neuspešnost direktnega popisovanja izseljencev na upravno-politični ravni, slonela na podatkih, "izposojenih" pri pristaniških statističnih službah tujih držav, je vzpostavitev nacionalnega izseljenskega pristanišča končno nudila možnost

neposredne kontrole ter registracije izseljenskega prometa v skladu z lastnimi potrebami in kriteriji. Centralna statistična komisija na Dunaju je zato leta 1904 izdelala abmiciozen načrt za vzpostavitev statističnega sistema po takrat najvišjih standardih. Predvideval je popisovanje posameznikov in družin po kriterijih, ki bi omogočali neposredno primerjavo z gradivom in rezultati ljudskih štetij. Popisnice so med rubrike za vpogled v morfologijo izseljenskih tokov poleg imena, priimka, spola, starosti, stanu in poklica uvrščale tudi sorodstveno razmerje znotraj družinskih potovalnih skupin, stopnjo pismenosti, veroizpoved, tip izselitve (začasna ali trajna), deželo in politični okraj rojstva, deželo, politični okraj in občino zadnjega bivališča izseljenca, deželo, v katero je namenjen ter pogovorni jezik (Umgangssprache). Slednje rubrike so bile namenjene ne samo ugotavljanju geografskega izvora in narodnosti izseljencev, ampak tudi predhodnih notranjih selitev⁹.

Načrt se ni uresničil po umiku osnutka v poslanski zbornici, ker "...Notranje ministrstvo ni imelo pravnih sredstev, da bi lahko zahtevalo posredovanje tako podrobnih podatkov". Tako je Avstrijska centralna statistična komisija sestavljala statistiko čezoceanskega izseljevanja čez tržaško pristanišče na podlagi sumarnih podatkov paroplovnih družb, potovalnih uradov in agencij za odpravljanje izseljencev, ki jih je dobivala od tržaške policije prek tržaškega Namestništva (K.u.k. Statthaltere; Luogotenenza). Ti podatki pa so bili omejeni le na spol in izvorno deželo oziroma državo izseljencev¹⁰.

Centralna statistična komisija na Dunaju pa si je ves čas prizadevala, da bi uvedla statistični načrt iz leta 1904 vsaj v skrčeni obliki. Zato je večkrat predlagala Notranjemu ministrstvu, da bi vsaj za avstrijske izseljence zbirali tudi podatke o stanu, starosti, zadnjem bivališču in poklicu. To še posebno od leta 1907 dalje, ko je bila v Trstu vzpostavljena poleg prog za ZDA tudi redna proga za južnoameriške države in je selitveni promet, po kriznem letu 1908, postajal intenzivnejši. Zdi pa se, da ministrstvo tem prošnjam ni ugodilo, ker naj bi problem izseljenske statistike rešili v sklopu izseljenskega zakona, ki je bil v pripravi¹¹. Ta zakon ni bil nikoli sprejet, do uvedbe podrobnejših evidenc izseljenskega prometa skozi Trst pa je prišlo, kot že rečeno, z letom 1912 na pobudo ministrstva za trgovino, potem ko je slednje, po razdelitvi kompetenc nad izseljenskimi zadevami z notranjim ministrstvom, leta 1910 prevzelo pristojnost za izseljensko statistiko¹².

Poimenska evidenca selitvenega gibanja čez tržaško pristanišče zajema samo izseljenski promet, medtem ko so povratnega pristaniške oblasti še naprej izkazovale za vsako ladjo le sumarno po deželah oziroma državah, v katere so se izseljenci vračali. V skladu s tisti čas veljavnim kriterijem za pravno definicijo prekomorskega izseljenca, ki je užival posebno zaščito in katerega prehod z enega kontinenta na drugega je moral slediti posebnemu birokratskemu in sanitarnemu postopku, so v obeh vrstah izkazov upoštevani le t.i. medpalubni potniki (Zwischendeckpassagiere, steerage passengers) oziroma potniki, ki so potovali v Zwischendecku enakovrednem, to je tretjem razredu. Število razrednih potnikov (Klassenpassagiere) pa je navedeno ločeno in je izvzeto iz izseljenske statistike, čeprav so bili med njimi zanesljivi tudi izseljenci.

Poimenski ladijski izseljenski sezname prinašajo na prvem mestu potnike iz Avstrije in Ogrske, razvrščene po deželah, nato one iz drugih držav. Evidenca vsebuje naslednje rubrike: *tekoča številka, priimek in ime izseljenca, starost, stan, poklic in položaj v poklicu, kraj zadnjega bivanja, državljanstvo, pristanišče - cilj potovanja*.

Poleg teh podatkov so na naslovnici vsakega seznama zapisani *datum odhoda, ime ladje in paroplovna družba*.

Gradivo je torej precej manj kvalitetno, kot bi bilo na podlagi popisnic predvidenega načrta pristaniške statistike iz leta 1904. Podatki o veroizpovedi, pismenosti, nameravani trajni ali začasni obliki izselitve, predvsem pa o kraju rojstva in občevalnem jeziku bi prispevali pomembne elemente k profilu izseljenskih tokov in za njihovo povezovanje z izvornim prostorom. Pomembna pomanjkljivost pa je

tudi odsotnost podatka o družinskih zvezah med izseljenci.

Uporabnost tržaških seznamov je, podobno kot velja za drugo podobno gradivo, lahko dvojna. Po eni strani za potrebe genealoških raziskav, čeprav s precej omejenimi možnostmi, če pomislimo na kratek časovni obseg vira in - kar zadeva Slovence - na relativno skromno prisotnost slovenskih izseljencev na tržaških preoceanjskih progah. Iskanju korenin in podatkov o prednikih lahko veliko bolje zadostijo evidence v priseljenjskih državah, kjer so med drugim že na voljo ustrezne službe in kot omenjeno praktični instrumenti za njihovo konzultacijo.

Veliko koristnejše je lahko to gradivo kot podlaga za statistično-analitične raziskave. Če se zopet omejimo na slovenski primer, predstavljajo slovenski izseljenci, ki so potovali skozi Trst, približno tretjino slovenskega čezoceanjskega izseljevanja v tistem času in tvorijo reprezentativno podobo zadnje faze slovenskega preoceanjskega izseljevanja pred prvo svetovno vojno. Obseg podatkovne baze v te namene je mogoče bistveno razširiti z upoštevanjem spola, ki ga razodevajo osebna imena, medtem ko lahko podatek o zadnjem bivališču razvrstimo po večjih enotah (občini, sodnem okraju, okrajnem glavarstvu). Kljub odsotnosti eksplicitnih navedb je mogoče do neke mere izluščiti tudi informacije o družinskem izseljevanju, glede na to, da so družinski agregati navedeni po vrstnem redu mož (pater familias), žena, otroci (po padajoči starosti), stari starši oziroma drugi posamezni člani ožje družine.

Tržaški poimenski ladijski seznam izseljencev so sestavljeni na podlagi natisnjenih, včasih pa strojepisno izdelanih obrazcev. Naslovnica vsakega seznama nosi zapis: *Ausweis über die Auswanderung via Triest nach Nord/Süd-Amerika mit dem am [datum] abgegangenen Dampfer der Austro-Americana/ Cunard Line* [ime ladje]. Seznami transportov na progah za Kanado, ki sta ju leta 1913 in 1914 vzdrževali avstrijska tržaška družba Austro-Americana (Vereinigte österreichische Schifffahrtaktiengesellschaft vormals Austro-Americana) in Canadian Pacific Railway Company, uporabljajo isto naslovnico, s tem da je ob prečrtani natisnjeni navedbi cilja (Amerika) strojepisni pripis Kanada, ob ladjarskih družbah pa pripis Canadian Pacific Railway Company. Naslovnici, ki služi tudi kot ovoj, sledijo oštevilčeni listi z rubrikami: *tekoča številka* (Fortlaufende Zahl), *pr imek in ime* (Vor- und Zuname), *starost* (Alter), *stan* (Familienstand), *poklic in položaj v poklicu* (Beruf und Stellung im Berufe), *kraj zadnjega bivališča* (Letzter Wohnort), *državljanstvo* (Staatsangehörigkeit) in *namembno pristanišče* (Bestimmungshafen). Hrbtna stran naslovnice-ovoja prinaša sumarni tabelarni povzetek (Rekapitulation) po deželah oziroma državah izvora (Herkunftsland) glede na pristanišče - cilj potovanja (Bestimmung). V rubriki opomba (Anmerkung) je navedeno še število "razrednih" potnikov (Klassenpassagiere) po namembnem pristanišču.

Prvotni osnutek popisnega obrazca, ki ga je izdelala Pomorska vlada (Governo Marittimo), je predvideval večje število in nekoliko drugačno formulacijo rubrik. Poleg zgoraj navedenih so bile to še: *rojni kraj* (gebürtig aus), *pristojni kraj* (zuständig nach), *veroizpoved* (Religion), *dežela oziroma država*, iz katere se je potnik izseljeval (Herkunftsland), *izseljensko pristanišče* (Einschiffungshafen) in *namembna dežela* (Bestimmungsland). V dokončni verziji je prvih pet odpadlo, rubriki poklic in položaj v poklicu so združili v eno, leto rojstva in namembno deželo so preformulirali v starost oziroma namembno pristanišče, izvorno deželo oziroma državo pa so prav tako odstranili kot rubriko in podatek ohranili z razporeditvijo izseljencev po deželah (za Avstro-Ogrsko) in državah¹³. Do teh sprememb je prišlo delno zaradi boljše preglednosti in lažjega štetja, predvsem pa zaradi velike delovne obremenitve, ki jo je terjalo sestavljanje take evidence. To posredno potrjujejo pritožbe uradnikov Pristaniške kapetanije, ki so, kljub zmanjšanemu številu rubrik, zlasti leta 1913, ko se je izseljenski promet čez Trst več kot podvojil¹⁴, le s težavo izvrševali nalogo¹⁵.

Sezname so tipkali po odhodu parnikov, kot kažejo datumi na koncu vsake evidence, kar pomeni, da odražajo dejanske Transporte. Po en izvod so nato mesečno pošiljali na ministrstvo za trgovino, notranje ministrstvo, centralni statistični komisiji, direkciji Centralnih skladišč v Trstu (K.u.k. Lagerhäuser in Triest) in ogrskemu izseljenskem komisariatu v Budimpešti. Mesečna sumarna poročila so redno posredovali tudi nemškemu konzulatu v Trstu. Leta 1912 so evidence sestavljali v tržaški Pristaniški in pomorsko-zdravstveni kapetaniji (Capitaneria di Porto e Sanita marittima). Pomorska vlada pa je skrbela za razmnoževanje in dostavo primerkov na omenjene naslove. Da bi pospešili delo in razbremenili urad Pomorske vlade (Governo Marittimo), kjer sta bili dve osebi polno zaposleni s pretipkavanjem in kolacioniranjem prepisov, naj bi naslednje leto (tako je vsa sklepati iz razpoložljivih dokumentov) celotno izdelavo prenesli v kapetanijo, kjer naj bi s pomočjo kopirnega papirja hkrati nastajali vsi primerki¹⁶.

Razvrstitev potnikov po izvornih deželah oziroma državah sledi ustaljenemu vrstnemu redu: Avstrijsko-Ilirsko Primorje, Dalmacija, Kranjska, Koroska, Zgornja Avstrija, Spodnja Avstrija, Češka, Moravska, Galicija, Bukovina, Tirolska, Štajerska, Bosna, Hercegovina, Ogrska, Hrvaška, Črna gora, Rusija, Grčija, Bolgarija, Turčija, Romunija, Italija, Srbija. V nadaljevanju so dodani eventualni potniki iz drugih držav. Enaka je razvrstitev sumarnega statističnega povzetka (Rekapitulation) na hrbtni strani ovoja.

Rubrike v seznamih so redno izpolnjene, le izjemoma manjkajo posamezni podatki. Tipologija očitnih napak je dvojna: napake v zapisovanju osebnih in krajevnih imen in klasifikacijske napake. Mimo tipkarskih skratov je pomanjkljiv zapis zlasti slovanskih osebnih imen zaradi pomanjkanja ustreznih strojepisnih črkovnih znakov. Slovenska osebna imena se tako sistematično pojavljajo s črkami c, s in z namesto č, š, ž. Podobno velja za druge narodnosti (za nekatere se postavlja še vprašanje transliteracije) in pa za krajevna imena. Ta se pojavljajo v različnih jezikovnih različicah (npr. Postojna in Adelsberg) in včasih v neskladni kombinaciji z deželo (npr. Sesana - Krain namesto Küstenland) oziroma državljanstvom, kar je največkrat pripisati ponavljanju istega podatka v rubrikah dežela in državljanstvo z uporabo navednic. Isti razlogi so botrovali tudi neskladjem med spolom in poklicem, ko je na primer pri moškem zapisan poklic v ženski obliki (Arbeiterin, Feldarbeiterin) ali obratno, ter med starostjo in stanom (npr. starost: 12 let, stan: poročen/a). Del teh napak je možno odpraviti na podlagi primerjave s sobesedilom.

Posebni problem predstavlja nenazadnje vprašanje informativne vrednosti oziroma kvalitete vira. S tem v zvezi naj tu navedemo le nekaj splošnih spoznanj, ki se ponujajo že ob površnem pregledovanju seznamov. Najprej to, da je povednost posameznih rubrik zelo različna, po eni strani zaradi uporabe presplošnih opisnih pojmov, po drugi zaradi dvoumnega naslova rubrik oziroma njihovega površnega izpolnjevanja. To velja predvsem za podatek o poklicu oziroma socialni pripadnosti: potniki kmečkega stanu (in teh je večina) so na primer opredeljeni brez podrobnejšega notranjega razlikovanja po raznih kategorijah; le z oznakama kmet ali agrarni delavec. Raba le-teh je včasih povrhu nedosledna. Nejasna sta tudi kriterij navajanja poklica pri potnikih pod 15. letom starosti in kriterij krajevnega klasifikacije, pri čemer se zdi, da so navedbe včasih mišljene kot dejanski kraj zadnjega bivališča, včasih pa kot pristojno upravno središče.

Passenger Lists in the Port of Trieste

Aleksej Kalc

The paper will present the Trieste emigration lists. Trieste, the main Austrian trading port, assumed the function of the port of emigration in

1904. This was a milestone in the development of the Austrian emigration statistics, which due to the inefficiency of direct statistical observations at the administration and political level was based on the information of authorities in foreign ports. The establishment of a national port finally offered an opportunity for direct control and registration of emigrant traffic in accordance with their own statistical criteria. Therefore in 1904 the Austrian Central Statistical Commission drew up an ambitious plan, aiming to establish a statistical system according to what were then the highest standards. The system envisaged registering both individuals and families according to criteria which would enable a direct comparison with the existing materials and results of censuses. Among the items providing an insight into the morphology of the emigration flows the forms included in addition to the name, surname, gender, age, marital status and profession also family relations with travelling groups (head of the family, family member, individual), level of literacy, religion, type of emigration (temporary or permanent), province and political district of birth, province, political district and municipality of the last place of residence, country of destination and language of communication. The purpose of these items was not only to establish the geographical origin and nationality of emigrants, but served also as indicators of previous internal migration. However, for legal and technical reasons this plan remained on paper only. The number of people who emigrated via the Port of Trieste was for a long time recorded only in the form of summary reports according to gender as well as province or country of origin.

Only in 1912 did the Trieste port authorities begin compiling detailed passenger records that included name and surname, age, marital status, profession, last place of residence, citizenship, port of destination as well as the ship and the date of departure for each steerage passenger. One copy of these records for the period 1912-1914 can be found in the Austrian State Archive in Vienna in the records of the Ministry of the Interior and Ministry of Trade, one copy for 1914 is also kept by the State Archive in Trieste in the records of the Maritime Government. The records include data on a total of nearly 87.000 emigrants who emigrated during those years via Trieste to the USA, South America and Canada with the Austrian national company Austro-Americana, the English Cunard Line and the Canada Pacific Railway Company. Nearly half of all the emigrants came from the Austria-Hungarian Empire, while the rest of them were predominantly from Russia, Turkey, Greece, Italy and Romania.

The paper will discuss in detail the structure of the records and the characteristics of the data, pointing out the omissions in comparison with the original drafts, due to which important information was left out, such as that referring to family relations among the passengers.

Opombe:

¹ Med knjižnimi objavami naj omenimo na primer založniški projekt *Germans to America: Lists of Passengers Arriving at U.S. Ports, Wilmington, Delaware*, ki steje danes že več deset let. Glede svetovnega spleta pa je dovolj vtipkati ključni besedi "passenger lists" v brskalnik, da se prepričamo o obsegu razpoložljivega materiala "on line", čeprav se ta način zdi zaradi različnih pristopov in "vnašalcev" dokaj zmeden in težko obvladljiv.

Temeljno pregledno delo o evidencah priseljevanja v Severno Ameriko je Michael Tepper, *American Passenger Arrival Records. A Guide to the Records of Immigrants Arriving at American Ports by Sail and Steam*, Genealogical Publishing Co., Inc., Baltimore 1988, 1993 (dopolnjena in razširjena izdaja). V njej so prikazani historiat, značilnosti in postopki iskanja podatkov po posameznih vrstah seznamov od kolonialne dobe do začetka petdesetih let 20. stoletja. Na voljo so informacije o njihovi razpoložljivosti in pogojih uporabe za raziskave genealoškega značaja ter bibliografija objavljenih seznamov oziroma publikacij v zvezi s tovrstnimi viri.

² Kristian Hvidt, *Flight to America. The Social Background of 300.000 Danish Emigrants*, New York, San Francisco, London, Academic Press, 1975. Nekateri krajše poskusne obravnave na podlagi ameriških vstopnih seznamov so Luigi Di Comite - Ira A. Glazier, "Caratteristiche socio-demografiche dell'emigrazione italiana attraverso i registri degli emigranti sbarcati negli Stati Uniti d'America (1880-1914): primi risultati di un programma di ricerca", v: *La popolazione italiana nell'Ottocento. Relazioni e comunicazioni presentati al*

congresso tenuto ad Assisi, 26-28 aprile 1983, Bologna, 1985, str. 431-446; Ira A. Glazier, "Ships and Passengers in Emigration from Italy to the U.S. 1880-1990", v: *Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of research*, International Symposium, Krakow, Nov. 9-11, 1981, Krakow 1984, str. 245-275; Ira A. Glazier - Robert Kleiner, "Analisi comparata degli emigranti dall'Europa meridionale e orientale attraverso le liste passeggeri delle navi statunitensi", *Altretalia*, 7, 1992, str. 115-125.

³ Nekateri avtorji opozarjajo med drugim na potencialnost vzporednega pove-zovanja ameriških evidenc z evropskimi, predvsem pa s pragradivom ameriških in evropskih censusov, kar bi razširilo spekter raziskovalnih možnosti. O tem kot tudi o zgodovinskem pomenu, raziskovalnih pristopih in problematičnih aspektih izseljenskih seznamov poroča Robert Swierenga, "List Upon List: The Ship Passenger Records and Immigration Research", *Journal of American Ethnic History*, 10/3, 1991, str. 42-53. Poskus analize na komparativni podatkovni podlagi v Ira A. Glazier - Robert Kleiner, "Analisi comparata...", cit. Robert Swierenga, cit., str. 46-50.

⁴ Archivio di Stato di Trieste (dalje AST), I.r. Governo Marittimo in Trieste, Atti generali, b. 875 (Emigrazione), 11619/1904.

⁵ Letni pregled izseljenskega in povratnega tranzita (naslovi tega arhivskega materiala so iz leta v leto nekoliko različni, npr. "übersichtstabelle der im Jahre ... von Triest nach ... mit den Dampfern der ... abgegangenen Emigranten" ali "Ergebnisse der transatlantischen Aus- und Rückwanderung über Triest" in podobno) sestavljajo tabelarni izkazi po deželnem (za Avstro-Ogrsko) oziroma državnem (za tujino) izvoru izseljencev in po transportih glede na severno-oziroma južnoameriške države ter posamezne paroplovne družbe.

⁶ Österreichisches Staatsarchiv (dalje ÖSA), Allgemeines Verwaltungs Archiv (dalje AVA), K.u.k. Ministerium des Innern, Auswanderungsakten; K.u.k. Handelsministerium, Auswanderungsakten; AST, I.r. Governo Marittimo in Trieste, Emigrazione.

⁷ O zgodovini tržaškega izseljenskega pristanišča glej Aleksej Kalc, "Prekooceansko izseljevanje skozi Trst 1903-1914", *Zgodovinski časopis*, 46, 1992, 4, str. 479-496.

⁸ Podrobneje o načrtu za pristaniško izseljensko statistiko v Avstriji v Karl Ritter von Englisch, "Zu unserer Auswanderungsfrage", *Statistische Monatschrift. Neue Folge*, Brünn 1911, str. 106-120.

⁹ Ibidem, str. 113; ÖSA, AVA, K.u.k. Handelsministerium, Fasz. 1785, 37732/1910.

¹⁰ ÖSA, AVA, K.u.k. Handelsministerium, ibidem.

¹¹ ÖSA, AVA, K.u.k. Handelsministerium, ibidem; AST, I.r. Governo Marittimo in Trieste, b. 875, 24768/1911.

¹² AST, I.r. Governo Marittimo in Trieste, Emigrazione, b. 875, 24768/1911.

¹³ V obdobju 1909-11 je odpotovalo čez Trst proti Ameriki letno približno 21.000 izseljencev, leta 1912 26.333 izseljencev, leta 1913 pa je število poskočilo na 50.693. Aleksej Kalc, cit., str. 484.

¹⁴ Ibidem, 13934/1913.

¹⁵ Ibidem, 23031/1912.

Arhivi ameriških priseljencev

Albert Peterlin

V Ameriki smo se že privadili razmeram pri delu z arhivskimi dokumenti. Zavedamo se obsežnosti arhivskih zbirk in vemo, da so shranjene na različnih mestih. Raziskovanje je pogosto podobno plovbi v neznanih morjih. Vemo tudi, da je za začetek raziskovanja odločilnega pomena vedeti, od kod so naši predniki pripluli ali, še bolje, od kod so bili doma.

Premalokrat pride do tega, da bi svoje rodoslovne raziskave opravljali skupaj s svojimi evropskimi sorodniki in jim posredovali podatke o njihovih ameriških sorodnikih, ki so se razpršili po obsežnem neznanem ozemlju. Raziskovalec iz tujine bi se moral najprej seznaniti z organiziranostjo ameriških arhivov. Razumeti mora sistem nacionalnih, državnih, občinskih in lokalnih arhivov, od katerih ima vsak svoje

pristojnosti. Upravni razdelitvi je prilagojena tudi zakonodaja. Posledica je različno evidentiranje in arhiviranje dogodkov. Priseljenci so navadno prihajali iz dežel, kjer je državna uprava imela dolgo tradicijo in zakonitosti. V novem okolju so se priseljenci pogosto znašli v okoliščinah, ki so dopuščale nekaj več možnosti za 'izginotje'.

Vseeno pa je bila večina priseljencev ob prihodu v Združene države skrbno evidentirana v eni ali dveh ustanovah. Največ teh zapisov hrani Državni arhiv (National Archives and Records Administration - NARA). Tu je na mikrofilmih zbranih na tisoče zapisov o priseljenicah. Mikrofilmske zapise lahko naročnik kupi ali zahteva, da mu kopije pošljejo po pošti. V zadnjem času pa so se vrata še bolj na stežaj odprla s pomočjo interneta. S pomočjo iskalnih pripomočkov kot so YAHOO in GOOGLE ni težko najti strani arhiva (NARA) in pregledovati obsežnih spiskov arhivskega gradiva in naročiti kopijo mikrofilma. Iste zapise se lahko išče in naroča tudi v arhivih Družbe za družinske raziskave, ki deluje v okviru mormonske cerkve in ima svoje poslovalnice v vseh večjih svetovnih mestih.

Omenil sem, da je raziskovalno delo olajšano, če raziskovalec ve za ime ladje in datum potovanja za svojega sorodnika. Evropski raziskovalec teh podatkov navadno nima. Še manj mu je znana pot iskane osebe v ZDA. Po drugi strani pa je tudi znano, da je večina evropskih priseljencev v ZDA prišla prek pristanišča v New Yorku. Po določenem času so se od tam napotili v različne kraje v ZDA, največkrat so bile to države Pensilvanija, Ohio, Colorado in California.

Kako naj se torej Evropejec loti raziskave v ZDA? Danes je najenostavnejša pot z uporabo interneta. Tam je na voljo telefonski imenik, ki je za začetek dober pripomoček vsaj za orientacijo. Na internetu se lahko poslužimo tudi sistemov iskanja oseb (People Search), ki nam postrežejo z obsežnimi spiski po abecedi razvrščenih oseb. Če so ti spiski preobsežni, jih lahko nadalje omejimo na posamezne države in mesta. Ti pripomočki so se pogosto izkazali za zelo koristne in jih ne smemo podcenjevati.

So pa še druga zelo koristna orodja, s katerimi si pri raziskavah pomagamo. Tak je spisek umrlih zavarovancev (Social Security Death Index). Ta je dostopen prek spletnih strani, ki jih vzdržuje firma Ancestry ali Družba za družinske raziskave. Do njih spet pridete prek iskalnih sistemov kot je GOOGLE. Dva druga iskalna sistema, ki sem ju sam s pridom uporabljal, sta vivismo.com in wisenut.com. Slednja sta dober pripomoček tudi zato, ker najdene spletne strani grupirata po vsebinskih sklopih.

Za Evropejca je torej pomembno, da ugotovi, v katerem kraju v ZDA je priseljenec živel. Tam bo nadaljeval z iskanjem po lokalnih arhivih, kjer bo največkrat našel naturalizacijsko dokumentacijo. Naslovi sodnijskih arhivov, ki hranijo tovrstno dokumentacijo, so objavljeni v knjigi z naslovom *The Source*, ki sta jo izdala Arlene Eakle in Johni Cerny. Vsebina knjige je zdaj izšla tudi na cederomu. Knjigo in cederom lahko naročite po internetu.

Ravno tako pomembni so vodniki po zbirkah Družbe za družinske raziskave, ki hrani največje zbirke rodoslovnih podatkov.

Če svojega sorodnika niste našli v dokumentaciji o naturalizaciji, lahko poskusite še v arhivih prve svetovne vojne, ki jih hrani the National Archives and Records Service, 1559 St Joseph Av, East Point, Gad 30344. Spet boste morali vedeti ime in naslov iskane osebe.

Raziskave pogosto niso lahko delo. Početje je včasih podobno iskanju igle v kopici sena. Vendar je vse več podatkov dosegljivih prek interneta. Med tovrstnimi zbirkami bi predvsem opozoril na spletno stran o priseljenicah, ki so v ZDA prišli prek Ellis Islanda. Do te evidence boste spet prišli prek GOOGLE sistema za iskanje, če za iskani pojem vtipkate Ellis Island. Rezultat iskanja bo spletna stran z naslovom www.ellisland.org. To spletno stran boste verjetno uporabili za iskanje vseh ameriških sorodnikov.

Znano pa je, da noben uspeh pri rodoslovnih raziskavah ni dosežen na hitro. Moraš biti vztrajen, sistematičen, domiselen in izkušen. Na omenjenih spletnih straneh, kjer je mogoče poizvedovati o priseljen-

skih evidencah Ellis Islanda, sem vnesel priimek Peterlin in dobil 111 zadetkov. Za ta priimek sem že vedel ime svojega prednika Jožefa Peterlina, ki je v ZDA pripotoval leta 1907, ko je bil star 20 let. Vedel sem tudi, da je približno v istem času prišel tudi njegov brat Franc. Med 111 Peterlini nisem našel niti deda Jožefa, niti njegovega brata. Našel sem sicer 6 Jožefov. Nekateri so bili zapisani kot Josip, drugi Jozef, pri nobenem od njih pa ni bilo leto prihoda 1907 razen pri enem, ki pa ni bil iz Komende, temveč iz Kočevja. Kljub neuspešni poizvedbi v tem spisku pa me zdaj čaka naloga, da raziščem poreklo in morebitno sorodstvo z ostalimi najdenimi Peterlini.

Za mojega deda sem sicer vedel naslov bivališča in prek tega ni bilo težko najti njegove naturalizacijske dokumente, iz teh pa napotilo na spisek ladijskih potnikov, ki sem ga našel v državnem arhivu v Washingtonu.

Priimek moje babice je bil Jerin. V evidenci Ellis Island sem našel 22 Jerinov. Vpisi za njenega brata Franca so se ujeli z mojimi. Na dnu spiska pa sem našel Terezijo Jerin. Zapis je navajal Theresia Jerin, Tobrace, Austria, 1908. Našel sem pravo osebo, in me ni posebno motilo, ker je bilo ime kraja napisano napačno - Tobrace namesto Sobrača.

Iz omenjenih primerov je razvidno, da mora biti raziskovalec pri svojem delu zelo previden in izkušen. Pripravljen mora biti na pogoste površne in napačne zapise. V mojem primeru je šlo za zamenjavo črk T in S. Poskusiti je treba iskati še po drugih možnih zapisih imen in priimkov, katerih izgovarjavo je mogoče zapisati na več različnih načinov.

Za raziskavo torej najbolj priporočam tri spletne datoteke in dva omenjena arhiva. Na spletnih straneh priporočam zlasti evidence Ellis Islanda, indeksa umrlih zavarovancev in telefonski imenik.

Na koncu vas vabim, da se pri svojem delu povežete tudi z našim rodoslovnim društvom - Slovenian Genealogy Society International, Inc. Radi vam bomo pomagali. Enako se mi obrnemo na Slovensko rodoslovno društvo, kadar rabimo pomoč pri raziskovalnem delu v Sloveniji. Tudi nas najdete na spletnih straneh. Lahko pa se obrnete na nas tudi pisno na naslov SGSI, 52 Old Farm Road, Camp Hill, Pa 17011, USA.

Emigration and Archives in the United States, Looking into America

Albert Peterlin

Immigration and naturalization records are one of the most valuable records available for the Slovenian American looking to find a connection to his or her home in Slovenia. For the Slovenian looking westward trying to find a connection to relatives who immigrated one or more generations earlier, the immigration and naturalization records maintained by NARA, the National Archives and records Administration in Washington, D.C. are almost as useful. However, Americans are by nature a mobile society and a much more thorough study of how Slovenian Americans moved from state to state after immigration may be needed. Luckily, the internet is making this complex search procedure easier every day. Each passing day offers new information sites such as Ellis Island, and the technology of the new millennium may finally allow us to meet each other without leaving the comfort of our homes in Slovenia and the United States.

Slovenske naselbine v Združenih državah Amerike

Matjaž Klemenčič

Prvi slovenski priseljenci v ZDA so bili slovenski protestantje, ki so se po izvedeni protireformaciji v slovenskih deželah tod naselili že v 17. stoletju. Tem so kasneje poleg posameznih pustolovcev sledili v glavnem misijonarji (Friderik Baraga, Franc Pirc idr.), ki so delovali med severnoameriškimi Indijanci v Minnesoti, Michiganu in Wisconsinu. Kasneje so se iz političnih razlogov v ZDA naselili tudi nekateri utopični socialisti z Andrejem Bernardom Smolnikarjem in udeleženci marčne revolucije iz leta 1848 (npr. Anton Fuster idr.). Večina slovenskih izseljencev pa se je v ZDA izselila v obdobju med letoma 1870 in 1924, torej v obdobju, ki sovпада s hitrim razvojem industrije in rudarstva. Čeprav je poostrena imigracijska zakonodaja iz leta 1924 s kvotnimi sistemi omejala priseljevanje iz držav vzhodne in jugovzhodne Evrope, pa se priseljevanje Slovencev tudi po letu 1924 ni ustavilo¹.

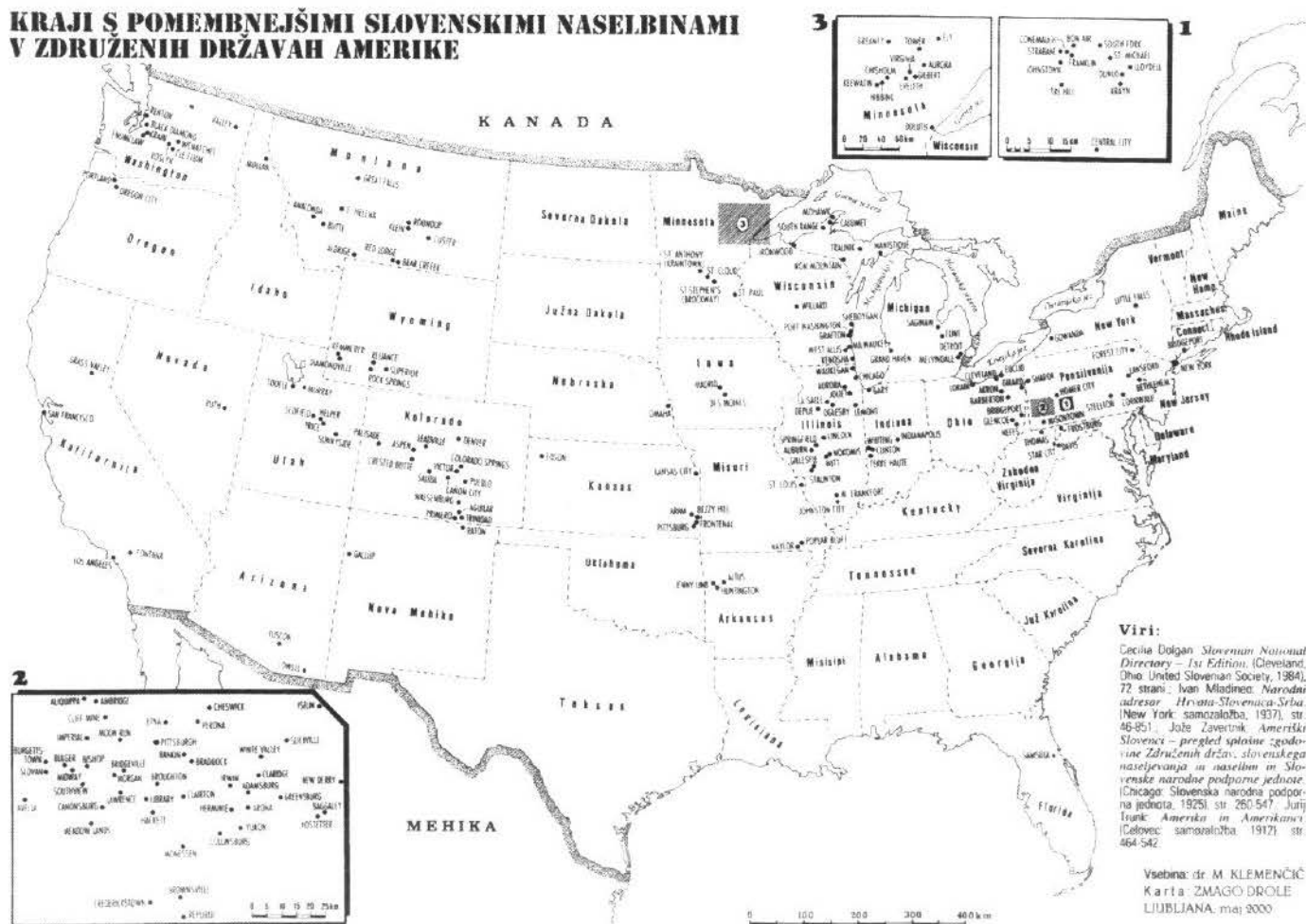
Glede na podatke ameriških ljudskih štetij, katere priznava tudi stroka, je leta 1910 živelo v ZDA okrog 180.000 slovenskih izseljencev in njihovih otrok (po materinem jeziku)², leta 1920 pa naj bi jih bilo po teh podatkih že okrog 228.000³. Za leto 1990 so ameriški statistiki na podlagi 5 % vzorca izračunali, da naj bi v ZDA živelo več kot 100.000 prebivalcev, ki so se prištevali k prebivalstvu slovenskega porekla⁴. Glede na merilo nacionalnega porekla se zdi ta številka nekoliko prenizka. Zato so verjetnejše ocene tistih raziskovalcev, ki ocenjujejo število ljudi slovenskega porekla v ZDA na okrog 500.000, čeprav

so v to število zajeti tudi tisti, ki imajo le četrtino ali celo le osmino slovenskega predništva.

Slovenski priseljenci so se sprva naseljevali le na gospodarsko razvitih severovzhodnih območjih ZDA. Ker pa je bila zanje značilna razmeroma visoka stopnja notranje mobilnosti v okviru ZDA, lahko sledimo njihovemu premikanju proti jugu in zahodu. Zato lahko sledimo rahlemu upadanju števila slovenskih priseljencev v nekaterih državah njihove tradicionalne poselitve (Minnesota, New York) ter relativno precejšnji rasti njihovega števila v južnih in zahodnih zveznih državah. V ta območja jih je na eni strani vabila široka rodovitna pokrajina, na drugi pa hitro razvijajoča se industrija in rudarstvo, ki sta potrebovala na tisoče novih delavcev⁵.

Če pogledamo karto, *Kraji s pomembnejšimi slovenskimi naselbinami v Združenih državah Amerike*⁶, lahko vidimo, da se je največ slovenskih priseljencev naselilo na severozahodu in srednjem zahodu ZDA, kar lahko razlagamo s hitrim industrijskim razvojem teh regij in razmeroma stabilno kmečko strukturo tamkajšnjega prebivalstva. Pri tem je potrebno na prvem mestu omeniti gospodarsko razviti severovzhod z velemestom New York ter z mestoma Bethlehem v vzhodni Pensilvaniji in Bridgeport v Connecticutu. Poleg Bethlehema sta se v vzhodni Pensilvaniji večji slovenski naselbini razvili še v Forest Cityju in Steeltonu. Mnoge slovenske naselbine so se izoblikovale zlasti v mestih zahodne Pensilvanije (Pittsburgh, Johnstown, Bridgeville, Cannonsburgh itd.), ter na jugovzhodu (Lorrain, Akron) in severovzhodu Ohia (Barberton, Cleveland, Euclid itd.). Slovenski izseljenci so svoje naselbine oblikovali tudi v mestih južnega Michigan (Detroit) in v tako imenovanem »bakrenem krožju« na severozahodu te zvezne države (Calumet, Ironwood). V srednjem Wisconsinu je potrebno omeniti zlasti farmsko naselbino Willard,

KRAJI S POMEMBNEJŠIMI SLOVENSKIMI NASELBINAMI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

Viri:

Cecilia Dolgan *Slovenian National Directory - 1st Edition*. (Cleveland, Ohio: United Slovenian Society, 1984), 72 strani; Ivan Mladinec: *Narodni adresar Hrvaštvo-Slovenija-Srba* (New York: samozaložba, 1937), str. 40-51; Jolba Zverovik: *Ameriški Slovenci - pregled splošne gospodarske Združenih držav; slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote* (Chicago: Slovenska narodna podpora na jednota, 1925), str. 280-547; Julij Trupel: *Amerika in Amerikanci* (Ljubljana: samozaložba, 1917), str. 464-542.

Vsebina: dr. M. KLEMENČIČ
Karta: ZMAGO DROLE
LJUBLJANA, maj 2000

glavnina slovenskih naselbin v tej zvezni državi pa se nahaja v mestih ob Michiganskem jezeru (Milwaukee, Sheboygan, West Allis itd.). Območje številnih krajev s slovenskimi naselbinami se proti jugu nadaljuje v zvezno državo Illinois, med katerimi so pomembni zlasti Chicago in Waukegan ob Michiganskem jezeru ter Joliet, La Salle in Oglesby jugozahodno od Chicaga. V srednjem in južnem delu te zvezne države je ob številnih krajih s slovenskimi naselbinami potrebno omeniti zlasti Springfield ter Indianapolis v sosednji Indiani. Vzhodno od reke Misisipi je potrebno opozoriti na zgostitveno območje krajev s slovenskimi naselbinami v severni Minnesoti, v tako imenovanem »železnem krogu« (Aurora, Biwabik, Ely, Tower, Evelath, Hibbing, Chisholm, Keewatin, Gilbert, Virginia). Poleg teh pa so se pomembnejše slovenske naselbine razvile še v mestih Duluth ob Gornjem jezeru, Rice v srednji Minnesoti in Greaney v severni Minnesoti. Opozoriti moramo še na mesto Brockway (danes St. Stephen's) v osrednji Minnesoti, ki velja za eno najstarejših slovenskih naselbin v ZDA.

V južnem delu ZDA se je edina omembe vredna slovenska naselbina razvila v kraju Samsula na vzhodu Floride, ki so jo ustanovili slovenski farmarji. Ob tem je potrebno poudariti, da južne zvezne države v glavnem niso bile zanimive za slovenske priseljence. Eden glavnih vzrokov za to je bil počasen razvoj industrijske, pomembno pa je bilo tudi dejstvo, da je jug razpolagal s poceni (v glavnem temnopolto) delovno silo, kar ni privlačilo priseljencev, ki so želeli postati farmarji. Poleg tega je bil jug ZDA vedno sovražno razpoložen do tujcev, še posebej do priseljencev rimskokatoliške ali judovske veroizpovedi.

V začetnem obdobju naseljevanja Slovencev v ZDA je »Amerika segala« le do Misisipija. Zato so vse do državljanske vojne (1861-1865) le redki »prekoračili« to mogočno reko. Svet zahodno od Misisipija se je slovenskim priseljemcem odprl šele z izgradnjo transkontinentalnih železnic. Ko so pričeli v območjih izkoriščati rudna bogastva, so potrebe po delovni sili pritegnile na ta območja številne Slovence.

Zahodno od reke Misisipi je v misisipskem nižavju poleg Omahe v Nebraski in Kansas Cityja nekaj krajev s slovenskimi naselbinami še na skrajnem jugovzhodu zvezne države Kansas (Frontenac, Pittsburgh, Bezzy Hill) ter na severozahodu zvezne države Arkansas (Jenny Lind, Altus, Huntington). Večina krajev s slovenskimi naselbinami pa se nahaja v rudarskih območjih Skalnega gorovja. V zvezni državi Kolorado so omembe vredne zlasti Pueblo, Denver, Leadville, Trinidad, Walsenburg, Aspen ter Crested Butte. Nekaj krajev s slovenskimi naselbinami je tudi v sosednjem Utahu (Sunnyside, Helper) ter Wyomingu (Rock Springs, Diamondville), medtem ko so v gorati Montani pomembni Anaconda, East Helena, Butte ter Bear Creek. Na severozahodu ZDA so kraji s slovenskimi naselbinami še v zveznih državah Washington (Enumclaw, Black Diamond) in Oregon (Oregon City, Portland). Slovenski izseljenci so se naseljevali tudi v Kaliforniji, pri čemer sta omembe vredni zlasti slovenski naselbini v Fontani ter San Franciscu.

Slovenski izseljenci so se naseljevali tudi na drugih območjih ZDA, ki v tem kratkem pregledu niso posebej omenjena, pri čemer je šlo v glavnem za manjše slovenske naselbine ali pa za razpršeno poselitve (zlasti na agrarnih območjih). Ob tem pregledu glavnih naseljitvenih območij slovenskih priseljencev v ZDA naj še omenimo, da je priseljevanje potekalo dokaj enakomerno v tem smislu, da se ni nikoli večina priseljencev v določenem letu odločila za naselitev v določeni zvezni državi, drugo leto pa v drugi. Na poselitev so poleg ekonomskih vplivali še drugi dejavniki, kot na primer: (a) dostopnost posameznih območij od pristanišč, preko katerih so slovenski priseljenci prispeli v ZDA; (b) čas priseljevanja, ki je vplival, da so se slovenski priseljenci, ki so se večinoma priselili konec 19. in v začetku 20. st., naseljevali predvsem v mestih; (c) težnje po ustvarjanju etničnih naselbin in (d) verižne migracije, ki so vplivale, da se je večina slovenskih priseljencev naselila na območjih, kjer so že živeli njihovi predhodniki. Na izbiro

kraja poselitve je vplivalo tudi podnebje in tako so se slovenski priseljenci večinoma naselili v krajih, kjer so bile podobne podnebne razmere kot v njihovi stari domovini⁷.

Večina slovenskih priseljencev v ZDA se je naselila v mestih, in v nekaterih izoblikovala strnjene naselbine, kjer živijo marsikje še danes. Slovenska naselbina predstavlja tako del nekega naselja z zgostitvenim slovenskim poselitvenim jedrom, v katerem je obstajala vsaj ena od etničnih organizacijskih struktur - društvo bratskih podpornih organizacij, slovenski narodni dom, slovenska ali mešana katoliška oziroma evangeličanska župnija ali uredništvo slovenskega etničnega časopisa.

Bratske podporne organizacije so predstavljale osnovno obliko organiziranosti slovenskih izseljencev v ZDA. Pred prvo svetovno vojno in med njo so slovenski Američani ustanovili osem takšnih organizacij, ki so igrale vlogo zavarovalniških družb, saj ZDA tedaj še niso poznale nobene oblike zavarovanja. Poleg skrbi za zavarovanje delavcev v primeru nesreč pri delu ali bolezni so opravljale tudi vlogo kulturnega in političnega združevalca slovenskih izseljencev in so se kot takšne obdržale vse do danes⁸.

Bratske podporne organizacije so centralizirane organizacije, sestavljene iz posameznih društev, ki so delovala ali še delujejo v slovenskih naselbinah. Prvo slovensko bratsko podporno društvo je bilo ustanovljeno že leta 1882 v Calumetu. To je bilo podporno društvo sv. Jožefa (Society of St. Joseph), iz katerega je čez dve leti nastala Slovensko-hrvaška zveza (Slovenic Croatian Union), ki se je čez štiri-deset let združila s Hrvatsko bratsko zajednico (Croatian Fraternal Union)⁹. Poleg teh so že pred oziroma med prvo svetovno vojno delovale še:

- Kranjsko-slovenska katoliška jednota /Carniolan-Slovenian Catholic Union/ s sedežem v Jolietu, Illinois, ustanovljena leta 1894;
- Jugoslovenska katoliška jednota /South Slavonic Catholic Union/ s sedežem v Elyju, Minnesota, ustanovljena leta 1894;
- Slovenska narodna podporna jednota /Slovene National Benefit Society/ s sedežem v Chicagu, Illinois, ustanovljena leta 1904;
- Zapadno slovenska zveza /Western Slavonic Association/ s sedežem v Denverju, Kolorado, ustanovljena leta 1908;
- Slovenska svobodomiselna podporna zveza /Slovene Free-thinking Benefit Association/ s sedežem v Chicagu, Illinois, ustanovljena leta 1908;
- Slovenska dobrodelna zveza /Slovene Mutual Life Association/ s sedežem v Clevelandu, Ohio, ustanovljena leta 1910 in
- Jugoslovenska podporna zveza Sloga /South Slavic Benevolent Union Sloga/ s sedežem v Milwaukeeju, Wisconsin, ustanovljena leta 1915.

Slovenska svobodomiselna podporna zveza se je leta 1941 združila s Slovensko narodno podporno jednoto. Tri izmed omenjenih organizacij pa so spremenile svoje ime. Tako se je Jugoslovenska katoliška jednota leta 1940 preimenovala v Ameriško bratsko zvezo, Kranjsko slovenska katoliška jednota je leta 1962 postala Ameriška slovenska katoliška jednota, Slovenska dobrodelna zveza pa se je preimenovala v Ameriško dobrodelno zvezo¹⁰.

Med tistimi, ki obstajajo se danes so: Ameriška bratska zveza /American Fraternal Union/ s sedežem v Elyju (Minnesota) in okrog 16.100 člani, Ameriška dobrodelna zveza /American Mutual Life Association/ s sedežem v Clevelandu (Ohio) z okrog 15.400 člani, Slovenska narodna podporna jednota /Slovene National Benefit Society/ s sedežem v Imperialu (Pensilvanija) z več kot 54.000 člani, Zapadna slovenska zveza /Western Slavonic Association/ s sedežem v Denverju (Kolorado) s 6.500 člani ter Ameriško-slovenska katoliška jednota /American-Slovenian Catholic Union/ s sedežem v Jolietu (Illinois) z nekaj več kot 32.600 člani¹¹. Relativno veliko število krovnih organizacij je na eni strani posledica razpršenosti slovenske poselitve v ZDA, na drugi pa ideoloških razlik, ki so bile deloma prinesene iz stare domovine, deloma pa so jih vzpodbudile razmere v

novi domovini. Tako je na primer Ameriško-slovenska katoliška jednota-nekoč imenovana Kranjsko-slovenska katoliška jednota-od svojih članov zahtevala, da so bili aktivni katoliki, medtem ko je Slovenska narodna podporna jednota vernost ali nevernost posameznih članov smatrala za njihovo zasebno zadevo. Čeprav je bila jednota liberalno usmerjena so bili njeni člani aktivni v socialističnem delavskem gibanju v ZDA¹².

Pomembno vlogo pri združevanju in organiziranju slovenskih izseljencev v ZDA so odigrali tudi **Slovenski narodni domovi**. Večinoma so bile to preproste lesene ali opečnate zgradbe sredi slovenske naselbine, v katerih so potekali društveni sestanki ter razne kulturne in zabavne prireditve. V večjih naselbinah so takšni domovi predstavljali dvonadstropne zgradbe z eno manjšo in eno večjo dvorano ter več manjšimi prostori za sestanke odborov posameznih društev. Nekateri večji domovi so imeli tudi lastno knjižnico in čitalnico, ki so jih upravljale kulturno-prosvetne sekcije, nekateri pa tudi balinišče. Velike dvorane, ki so bile po navadi dovolj velike za nastope pevskih zborov, gledaliških skupin ali telovadcev, so krasile slike s krajinskimi motivi iz Slovenije (npr. Blejsko jezero). V največjem slovenskem narodnem domu na aveniji St. Clair v Clevelandu pa še danes visi slika Maksima Gasparija, na kateri so upodobljeni nekateri slovenski umetniki iz obdobja med obema vojnoma. V nekaterih domovih vise tudi slike Božidarja Jakca, ki jih je ta priznani slikar naslikal ob svojem potovanju po ZDA v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja. Večji narodni domovi so imeli tudi svojo kuhinjo, kjer je bilo mogoče pripraviti hrano za banquete ali poroke, v nekaterih - kjer je bilo to dovoljeno - pa je bila tudi gostilna¹³.

Prve zamisli o ustanavljanju slovenskih narodnih domov so se porodile v prvem desetletju 20. stoletja, ko so slovenske priseljske naselbine-zaradi naseljevanja večjega števila žensk in oblikovanja družin-postajale vse trdnješe. Prve narodne domove so gradila tako društva bratskih podpornih organizacij, kot tudi cerkvene organizacije, čeprav so župniki načelno nasprotovali gradnji narodnih domov in se zavzemali, da naj bi denar, ki so ga izseljenci namenili za gradnjo narodnih domov, raje porabili za izgradnjo cerkva in farnih dvoran.

Prva slovenska narodna domova sta bila zgrajena leta 1905 v Chicagu in Johnstownu (Pensilvanija), v naslednjih desetih letih pa še v Herminiju v Pensilvaniji (1908), Frontenacu v Kansasu (1910), Elyju v Minnesoti (1911) in Rock Springsu v Wyomingu (1913). V tem obdobju so več domov v Pensilvaniji zgradile tudi podružnice društva sv. Barbare (npr. leta 1911 v mestih Willock in Presto).

V večjih slovenskih naselbinah so podjetni posamezniki zgradili tudi večje dvorane in jih oddajali društvom za srečanja in praznovanja. Prva taka dvorana, imenovana »Knausova dvorana«, je bila leta 1904 odprta v Clevelandu. V njenem sklopu so tudi trgovski lokali, v nadstropju pa prostori za družabna srečanja ter velika dvorana z odrom in azbestno zaveso, ki jo je poslikal I. Jager¹⁴. Ta tip slovenskega družabnega središča s povezanimi komercialnimi, družabnimi in kulturnimi prostori je bil štiri desetletja nekakšen vzorec tudi za druge slovenske skupnosti v ZDA.

Številni narodni domovi so bili zgrajeni med prvo svetovno vojno, ko je ameriške Slovence združila skrb za usodo domovine in okrepila domoljubje do stare in nove domovine. Denar zanje so zbirali s prodajo delnic posameznikom ter organizacijam in z organiziranjem plesov ter drugih prireditev. Tako so na primer za Slovenski narodni dom v Clevelandu prodajali papirnate opeke, ki jih je bilo mogoče kasneje zamenjati za delnice. Leta 1919 so v Clevelandu odprli štiri slovenske domove (le eden je bil novogradnja). Pri zidavi slovenskega doma v clevelandski četrti Collinwood je sodelovala vsa skupnost; prebivalci tega okrožja so vsak večer v verigi prenašali opeko od bližnje opekarne do gradbišča. V duhu jugoslovanstva so se Slovenci povezali tudi s Hrvati in Srbi ter skupno postavljali narodne domove, npr. Ameriško-jugoslovanski center v Euclidu (Ohio) ali Slovensko-hrvaški klub v Escanabi (Michigan). V slovenskih domovih so pogosto naje-

mala prostore tudi društva drugih narodnosti in domačinov¹⁵.

Gradnja slovenskih domov je dosegla vrhunec v letih 1920-30. Najznačilnejši je Slovenski narodni dom v Clevelandu (na Aveniji St. Clair), največji slovenski naselbini v ZDA. Nova stavba je bila leta 1924 zgrajena okrog viktorijanske hiše, v kateri je bil prvi slovenski dom. Glavna dvorana je imela 1000 sedežev v parterju in 324 na balkonu. V spodnji dvorani in drugih pomožnih prostorih so potekale vzporedne prireditve. V zgradbi je bilo tudi 11. uradov, 7 trgovinskih lokalov, sokolska telovadnica, čitalnica in zasebna klubska soba. Med najemniki prostorov doma so bili slovenska šola, več pevskih zborov, dramska šola, ki jo je vodila A. Danilova, potniška agencija Kollander, foto studio, šola moderne umetnosti (vodil jo je Harvey Prusheck), slovenski narodni muzej, sedež Slovenske dobrodelne zveze (AMLA) in skoraj 100 društev in organizacij. Kmalu po otvoritvi je Maksim Gaspari domu podaril svojo sliko znamenito »Mati Slovenija«¹⁶.

Mnoge slovenske domove so upravljali klubi društev oziroma prostovoljci iz posameznih društev in kulturnih skupin. Najbolj redne družabne prireditve so bile plesi, ki so bili dobro obiskani vse do petdesetih let 20. stoletja. Na teh prireditvah so nastopali po vsej Ameriki znani slovenski orkestri (npr. orkester F. Jankovića iz Clevelanda ali orkester Louisa Bashela iz Milwaukeeja). V domovih so se pogosto odvijala tudi politična srečanja in strankarske konvencije (v glavnem Demokratske stranke). Med drugo svetovno vojno so bili ti domovi tudi središča zbiranja materialne pomoči domovini.

Nekaj slovenskih domov je bilo zgrajenih tudi po drugi svetovni vojni. Tako je jedro političnih beguncev iz Slovenije po letu 1945 (tako imenovana politična migracija) v Clevelandu kupilo stavbo, ki so jo imenovali Baragov dom. Inkorporiran je bil leta 1956. V kletnih prostorih so bile pisarne Lige slovenskih katoliških Američanov in Slovenske pisarne¹⁷. V 90-ih letih 20. st. so stavbo prodali.

V tridesetih letih 20. stoletja so društva bratskih podpornih organizacij pričela urejati tudi rekreacijska središča na podeželju. Tako je že leta 1938 odprla rekreacijsko središče s plesno dvorano in športnimi igrišči v Kirtlandu (Ohio) clevelandska federacija društev SNPJ¹⁸, podobna rekreacijska središča pa so društva slovenskih bratskih podpornih organizacij uredila še v Fontani (Kalifornija) in Samsuli (Florida). Clevelandski politični emigranti so zgradili Slovensko pristavo v gorenskem slogu z dvorano, plavalnim bazenom in kapelo v spomin na vojne žrtve¹⁹.

Največje rekreacijsko središče v slovenski lasti je leta 1963 uredila SNPJ blizu kraja Enon Valley v Pensilvaniji. V sklopu rekreacijskega središča so večnamenska dvorana, restavracija, razstava slovenske dediščine, plavalna bazena, počitniške hišice in prostor za počitniške prikolice. Središče se je leta 1977 pod imenom Borough of SNPJ registriralo kot najmanjše mesto v Pensilvaniji (17 prebivalcev)²⁰.

Gospodarski upad in selitve prebivalcev iz mestnih središč na mestna obrobja so v šestdesetih letih 20. stoletja povzročile propad in zaprtje več slovenskih domov. Proces zapiranja narodnih domov je pospešila tudi asimilacija mlajše generacije ameriških Slovencev, ki se le še redko vključene v vzdrževanje slovenskih ustanov. Večina domov se mora tako vzdrževati z različnimi pridobitnimi dejavnostmi, obenem pa iskati nove oblike svojega delovanja. Da bi lahko preželi, so bili prisiljeni v svoje članstvo vabiti tudi pripadnike drugih narodnostnih skupin, različne skupine civilne družbe in druge podpornike.

Čeprav se slovenski narodni domovi pri svojem delovanju srečujejo s številnimi težavami, pa le-te niso zavrle gradnje nekaterih novih narodnih domov. Tako sta bila v sedemdesetih letih odprta domova na Floridi (v New Smyrna Beachu in Miamiju), kamor se je preselilo večje število upokojenih Američanov slovenskega porekla. V devetdesetih letih 20. stoletja pa so bili odprti novi domovi še v Detroitu (Michigan), Imperialu (Pensilvanija), kamor se je preselil sedež SNPJ in Slovenski kulturni center v Lemontu blizu Chicaga (Illinois)²¹.

Kljub mnogim težavam pa imajo slovenski narodni domovi še vedno vodilno vlogo pri združevanju in organiziranju slovenskih

Američanov. Slovenski narodni dom v Clevelandu tako še vedno ostaja neuradno središče slovenske kulture v ZDA. Tu je leta 1991 tudi ustanovljena organizacija Zdrženi Američani za Slovenijo (United Americans for Slovenia), ki je s pritiski na vlado ZDA veliko pripomogla Sloveniji v njenem boju za neodvisnost in mednarodno priznanje²².

Posebno obliko organiziranosti tako slovenske kakor tudi drugih izseljenskih skupnosti v ZDA predstavljajo **etnične župnije**, katerih nastanek je konec prejšnjega stoletja podpirala tudi katoliška Cerkev. Seveda je to samo po sebi razumljivo, saj je katoliška Cerkev ob velikem izseljenskem valu, ki je zajel Evropo konec 19. stoletja, zanimalo predvsem ohranjanje vere med izseljenci. Zato so se tako evropski kot tudi posamezni ameriški škofje in številni laiki pričeli vse bolj ukvarjati z vprašanjem, kako prepričati izseljence, da bi ostali zvesti veri. Rešitev problema so videli le v večji avtonomiji posameznih etničnih skupnosti v okviru katoliške Cerkev²³.

S tem problemom so se septembra 1890 posebej ukvarjali tudi na evropskem katoliškem kongresu v Liegeu v Belgiji. Kako velik se je zdel ta problem za katoliško Cerkev, je razvidno iz razprave Kanadčana Abbea Villeneuvea, ki je navedel, da se je v ZDA priselilo 25 milijonov katolikov, vendar pa je leta 1890 katoliška populacija v ZDA štela le nekaj nad pet milijonov članov. Ostalih 20 milijonov katolikov naj bi po njegovem prestopilo med protestante, ali pa so postali indiferentni do cerkve²⁴.

Ker je postajal problem odvracanja od vere med izseljenci v Ameriki vse bolj pereč je katoliška Cerkev 9. in 10. decembra 1890 organizirala v Luzernu v Švici sestanek katoliškega kongresa, še pred tem pa sestankov posameznih evropskih nacionalnih združenj Rafaelove družbe. Rezultat želja tega sestanka je bil tako imenovani »luzernski memorandum«, ki ga je generalni sekretar nemške Družbe sv. Rafaela, Paul Cahensly 16. aprila 1891 predal papežu Leonu XIII. V njem so papežu predlagali ustanovitev etničnih župnij za vsako narodnost, pri čemer so postavili še pogoj, da morajo biti njihovi župniki pripadniki iste narodnosti kot farani, pa tudi verouk mora potekati v jeziku narodnosti. Predlagali so še ustanovitev župnijskih šol za vsako narodnost posebej in garancijo enakih pravic za vse župnike, ne glede na narodnostno pripadnost. Zavzemali so se tudi za ustanovitev katoliških bratskih organizacij in zahtevali, da naj bi bili ameriški škofje pripadniki različnih narodnosti. Ob tem so papežu tudi predlagali več spodbud pri pošiljanju misijonskih duhovnikov v ZDA ter za ustanovitev podružnic Družbe sv. Rafaela v vseh evropskih državah. V Luzernu so se torej v glavnem zavzemali za izenačitev pravic župnikov etničnih župnij in župnikov teritorialnih župnij. Te zahteve so v 90-ih letih 19. stoletja sprožile v ZDA veliko razprav, še zlasti dejstvo, da so se evropske Rafaelove družbe obrnile s svojimi zahtevami neposredno na papeža in ne na ameriške škofje²⁵.

Da to dejanje ameriškim cerkvenim oblastem ni bilo pogodu, nam kaže primer ob investituri nadškofa Katzerja v Milwaukeeju, ko je kardinal James Gibbons govoril tudi o potrebi, naj »... ameriški katoliki upoštevajo dejstvo, da so ameriški državljani in kot taki dolgujejo zvestobo le ... Ameriki ...« V nadaljevanju govora je še omenil, da morajo »... katoliki živeti v harmoniji z ameriški političnimi institucijami ...«²⁶ Kljub tem ugovorom pa je ravno »luzernski memorandum« najbolj spodbudil gibanje, katerega rezultat je bila ustanovitev etničnih župnij v ZDA, med njimi tudi številnih slovenskih župnij.

Na ustanovitev etničnih župnij v ZDA so vplivali tudi sklepi treh koncilov, ki so v letih 1852, 1866 in 1884 potekali v Baltimoru v Marylandu, za katere je ameriški višji in nižji duhovščini leta 1895 izrekel priznanje tudi papež Leon XIII²⁷. Najpomembnejši med njimi je bil tretji koncil leta 1884, na katerem so sprejeli smernice (te veljajo še danes) o izdaji tako imenovanega »Baltimorskega katekizma«, ki je postal osnovna knjiga za verski pouk v ZDA. Določili so še, da mora imeti vsaka župnija svojo osnovno šolo (ustanovili naj bi jih v dveh letih od sprejetja sklepa), več pozornosti pa so posvetili tudi katoliške-

mu višjemu šolstvu²⁸.

Prvi slovenski župniji v ZDA sta bili ustanovljeni leta 1871 v St. Stephensu (prej Brockway) in Towerju v Minnesoti. Leta 1924 je v ZDA delovalo 32 slovenskih župnij in sedem župnij, ki so jih slovenski priseljenci ustanovili skupaj s priseljenci drugih narodov. Organizacija slovenskih župnij v ZDA je potekala podobno po vseh slovenskih naselbinah. Duhovniki so bili bodisi iz stare domovine, bodisi ljudje, ki so študirali za duhovniški poklic po ameriških semeniščih. Ob nastajanju teh župnij so se katoliški škofje vedno znova spopadali z vprašanjem pomanjkanja duhovnikov, ki bi govorili slovenski jezik, zato ob njihovem nastavljanju niso bili pretirano izbirčni. Slovenske župnije v ZDA so predstavljale središče verskega, tiste župnije, ki so imele župniško šolo, pa tudi prosvetnega življenja slovenskih priseljencev. Pomembno vlogo so igrale tudi na kulturnem področju in v družabnem življenju. Duhovniki so bili pogosto ustanovitelji in vodje pevskih in glasbenih društev (godb) ter gledaliških skupin, župljani pa so se razen ob bogoslužju-zbirali tudi ob najrazličnejših drugih priložnostih. Tako so v župnijah prirejali tudi razne zabavne prireditve, piknike, plese in tombole, organizirali pa so tudi izlete v »stare domovino«²⁹.

Poleg etničnih župnij so, kjer je to omogočalo zadostno število vernikov, organizirali tudi župnijske šole. Jezik obredov je bil sprva samo slovenski, kasneje pa so imeli maše tako v slovenskem kot tudi v angleškem jeziku. V župnijskih šolah so poučevali v angleškem jeziku, slovenščina pa je bila pogosto predmet v teh šolah. Župniki oziroma učitelji ali učiteljice v teh šolah so bili navadno slovenske narodnosti, tako da je obiskovanje šol oziroma organiziranje etničnih župnij imelo pozitiven učinek za ohranjanje narodnostne zavesti med slovenskimi priseljenci in njihovimi potomci³⁰.

K ohranjanju narodnostne zavesti med slovenskimi izseljenci v ZDA so precej pripomogli tudi **časopisi in glasila**, ki so bili namenjeni lokalnim potrebam Slovencev v naselbini ali pa so jih uredništva pošiljala članom slovenskih organizacij v nekatere ali pa kar v vse zvezne države ZDA. Časopisi in periodični tisk so predstavljali enega najpomembnejših izrazov življenja neke etnične skupnosti. Za izhajanje časopisa so morali biti izpolnjeni nekateri osnovni pogoji: imenovan je moral biti urednik, ki je moral izbrati poročevalce in ostale pisce, se moral dogovoriti s tiskarjem in zagotoviti distribucijski sistem. Kljub temu pa po navadi to ni zadoščalo za izhajanje časopisov. Izpolnjen je moral biti namreč še en »pomemben pogoj« - slovenska skupnost je morala namreč biti »polna življenja«, v kateri se je moralo stalno nekaj dogajati, o čemer je bilo vredno pisati. Slovenski časopisi so pričeli v ZDA izhajati ponavadi približno 10 let po začetkih oblikovanja slovenske etnične skupnosti v nekem kraju. Toliko časa naj bi namreč poteklo, preden so se slovenski izseljenci zbrali in zagotovili obstoj (prej omenjenih) osnovni pogojev za izhajanje časopisa. Seveda to ni bil proces, ki bi potekal povsem enakomerno, saj so bile potrebe po duhovni hrani (in tudi tisku) med slovenskimi priseljenci, zlasti po drugi svetovni vojni, večje pa tudi njihova izobrazbena raven je bila višja. Boljše so bile tudi tehnične možnosti, tako da so marsikje pričeli izdajati časopis že takoj po naselitvi³¹.

Slovensko časopisje v ZDA je imelo od leta 1891 pa vse do leta 1920 vodilno in voditeljsko vlogo med slovenskimi izseljenci. Ne le da je beležilo dogodke v slovenski skupnosti, ampak je spodbujalo tudi politična in gospodarska dogajanja med slovenskimi priseljenci. V stoletju (1891-1991) so v najrazličnejših krajih po Ameriki (kraji predstavljajo večinoma tudi glavne naselbine Slovencev v ZDA) pričeli izhajati posamezni časopisi. Kraj izida je bil (včasih) odvisen tudi od kraja bivanja urednika. Kljub temu pa lahko ugotovimo, da časopisov niso prebirali le v krajih, kjer so jih tiskali, ampak so jih velikokrat brali po vseh ZDA. To velja še zlasti, če je šlo za časopis, ki je predstavljal glasilo določene bratske podporne organizacije³².

Nekateri časopisi izhajajo v ZDA še danes. Med njimi velja na prvem mestu omeniti *Ameriško domovino*, lokalni časopis namenjen

Slovincem v Clevelandu. Izhajajo pa še: *Amerikanski Slovenec-Glasilo Kranjsko-slovenske katoliške jednote* kot po eni strani naslednik prvega slovenskega časopisa, ki je izhajal v ZDA od leta 1891 in po drugi strani glasilo Ameriško-slovenske katoliške jednote, *Glas-Voice* kot glasilo Ameriške dobrodelne zveze, *Glasilo Zapodnoslovsanske zveze* kot glasilo omenjene bratske podporne organizacije ter *Prosveta-Enlightment* kot glasilo Slovenske narodne podporne jednote. Mnogi od časopisov so prenehali izhajati. Med njimi je omembe vreden *Glas naroda*, ki je izhajal v New Yorku do leta 1957³³.

Organiziranost slovenskih izseljencev v njihovih naselbinah je predstavljal tudi osnovo za vključevanje posameznikov iz vrst slovenske skupnosti v politiko - najprej na ravni mestnih četrti, nato pa na ravni mest, okrajev ter zveznih držav. Omeniti je treba, da so člani slovenske skupnosti in njihovi potomci postali celo člani ameriškega kongresa (tako predstavniškega doma kakor tudi senata ZDA). V vseh naselbinah, ki sem jih doslej raziskoval (Cleveland, Leadville, Rock Springs, San Francisco) je bila stopnja politične participacije slovenskih izseljencev vedno večja od številčne moči oziroma deleža slovenske skupnosti v mestu oziroma v okrožju. V Clevelandu so tako na primer Slovenci in njihovi potomci aktivno prisotni v političnem življenju mesta že od leta 1925 dalje, ko je bil izvoljen v mestni svet John L. Mihelich. V mestni politiki so ostali aktivno prisotni vse do današnjih dni. Omeniti velja, da so v 30-ih letih 20. stoletja Slovenci prve generacije oziroma njihovi potomci imeli kar štiri člane v mestnem svetu, v obdobju od leta 1941 do leta 1944 pa je bil župan mesta Frank Lausche. Za župana mesta je bil ob koncu 70-ih in na začetku 80-ih leta 20. stoletja župan mesta George Voinovich, katerega mati je bila slovenskega porekla. Tako Lausche kot Voinovich sta s politično kariero nadaljevala in postala guvernerja zvezne države Ohio in ameriška zvezna senatorja iz Ohia (Lausche v letih 1956-1968, Voinovich od leta 1998 naprej)³⁴. Med člani predstavniškega doma moramo omeniti še Johna Blatnika iz severne Minnesote (od 1948 do srede 70-ih leta 20. stol) in tri člane ameriškega kongresa slovenskega porekla v 80-ih letih: Dennis Eckarta iz Clevelanda, Raya Kogovska iz Kolorada in Jamesa Oberstarja iz Minnesote.

Slovenski Američani so bili relativno uspešni v volilnih bojih za voljene funkcije in položaje na vseh ravneh političnega prizorišča v ZDA. Zanimivo je, da to ni bila značilnost drugih tamkajšnjih slovanskih priseljskih skupnosti³⁵. Morda lahko ta uspeh razlagamo s tem, da so ameriški Slovenci in njihovi potomci prinesli iz domovine »umetnost sklepanja kompromisov v politiki«, ki so se je »naučili« političnih bojih v Habsburški monarhiji.

Pestro življenje slovenske izseljenske skupnosti postaja v novejšem obdobju v večini slovenskih naselbin-tako kot v večini naselbin drugih etničnih skupnosti-v sodobni Ameriki zgodovinski anarhizem. Naselbine in središča, ki so jih slovenski izseljenci v preteklih desetletjih zgradili v »novem svetu«, niso več pomembna središča za njihove potomce. Proces razseljevanja je za mlajše generacije podoben, kot za vse Američane: v premestja, v nove kraje, kjerkoli bo delo. Slovenci se bolj kot druge narodnostne skupnosti, niso ostali zaprti v svojo etničnost. Med vsemi, ki so se ob ljudskem štetju leta 1990 opredelili, da so slovenskega porekla, jih je več kot polovica navedla še drugo poreklo, kar je rezultat mešanih zakonov. Ta, v ZDA rojena mlajša generacija, je torej le delno slovenska in je poleg navezanosti na Ameriko in slovensko poreklo vezana še na vsaj eno poreklo. V tem postaja slovenski rod »amerikanski« in je tudi soudeležen v asimilacijskem procesu ustvarjanja nove družbe. Slovenska naselitev v »neznani Ameriki« tako ni ustvarila sklenjenega slovenskega ozemlja, kot so ga ustvarili Mormoni, niti ni dala očitne podobe, kot jo kažejo nemške naselbine v Misuriju ali skandinavska naselitev v Severni in Južni Dakoti. Še društveni domovi in cerkve, ki so jih zgradili slovenski naseljenci, so v precejšnjem številu prešli v druge roke, ponekod pa so propadli z izumiranjem prvotnih naseljencev³⁶.

Slovene Settlements in the United States of America

Matjaž Klemenčič

The majority of Slovene immigrants in the USA settled in the areas where they live even today. Over two decades of research, the author has developed a map of Slovene settlements that he uses as the basis for discussing geographic distribution of Slovene immigrants in the USA. The paper also discusses the 1910 and 1920 U.S. Censuses and their data. In 1910, based on mother tongue, there were 180,000 Slovene immigrants and their children in the United States; in 1920 according to the U.S. census, there were 228,000.

Organizations of Slovene immigrants in the USA were important in maintaining ethnic connections, and their records are useful for genealogical research. The organizations discussed in detail are fraternal benefit societies, Slovene national homes and Slovene ethnic parishes.

Slovenes were over-represented in the political life of the United States; and we will discuss election results on municipal, county, state and national levels.

The author shall discuss the following:

geographic distribution of Slovene settlement in the United States;

size of Slovene settlements in the United States;

organizations:

ethnic parishes;

fraternal organizations;

Slovene national homes;

using U.S. Censuses of 1910 and 1920 in genealogical research, the case of Slovenes of Leadville, Colorado; and

political participation of Slovenes in the United States.

Opombe:

¹ Matjaž Klemenčič: *Slovenes of Cleveland: The Creation of a New Nation and a New World Community: Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. (Novo mesto: Dolenjska založba, 1995), str. 48-75; Matjaž Klemenčič: *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji: naseljevanje zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne*. (Maribor: Založba Obzorja, 1987), str. 31-72.

² *13th U. S. Census of Population 1910, Volume 2, Chapter 10: Mother Tongue of the Foreign White Stock*. (Washington D. C.: U. S. Government Printing Office, 1913), str. 960-1052.

³ *14th U. S. Census of Population 1920, Volume 2, Chapter 10: Mother Tongue of the Foreign White Stock*. (Washington D. C.: U. S. Government Printing Office, 1923), str. 967-1007.

⁴ *Ancestry of the Population of the United States by State: Supplemental Report 1993. 1990 Census of Population*. (Washington D. C.: Department of Commerce, Bureau of the Census, 1993).

⁵ Jože Velikonja, »Slovenska naselja v Ameriki« (Predavanje na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 26. 4. 1995). *Zgodovinski časopis, leto 50, št. 3 (104)*. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996), str. 384-385; Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* ..., 71.

⁶ Karta je bila izdelana na podlagi številnih del, ki obravnavajo kraje slovenske poselitve v ZDA v preteklosti in v novejšem obdobju. Med njimi je potrebno na prvem mestu omeniti delo Cecilie Dolgan, *Slovenian National Directory - 1st Edition* (Cleveland: United Slovenian Society, 1984), v katerem je na 72 straneh objavila seznam vseh organizacij ameriških Slovencev, ki so v osemdesetih letih 20. st. delovale v ZDA. Med starejšimi deli pa je potrebno omeniti knjigo Jurija Trunka, *Amerika in Amerikanci* (Celovec: samozaložba, 1912), v kateri je na straneh 464-542 objavil opis vseh pomembnejših krajev s slovenskimi naselbinami iz začetka 20. st. Na podoben način je na straneh 260-547 slovenske naselbine v dvajsetih letih 20. st. predstavil tudi Jože Zavertnik v svoji knjigi *Ameriški Slovenci - pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote* (Chicago: Slovenska narodna podporna jednota, 1925). V veliko pomoč nam je bilo tudi delo Ivana Mladinea, *Narodni adresar Hrvata-Slovenaca-Srba* (New York: samozaložba, 1937), v katerem je podobno kot kasneje Cecilija Dolgan-predstavil organizaci-

je ameriških »Jugoslovanov«, ki so sredi tridesetih let 20. st. delovali v ZDA. Poleg omenjenih del smo si pri izdelavi karte pomagali tudi z deli drugih avtorjev (Darko Friš, Matjaž Klemenčič, Marjan Drnovšek, Jože Velikonja, Frank Zaitz idr.), ki obravnavajo tematiko slovenskega izseljenstva v ZDA, zlasti vprašanja naselitve in organiziranosti.

⁷ Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* ..., 63-66.

⁸ Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* ..., 77.

⁹ Matjaž Klemenčič, »Fraternal Benefit Societies and the Slovene Immigrants in the United States of America«. *Etnični fraternalizem v priseljenskih deželah/Ethnic Fraternalism in Immigrant Countries* (Matjaž Klemenčič, ur.), (Maribor: Pedagoška fakulteta, 1996), str. 26.

¹⁰ Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* ..., 77; Klemenčič, *Fraternal Benefit Societies and the Slovene Immigrants in the United States of America* ..., 21-31.

¹¹ *1992 Statistic of Fraternal Benefit Societies*. (Naperville: The National Fraternal Congress of America, 1993).

¹² Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* ..., 78-79.

¹³ Matjaž Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, inavguralno predavanje ob izvolitvi v naziv rednega profesorja na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 8. 4. 1998. *Zgodovinski časopis 1998, leto 52, št. 2 (111)*. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996), str. 175-193.

¹⁴ »Knausova dvorana«. *Clevelandski koledar za prestopno leto 1908*. (Cleveland: Nova Domovina Publishing Company, 1908), str. 116.

¹⁵ Klemenčič, *Slovenes of Cleveland* ..., 219-263.

¹⁶ Janko N. Rogelj, »Pričetna zgodovina S. N. doma v Clevelandu«. *Dan 35. letnega jubileja*. (Cleveland: Slovene National Home, 1954).

¹⁷ Jože Melaher, »Proslava 30-letnice Baragovega doma«. *Ameriška domovina, leto 88, št. 96*. (Cleveland, 23. decembra 1986), str. 2.

¹⁸ Cecilia Dolgan, *Slovenian National Directory - 1st Edition* (Cleveland: United Slovenian Society, 1984), str. 22.

¹⁹ »Slovenska Pristava marks 30«. *Ameriška domovina, leto 93, št. 34*. (Cleveland, 22. avgusta 1991), str. 1; Klemenčič, *Slovenes of Cleveland* ..., 262-263.

²⁰ Klemenčič, *Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine* ..., 175-193.

²¹ Dolgan, *Slovenian National Directory* ..., 7-9.

²² Matjaž Klemenčič, »Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev« (1. del). Razširjeno predavanje na okrogli mizi »Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi« na Svetovnem kongresu zgodovinskih ved v Montrealu, 2. septembra 1995. *Zgodovinski časopis, leto 50, št. 3 (104)*. (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996), str. 405.

²³ Matjaž Klemenčič, *Jurij Trunk med Korš[ko in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija*. (Celjevec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba: 1999), str. 279.

²⁴ Klemenčič, *Slovenes of Cleveland* ..., 133.

²⁵ Prav tam, 134-136.

²⁶ John J. Meng, »Cahnslism: The first stage, 1883-1891«. *Catholic Historical Review, leto 31, št. 4*. (Januar 1946), str. 412.

²⁷ *Codicis iuris canonici fontes cura Emi Petri Card. Gasparri editi, Volumen III, Romani Pontifices, Leo XIII., ep. Longiqua oceani, 6. ian. 1895*, str. 460-467; Okrožnico papeža Leona XIII. je objavil tudi časopis Slovenec: »Cerkveni letopis. Okrožnica svetega očeta Leona XIII. Škofom v zveznih državah Severne Amerike«. *Slovenec, leto 40, št. 70*. (Ljubljana, 27. marca 1895), str. 2-3; »Cerkveni letopis. Okrožnica ...«. *Slovenec, leto 40, št. 73*. (Ljubljana, 30. marca 1895), str. 2-3; »Cerkveni letopis. Okrožnica ...«. *Slovenec, leto 40, št. 76*. (Ljubljana, 3. aprila 1895), str. 2-3; »Cerkveni letopis. Okrožnica ...«. *Slovenec, leto 40, št. 79*. (Ljubljana, 6. aprila 1895), str. 3; »Cerkveni letopis. Okrožnica ...«. *Slovenec, leto 40, št. 82*. (Ljubljana, 10. aprila 1895), str. 2.

²⁸ Darko Friš, *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871-1924*. (Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba, 1995), str. 69.

²⁹ Prav tam, 85-93.

³⁰ Prav tam, 204-213.

³¹ Jože Velikonja, »Slovene Newspapers and Periodicals in America«. *League of Slovene Americans inc. Symposia*. (New York: League of Slovene Americans, Inc., 1981), str. 112-126.

³² Matjaž Klemenčič, »Slovenski izseljenski tisk/Slovenian Emigrant Newspapers«. *Znanstvena revija-humanistika, leto 3, št. 2*. (Maribor: Pedagoška fakulteta, 1991), str. 299-317.

³³ Klemenčič, *Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine* ..., 179.

³⁴ Klemenčič, *Slovenes of Cleveland* ..., 282-345.

³⁵ Mark R. Levy and Michael S. Kramer: *The ethnic factor. How America's minorities decide elections*. (New York: Simon and Schuster, 1973), str. 161.

³⁶ Velikonja, *Slovenska naselja v Ameriki* ..., 387-388.

Slovenci v Avstraliji

Jaka Okorn

Na pobudo dr. Janeza Arneža, direktorja arhivske in raziskovalne ustanove Studia Slovenica, sem začel zbirati življenjepis Slovencev, ki žive ali so živeli v Avstraliji.

V Avstraliji že petdeseto leto izhaja časopis Misli. V tem časopisu je ohranjena množica informacij o Slovencih, kar me je pritegnilo, da sem začel in še ne končal z obdelavo gradiva, ki se je nabralo v teh petdesetih letih. Misli niso edini možni vir, obstojajo še mnogi drugi, ki še čakajo na obdelavo.

Misli izhajajo mesečno. Iz objavljenega gradiva skrbno prepisujem v računalniško datoteko vsa omembe posameznih oseb. Do danes sem tako obdelal šele letnike od 1957 do 1979. Dela je torej še veliko.

Po do sedaj zbranim gradivu ugotavljam, da so bili priseljeni Slovenci po svojem domačem izvoru največ iz Primorske. Sledijo jim Prekmurci, Belokranjci in Istrani. Le redki med njimi so prišli v Avstralijo že pred II. svetovno vojno. Prvi večji val so bili povojni politični begunci. Tem so sledili tisti iz petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih let. Ti so pretežno iskali boljše življenjske in delovne priložnosti. Skupno število slovenskih priseljencev prve generacije v Avstralijo ni znano. Ocenjuje se na 25 do 30 tisoč. Za primer omenjam stimulacijo, ki so je bili priseljenci deležni po dogovoru med avstralsko in jugoslovansko vlado. Z njim so priseljencem omogočili cenen prevoz. Ta je v obdobju, ko je Avstralija izrazito rabila evropske priseljence, znašal 25 dolarjev na osebo.

Spisek, ki ga sestavljam, je torej pretežno prepisan iz časopisa Misli. Za mnoge je ohranjeno samo ime in priimek. Zapisani so bili npr. zato, ker so na različne načine prispevali za skupne namene - časopis, cerkvene in društvene objekte, socialno pomoč in podobno. Za nekatere pa se je pogosto nabralo za celo stran ali več gradiva. Njihovi življenjepisi so prepisani iz osmrtnic, obvestilnih o porokah, krstih in podobno. Nekateri zapisi so povzeti iz prispevkov, ki so jih objavili sami ali drugi o njih, zaradi njihovih zaslug na področju kulture, znanosti, poslovnega in političnega življenja in drugih aktivnosti.

Datoteko prepisujem na diskete. Žal pa vse to danes ni več neposredno prenosljivo na sodobno računalniško opremo, saj še vedno uporabljam dokaj zastarel računalnik. V kratkem bom s pomočjo strokovnjaka datoteko preoblikoval v sodobnejšo obliko. Do takrat pa sem vsakomur pripravljen pomagati in pregledati svoje zapiske, če ga zanimajo informacije o izseljencih v Avstraliji.

Dobite me na Škofjeloški 16, 1215 Medvode ali po e-pošti na jakaokorn@hotmail.com

Emigrants in Australia

Jaka Okorn

I am in the process of assembling a biography of Slovenes (as well as some Croats and Dalmatians) who live or lived in Australia. My main source is the slovene monthly MISLI published in Sydney and later in Merrylands (as well as some other publications and books). In it are men-

tioned people participating in various activities in the slovene communities in the states of Vic., N.S.W., Qld., WA., A.C.T., Tas. By far the most numerous listing of names are from the list of donations to the publishing fund (some of these, if address is not listed, may not be from Australia because some of the subscribers to the monthly magazine may also be from USA or South America - though they may be only a few). The rest of the information is gathered from: obituaries (some with extensive background information of family connections and backgrounds), birth or rather baptismal information, and marriages. There are others who correspond with the editor or contribute articles or reports from the activities in their community, and also others who advertise their businesses, etc.

The monthly MISLI started publishing in the early 1950s, however, the issues of the first few years are almost impossible to obtain (the effort to get a complete collection is still on going). My source is primarily from 1957 onward, and to date I have gathered information only to the end of 1978.

Emigranti v moji rodoslovni zbirki

Leon Drame

Pred leti sem se začel ukvarjati z rodoslovnimi raziskavami. Raziskovanje lastnega sorodstva sem kmalu razširil na sistematično popisovanje vseh oseb, ki so v določenem obdobju živele na nekem področju. Pri tem delu se mi je do sedaj v računalniški rodoslovni evidenci nabralo okrog 65.000 oseb. Večina podatkov se nanaša na osebe, ki sem jih našel v različnih arhivskih virih za področje dela Notranjske, zlasti za kraje: Vrhnika, Logatec, Cerknica, Stari trg, Slavina, Hrenovice, Košana, Vreme, Vipava, Senožeče in Trnovo pri Ilirski Bistrici. Od teh so za obdobje od 1880 do 2001 skoraj v celoti obdelana območja za kraje Cerknica, Rakek, Begunje, Unec, Planina, Sveti Vid nad Cerknico in Grahovo. Na to jedro podatkov se navezujejo tisti, ki segajo časovno in ozemeljsko v številna druga področja. Večina, vsaj 90% jih je iz Notranjske.

Pri vnašanju podatkov o osebah sem skušal osnovne rodoslovne podatke dopolnjevati z ostalimi razpoložljivimi podatki. Zato lahko moja zbirka podatkov služi ne le za rodoslovne namene, temveč je dobra podatkovna baza za marsikatero drugo raziskavo in analizo. Ena od teh je ugotavljanje in analiza pojavnosti izseljenstva na obravnavanem področju.

Migracijo sem ugotovil pri 10% oseb iz celotne zbirke. Večina je poročnih migracij, tem sledijo zaposlitvene. Večina teh je notranjih migracij. Za okrog 700 oseb lahko ugotavljam trajno odselitev iz obravnavanega področja in izven državnih meja. Za 527 oseb je znano, da so se izselile v ZDA. To skupino bom tule nekoliko podrobneje predstavil.

Informacijo o tem, da je nekdo trajno zapustil domači kraj, sem dobival iz različnih virov, največ iz zapiskov v matičnih evidencah, pa tudi drugod.

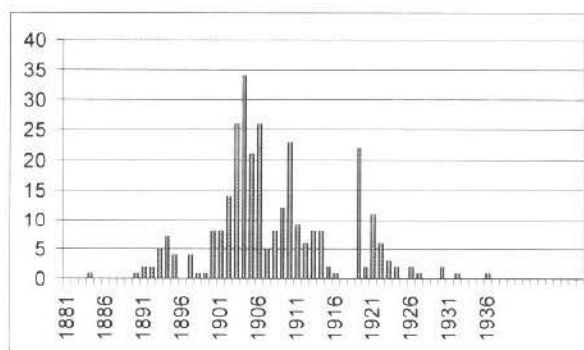
Sodim, da je bil vzrok za to odločitev pri večini slabo socialno in premoženjsko stanje, prenaseljenost, nesoglasja v družini ali soseski, izogib služnji vojaščine in avanturizem.

V obdobju 1880 do 1914 je bila prodana vsaka deseta kmetija zaradi izselitve cele družine v Ameriko. Od teh se jih le malo vrne nazaj.

Nemalokrat odide le gospodar, včasih tudi zaradi nevdržnih razmer v zakonu. Taki se pogosto vrnejo, ko si finančno opomorejo. Večkrat opažamo, da si odhodi v neki družini sledijo v enakomernem zaporedju. Na primer: Anton 1901, France 1903, Jožef 1904, Marija 1906 itd. Le malo se jih vrne. O njihovi usodi se nekaj izve iz pisem,

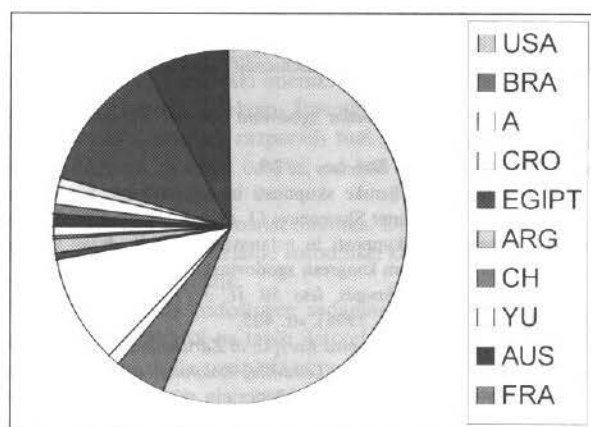
včasih iz obvestila o poroki ali iz osmrtnic.

Z analizo omenjenih podatkov lahko podam naslednje grafične prikaze.

Slika 1. Prikaz izseljevanja v ZDA po letih

Iz prikaza vidimo, da se je nekaj posameznikov ali družin izselilo že leta 1884. Po začasnem premoru, začne pojav naraščati. Višek doseže v letu 1904, nato začne do leta 1907 upadati zaradi gospodarske krize. Kasneje izseljevanje spet narašča in doseže nov višek leta 1911, nakar upada in predvsem usahne med prvo svetovno vojno. Po vojni se zopet prične odseljevanje, vendar v meni dostopnih virih o tem ni več natančne evidence.

Slika 2. Cilji izseljevanja

Za največjo populacijo, ki je odšla v ZDA, vemo podrobneje, da so se izseljenci največ zaposlovali v rudnikih premoga v Pensilvaniji in največ v Johnstown. Tisti, ki se niso vrnili, so se kasneje razselili vsepovsod po Združenih državah. V Braziliji so delali na plantažah kave, kjer so nadomeščali sužnje, ki so medtem postali svobodni. Mnogi so zaradi težkih podnebnih razmer prezgodaj umrli. Večina se jih je s pičilim zaslužkom vrnila. Nekateri so šli iz Brazilije v ZDA. V Avstrijo,

ki je bila nekoč enotna država, so šli v glavnem na Dunaj, Gradec in Linz. Na Hrvaško so šli delat v slavonske gozdove, sledijo Reka, Pula in Zagreb. Večina se iz mest ni več vrnila. V Egipt so šle ženske s Košanskega običajno služiti kot dojilje in vzgojiteljice. V Argentino so odhajali v glavnem iz južne Notranjske, ki je bila pod Italijo in se jih večina ni vrnila. Tisti, ki so se izselili v času skupne države Jugoslavije, so se naseljevali v Banatu. Od teh so se skoraj vsi Notranjci vrnila. V Avstralijo so emigrirali v mesta Perth, Gelong, Melbourne in Sidney. Le peščica teh so se kot upokojenci vrnila. Med obema vojnama je bilo močno tudi izseljevanje v Francijo, kamor so odhajali delat v gozdove in rudnike.

V Kanado se je preselilo nekaj Slovencev predvsem v Toronto, kjer še vedno ohranjajo slovenski jezik in kulturo.

Na Madžarsko so odhajali v Budimpešto in Peč.

Najbolj zanimiv center, kjer je odšlo največ Slovencev, je bil zagotovo Trst, ki je bil naš do prve vojne, kasneje je bilo bližnje pristanišče odskočna deska za potovanje čez veliko lužo.

Za dve ženski sem v status animarum prebral, da sta se v Trstu ukvarjali z najstarejšo obrtjo.

Nenazadnje moramo omeniti še glavno mesto Slovenije, Ljubljano, kjer je verjetno največ preseljenih Notranjcev, več jih je verjetno le v ZDA.

K družini so se največkrat vračali očetje, pa tudi samski moški. Poročeni moški in ženske, ki so si ustvarili družine, se le redko vrnejo za vedno. V primeru mešanega zakona, kjer en zakonec ni Slovenec, se vrnejo le, če zakonec umre.

Za šalo omenjam prigodo »profesorja«, ki se vrne iz Nemčije sredi noči in ga mati vprašajo kdo je. Ta odgovori »jaz, Anton«, mati pa »kako si prišel, on »pa z vlakom«, mati pa »o moj Bog, kam ga bomo dali«. Mati so mislili, da je vlak njegov, saj so se vsi zdomci vračali z avtomobili, ki so jih zaslužili v tujini.

V zbirki sta tudi dva primera, kjer je bil oče več kot eno leto v Ameriki in se je med tem časom rodil otrok. Župnik je otroku vpisal materin deklški priimek.

Večje število izseljencev je tudi med mojimi sorodniki. Približno četrtnina je emigrirala bodisi v Ameriko ali Francijo. Pri tem štejem samo osebe starejše od 18 let.

Moj praded Jožef Rožanc je kupil 1901 hišo od Vladimira Premrov-a, Cesarja po domače, in se tako zadolžil, da je odšel v Pensilvanijo delat v rudnike premoga. Leta 1905 se je vrnil in izplačal dolg »Cesarju«, nato je »fural« in kmetoval na svoji kmetiji. Dosti slabšo srečo pri vrnitvi je imel njegov brat Janez, ki se je v Trstu bahal z denarjem in sedel za mizo s kvartopirci. Ker se ni pustil ogoljufati, so ga kasneje pričakali na postaji, ga okradli, ubili ter vrgli v morje.

Moj prekrstic Jožef Rožanc, je delal skupaj z Janezom Pakižem v Versajskih gozdovih v Franciji. Prekrstic je omenil, da ima doma sestro Anco in je ata poslal sliko iz Francije in tako sta se spoznala moj ded in babica. Prekrstic Jožef se je poročil in odšel nazaj v Francijo. Njegov sin Franc se je izmuznil služenju vojaškega roka v Franciji, ker je bil slovenski državljan. V Sloveniji pa ni služil, ker mu niso mogli vročiti poziva, ker se ni upal priti v Slovenijo.

Omeniti moram še prekrstica Jakoba Pakiža, ki je med obema vojnama odšel čez veliko lužo, kjer sta se mu rodila dva sinova in se 40 let ne oglašajo več. Morda je prekrstic takrat umrl, morda so spremeni priimek kot recimo Turšič v Hofman. Vendar ga ne najdem. Morda mi bo kdo od rodoslovcev pomagal!

Pri nekaterih večjih rodovnikih, ki jih lahko izluščim iz celotne zbirke, najdem družine, kjer četrtnina sorodnikov živi v ZDA. Taka je npr. družina Levar s prek 2000 osebami.

Iz podatkov v moji zbirki bi morda lahko izluščili še kaj več. Nekaj tega je odvisno od tega, kako skrbno so take dogodke beležili posamezni župniki ali drugi, ki so vodili matične evidence. Marsikaj bi bilo mogoče še dopolniti, zlasti s spraševanjem sorodnikov.

Uporabljeni viri:

Status Animarum župnije Cerknica naselje Cerknica III B
 Status Animarum župnije Cerknica naselje Cerknica 1874-1959
 Status Animarum župnije Cerknica naselje Dolenja vas, Dolenje Jezero, Zelše, Martinjak in Rakek 1834-1854
 Status Animarum župnije Cerknica naselje Dolenja vas, Dolenje Jezero, Zelše, Podskrajnik, Martinjak in Rakek 1874-1959
 Status Animarum župnije Cerknica gostači 1870
 Status Animarum župnije Cerknica gostači 1917
 Status Animarum župnije Cerknica naselja Begunje, Bezuljak, Dobec, Kožljek, Selsček, Topol, Podslivnica, Mahnete, Otonica in Brezje 1834-1854
 Status Animarum župnije Rakek 1940-
 Status Animarum župnije Grahovo 1875-1888
 Status Animarum župnije Košana 1915-
 Status Animarum župnije Planina 1881-1909
 Status Animarum župnije Knežak vas Juršče 1869-1967
 Status Animarum župnije Sveti vid 1884-1900
 Status Animarum župnije Bloke vas Radlek 1878-1969

Emigrants in my files

Leon Drame

In my speech I will present the emigrants in my files which include 63,000 persons of parishes Cerknica, Rakek, Begunje, Sv. Vid, Grahovo, Planina, Knežak, Trnje and Košana. There are also a few emigrants from parishes Hrenovice, Studeno, Logatec and Stari trg who I gathered from lists of relatives and family information of some emigrants listed as having left for the USA in the census records (Status Animarum kept by the parishes). Of the emigrants and their descendants, 8,000 were born in their "new" country.

First emigrants left this area for Croatia, particularly Slavonija. Emigration to USA began in about 1884. Most emigrants from Rakek and Cerknica settled in Johnstown PA. Majority of emigrants from parishes Planina, Studeno and Hrenovice emigrated to Brasil; most of these emigrants returned to Slovenia because of difficult conditions in Brasil.

Almost every 10th house was sold and the entire family moved to USA. Of the other households, over 90 percent of fathers (heads of household) emigrated to USA for a few years. After their return they bought forest, fields and machinery for farming with the money earned in the United States.

Full text not yet available

Slovenci v habsburški vojski

Rok Stergar

Kratki pregled zgodovine slovenskega bojevanja v habsburških armadah, ki ga boste lahko prebrali na naslednjih straneh, je nastal kot predavanje na rodoslovni konferenci *Bridging Our Worlds* (Ljubljana, 10.-12. september 2001). Bil je namenjen ameriškim poslušalcem, ki slovenske zgodovine ne poznajo posebno dobro. Zaradi tega sem se izogibal prevelikim podrobnostim. Za pričujočo objavo sem besedilo nekoliko prilagodil in dopolnil. Slednje zlasti velja za poglavje o virih in literaturi, kamor sem vključil nekatera dela napisana v slovenščini. Zavedam se, da ta kratek pregled še zdaleč ni popoln in vem, da bodo nekateri bralci razočarani, saj ne bodo izvedeli dosti novega. Te želim

še enkrat opozoriti na prvotni namen tegale besedilca, ki bo slovensko objavo doživelo le zaradi vztrajnosti urednika.

***

S Slovenci poseljene dežele so ob koncu 13. stoletja začele prehajati pod habsburško oblast. Dolgotrajni proces se je začel po bitki pri Dürnkrotu leta 1278. V zadnji viteški bitki v teh krajih, je cesar Rudolf Habsburški premagal vojsko češkega kralja Otakarja Přemysla. Po bitki je Avstrijo, Štajersko in Koroško, ki so bile dotlej v rokah Otakarja, prepustil svojim sinovoma Rudolfu II in Albertu. V naslednjih nekaj stoletjih so bile habsburškim dednim deželam priključene še Kranjska, Istra, Trst in leta 1500 končno še Goriška grofija. Vse posesti Habsburžanov so se sčasoma preoblikovale v avstrijsko cesarstvo. Vendar proces ni potekal brez težav. Za utrditev oblasti so morali Habsburžani spretno manevrirati, prav jim je prišlo nekaj sreče in mnogi vojni uspehi.

Ena glavnih ovir nemoteni utrditvi habsburške oblasti so bili Celjski grofje. Vzpon te plemiške družine iz osrčja Slovenije se je začel v drugi tretjini 14. stoletja. Njihov vpliv je narasel, ko so pridobili velika posestva v osrednji Štajerski, na Kranjskem, Koroškem in Hrvaškem, tako da so sčasoma postali ena najmočnejših družin v jugovzhodni Evropi. Sorodstveno so bili med drugim povezani z bosanskimi vladarji ter poljskimi in madžarskimi kralji.

Leta 1436 je cesar Sigismund Luksemburški, ki je bil poročen z Barbaro Celjsko, grofe povzdignil v kneze. Temu je nasprotoval Habsburžan Friderik V. (od leta 1452 kot cesar Friderik III), fevdni gospod Celjskih. Spori so trajali do leta 1443 in spopadi, v katerih je sodelovalo lokalno plemstvo ter tuji najemniki, so se razširili po večjem delu Štajerske in Kranjske. Spor je bil končan leta 1443 z več pogodbami, ki so poleg ostalega predvidevale medsebojno dedovanje, če bi ena od družin izumrla. Toda ko je bil zadnji celjski grof Ulrik leta 1456 ubit v Beogradu, se je moral Friderik za obljubljeni nasledstvo spopasti z njegovo vdovo, ogrskim kraljem Ladislavom Postumusom, Goriškimi grofi in hrvaškimi grofi Frankopani. Ko je Ladislav leta 1457 umrl, se je Friderik uspešno pogodil z Ulrikovo vdovo, kar je pripeljalo do razrešitve spora. Vojna za nasledstvo se je končala leta 1460 in Friderik je pridobil skoraj vse dotedanje posesti celjskih grofov.

Vladanje Friderika III. je bilo zaznamovano še z drugimi oboroženimi konflikti. Cesar se je spopadel s svojim bratom Albertom VI. in ogrskim kraljem Matijo Korvinom (1461-63), z Benečani (1463) in upornim štajerskim plemstvom (1469-71). Njegovo vladanje so na jugovzhodnih mejah cesarstva zaznamovali turški vpadi. Ti so bili nedvomno najdaljši in najbolj uničujoč spopad tistega časa. Vpadi na slovensko ozemlje so se začeli v začetku 15. stoletja in so - bolj ali manj intenzivno - trajali naslednjih tristo let. Slovenske dežele niso bile na glavni poti turškega prodiranja v jugovzhodni del Evrope in zato so jih največkrat napadale neregularne enote, v glavnem so jih sestavljali kristjani iz Bosne in Srbije, ki pa so kljub temu puščale za seboj hudo opustošenje. Veliko zemlje je opustelo, mnogo prebivalcev je bilo pobitih ali ugrabljenih.

Kmalu po prvih vpadih, se je pokazalo, da stara vojaška organizacija ni kos novi grožnji. Reorganizacijo vojske je terjal tudi razvoj strelnega orožja, ki je imel pomemben vpliv na način bojevanja. Zato so se Štajerska, Koroška in Kranjska povezale in preuredile svojo obrambo. Dotedanja vpoklica plemstva (*Lehensaufgebot*) in kmečkega prebivalstva (*Landesaufgebot*), ki nalogi nista bila kos, je nadomestila vojska najemnikov (*Landsknecht*). Ti so bili najprej tujci, kasneje so jih zamenjali z zanesljivejšimi domačini, ki niso bili tako nagnjeni k ropanju civilnega prebivalstva. Zgrajene so bile nove utrdbe in stare popravljene. Značilnost iz tistega časa so utrjene cerkve - tabori. V začetku 16. stoletja so tri notranjeavstrijske dežele začele vlagati finančna sredstva in nameščati vojaške sile na Hrvaško. Razvil se je obrambni sistem, ki se je imenoval Vojna krajina. Veliko slovenskega kmečkega prebivalstva je v Vojni krajini služilo v najemniški vojski in

številni plemiči so se proslavili kot protiturški poveljniki.

***

Vojna krajina in ustanove, ki so se ob njej razvile, so postale temelj habsburškega stalnega vojaškega sistema. Redna habsburška armada pa je nastala po koncu tridesetletne vojne (1618-1648), ko so v cesarski službi obdržali enote, ki jih je med vojno nanovačil Wallenstein. Te so štejele okrog 25.000 vojakov in do konca stoletja je število naraslo na skoraj 100.000 mož. Med tridesetletno vojno je cesar Ferdinand II. uspel deželni zborom izpuliti pravico novačenja vojakov, dežele so obdržale le pravico odobravanja sredstev za vojsko.

V drugi polovici 17. in v začetku 18. stoletja je habsburška vojska pod vodstvom Evgena Savojskega izvojevala vrsto zmag nad Turki na Balkanu in jih pregnala z Ogrske. Uspešna je bila tudi v vojni za špansko nasledstvo. Težko je oceniti, koliko slovenskih vojakov je sodelovalo v teh operacijah, saj so najemniške enote sestavljali vojaki iz celega cesarstva. J. V. Valvasor navaja, da izredno veliko najemnikov iz Kranjske ni služilo le v habsburški vojski, temveč tudi v beneških in španskih četah. Agente, ki so novačili fante za svoje enote, omenjajo številne ljudske pesmi. Pesem *Mežnarski fant iz Moravé - radovoljec* lepo opisuje takšno dogajanje:

*Krog žolnirji so hodili,
Pa na pisan boben bili,
Men veselje so dajali,
Gvant žolnirski permerjali
Da sim se v' žold zapisal ...*

V času Marije Terezije in njenih vojn s pruskim kraljem Friderikom Velikim je znova prišlo do velikih sprememb. Uvedba selektivne dosmrtné vojaške službe je namreč predstavljala odločilno prelomnico v vojaški zgodovini habsburških dežel. Namesto enot poklicnih vojakov, so nastale naborniške enote, ki so jih konskribirali glede na potrebe in finančne zmogljivosti države. Slovenske dežele so bile razdeljene v vojaška okrožja (*Werbezirk*), in vsako okrožje je zagotovilo vojakove za pehotni polk. Tako so nastali 16. polk v Mariboru, 45. v Leobnu, 26. v Celovcu, 13. v Gorici in 43. v Ljubljani. Na podoben način so popolnjevali tudi konjenico in pratež.

Vojaška obveznost takrat še ni bila splošna. Kriteriji za odločitev, kdo bo moral v vojsko in kdo ne, pa so bili po državi zelo različni. A največkrat je takšna usoda doletela neporočene mlade kmečke sinove in 'nezanesljive elemente'. Čeprav je bilo služenje načeloma trajno - dosmrtno - so zaradi varčevanja večino vojakov običajno po nekaj letih poslali na dopust in v enote so se morali vrniti samo v primeru vojne. Vsekakor je imela uvedba obvezne vojaščine močan odmev. Na to med drugim opozarjajo številne ljudske pesmi.

*Nove patente čuje brati,
Da bodo morali biti vsi soldati,
Korošci in Štajerci
In vsi Kranjci ...*

se glasi prva kitica kar nekaterih. Drug spremljajoč pojav je bilo izmikanje vojaški službi in dezertiranje. O tem pričajo mnoge pesmi, z vojaškimi begunci je povezan tudi pojav razbojništva oziroma rokovnjaštva.

Med francoskimi vojnami je bila stalna armada zaradi drugačnega vojskovanja močno povečana. Prvič so bile ustanovljene domobranske (*Landwehr*) enote, doživljenjska vojaška obveznost pa je bila leta 1802 skrajšana na deset, a leta 1811 spet podaljšana na 14 let. Domobranci so bili pravzaprav milica, saj so jih sklicevali samo v primeru neposredne vojne nevarnosti in uporabljali v sekundarnih operacijah. Za spodbujanje njihove domovinske zavesti so poleg nemščine uporabljali tudi jezike drugih narodov monarhije. Ohranjena je na primer prisega brambovca v slovenskem jeziku.

V letih 1809-1813 so velik del slovenskega ozemlja zasedli Francozi in Napoleon je ustanovil Ilirske province. V provincah so Francozi rekrutirali polk lahke pehote (*Regiment d'Illyrie*) in nekaj manjših artilerijskih enot. Večina vojakov ilirskih enot je leta 1813 delila usodo

Napoleonove *Grand Armée* in izginila v Rusiji. Dežele, ki so v tem času ostale pod avstrijsko oblastjo (Štajerska) so seveda še vedno pošiljale vojake v habsburško vojsko. Ker je bila takrat Napoleonova zaveznica, je poslala petino svoje armade v Rusijo tudi Avstrija.

Ko so se bili Francozi leta 1813 prisiljeni umakniti in so bile province ponovno vključene v avstrijsko cesarstvo, je bila obnovljena stara vojaška organizacija in opuščeni so bili številni reformni ukrepi iz časa francoskih vojn (npr. *Landwehr*). V času konzervativne vladavine Franca I. je bila politična zanesljivost armade, ki naj bi predvsem preprečevala nemire v državi, najpomembnejši cilj. Uporabili so jo tudi za udušitev revolucionarnih gibanj v nekaterih državah na italijanskem polotoku leta 1821 in 1830. Enote s slovenskega ozemlja so praviloma sodelovale v italijanskih ekspedicijah in takrat se je verjetno v veliki meri oblikoval slovenski stereotip o bojazljivih Italijanih.

Leta 1848 so se po Evropi razširile revolucije in marca so Dunajčani na demonstracijah zahtevali ustavo. Revolucija se je hitro razplamtela tudi po deželah, zato je bil režim v hudih težavah. Vojska je v tem trenutku nastopila kot rešitelj. Najprej so jo poslali nad radikalce v Prago in na Dunaj. Avstrijska italijanska armada pod maršalom Radetzkim je odvrnila napad Sardincev in zatrla revolucionarne poskuse italijanskih upornikov. Naposled so se cesarski vojniki spopadli z madžarsko vojsko, ki jo je vodil Lajos Kossuth. Stanje je bilo zelo zapleteno. Medtem, ko so se nekateri madžarski oddelki v Italiji borili za cesarja, so se njihovi rojaki borili za neodvisnost proti cesarski vojski.

Slovenci so leta 1848 sicer zahtevali Zedinjeno Slovenijo, vendar so ostali lojalni cesarju in Avstriji. Slovenski rekruti so se pridružili svojim enotam in odkorakali v severno Italijo. Srednji sloji, študentje in dijaki so organizirali narodne garde. Ko je ljubljanska narodna garda razvila belo-modro-rdečo zastavo, ki jo je prevzela po barvah kranjskega grba, je nastala slovenska zastava. Pojavila so se tudi osamljena prizadevanja, da bi v narodne garde uvedli poveljevanje v slovensčini.

Potem ko je bilo revolucionarno gibanje zadušeno in so bili Italijani in Madžari premagani, je popolno oblast prevzel cesar Franc Jožef. Odpravil je ustavo in zavlada sam, ena glavnih opor njegove oblasti pa je bila armada. Toda francoska zmaga nad Avstriji v bitkah pri Magenti in Solferinu leta 1859 ni pomenila le, da je morala Avstrija prepustiti Lombardijo Piemontu (leta 1860 je povečana država dobila ime Italija). Vojaški neuspeh je označil tudi konec absolutne oblasti cesarja Franca Jožefa in počasi se je uveljavljalo ustavno vladanje. Samo v armadi po letu 1859 ni bilo bistvenih sprememb. Na nujne reforme je bilo treba počakati še nekaj let in vmes je Avstrija izgubila še eno vojno.

***

Do večjih sprememb je namreč prišlo šele po zmagi pruske armade v bitki pri Königrätzu (1866). Avstrija je pri Custozzi in v pomorski bitki pri Visu resda premagala prusko zaveznico Italijo, a njeno severno armado je potolkel šef pruskega generalštaba, Helmut von Moltke, kar je odločilo vojno. V teh bitkah proti Italijanom in Prusom so bili udeleženi številni Slovenci. Domoljubni pisatelj je leta 1899 zapisal: "*Slovenci, ki na daleko in široko slove kot pretepači, so [leta 1866] opetovano dokazali, da se ne pretepaajo radi le doma pri obilem vinu temuč tudi v vojski, kadar gre za čast in slavo naše armade.*"¹

Med vojaki je bil kasnejši znani politik Fran Šuklje, ki je 16-leten zapustil šolo in se kot prostovoljec pridružil 47. pešpolku v Mariboru. Boril se je v bitki pri Königrätzu in bil težko ranjen. Kasneje je v svojih spominih opisal neučinkovito in zastarelo taktiko cesarske armade z naslednjimi besedami:

Napadli smo jih v gostih četah, noben strel ni padel iz naših vrst. 'Sturm' je bil pričel na razdaljo 1100-1600 korakov, ... napredovali smo z največjo težavo ... Naše izgube so postajale čim dalje grozovitejše. ... Vedno ostreje, vedno hitreje se je glasil pretresljivi avstrijski signal 'Sturm'! Ze smo pri gozdu, že se vesele naši spodnještajerski fantje, ... da obračunamo sedaj z nasprotnikom, a - kaka prevara! Le nekaj

*mrtev, nekaj težko ranjenih, sicer nobenega odpora! A komaj napravimo še nekaj korakov, zoper [sic] stoji pruska fronta in z lahko valovitega terena se ponavlja ista za nas pogubna igra.*²

Na čeških planjavah je pruski general Helmut von Moltke pokazal, kako zelo se je zaradi novih tehnologij razvila vojna večšina. Očitno je postalo, da je le s kratkotrajno, vendar splošno vojaško obveznostjo, kakršna je takrat veljala v Prusiji, mogoče sestaviti dovolj veliko armado za sodobno vojskovanje. Leta 1868 so bili zato v avstrijskem in ogrskem parlamentu sprejeti številni vojaški zakoni, ki so uveljavili splošno vojaško obveznost. Služenje je bilo skrajšano na tri leta in ukiniti so skoraj vse dotedanje izjeme. Ena redkih preostalih olajšav je veljala za absolvente srednjih šol, ki so lahko izbrali enoletno služenje kot tako imenovani enoletni prostovoljci. Po odsluženem enoletnem roku so lahko opravili oficirski izpit in dobili rezervni častniški čin. Med enoletnimi prostovoljci je bilo veliko Slovencev in mnogi so kot rezervni oficirji služili tudi v prvi svetovni vojni.

Zaradi dualistične ureditve Avstro-Ogrske je bila avstrijska armada po letu 1868 sestavljena iz treh elementov. Združeno skupno armado (*Heer*), sta dopolnjevala avstrijsko domobranstvo (*Landwehr*) in ogrski honved. Obe domobranstvi sta bili koncipirani kot obrambna vojska in so ju najprej sestavljali pretežno starejši rezervisti, kasneje pa sta dobili aktivne enote in se v prvi svetovni vojni borili ob boku skupne armade. Leta 1886 je bil ustanovljen še tretji ešalon (*Landsturm*), ki so ga sestavljali najstarejši letniki rezervistov. Razmeroma majhna, vendar učinkovita mornarica (*Marine*) je ostala združena.

V okviru te organizacije so bile slovenske dežele del 3. armadnega zbora (korpusa), ki so ga sestavljale številne pehotne, artilerijske in konjeniške enote. Omenil bom le nekatere: 17. pešpolk, 7. lovski bataljon, 7. artilerijski bataljon, 27. domobranski pešpolk (Ljubljana), 97. pehotni polk (Trst), 87. pehotni polk (Celje), 47. pehotni polk in 5. dragonski polk (Maribor)... Te enote so pogosto veljale za slovenske, saj so jih sestavljali pretežno slovenski naborniki. Zato je bil slovenski tudi njihov polkovni jezik, čeprav je bila nemščina seveda uradni in poveljevalni jezik v avstrijski armadi. Uporaba različnih polkovnih jezikov je bila posebnost avstrijske armade. Če je vsaj petina vojakov v enoti govorila nek jezik, je ta postal polkovni jezik ter se je uporabljal pri pouku vojakov in nekaterih drugih opravilih.

V dolgem obdobju miru od leta 1866 do 1914 je bilo nekaj vojaških akcij. Najvažnejši poseg je bila okupacija Bosne in Hercegovine leta 1878. Velesile so se na berlinskem kongresu dogovorile, da bo Avstro-Ogrska zasedla obe nemirni turški provinci, poleg tega pa še Sandžak. Avstrijske vojaške in civilne oblasti pri tem niso pričakovale odpora, vendar so kmalu spoznale zmotno. Muslimanski vstajniki so se upirali prodirajočima kolonama in potrebne so bile močne okrepitve. Navsezadnje je generalštab v Bosno in Hercegovino moral poslati preko 150.000 vojakov. Med njimi je bilo okrog 10.000 Slovencev in večina slovenskih polkov. Vojaki, ki so bili prepričani, da gredo osvobajati krščansko prebivalstvo pred Turki so se zelo vneto borili proti "poganom". Kasneje so bili presenečeni, ko so ugotovili, da "turški pogani" (beri: bosanski muslimani) govorijo zelo podoben jezik, ki so ga Slovenci razumeli brez večjih težav.

Vojska se je v naslednjih desetletjih le počasi razvijala, za modernizacijo je vedno primanjkovalo politične volje in finančnih sredstev. Mornarica, za katero je bil posebno zavzet prestolonaslednik, nadvojvoda Franc Ferdinand, je v začetku 20. stoletja doživela razcvet, kasneje pa je spet začela zaostajati za tekmeči. Posledica vsega tega je bila slaba pripravljenost za zadnji spopad avstro-ogrskе vojske - prvo svetovno vojno. V prvih mesecih vojne so avstrijske čete utrpeli strašne izgube, a sčasoma so se prilagodile in uspele nadaljevati z operacijami do konca. Presenetljivo je dejstvo, da so pripadniki vseh narodov v večnacionalni armadi večinoma ostali zvesti svoji državi, vladarju in prisegi. Izkazalo se je, da so bile predvojne bojzorni visokih častnikov pred splošno neljalnostjo neutemeljene.

Slovenski vojaki so bili majhen del te velike vojne, vendar so se večji

del dobro borili. Posebno so se odlikovali na italijanski fronti; njihova motivacija je bila tam seveda najmočnejša. V zadnjem času je bilo objavljenih veliko spominov in dnevnikov slovenskih vojakov in častnikov, iz katerih lahko spoznamo njihovo doživljanje vojne. Rezervni poročnik Franc Zupančič je na primer v svojem dnevniku poleg bojevanja opisal tudi družabno življenje na fronti. Med drugim je 1. maja 1916 zapisal:

Oblačno in soparno. Po kosilu pride obvestilo, da mora biti bataljon ob 3h popoldne pripravljen za "Marschübunge". Proti večeru odkorakamo v Aldein, gorska vas 1220 m, kjer imamo vajo v brigadi. Cel večer pa požemo v gostilni in s strašnim mačkom pričnemo ob 4h zjutraj vojsko.³

Pred koncem vojne se je kot posledica politične in nacionalne zmede v monarhiji začel razpad armade. Avstro-ogrška oblast je 28. oktobra 1918 sprejela mirovne pogoje, ki jih je ponudil ameriški predsednik Woodrow Wilson. Že naslednji dan je bila razglašena neodvisnost nove države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Na veliki manifestaciji v Ljubljani je rezervni nadporočnik dr. Mihajlo Rostohar prisegel zvestobo novi državi v imenu vseh prisotnih častnikov in vojakov. To simbolično dejanje je zaznamovalo konec dolgemu poglavju v vojaški zgodovini Slovenije. Začelo se je novo.

Viri in literatura

Slovenska vojaška zgodovina je do leta 1918 skoraj identična z avstrijsko. Zato pri raziskovanju lahko uporabljamo iste ali podobne vire. Večina teh hranijo avstrijski arhivi, predvsem Družinski, dvorni in državni arhiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) in Vojni arhiv (Kriegsarchiv). Za družinske raziskave so neprecenljivi osebni dokumenti, ki jih hrani slednji. Seveda so pisani v nemškem jeziku in v gotici. Kolikor vem, večina gradiva ni dostopna na mikrofilmu, tako da je potrebno uporabljati originalne arhivalije. Oba arhiva sta na Dunaju in je gradivo raziskovalcem prosto dostopno. Podrobne informacije so objavljene na internetnih straneh www.oesta.gv.at/ebestand/ehh/efr1hh.htm in www.oesta.gv.at/ebestand/ekv/efr1kv.htm. Poleg teh dveh obstajajo še številne neuradne internetne strani, ki se ukvarjajo z družinskimi raziskavami v vojaških arhivih. Za Prekmurje, ki je spadalo pod Ogrsko, so podobni arhivi v Budimpešti. Slovenski arhivi pa imajo skoraj zanemarljivo malo z vojsko povezanih dokumentov.

Veliko zanimivega gradiva - zlasti dnevnik in spomini - je bilo objavljenega. Nekaj spominov opisuje vojaško življenje v dobi miru (npr. spomini častnika Jerneja Andrejke: *Mladostni spomini* : (1850-1878), ur. Rudolf Andrejka (Ljubljana, 1934)), večina pa govori o Veliki vojni. Omenim naj dnevnik kadeta Franca Rueha (*Moj dnevnik : 1915-1918*, ur. Igor Vilfan (Ljubljana, 1999)), poročnika Franca Zupančiča (*Dnevnik : 1914-1918*, ur. Jasmina Pogačnik (Ljubljana, 1998)), vojaka Jožeta Hamersaka (*Skoz prvo svetovno vojno*, ur. Milan Dolgan (Ljubljana, 1994)) in sodnika in pisatelja Frana Milčinskega (*Dnevnik 1914-1920*, ur. Goran Schmidt (Ljubljana, 2000)).

Dragocene so uradne objave cesarsko-kraljevega vojnega ministrstva. Na prvem mestu velja omeniti vojaški in domobranski šematizem (spisek častnikov), ki je izhajal vsako leto (*Schematismus für das k.u.k. Heer und die k.u.k. Kriegsmarine in Schematismus der k.k. Landwehr und der k.k. Gendarmerie der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*). Prav tako omembo gotovo zasluži statistični letopis *Militär-Statistisches Jahrbuch*.

Obsežen je tudi spisek literature o avstrijski vojni zgodovini. Temeljni pregled v angleškem jeziku še vedno prinaša Gunther E. Rothenberg, *The Army of Francis Joseph* (West Lafayette, In., 1976), ki je doživel že številne ponatise. Monumentalno je delo v nemškem jeziku *Die bewaffnete Macht (Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, ur. Adam Wandruszka in Peter Urbanitsch, zv. 5, *Die bewaffnete Macht* (Wien, 1987)). Delo Janeza J. Švajncerja (*Vojna in vojaška zgodovina Slovencev* (Ljubljana, 1992)) je koristno kot osnovni pregled, vendar ni zelo izčrpno. *The Habsburg Empire and the Sea : Austrian Naval Policy,*

1797-1866 (West Lafayette, In., 1989) in *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918 : Navalism, Industrial Development and the Politics of Dualism* (West Lafayette, In., 1994), ki ju je napisal Lawrence Sondhaus, sta najnovejši odlični in obsežni knjigi o mornarici. Častniški zbor je natančno raziskal István Deák v *Beyond Nationalism : A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps, 1848-1918* (New York, 1990). V tem delu - izšlo je tudi v nemškem in italijanskem prevodu - je podan odličen pregled virov v avstrijskih vojaških arhivih. Tako časovno kot prostorsko je precej bolj skromen moj poskus obdelave ljubljanskega častniškega zbora v letih 1900-1914 (Rok Stergar, "Vojski prijazen in zaželen garnizon": *Ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno*, Zbirka Zgodovinskega časopisa, 19 (Ljubljana, 1999)).

Mnoga dela se seveda ukvarjajo tudi s starejšimi obdobji, med njimi naj navedem izvrstno knjigo Vaska Simonitića *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju* (Ljubljana, 1991). Isti avtor je prav tako napisal poljudno zgodovino turških vpadov (*Turki so v deželi že : turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju* (Celje, 1990)). Če nam angleščina ne povzroča preglavic, lahko brez težav izbrskamo številne vojne zgodovine za prav vsa obdobja. Odlično izhodišče so sintetični pregledi, ki v zadnjih letih izhajajo v seriji *Modern Wars* (ur. Hew Strachan). Izrecno pa bom omenil le nekaj dobrih splošnih pregledov I. svetovne vojne, ki so na voljo v angleškem in nemškem jeziku. Priporočim naj odlično delo Holgerja H. Herwiga (*First World War : Germany and Austria-Hungary, 1914-1918*, *Modern Wars*, ur. Hew Strachan (London, New York, 1997)) in knjigo avstrijskega zgodovinarja Manfreda Rauchensteinerja (*Der Tod des Doppeladlers : Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg* (Graz, Wien, Köln, 1993)). Pravo bogastvo podatkov prinaša uradna zgodovina v več zvezkih, ki jo je med vojnama izdal dunajski vojni arhiv (*Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918*, ur. Edmund Glaise-Horstenau, 7 zv. (Wien, 1930-38)). Zelo obsežno delo je polno detajlov, vendar nekoliko apologetsko. Tudi v slovenščini je v zadnjih letih izšla vrsta različno uporabnih in kvalitetnih del o I. svetovni vojni in zlasti o bojih na Soči. Posamezne naslove bodo bralci zlahka našli v knjižničnih katalogih.

Dober vir so tudi zgodovine posameznih enot. Večina je napisanih v nemškem jeziku in so izšle še pred prvo svetovno vojno. Nekatere zgodovine slovenskih enot so napisane tudi v slovenščini. Obsežno zgodovino 17. kranjskega pešpolka je sestavil Ferdinand Strobl von Ravelsberg (*Geschichte des k.u.k. Infanterie-Regiments Ritter von Milde Nr. 17 : 1674-1910*, 2 zv. (Laibach, 1911)) in krajšo verzijo v slovenskem jeziku je nekaj let kasneje izdal Karl Capuder (*Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17* (Celovec, 1915)). Novejši poskus Sergeja Vrišerja ("*Finfarji*" : *Štajersko-koroško-kranjski dragonski polk št. 5* (Ljubljana, 2000)) je žal dal le precej borne rezultate. Odlična pa je njegova predstavitev vojaških in civilnih uniform v delu *Uniforme v zgodovini* (2 zv. (Ljubljana, 1987-1991)). Za ljubitelje uniform in opreme bo gotovo zanimiva ilustrirana serija *Men-at-Arms*, saj je nekaj zvezkov posvečenih tudi habsburškim vojskam različnih obdobji.

Seveda je o posameznih temah še precej več literature, a spisek bi bil predolg in za večino dolgočasen. Bralec, ki ga zanimajo dodatne informacije, naj za začetek poseže po seznamih virov in literature v citiranih publikacijah. Poleg tega mnogo informacij prinaša obsežna bibliografija v knjigi Petra Brouceka, *Geschichte der österreichischen Militärhistoriographie* (Köln, Wien, 2000).

Slovenes in the Habsburg armed forces

Rok Stergar

In this paper on Slovenes in the Habsburg armed forces, I will try to present the experiences of the inhabitants of the Slovene lands with soldiering in the period of Habsburg rule. The emphasis will be on the peri-

od 1868 do 1918, ko je bila prisiljena na vojaško službo, in ko so skoraj vsi moški služili v vojski tri leta.

Slovene dežele so začele prihajati v Habsburške roke v poznem 13. stoletju. V naslednjih stoletjih so se Carniola, Styria, Carinthia, Istria, Triest in Goriško (Gorizia, Görz) vključile v Habsburške dedne dežele, ki so kasneje postale del Avstrijskega cesarstva. Ta evolucija ni bila zapletena. Večkratne vojne, ki so se v naslednjih stoletjih odvijale, so pomenile, da so prebivalci slovenskih dežel imeli priložnost, da se spoznajo s vojnimi dejavnostmi, vojskami in boji. Večina bojev je bila izvedena s plačanimi vojskami, ki so jih vodili kralji ali provincialni dietini.

Priloga k Mariji Tereziji in njene vojne s Prusijo, ki so jih vodil kralj Friderik Veliki, so privedle do pomembne spremembe. Uvedba dolge vojaške službe leta 1763 je bila pomembna točka v vojaški zgodovini slovenskih dežel. Namesto regimentov profesionalnih vojakov so zdaj sestavljali vojsko iz regrutov. Vendar vojaška služba ni bila univerzalna. Omejena je bila na mlade, mladenčiče kmetov in "neuporabne elemente".

Med francoskimi vojnami so se vojske bistveno povečale in domača vojska (Landwehr) je bila organizirana prvič. Landwehr je bil predvsem milicijska sila, ki jo so klicali na pomoč le v primeru vojne. Z njo so se ukvarjali s sekundarnimi operacijami. Za vzporedno s patriotizmom, ki je bil uporabljen v narodnih jezikih, so bili uporabljeni tudi prisegi vojakov. Prisega vojakov v slovenskem jeziku iz tega obdobja je znana.

Med francosko okupacijo (1809-1813) je bila velika del Slovenije (Ilirski provincije) vključena v lahki pehotni bataljoni in več drugih enot, ki so jih regrutirali Francozi. Večina vojakov je delila usodo Napoleona's Grand Armée in umrla v Rusiji.

Čeprav so Francozi poraženi, je stara vojaška organizacija ostala. Pomembna reforma je prišla šele po šokirajoči zmagi Prusije v bitki pri Königgrätz (1866). Postalo je jasno, da kratka, vendar univerzalna vojaška služba (kot jo so imeli v Prusiji) je na poti naprej. Leta 1868 so bili v Avstriji in v Madžarski sprejeti vojaški zakoni, ki so vojaško službo skrajšali na 3 leta in jo naredili univerzalno.

Med naslednjimi desetletji se vojska postopoma spreminjala, vendar politična volja in potrebni finančni viri za modernizacijo niso bili prisotni. Zaradi tega so bile vojske slabo pripravljene za svojo zadnjo vojno - Prvo svetovno vojno. Vojske so pretrpele ogromne izgube v prvih mesecih boja, vendar so se na koncu uspeli prilagoditi in nadaljevati boj do konca. Presenetljivo so vsi ljudje v tej multinacionalni vojski ostali zvesti svoji državi, njihovi vodji in prisegi, kar je dokazalo, da so pre-war strahovi, da bi prišlo do masovne izdaje, bili neupravičeni. Slovenski vojski so bili le majhen del te velike vojske; za večino so bili vojniki iz Italije, ki so bili odlični vojniki.

Na koncu, zaradi politične in narodne nemirnosti v monarhiji, se vojska začela razpadati. Na koncu je bila vojska razpuščena in preostala avstro-ogrska vojska je bila prisiljena, da se umakne iz Albanije.

Opombe:

¹ Dolenski, "Nekaj črtic iz življenja slovenskih vojakov", Ljubljanski zvon 19 (1899), 53.

² Fran Šuklje, Iz mojih spominov, ur. Vasilij Melik, 2 zv. (Ljubljana, 1988-95), zv. 1, 55, 56.

³ Franc Zupancič, Dnevnik : 1914-1918, ur. Jasmina Pogačnik (Ljubljana, 1998), 112.

Arhivi v Republiki Sloveniji - zakladnice virov za rodoslovna raziskovanja

mag. Vladimir Žumer

1. Uvod
2. Javni arhivi v Republiki Sloveniji
  - 2.1. Državni arhivi
    - 2.1.1. Arhiv Republike Slovenije
    - 2.1.2. Pokrajinski državni arhivi
  - 2.2. Drugi javni arhivi
3. Zasebni arhivi v Republiki Sloveniji
4. Uporaba arhivskega gradiva v arhivih
  - 4.1. Dostopnost do arhivskega gradiva
  - 4.2. Čitalniški red
5. Arhivsko gradivo za rodoslovne raziskave v Arhivu Republike Slovenije
6. Vodniki po fondih in zbirkah slovenskih arhivov
7. Nazivi in naslovi javnih in zasebnih arhivov v Republiki Sloveniji

1. UVOD

Arhivsko gradivo so najrazličnejši zapisi, ki na slovenskem ozemlju že dobro tisočletje dokumentirajo oziroma izpričujejo življenje institucij, države in družbe, pa tudi njenih posameznikov. Po definiciji arhivskega zakona je arhivsko gradivo izvorno pisano, risano, tiskano, fotografirano, magnetno, optično ali kako drugače zapisano dokumentarno gradivo, ki je bilo prejetost ali je nastalo pri delu pravnih oziroma fizičnih oseb in ima trajen pomen za zgodovino, druge znanosti in kulturo. Ti zgodovinski dokumenti na pergamentu, papirju, filmu, magnetnih, optičnih in drugih nosilcih, vsebujejo številne podatke in informacije o naravi, stvarih, krajih, dogodkih, pojavih in osebah oziroma dokazujejo tisto, kar se je zgodilo in zapisalo o naši preteklosti in sedanjosti. Med te dokumente sodijo vsekakor tudi številni zapisi kot na primer listine, rojstne, poročne in mrljske matične knjige, statusi animarum, urbarji, zemljiški kataster, zemljiške knjige, popisi prebivalstva, domovinske knjige, volilni imeniki, šolske matične knjige, matični listi in številne druge zbirke osebnih podatkov, ki služijo najrazličnejšim rodoslovnim raziskavam.

Arhivsko kulturno dediščino hranijo javni in zasebni arhivi, ki zbirajo, varujejo, strokovno obdelujejo in raziskujejo arhivske vire, predvsem pa omogočajo njihovo uporabo za raziskovalne, študijske, kulturne, upravne, pravne in osebne namene.

2. JAVNI ARHIVI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Arhivsko mrežo v Republiki Sloveniji določa **Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (Uradni list RS, št. 20/97)**, ki je začel veljati aprila 1997. Arhivsko službo opravljajo *javni in zasebni arhivi*.

Med javnimi arhivi zakon predvideva delovanje **državnih arhivov, arhivov lokalnih skupnosti (mest in občin) in drugih javnih arhivov, ki delujejo na podlagi dovoljenja (koncesije) ministra za kulturo**.

2.1. Državni arhivi

Med **državnimi arhivi** v Republiki Sloveniji delujejo:

- **Arhiv Republike Slovenije** kot osrednji nacionalni arhiv,
- **6 pokrajinskih državnih arhivov, ki se imenujejo:**

Zgodovinski arhiv Ljubljana,

Pokrajinski arhiv Maribor,

Zgodovinski arhiv Celje,

Pokrajinski arhiv Koper

Pokrajinski arhiv Nova Gorica in

Zgodovinski arhiv Ptuj.

Pokrajinski državni arhivi so v nazivih obdržali nekdanja imena »zgodovinski« ali »pokrajinski«, čeprav imajo po zakonu enak status in pristojnosti. Zato nas različni nazivi ne smejo motiti. Razlikujejo se edino glede na obseg teritorialne pristojnosti oziroma glede na število območij upravnih enot, ki jih pokrivajo.

2.1.1. Arhiv Republike Slovenije

Prvi zametki Arhiva Republike Slovenije kot institucije segajo v leto 1859, ko je Historično društvo za Kranjsko predlagalo, da bi se ustanovil deželni arhiv, medtem ko so arhivsko gradivo do tedaj že zbirali in popisovali različne ustanove, društva in posamezniki. Z dograditvijo stavbe Deželnega, današnjega Narodnega muzeja v Ljubljani, so bili v letu 1887 zgrajeni tudi prostori namenjeni hrambi arhivskega gradiva, kjer so združili vse do tedaj zbrano gradivo. Arhiv je začel delovati kot del Kranjskega deželnega muzeja. V obdobju Kraljevine Jugoslavije je sicer uradno bil leta 1926 ustanovljen državni arhiv, ki pa je še vedno deloval kot organizacijska enota muzeja. 31. oktobra 1945 je Narodna vlada Slovenije ustanovila Osrednji državni arhiv Slovenije kot samostojno institucijo, ki se je v letu 1953 preimenovala v Državni arhiv Ljudske republike Slovenije, leta 1966 v Arhiv Slovenije, leta 1979 v Arhiv Socialistične republike Slovenije in leta 1991 v Arhiv Republike Slovenije. Po vojni je bilo v arhiv vključeno tudi gradivo Federalnega zbirnega centra in pomembne arhivalije, ki so bile predvsem v osemdesetih letih vrnjene iz Avstrije na podlagi arhivskega sporazuma iz leta 1923.

Še pred osamosvojitvijo Slovenije je bil leta 1990 Arhivu RS priključen Zgodovinski arhiv Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, leta 1992 Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja oziroma Inštituta za novejšo zgodovino, leta 1998 pa del Arhiva Ministrstva za notranje zadeve, ki vključuje tudi gradivo Slovenske varnostno obveščevalne službe z njenimi predhodniki od leta 1944 do 1990 (VOS, UDBA). V okviru Arhiva RS že dalj časa delujeta Sektor za konserviranje in restavriranje arhivskega gradiva, ki je specializiran predvsem za restavriranje arhivskih dokumentov in knjig na pergamentu in papirju, ter Slovenski filmski arhiv, ki hrani slovenske dokumentarne in igrane filme od leta 1905 do danes.

Arhiv ima od leta 1953 sedež v Gruberjevi palači v Ljubljani, ki jo je poleg bolj znanega Gruberjevega kanala za odvajanje visokih voda z Ljubljanskega barja leta 1773 začel graditi jezuit Gabrijel Gruber kot hidravlično in mehanično šolo. V času Ilirskih provinc so na južnem delu dodali prizidek in s tem porušili baročno simetrijo čelne fasade. V drugi polovici 19. stoletja so na severni strani dozidali Virantovo hišo in jugovzhodni del, ki je bil v 70-tih letih 20. stoletja v celoti predelan, in tako je nastalo trikotno notranje dvorišče. Gruberjeva palača je umetnostno zgodovinski spomenik, saj nam poslikave s štukaturnimi okrasi na stopnišču in v sobah, kapela s Kremser-Schmidtovimi slikami in Herrleinova poslikava stopniščne kupole predstavljajo biser meščanskega baroka v Ljubljani iz zadnje četrtine 18. stoletja, ki ga dopolnjuje še poslikava v čitalnici iz prve polovice 19. stoletja. Že dalj časa ima Arhiv svoje prostore poleg Gruberjeve palače še na dodatnih štirih lokacijah v Ljubljani, na gradu Lisičje ter v Gotenici na Kočevskem.

Arhiv Republike Slovenije od leta 1991 deluje v sestavi Ministrstva za kulturo in ima status državne upravne organizacije. Osnovna naloga Arhiva je zbiranje, varovanje, strokovna obdelava in omogočanje uporabe nacionalne arhivske dediščine Republike Slovenije. Pristojen je za dokumentarno in arhivsko gradivo državnih organov, državnih in javnih podjetij, zavodov in drugih pravnih oseb, ki jih ustanovi država oziroma, ki delujejo za območje celotne države, za gradivo s področja notranjih in obrambnih zadev na ravni države ter za zasebno arhivsko gradivo, v kolikor ga zasebniki izročijo arhivu v obliki depozita, darila ali odkupa. Nadalje mu je zaupano varovanje filmskega arhivskega gradiva v Republiki Sloveniji, vodenje evidenc arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev in Slovenije v tujih arhivih ter vodenje evidence

javnih simbolov (grbov in zastav) in uradnih pečatov ter žigov državnih organov in lokalnih skupnosti.

Arhiv opravlja naloge varstva javnega in zasebnega arhivskega gradiva, ki je kulturni spomenik. Hrani 1782 fondov in zbirk od 9. stoletja do leta 1996 z okoli 220 milijoni dokumentov, hranjenih na 22.622 dolžinskih metrih arhivskiholic. Od tega je 14.653 tekočih metrov spisovnega gradiva na papirju, ostalo pa je gradivo na posebnih formatih ali nosilcih (načrti, karte, fotografije, filmi, magnetni in optični zapisi). Zaposlenih je 78 delavcev, skupaj z delavci v Slovenskem filmskem arhivu ter z konzervatorji arhivskega gradiva. Arhivska skladišča in delovne prostore ima Arhiv na sedmih lokacijah v Ljubljani in v Sloveniji. Sedež je na Zvezdarski 1 v Ljubljani (Gruberjeva palača).

Zastopani so fondi in zbirke s področja uprave, pravosodja, vojaštva, orožništva, policije, gospodarstva in bančništva, vzgoje in izobraževanja, kulture, znanosti, športa, informiranja, zdravstva in sociale na ravni države ter nekdanjih najvišjih državnih in avtonomnih organov na deželni in podobni ravni, nadalje hrani arhiv fonde političnih strank in povojnih družbenopolitičnih organizacij, društev in družbenih organizacij, zemljiških gospostev in samostanov, zelo številne osebne in rodbinske fonde ter arhivske zbirke, ki so ločene po vrstah gradiva in po temah.

Med najpomembnejše spada:

- arhivsko gradivo državnih in avtonomnih oblastnih organov na stopnji nekdanjih dežel ali na stopnji Slovenije (od 15. stoletja dalje);
- arhivsko gradivo organov, organizacij in društev s področja gospodarstva, bančništva, zdravstva in socialnega varstva, šolstva, kulture in znanosti, ki so po svojih pravilih delovali za celotno območje današnje Slovenije ali nekdanjih dežel (od 16. stoletja dalje);
- arhivsko gradivo zemljiških gospostev, graščin, rodbin, družin in posameznikov, ki je pomembno za zgodovino (od 13. stoletja dalje);
- arhivsko gradivo v zbirkah: listine (od 12. stoletja dalje), rokopisi (od 9. stoletja dalje), zemljiške knjige (od 18. stoletja dalje), zemljiški katastri (od 18. stoletja dalje), načrti (od 18. stoletja dalje), matične knjige (razen katoliških)...;
- slovenski dokumentarni, animirani in igrani filmi od najstarejšega slovenskega filma iz leta 1905 dalje. Ohranjeno je preko 90% slovenskih filmov ali nad 4000 naslovov.

Arhivsko gradivo je na razpolago uporabnikom v **čitalnicah Arhiva na Zvezdarski 1, na Linhartovi 3 a in na Kongresnem trgu 1 v Ljubljani** v skladu z arhivskim zakonom, s pravilnikom o uporabi javnega arhivskega gradiva ter s čitalniškim redom Arhiva.

Arhivsko gradivo se v Arhivu uporablja v znanstvene, raziskovalne, kulturne, izobraževalne in publicistične namene. Pravne in fizične osebe lahko arhivsko gradivo uporabljajo tudi v upravne in poslovne namene, če izkažejo pravni interes. Javno arhivsko gradivo, nastalo do leta 1991, je v celoti dostopno za uporabo, razen gradiva, ki vsebuje osebne podatke in podatke, ki se nanašajo na zasebnost posameznika ter arhivskega gradiva zasebnega izvora, ki se uporablja tudi v skladu z določbami zasebnih izročiteljev. Arhiv izdaja občanom za uveljavljanje njihovih pravic, državnim organom in organom lokalnih skupnosti ter drugim pravnim osebam overovljene ali neoverovljene kopije, prepise, izpise in potrdila na podlagi dokumentov, ki jih hrani. V zadnjih desetih letih je Arhiv izdal državljanom Slovenije ogromno kopij in prepisov dokumentov ter potrdil v zvezi z denacionalizacijo in vojno škodo, pridobivanjem statusa žrtev vojnega nasilja, popravilo povojnih krivic itd.

Arhiv RS je leta 1999 izdal obsežen **VODNIK PO FONDH IN ZBIRKAH**, ki je dostopen tudi na CD ROM ali pa preko **INTERNETA** (naslov domače strani www.gov.si/ars/index.html), v katerega je vključena računalniška zbirka podatkov o arhivskem gradivu. Arhivsko gradivo je mogoče neposredno uporabljati v arhivskih čitalnicah. Arhiv poleg strokovne obdelave arhivskega gradiva opravlja tudi raziskovalno in kulturno-prosvetno dejavnost (arhivske razstave), evi-

dentira arhivske vire za zgodovino Slovencev v tujih arhivih, se intenzivno vključuje v mednarodno sodelovanje in objavlja publikacije, predvsem arhivske vire (7 do 10 na leto). Štirikrat letno Arhiv izdaja glasilo **OBVESTILA** in sodeluje pri izdajanju glasila Arhivskega društva in arhivov Slovenije **ARHIVI** ter pri serijskem objavljanju arhivskega gradiva v publikaciji Arhivskega društva Slovenije **VIRI**.

2.1.2. Pokrajinski državni arhivi

Za državno arhivsko gradivo na nižjem nivoju so pristojni **pokrajinski državni arhivi**, ki varujejo javno arhivsko gradivo državnih in pravosodnih organov, javnih podjetij in javnih zavodov na lokalnem nivoju. Varujejo tudi arhivsko gradivo lokalnih skupnosti s svojega območja (mest in občin), v kolikor te ne ustanovijo lastnih javnih arhivov.

Territorialna pristojnost pokrajinskih državnih arhivov

Pokrajinski državni arhivi obsegajo območje naslednjih upravnih enot:

Zgodovinski arhiv Celje: Brežice, Celje, Hrastnik, Krško, Laško, Mozirje, Sevnica, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelsah, Trbovlje, Velenje, Zagorje ob Savi in Žalec

Pokrajinski arhiv Koper: Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Piran, Postojna in Sežana

Zgodovinski arhiv Ljubljana: Cerknica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Kranj, Litija, Ljubljana - Bežigrad, Ljubljana - Center, Ljubljana - Moste - Polje, Ljubljana - Šiška, Ljubljana Vič - Rudnik, Logatec, Metlika, Novo mesto, Radovljica, Ribnica, Škofja Loka, Trebnje, Trzin in Vrhnika

Pokrajinski arhiv Maribor: Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Ljutomer, Maribor - Pesnica, Maribor - Pobrežje, Maribor - Rotovž, Maribor - Ruše, Maribor - Tabor, Maribor - Tezno, Murska Sobota, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica

Pokrajinski arhiv Nova Gorica: Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin

Zgodovinski arhiv Ptuj: Ormož in Ptuj

2.2. Drugi javni arhivi

Pravico in dolžnost opravljati javno arhivsko službo je z zakonom o lokalnih samoupravi leta 1994 dobilo v Sloveniji tudi 11 mestnih občin oziroma mest, z arhivskim zakonom pa so to pravico dobile tudi vse občine in sicer za varstvo lastnega novo nastajajočega arhivskega gradiva po letu 1995. Več lokalnih skupnosti lahko ustanovi skupni arhiv. Če lokalna skupnost ne ustanovi lastnega javnega arhiva, hrani njeno arhivsko gradivo pokrajinski državni arhiv, ki deluje na njenem območju. Nekatera mesta in občine si v zadnjem času prizadevajo, da bi v svoje bodoče javne arhive iz pokrajinskih državnih arhivov pridobile arhivsko gradivo svojih predhodnikov, to je gradivo mest in občin, nastalo od srednjega veka do leta 1945. Arhivski zakon takšnega vračanja gradiva lokalnim skupnostim ne predvideva, ker ni mogoče dokazati pravne kontinuitete teh ustanov, niti enakih pristojnosti, območja delovanja itd. Takšna razdelitev arhivskega gradiva bi tudi pomenila razpad sedanje uveljavljene in skoraj 30 let ustaljene državne arhivske mreže. Javni arhivi lokalnih skupnosti (mest in občin) trenutno še ne delujejo.

Javno arhivsko službo z dovoljenjem oziroma koncesijo ministra za kulturo samostojno (avtonomno) lahko opravljajo še nekatere ustanove s področja znanosti, visokega šolstva in informiranja, kot na primer obe slovenski univerzi v Ljubljani in Mariboru, nacionalna Radiotelevizija Slovenija (za lastno avdiovizualno gradivo na elektronskih nosilcih), nekateri inštituti Slovenske akademije znanosti in umetnosti in drugi, ki izpolnjujejo za to predpisane pogoje. Mednje sodijo tudi arhivske zbirke nekaterih knjižnic in muzejev, ki pa koncesije zaenkrat še nimajo.

3. Zasebni arhivi v Republiki Sloveniji

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih ter **Pravilnik o ravnanju z zasebnim arhivskim gradivom** urejata tudi varstvo zasebnega arhivskega gradiva pri zasebnih lastnikih in predpisujeta postopek za razglašanje za kulturni spomenik. Arhivsko gradivo kot kulturni spomenik je namreč ustavno zavarovana nacionalna kulturna vrednota, ki mora biti zavarovana z zakonom ne glede na obliko lastnine ali na vrsto imetnika. Pri tem je potrebno predvsem spoštovati temeljno ustavno določilo o nedotakljivosti zasebne lastnine ter voljo zasebnikov in jo usklajevati z javnim interesom. Kakršnokoli grobo in nasilno poseganje v zasebno lastnino s strani države oziroma javnih arhivov, ima vedno negativne posledice za varstvo zasebnega arhivskega gradiva. Za evidentiranje in za razglašanje zasebnega arhivskega gradiva za kulturni spomenik je potrebno soglasje oziroma prostovoljno sodelovanje zasebnih lastnikov.

Zasebno arhivsko gradivo nastaja pri zasebnih gospodarskih družbah, podjetjih, zavodih, političnih strankah, društvih, verskih skupnostih ter pri posameznikih.

Denacionalizacija in zasebno arhivsko gradivo v javnih arhivih

Zasebno arhivsko gradivo, ki je po letu 1945 z zaplembami, nacionalizacijami ali na kak drug način prišlo v javne arhive, po zakonu o denacionalizaciji iz leta 1991 ni predmet denacionalizacije. Leta 1991 je bila zasebnikom vrnjena le lastninska pravica, ne pa tudi fizična vrnitev njihovega arhivskega gradiva iz javnih arhivov, kar je bila tedaj svojevrstna pravna rešitev. Pred sprejetjem tega zakona tudi ni bilo zahtevkov za vračanje zasebnega gradiva, kar smatramo lahko kot zaupnico slovenskim arhivom, ki strokovno korektno varujejo in dajejo v uporabo arhivsko gradivo ne glede na lastninski izvor. Ob uporabi zasebnega arhivskega gradiva je namreč potrebno dosledno upoštevati pogoje, ki jih ob izročitvi (darilo, volilo, prodaja, depozit) določi lastnik.

Z Zakonom o arhivskem gradivu in arhivih leta 1997 je zasebno arhivsko gradivo, ki se že nahaja v javnih arhivih, postalo javna lastnina, razen zasebnega gradiva, ki je bilo izročeno arhivom v obliki depozita.

Razglašanje zasebnega gradiva za kulturni spomenik

Evidentiranje zasebnega arhivskega gradiva opravljajo javni arhivi, ki pripravijo strokovni **predlog za razglasitev zasebnega arhivskega gradiva za kulturni spomenik** in ga predložijo ministru za kulturo v razglasitev. Predlog za evidentiranje in razglasitev lahko poda tudi zasebni imetnik. **Razglasitev opravi z odločbo minister za kulturo, ki vodi tudi seznam izdanih pravomočnih odločb o razglasitvi.**

Z razglasitvijo zasebni imetnik pridobi dolžnosti in pravice po arhivskem zakonu. S stališča zasebnega lastnika je pomembno predvsem, da lahko na podlagi odločbe uveljavlja davčne olajšave in kandidira za finančno pomoč države, s stališča javnega interesa pa, da se zasebno arhivsko gradivo lahko uporablja v znanstvene, študijske, kulturne in druge namene ter da se gradivo varuje v skladu z zakonom in drugimi arhivskimi predpisi.

Izvoz in uvoz zasebnega dokumentarnega in arhivskega gradiva

Izvoz in uvoz zasebnega arhivskega gradiva v Republiki Sloveniji je dovoljen, razen izjem. Minister lahko dovoli **začasen oziroma trajen izvoz razglašenega zasebnega arhivskega gradiva** na predlog lastnika in po predhodnem strokovnem mnenju pristojnega arhiva. Lastnik zasebnega arhivskega gradiva mora v primeru trajnega izvoza dopustiti pristojnemu javnemu arhivu, da ga pred izvozom kopira.

Izjemoma ni dovoljeno izvažati zasebnega arhivskega gradiva, ki ga je zaradi posebnega pomena za znanost in kulturo prepovedano trajno izvoziti v tujino. Seznam tako pomembnega zasebnega arhivskega gradiva izda minister za kulturo, na predlog javnih arhivov. Takšnega seznama trenutno v Sloveniji še nimamo.

Pravilnik regulira tudi **izvoz zasebnega dokumentarnega gradiva, za**

katerega se domneva, da ima lastnosti zasebnega arhivskega gradiva. Ker je praktično nemogoče določiti konkretne oprijemljive kriterije, ki bi jih cariniki lahko smiselno uporabljali, se šteje za tako gradivo vsako zasebno dokumentarno gradivo, ki je starejše od 30 let. To so na primer zapisniki, poročila, pravni akti, dopisi, pisma, korespondenca, rokopisi, načrti, fotogra-fije in drugo. Za izvoz takšnega gradiva iz države je potrebno dovoljenje ministra za kulturo, ki ga ta izda na podlagi strokovne ocene pristojnega javnega arhiva.

Glede uvoza, naj omenimo le še določbo, ki jo pozna večina držav po svetu, da je zasebno arhivsko gradivo tujega izvora prepovedano uvažati brez izvoznega potrdila države, iz katere se arhivsko gradivo izvaža.

Zasebni arhivi v Sloveniji

Ob dejstvu, da je zasebno arhivsko gradivo nastalo do leta 1991 večinoma v slovenskih javnih arhivih in bo tam po zakonu o denacionalizaciji in novem arhivskem zakonu tudi ostalo, moramo omeniti, da v Sloveniji pravzaprav še ni delujočih zasebnih arhivov razen arhivov Katoliške cerkve: Nadškofijski arhiv v Ljubljani, škofijska arhiva v Mariboru in Kopru, večje število župnijskih arhivov in arhivi samostanskih redov.

Zasebni »zgodovinski« arhivi novih privatnih gospodarskih podjetij in družb, političnih strank, društev in posameznikov še nastajajo oziroma bodo nastajali.

Kot posebnost moramo omeniti, da država že več kot štirideset let zaradi javnega interesa pri uporabi izredno dragocene arhivske kulturne dediščine ter zaradi uporabe cerkvenih matičnih knjig v upravne namene sofinancira varstvo arhivskega gradiva Katoliške cerkve. Zadnjih devet let obstoji med Slovensko škofovsko konferenco in Ministrstvom za kulturo RS poseben sporazum, ki v bistvu izenačuje cerkvene arhive z javnimi arhivi in jih obvezuje, da poleg predpisov kanonskega prava uporabljajo tudi nekatere arhivske predpise o varstvu in uporabi arhivskega gradiva.

Bistvena novost pomeni leta 1997 proglasitev arhivskega gradiva Katoliške cerkve v Sloveniji za kulturni spomenik neposredno z arhivskim zakonom.

Leta 1993 je Arhiv Republike Slovenije po sklepu slovenske vlade Katoliški cerkvi vrnil izredno dragoceno zbirko cerkvenih matičnih knjig, starejših od 100 let (od 16. do konca 19. stoletja). Te je namreč slovenska vlada leta 1946 ob uvedbi civilnih matičnih knjig v Sloveniji verskim skupnostim zaradi prepisa začasno odvzela. Matične knjige so bile vrnjene v Nadškofijski arhiv Ljubljana, Škofijski arhiv Maribor in v Škofijski arhiv Koper. V navedene arhive izročajo cerkvene matične knjige, ki so nastale do leta 1946 tudi matični uradi Ministrstva za notranje zadeve. V Arhivu RS so ostale le matične knjige drugih verskih skupnosti, ki so imele koncesijo države za vodenje ter civilne matične knjige.

Izročanje zasebnega arhivskega gradiva javnim arhivom v obliki darila, volila, odkupa ali depozita

Nedvomno je želja slovenske javne arhivske službe, da čim več zasebnega arhivskega gradiva pride v javne arhive. Zasebno arhivsko gradivo se lahko izroča javnim arhivom na različne pravne načine: s pogodbo v obliki depozita ob ohranitvi lastninske pravice, ali pa s pogodbami v obliki darila, volila in odkupa. V slednjih treh primerih postane zasebno arhivsko gradivo javna last. Ne glede na obliko izročitve zasebnega arhivskega gradiva imajo zasebni lastniki ob izročitvi pravico določiti pogoje uporabe oziroma pogoje dostopnosti gradiva, ki ga izročajo. Seveda pa imajo zasebne ustanove in posamezniki vso pravico in dolžnost hraniti lastno arhivsko gradivo v svojih zasebnih arhivih. Država ima predkupno pravico pri prodaji zasebnega arhivskega gradiva.

4. Uporaba arhivskega gradiva

Arhivsko gradivo se v javnih arhivih uporablja v skladu z Zakonom o arhivskem gradivu in arhivih, Pravilnikom o uporabi javnega arhivskega gradiva v arhivih (Uradni list RS, št. 59/99) in čitalniškimi redi arhivov, ki določajo tudi pogoje dostopnosti. Pogoje dostopnosti imajo pravico in dolžnost določiti tudi izročitelji arhivskega gradiva ob izročitvi, še posebej pa opozarjamo na pogoje uporabe gradiva, ki jih določijo zasebni izročitelji.

Naša država je prav z novim arhivskim zakonom leta 1997 uredila moderne in hkrati demokratične pogoje za uporabo arhivskega gradiva v skladu s priporočili Mednarodnega arhivskega sveta, UNESCO, Sveta Evrope in Evropske zveze. Arhivski predpisi so skladni tudi z načeli varovanja državnih, uradnih, vojaških, poslovnih in poklicnih tajnosti in v skladu z demokratičnimi načeli varstva osebnih podatkov ter podatkov, ki se nanašajo na zasebnost posameznika.

4.1. Dostopnost do arhivskega gradiva

Splošna dostopnost javnega arhivskega gradiva, ki je v javnih arhivih, je praviloma mogoča 30 let od nastanka, razen za gradivo, ki je že ob nastanku bilo namenjeno javnosti oziroma javno dostopno. Ta določba velja za gradivo, nastalo po uveljavitvi slovenske ustave leta 1991 in je že oziroma bo v javnih arhivih! Zaradi te določbe je v slovenskih javnih arhivih večina gradiva, ki je nastala do leta 1991, javno dostopna, razen gradiva, ki se nanaša na osebne podatke in zasebnost posameznika.

Javno arhivsko gradivo, ki vsebuje tajne podatke, ki se nanašajo na obrambne in mednarodne zadeve, zadeve s področja nacionalne varnosti, vključno z vzdrževanjem reda in miru, ter na ekonomske interese države in katerih odkritje bi lahko povzročilo škodo, postane dostopno za uporabo 40 let po svojem nastanku, če je seveda za tako spoznano in označeno s strani izročitelja.

Arhivsko gradivo bivših družbeno političnih organizacij: Zveze komunistov Slovenije, Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, Zveze sindikatov Slovenije in Zveze socialistične mladine Slovenije, je dostopno brez omejitev, razen osebnih in zasebnih podatkov. Z arhivskim zakonom so bile odpravljene tudi vse vrste in stopnje zaupnosti dokumentov oziroma arhivskih fondov in zbirk, ki so nastali v organih in drugih organizacijah SFRJ, prav tako so nične vse omejitve uporabe arhivskega gradiva, ki so jih do uveljavitve samostojnosti Republike Slovenije ob izročitvi gradiva v javne arhive določili organi in organizacije bivše SFRJ.

Javno arhivsko gradivo, ki vsebuje osebne podatke ali podatke o zasebnosti posameznika, postane dostopno za uporabo 75 let po svojem nastanku oziroma 10 let po smrti osebe, na katero se nanaša, če je datum smrti znan, kolikor ni z drugimi predpisi drugače določeno.

Razlikovati moramo osebne podatke, ki jih vsebujejo zbirke osebnih podatkov (javne, uradne evidence) in podatke, ki se nanašajo na zasebnost posameznika v številnih dokumentih, zadevah ali dosjejih (policijski, zdravstveni, personalni dosjeji)! Zasebnost posameznika je v pravnem smislu formulirana zelo široko in obsega podatke, ki se nanašajo na posameznikovo ideološko, versko in politično prepričanje, na izobrazbo, poklic, zdravstveno stanje, intimnost, premoženjsko stanje, davčne zadeve, poslovnost itd. Tovrstni podatki in dokumenti se nahajajo zlasti na primer v različnih političnih, cerkvenih, policijskih, sodnih, zaporniških, šolskih, zdravstvenih, davčnih in drugih spisih, zadevah in dosjejih.

Arhivski zakon ne postavlja ovir za uporabo gradiva posameznikom, na katere se zaupni dokumenti oziroma podatki nanašajo, zakonitim zastopnikom, če gre za mladoletne osebe, njihovim pravnim naslednikom (dedičem), pooblaščenecem, upravnim in pravosodnim organom, kadar gre za upravni ali sodni postopek, parlamentarnim komisijam na podlagi zakona o parlamentarnih preiskavah ter raziskovalcem, ki imajo status raziskovalca in ki pri objavi raziskav zagotavljajo anonimnost.

Vse sporne primere glede dostopnosti gradiva ter glede skrajšanja

in podaljšanja roka nedostopnosti rešuje posebna komisija Vlade RS in ne več direktor Arhiva RS ali svet pokrajinskega državnega arhiva, kot je bilo to veljalo do leta 1997.

Za uporabo zasebnega arhivskega gradiva v javnih arhivih se smiselno uporabljajo določbe o uporabi javnega arhivskega gradiva, če niso v nasprotju z določili depozitnih, darilnih ali kupnih pogodb, na podlagi katerih arhivi hranijo zasebno arhivsko gradivo.

4. 2. Čitalniški redi

Čitalniški redi določajo predvsem delovni čas in način poslovanja čitalnic, način naročanja in uporabe gradiva, dostopne pripomočke za uporabo, pogoje dostopnosti do gradiva in možnost kopiranja. Zato se morajo uporabniki arhivskega gradiva z njimi podrobno seznaniti.

Arhivsko gradivo lahko uporabljajo fizične in pravne osebe. Mladoletne osebe morajo pred uporabo predložiti potrdilo zakonitega zastopnika ali ustrezne ustanove. Tuji državljani so glede uporabe izenačeni z domačimi. Arhiv iz arhivskega gradiva ne išče podatkov za raziskovalne in študijske namene uporabnikov ter zanje ne opravlja transliteracij, prevodov in drugega raziskovalnega dela. Arhivi so dolžni uporabnikom le posredovati informacije o gradivu, ki ga hranijo. Uporabnik arhivskega gradiva odgovarja za zlorabo vseh vrst tajnosti, zlorabo osebnih podatkov in podatkov, ki se nanašajo na zasebnost posameznika in na izvrševanje avtorskih pravic.

Uporabnik lahko naroči arhivsko gradivo osebno v čitalnici, pisмено, po telefonu, telefaksu ali po elektronski pošti. Običajno ga dobi v čitalnici že naslednji dan. Uporabnik lahko dobi dnevno v uporabo največ 5 tehničnih enot arhivskega gradiva (pri tem se šteje za tehnično enoto: fascikel, skatla, knjiga, mapa, kos - npr. pri listinah). Uporabnik sme praviloma naenkrat uporabljati le eno tehnično enoto. Direktor in vodja oddelka dovoljujeta izjeme.

Če so z namenom, da bi zaščitili originale, izdelane kopije arhivskega gradiva, se dajejo v uporabo le kopije: fotokopije, mikrofilmski posnetki, fotografije, diapozitivi, optični diski ...).

Uporabniki morajo pri objavah, razstavah ali reprodukcijah arhivskega gradiva citirati uporabljeno gradivo z navedbo imena ali kratice Arhiva (AS), imena ali signature arhivskega fonda oziroma zbirke ter navedbo številke tehnične ali arhivske enote, iz katere je arhivsko gradivo. Uporabniki, ki so na podlagi arhivskega gradiva iz Arhiva objavili publikacijo ali članek so dolžni arhivu izročiti vsaj en izvod publikacije ali članka.

V čitalnicah Arhiva je možno naročiti reprodukcije arhivskega gradiva, ker Arhiv gradivo lahko: fotokopira, mikrofilma, fotografira in skenira. Če Arhiv iz tehničnih razlogov uporabnikom ne more izdelati ustrezne kopije, je možno arhivsko gradivo z dovoljenjem in v spremstvu arhivskega delavca kopirati tudi izven njega.

Zaradi varstva arhivskega gradiva in iz različnih objektivnih razlogov ni možno fotokopirati:

- kompletov fondov in zbirk oziroma večjih delov,
- katastrskih map (razen kopij),
- načrtov, večjih od formata A3, in načrtov na pavs papirju,
- zemljevidov večjih od formata A3,
- listin,
- dokumentov z vtisnjenimi voščenimi pečati,
- rokopisov (kodeksov) in urbarjev,
- knjig, razen tistih s cevastimi hrbtji do debeline 2 cm, vendar ne večjih od A3 formata,
- arhivskih popisov in inventarjev,
- knjig iz interne knjižnice.

Katastrske mape, načrte, zemljevide, listine, dokumente z voščenimi pečati, rokopise, urbarje in knjige je možno reproducirati (mikrofilmatično, fotografirano ali skenirano) v Arhivu ali z dovoljenjem v lastni režiji.

V čitalnici imajo uporabniki na razpolago arhivske vodnike, inventarje, popise, računalniške popise in druge pripomočke za uporabo

gradiva (delovodnike, kazala, kartoteke, računalniško zbirko podatkov na intranetu itd.). Uporabniki gradiva lahko uporabljajo tudi interno knjižnico Arhiva.

Arhiv izdaja občanom za uveljavljanje njihovih pravic, državnim organom in organom lokalnih skupnosti ter drugim pravnim osebam overovljene ali neoverovljene kopije, prepise, izpise in potrdila na podlagi dokumentov, ki jih hrani.

5. Arhivsko gradivo za rodoslovne raziskave v Arhivu Republike Slovenije

Omenili smo že, da je Arhiv RS leta 1993 vrnil Katoliški cerkvi matične knjige, ki so nedvomno najpomembnejši rodoslovni vir. Arhiv RS hrani in prevzema tako le še civilne matične knjige, ki so nastale na ozemlju nekdanjih Ilirskih provinc od leta 1809 do 1813, na ozemlju Julijske krajine od leta 1924 do 1945, ko je Primorska pripadala Italiji, na nemškem okupacijskem ozemlju v obdobju od 1941 do 1945 ter civilne matične knjige, ki so se začele voditi na celotnem ozemlju Ljudske republike Slovenije šele leta 1946. Velika večina teh matičnih knjig je seveda še na matičnih uradih. Poleg tega Arhiv RS hrani tudi matične knjige cerkvenih matičnih uradov evangeličanske, grškokatoliške, starokatoliške in srbskopравoslavne veroizpovedi od srede 19. stoletja dalje ter vojaške matične knjige garnizije Maribor za 19. stoletje.

Matične knjige pomembno dopolnjujejo urbarji, ki se nahajajo v Zbirki urbarjev (1350 - 1850) ter v številnih arhivskih fondih zemljiških gospostev, graščin in samostanov. Med urbarje prištevamo tudi takoimenovane rektificirane urbarje iz časa cesarice Marije Terezije, ki se nahajajo v fondu terezijanskega katastra. Genealoge bi rad opozoril na izredno številne osebne podatke, ki se nahajajo v spisih terezijanskega in jožefinskega katastra iz druge polovice 18. stoletja, ter na spise franciscejskega katastra, ki vsebuje podatke o parcelnih lastnikih skoraj za celo 19. stoletje. Osebne podatke o lastnikih nepremičnin za obdobje od leta 1769 do 1880 vsebujejo zemljiške knjige okrajnih sodišč ter knjige Deželne deske za obdobje od leta 1759 do 1945 za plemstvo, meščanstvo in cerkev.

Osebne podatke o posameznikih najdemo sicer nekoliko skrite tudi v številnih drugih arhivskih fondih in zbirkah, predvsem v zbirki listin (1163 do 1868), zbirki rodovnikov od 17. do 20. stoletja, zbirki osmrtnic in poročnih naznanil od 18. do 20. stoletja, med popisi prebivalstva, v šolskih matičnih knjigah in matičnih listih, domovinskih knjigah, volilnih imenikih, v raznih registrih, katastrih, imenikih, seznamih, kartotekah članstva, personalnih mapah, partijskih, policijskih in zaporniških dosjehih itd.

6. Vodniki po fondih in zbirkah slovenskih arhivov

Navedemo naj vse objavljene slovenske vodnike po fondih in zbirkah, v katerih lahko dobimo osnovne informacije o arhivskem gradivu v arhivih:

- 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega (s sodelovanjem kolektiva ustanove sestavil dr. Sergij Vilfan), Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Poročila in pregledi gradiva, zv. 1, Ljubljana 1959.
- Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960.
- Vodnik po arhivih Slovenije, Društvo arhivarjev Slovenije, Ljubljana 1965.
- Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, I, II, III, Ljubljana 1972.
- Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije, I, II, Ljubljana 1975.
- Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1980.
- Skozi Zgodovinski arhiv v Ptuj 1955 - 1980, Ptuj 1980.
- Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Publikacija 2, Nova Gorica 1982.
- Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Slovenija, Beograd 1984.
- Vodnik po fondih in zbirkah, Zgodovinski arhiv v Ptuj, Ptuj 1985.

- Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1985.
  - Vodnik po fondih in zbirkah, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1990.
  - Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 11, Ljubljana 1992.
  - Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1997.
  - Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997.
  - Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor, Maribor 1999.
  - Vodnik po fondih in zbirkah, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Priročniki I., Ljubljana 1999.
  - Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999. - I., II., III. knjiga, CD ROM.
- Vse vodnike, ki so izšli v zadnjih desetih letih, je mogoče uporabljati tudi preko Interneta že od leta 1995.**

7. Nazivi in naslovi javnih in zasebnih arhivov v Republiki Sloveniji

Državni arhivi

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE - 1127 LJUBLJANA, Zvezdarska 1, p.p. 21. Telefon: (01) 24 14 200 (centrala), (01) 24 14 250 (tajništvo), telefax (01) 24 14 269,
e-mail: ars@gov.si; domača stran Arhiva RS na Internetu: www.gov.si/ars

Arhivski center za strokovni razvoj

e-mail: Matevz.Kosir@gov.si, tel. (01) 24 14 214
e-mail: Natalija.Glazar@gov.si, tel. (01) 24 14 212

Sektor za varstvo arhivskega gradiva

e-mail: Vladimir.Kolosa@gov.si, tel. (01) 24 14 228

Oddelek za gradivo uprave po letu 1945

e-mail: Vesna.Gotovina@gov.si, tel. (01) 24 14 244

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo I (nekdanji Zgodovinski arhiv Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije), Linhartova 3 a, Ljubljana,

tel. in telefax (01) 23 22 490

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo II (nekdanji Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani), Kongresni trg 1, Ljubljana,

tel. (01) 20 03 152

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo III (del nekdanjega Arhiva Ministrstva za notranje zadeve in Službe državne varnosti), Linhartova 3 a, Ljubljana,

tel. (01) 43 28 108, telefax (01) 23 22 490

Oddelek za informacije, dokumentacijo in materialno varstvo

e-mail: Gasper.Smid@gov.si, tel. (01) 24 14 236

Slovenski filmski arhiv

e-mail: Lojz.Trsan@gov.si, tel. (01) 24 14 229

Sektor za restavriranje in konserviranje arhivskega gradiva

e-mail: Jedert.Vodopivec@gov.si, tel. (01) 24 14 206

Služba za splošne in tehnične naloge

e-mail: Marjan.Dobernik@gov.si, tel. (01) 24 14 202,

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU - 3000 Celje, Trg celjskih knezov 10
tel. (03) 54 84 304, telefax 54 84 303

E-mail: zg.arhiv-celje@guest.arnes.si

domača stran: www.celje.si/zgarhiv

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA - 1000 Ljubljana, Mestni trg 27
tel. (01) 30 61 306, telefax 42 64 303

E-mail: zal@zal-lj.si

domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko - 4000 Kranj, Savska cesta 8,
tel. (04) 28 05 900, telefax 20 24 448

Enota za Dolenjsko in Belo Krajino - 8000 Novo mesto, Skalického
ulica 1,

tel. (07) 33 78 340, telefax 33 78 361

Enota za Škofjo Loko - 4220 Škofja Loka, Blaževa ulica 14

tel. (04) 50 60 700, telefax 50 60 718

Oddelek v Idriji - 5280 Idrija, Prelovčeva ulica 9

tel. (05) 37 22 270, telefax 37 22 271

POKRAJINSKI ARHIV KOPER - 6000 Koper, Goriška 6

tel. (05) 62 71 824, telefax 62 72 441

E-mail: arhiv.koper@guest.arnes.si

domača stran: www.pokarh-kp.si

Enota Piran - 6330 Piran, Župančičeva 4

tel. (05) 67 32 841

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR - 2000 Maribor, Glavni trg 7

tel. (02) 22 85 011, telefax 25 22 564,

E-mail: web@pamb.pokarh-mb.si

domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško območje - 2390 Ravne na Koroškem, Na gradu 1,

tel. (02) 82 20 529

Enota za Pomursko območje - 9220 Lendava, Kovačeva ulica 28,

tel. (02) 57 51 844

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI - 5000 Nova Gorica,

Trg E. Kardelja 3,

tel. (05) 30 27 737, telefax 30 27 73

E-mail: pang@guest.neticom.si

domača stran: www.pa-ng.si

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ - 2250 Ptuj, Muzejski trg 1

tel. (02) 78 79 730, telefax 78 79 740

E-mail: zgod.arhiv-ptuj@guest.arnes.si

domača stran: www2.arnes.si/~mbzgarhp1/GLAV1.HTM

Drugi javni arhivi

ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ UNIVERZE V LJUBLJANI

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12

tel. (01) 42 54 055, telefax 42 54 053

DOKUMENTACIJA TV SLOVENIJA

1000 Ljubljana, Kolodvorska 2

tel. (01) 475 21 11

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA V LJUBLJANI -

Rokopisni oddelek

1000 Ljubljana, Turjaška 1

tel. (01) 200 11 10

Arhivi Katoliške cerkve

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA - 1000 Ljubljana

Krekov trg 1, tel. (01) 43 37 044, telefax 43 96 435

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR - 2000 Maribor, Koroška

tel. (02) 25 17 690, 25 11 542, telefax 25 23 092

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER - 6000 Koper, Trg Brolo 11

tel. (05) 62 71 887, telefax 62 71 059

Archival Institutions in the Republic of Slovenia - the Treasury of Sources for Genealogical Research,

Vladimir Žumer

In this paper I want to draw attention to the organization of public and private archival institutions in the Republic of Slovenia focusing on the Archive of the Republic of Slovenia, the central national archival institution, which is maintaining important national archival cultural heritage from the 9th century up to now. The Archives and Archival Institutions Act of 1997 together with six implementing regulations of 1999 meticulously defines the tasks of public archival institutions, especially the conditions of accessibility and use of archival material. The latter is of great importance for the users of archival material, and for genealogists as well.

Besides the knowledge of search room rules, which regulate the use of archival material in search rooms, it is the most important information for all researchers and users the one on particular material they intend to research. General data on archival material in Slovene archival institutions are available in guidebooks to archive groups and collections, also available on the Internet. In this paper I want to draw attention to archival material in the Archive of the Republic of Slovenia which is an important source for genealogical research, such as registers of births, deaths and marriages, terriers, cadastres, land registers, censuses, and numerous collections of personal data.

Contents of the paper:

1. Introduction
2. Public archival institutions in the Republic of Slovenia
  - 2.1 State archival institutions
    - 2.1.1 Archive of the Republic of Slovenia
    - 2.1.2 Regional state archival institutions
  - 2.2 Archival institutions of local communities
  - 2.3 Other public archival institutions
3. Private archival institutions in the Republic of Slovenia
4. Use of archival material in archival institutions
  - 4.1 Accessibility of archival material
  - 4.2 Search room rules
5. Archival material for genealogical research in the Archive of the Republic of Slovenia
6. Guidebooks to archive groups and collections in Slovene archival institutions
7. Names and addresses of public and private archival institutions in the Republic of Slovenia

Zgodovinski arhiv Ljubljana in njegovo gradivo, zanimivo za rodoslovne raziskave

Sonja Anžič

V referatu na kratko predstavljam Zgodovinski arhiv Ljubljana in prikazujem nekaj zvrsti arhivskega gradiva, ki je zanimivo za rodoslovne raziskave in ga hranimo v našem arhivu.

Predstavitev in razvoj Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Zgodovinski arhiv Ljubljana je eden od šestih regionalnih arhivov, ki delujejo na področju Slovenije. Sedež arhiva je v Ljubljani, na Mestnem trgu 27 (poleg rotovža oziroma mestne hiše). Sodi med najstarejše kulturne ustanove v Ljubljani, saj se je razvil iz Mestnega arhiva ljubljanskega, katerega ustanovitev seže v leto 1898 (103 leta nazaj). Veliko zaslug za ustanovitev arhiva in s tem tudi za ohranitev bogatega arhivskega gradiva, ki izpričuje zgodovino mesta, je imel tedanji župan Ivan Hribar. Prvi, ki je zasedel delovno mesto ljubljanskega mestnega arhivarja in je delo v arhivu opravljal do svoje smrti leta 1912, je bil znani slovenski pesnik in duhovnik Anton Aškerc. Pomenljive so njegove besede, ki jih je napisal glede arhiva in jih danes lahko preberemo tudi na spominski plošči v vhodni avli Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Takole je zapisal: "Vsa lokalna zgodovina ..., se pomiče mimo naših očíj, če pregledujemo naš mestni arhiv".

Naloga Mestnega arhiva ljubljanskega oziroma delokrog mestnega arhivarja je sprva obsegal le urejanje, popisovanje in hranjenje dokumentov, ki so že v prejšnjih stoletjih ali pa tekoče nastajali v sklopu delovanja upravnih oblastev mesta Ljubljane. Po drugi svetovni vojni, še zlasti pa v šedesetih letih, se je delovanje Mestnega arhiva ljubljanskega pričelo širiti. Njegove pristojnosti varovanja arhivskega gradiva so se razširile na še ostale ustvarjalce arhivskega gradiva (ne samo mestno upravo), ki so delovali na področju mesta Ljubljane. Sledila je teritorialna širitev: najprej na okolico Ljubljane, zatem še širše po osrednjem delu Slovenije, od Jesenic na severozahodu do Metlike na jugovzhodu. Po zaključeni teritorialni širitvi in izvedenih spremembah v organizaciji, se je v letu 1973 spremenilo tudi ime arhiva. Preimenoval se je v "Zgodovinski arhiv Ljubljana". Svojo dejavnost opravlja v okviru šestih strokovnih enot. Vsaka izmed njih pokriva določeno teritorialno območje. Na področju mesta Ljubljane in obljublanskega območja delujeta dve enoti: enota Mestni arhiv Ljubljana in Enota za obljubljanško območje Ljubljana. Sedež obeh enot je v Ljubljani na Mestnem trgu 27, kjer je tudi sedež celotnega arhiva. Na področju Gorenjske deluje Enota za Gorenjsko Kranj, ki ima sedež v Kranju, na področju Škofje Loke Enota v Škofji Loki s sedežem v Škofji Loki, na področju Idrije Enota v Idriji s sedežem v Idriji ter na področju Dolenjske in Bele krajine Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto s sedežem v Novem mestu. Na omenjenih sedežih enot so čitalnice, v katerih se lahko naroči in pregleduje arhivsko gradivo, ki je nastalo na področju določene enote. Celotni arhiv hrani več kot 8 tisoč tekočih metrov gradiva in zaposluje skupaj 39 ljudi.

Katero gradivo hranimo oziroma kakšna je vsebina gradiva, ki ga hranimo, je navedeno v Vodniku po Zgodovinskem arhivu Ljubljana, ki je izšel v letu 1992. Celotno besedilo vodnika je dostopno tudi na internetu, in sicer v okviru naše domače predstavljene strani na naslovu: <http://www.zal-lj.si>. V sklopu tega naslova so na voljo še druge informacije o arhivu, tako kratka predstavitev zgodovine arhiva, naslovi vseh naših enot (vključno z elektronskimi naslovi) ter navedbami uradnih ur poslovanja arhiva za stranke kot tudi informacije ali obvestila o novostih v arhivu bodisi na področju razstavne ali publicistične dejavnosti. Prikaz teritorialne razdelitve arhiva ter navedbo naslovov vseh enot vsebuje med drugim tudi kratka predstavljena zbiranka arhiva v angleškem jeziku, ki je na voljo vsem zainteresiranim.

Arhivsko gradivo zanimivo za rodoslovne raziskave

Med bogatim arhivskim gradivom, ki ga hranimo v arhivu, so s področja rodoslovnih raziskav zanimivi: popisi prebivalstva, zglaševalne pole in v določeni meri tudi šolski katalogi oziroma katalogi učencev.

Popisi prebivalstva

Popisi prebivalstva, v preteklosti imenovani tudi ljudska štetja, so se, tako kakor tudi še danes, izvajali zaradi praktičnih potreb državne uprave, ki zahteva razne podatke o svojih državljanih. Razni zgodovinski viri govorijo, da imajo ljudska štetja precejšnjo tradicijo, saj so jih imeli že v stoletjih pred Kristusom. Tu velja omeniti, da sicer vemo, da so se popisi izvajali, ohranjeni so tudi sumarni podatki, ki so bili dobljeni na podlagi popisov, toda konkretni material, ki je nastajal pri popisih, pa večinoma do 19. stoletja ni ohranjen.

Ob popisih prebivalstva so se izpolnjevale popisne pole, ki so imele točno določene rubrike. Najstarejše ohranjene popisne pole, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, segajo v leto **1830** (priloga št. 1) in nosijo oznako "Aufnahms-Bogen". Zajemajo ljudi, ki so takrat prebivali na območju mesta Ljubljane in v njenih predmestjih. Rubrike popisnih pol so pisane v nemškem jeziku. Za rodoslovne raziskave so pomembne prve rubrike, ki vsebujejo osebne podatke stanovalcev oziroma družinskih članov določene družine. Za vsako družino posebej je bila izpolnjena ena popisna pola. Popisne pole so razvrščene glede na zaporedne hišne številke najprej Mesta Ljubljane, nato sledijo popisne pole hiš v ljubljanskih predmestjih. V prilogi je prikazan primer popisne pole iz leta 1837 za hišo: Mesto 8. Pomembnejših je prvih pet rubrik: hišna številka, ime hišnega posestnika, ime stanovalca (tu so vpisovali tudi sorodstveno ali drugo razmerje glede na gospodarja družine), rojstvo leto (ponekod je vpisan tudi dan in mesec rojstva) ter poklic.

Naslednji popis prebivalstva je bil izveden v letu **1857**. Popisne pole nosijo oznako "Anzeigezettel" in so prav tako pisane v nemškem jeziku. Način popisovanja je bil enak že opisanimu (po zaporednih hišnih številkah, najprej Mesto in nato predmestja). V prilogi št. 2 je zopet prikazan primer za hišo: Mesto 8 (družina: Valentin Zeschko). Pomembnejše rubrike: zaporedna številka stanovalca v okviru ene družine, ime in priimek stanovalca, rojstvo (leto, mesec in dan), veroizpoved, poklic oziroma sorodstveno razmerje z gospodarjem družine ter stan.

V letu **1869** je sledil nov popis prebivalstva, ki se od prejšnjega vsebinsko ni veliko razlikoval. Popisne pole, imenovane zopet "Anzeigezettel", so bile dvojezične, pisane v nemškem in slovenskem jeziku. Rubrike so naslednje (priloga št. 3): zaporedna številka osebe, ime in priimek, spol, rojstvo leto, vera, stan, poklic, rojstni kraj. Pomembna novost pri tem popisu je prav navedba rojstnega kraja določene osebe, ki nam včasih lahko pomaga odpreti poti pri nadaljnjem raziskovanju.

Popisi prebivalstva so se nato izvajali na vsakih deset let, tako v letih **1880, 1890, 1900, 1910, 1921, 1931**. Rubrike popisnih pol, če gledamo s stališča rodoslovnih raziskav, se pri naslednjih popisih niso bistveno spremenile. Po letu 1880, ko so bile v Ljubljani in predmestjih uvedene ulice, so tudi popisne pole razvrščene glede na abecedno zaporedje ulic, znotraj teh pa po hišnih številkah.

Opisane in v prilogi prikazane popisne pole so bile enake v vsej avstrijski državi. Na žalost pa so se le malokje ohranile. Tako popisne pole, ohranjene za Ljubljano, predstavljajo izjemen primer v srednjeevropskem prostoru. Ta zvrst arhivskega gradiva je namreč zaradi množice podatkov, ki nam jih nudi, zelo pomembna in zanimiva ne samo za rodoslovne raziskave, temveč tudi za zgodovinske raziskave socialnih, družbenih in gospodarskih razmer določenega prostora v določenem času.

Glede na uporabo pa velja pripomniti še naslednje: za področje mesta Ljubljane so popisne pole ohranjene v celoti. Za druge kraje na ljubljanskem področju in na področjih, kjer delujejo naše enote, je ohranjenost dokaj skromna, razen nekaj izjem. Glede ohranjenosti se je najboljše pozanimati v enoti, ki pokriva območje kraja, za katerega se zanimate. Potrebno je tudi poudariti, da popisi kažejo stanje, kakršno je bilo na dan popisa. Včasih med dvema popisoma ne moremo najti povezave, čeprav so popisane osebe živele ves čas v enakem

kraju, ker so nam npr. bili zamožčani dogodki, ki so se zgodili v obdobju med dvema popisoma. Za precejšen del ohranjenih popisnih pol so izdelani indeksi, kjer so po abecednem redu navedene popisane osebe skupaj z njihovim bivališčem (priloga št. 4). Za popise, kjer indeksi niso izdelani, pa je potrebno vedeti, kje je določena oseba stanovala, da je potem popisni list možno najti.

Zglaševalne pole prebivalstva

Zglaševalne pole prebivalstva so pričele nastajati po letu 1850, ko se je pričela razvijati moderna občinska uprava. Vsi prebivalci določene občine oziroma mesta so morali biti zglašeni oziroma prijavljeni pri določenem občinskem uradu. Tam so se beležile tudi vsakokratne selitve, pa čeprav so ostali v isti občini. Tako je bila za vsako družino v določeni občini izpolnjena zglaševalna pola. Primer zglaševalne pole mesta Ljubljane je prikazan v prilogi št. 5. Sestavljena je bila iz rubrik: ime in priimek, vera, stan, poklic oziroma delo, ki ga je nekdo opravljal, kraj in datum rojstva, domovinska pravica ter navedba listine, ki je izkazovala njihovo domovinstvo. Tem rubrikam sledijo zaznamki vseh sprememb bivališč dotičnih oseb. V enoti Mestni arhiv Ljubljana sta ohranjeni dve seriji opisanih zglaševalnih pol, in sicer starejša, ki obsega čas avstrijske države in novejša, ki zajema čas stare Jugoslavije. Prenehale so se voditi s koncem druge svetovne vojne (z letom 1945). Ohranjenost zglaševalnih pol na drugih območjih (razen Ljubljane), ki jih pokriva naš arhiv, je skromnejša. Razvrščene so po abecednem redu priimkov in imen družinskih poglavarjev. Z razliko od popisnih pol so zglaševalne pole bolj uporabne za rodoslovne raziskave, saj nekako kažejo kontinuiteto razvoja določene družine in vsebujejo več podatkov o družinskih članih.

Pri uporabi tega gradiva je potrebno, da stranka navede ime in priimek ter datum rojstva osebe, za katero bi si želela ogledati zglaševalno polo.

Šolski katalogi oziroma katalogi učencev

V določeni, verjetno manjši meri, so tudi šolski katalogi oziroma katalogi učencev pomembni za rodoslovne raziskave, še posebej, če drugi viri niso ohranjeni. Šolski katalogi so nastajali in nastajajo na šolah. Za vsakega učenca, ki je obiskoval določeno šolo, so izpolnili vpisni list, ki je vseboval naslednje rubrike (priloga št. 6): ime in priimek učenca ter rojstni datum, rojstni kraj, podatki o očetu (ime, poklic in bivališče), vera, ... Šolski katalogi so razvrščeni v okviru določene šole po letih. Učenci v katalogih pa po razredih, ki so jih v določenem letu obiskovali in v okviru le-teh običajno po abecedi. Pomembno pri iskanju je torej vedeti ime šole ter leta, v katerih je določena oseba pouk obiskovala.

Predstavila sem tri pomembne zvrsti arhivskega gradiva, ki so zanimive za rodoslovne raziskave in jih hranimo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.

Na koncu dodajam še priporočilo vsem, ki boste iskali podatke v arhivu: navedite vse podatke, ki so vam znani v zvezi z osebo, za katero se zanimate, da bomo v arhivu lažje in hitreje našli zelene podatke. Navedba samo imena in priimka osebe je premalo, potrebno je navesti tudi kraj ter čim bolj točen čas, v katerem je oseba živel, ali njegove rojstne podatke.

Historical Archive Ljubljana and its archive material interesting for genealogical researches

Sonja Anžič

The Historical Archive Ljubljana (Zgodovinski arhiv Ljubljana) is one of the six regional Archives in Slovenia. It has developed from the Municipal Archive of Ljubljana (Mestni arhiv ljubljanski) which was

founded in 1898. Since 1966 has the range of the Archive gradually extended to the whole of central Slovenia (from Jesenice, through Ljubljana and its surroundings to Idrija, Novo mesto and Metlika) and so has changed its organizational structure and the name. Today comprises six archives units.

The archive material interesting for genealogical researches in the Historical Archive Ljubljana are first of all the population censuses, than the certificates of origin (citizenship) and the school catalogues, too. In the paper will be presented and shown these documents with the practical instructions how and where (at which archive unit) to ask for them.

Fondi v Nadškofijskem arhivu Ljubljana

Lilijana Žnidaršič Golec

Če bi hotela zares temeljito predstaviti gradivo, ki ga hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani, bi morala najprej natančneje podati zgodovino ljubljanske (nad)škofije. Ker bi takšna predstavitev zahtevala daljšo obravnavo, bom tu izpostavila le najpomembnejša zgodovinska dejstva.

Škofijo s sedežem v Ljubljani, glavnem mestu dežele Kranjske, je leta 1461 ustanovil cesar Friderik III. (kralj po 1442, cesar 1452-1493). (slika 1) Leto pozneje, točneje 10. septembra 1462, je ustanovo potrdil papež Pij II. (1458-1464). Prvi ljubljanski škof je postal Sigismund Lamberg (1463-1488). Škofijsko ozemlje je tedaj zajemalo več nepovezanih območij na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. Posebej naj omenim območje župnij, ki so "prišle" v škofijo skupaj z benediktinskim samostanom v štajerskem Gornjem Gradu. Prav iz tega samostana izvira namreč najstarejša originalna pergamentna listina, hranjena v Nadškofijskem arhivu; listina datira v leto 1147.

Ozemlje ljubljanske škofije se je občutno spremenilo v času vladanja cesarja Jožefa II. (1780-1790), leta 1833 pa so se škofijske meje dokončno izenačile z deželnimi kranjskimi. (slika 2) Ob 500. obletnici ustanovitve škofije, leta 1961, je bila nato škofija povzdignjena v nadškofijo (naslov ljubljanskega nadškofa je sicer nosil že Mihael Brigido v letih 1788-1806). Od leta 1968 je ljubljanski nadškof tudi metropolit Slovenske cerkvene pokrajine. (slika 3 na naslednji strani)

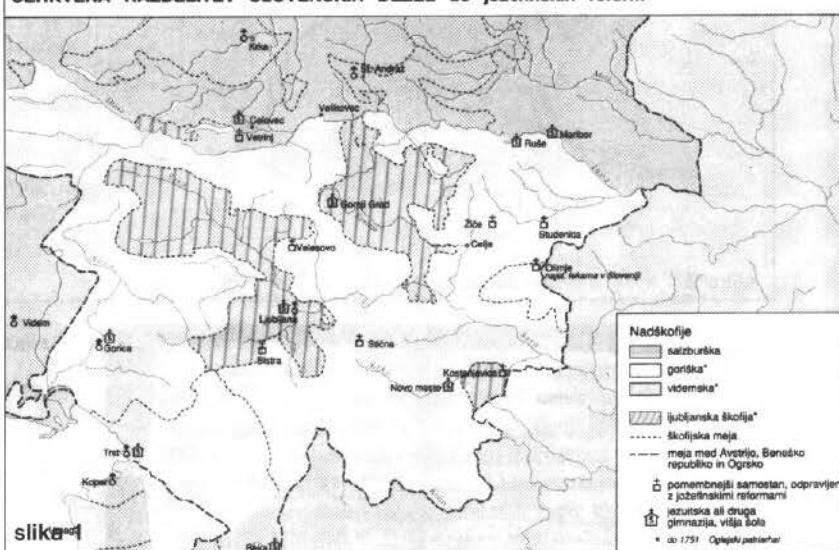
Da bi vedeli, katero gradivo bomo našli v Nadškofijskem arhivu, moramo najprej ugotoviti, kako je škofija v nekem obdobju funkcionirala in kateri instituti oziroma ustanove so delovale pod njenim okriljem. Predvsem se moramo zavedati specifičnosti časa in prostora, ki nas zanimata. Če denimo nekoga zanimajo cerkvene razmere na določenem območju Kranjske ali Štajerske sredi 18. stoletja, mora pozvedeti, kateri škofiji je to območje takrat pripadalo. Gradivo, kot so vizitacijski zapisniki, je treba iskati v arhivu tiste škofije, kamor je območje tedaj (v našem primeru sredi 18. stoletja) spadalo.

Morda je kdo od vas na internetu že naletel na stran, ki jo je postavil Pokrajinski arhiv Maribor. Ta stran - najdemo jo na naslovu <http://www.pokarh-mb.si/nadlj.html> - želi dati osnovno informacijo o Nadškofijskem arhivu v angleškem jeziku. Vendar podatki na žalost niso bili ažurirani, pa tudi opisi gradiva vsebujejo kar precej napak. To ni očitek Pokrajinskemu arhivu, ampak spodbuda Nadškofijskemu, da čim prej poskrbi za lastno spletno stran. Vseeno naj opozorim na dve napaki iz omenjene medm-

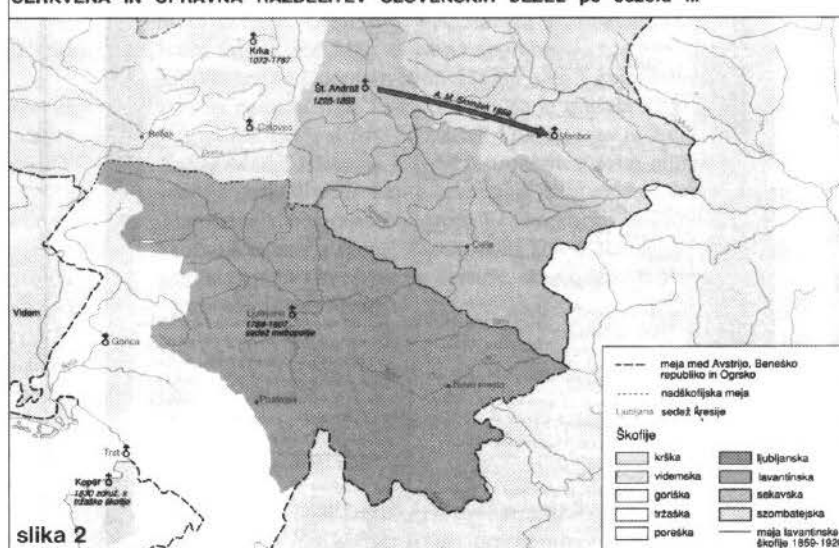
režne predstavitev arhiva. Zapis "listine od leta 1140" (angl. "documents since 1140") bi se moral glasiti "pergamentne listine od leta 1147 naprej" (angl. "parchments from 1147 onwards"), namesto "dokumenti ljubljanskega kapitlja" (angl. "files of the Ljubljana Chapter") pa bi bilo primerneje navesti: "fond ljubljanskega stolnega kapitlja" (fonds of the Ljubljana Cathedral Chapter). Ljubljanski kapitelj je bil namreč škofova "desna roka" - stolni kapitelj, ki ga je cesar ustanovil in papež potrdil obenem s škofijskim sedežem (torej leta 1461 oziroma 1462). Prav v fondu kapitlja (s kratico KAL, tj. Kapiteljski arhiv Ljubljana) je denimo najti najstarejše popise prebivalstva iz leta 1754, sicer za tiste župnije, ki so takrat pripadale ljubljanski škofiji. Podrobnejšo predstavitev fondov in zbirki Nadškofijskega arhiva v angleškem jeziku je dobili v "Povzetku" (Summary) Vodnika po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva Ljubljana (Guide to the Fonds and Collections of the Archdiocesan Archive Ljubljana), Ljubljana 1999.

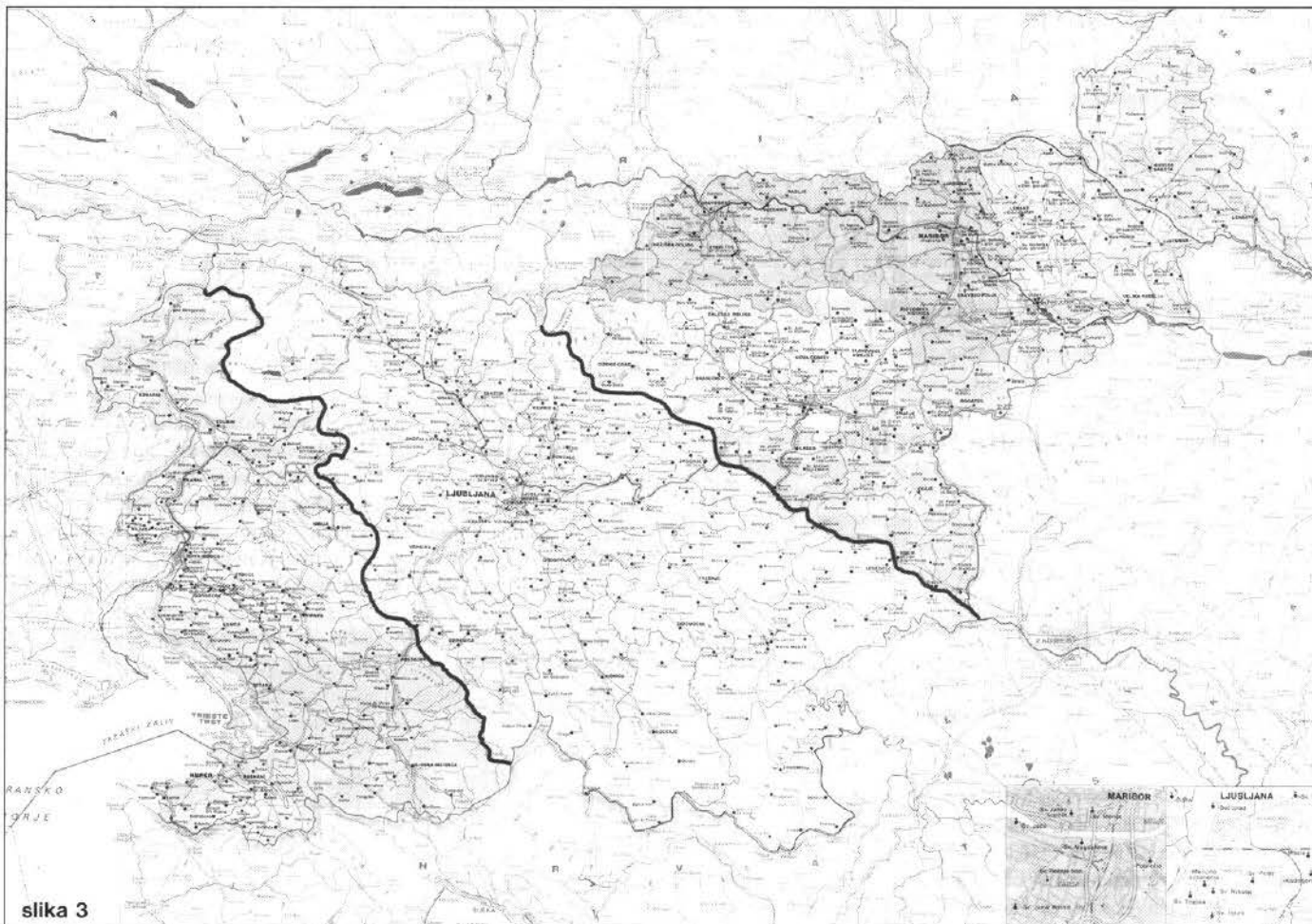
Kar zadeva župnijsko gradivo, hrani Nadškofijski arhiv razmeroma veliko gradiva tistih župnij, ki so v ljubljanski (nad)škofiji od leta 1920 dalje. Po šematizmu za leto 2000 obsega nadškofija 306 župnij. Med župnijskim gradivom so za rodoslovce nedvomno najbolj zanimive krstne, poročne in mrliške knjige, z eno besedo matične knjige. Zapisovanje rojstev in porok je (Rimsko) Katoliška cerkev predpisala na koncilu v Tridentu (1545-1563), Rimski obrednik iz leta 1614 pa je zahte-

CERKVENA RAZDELITEV SLOVENSkih DEŽEL do jožefinških reform

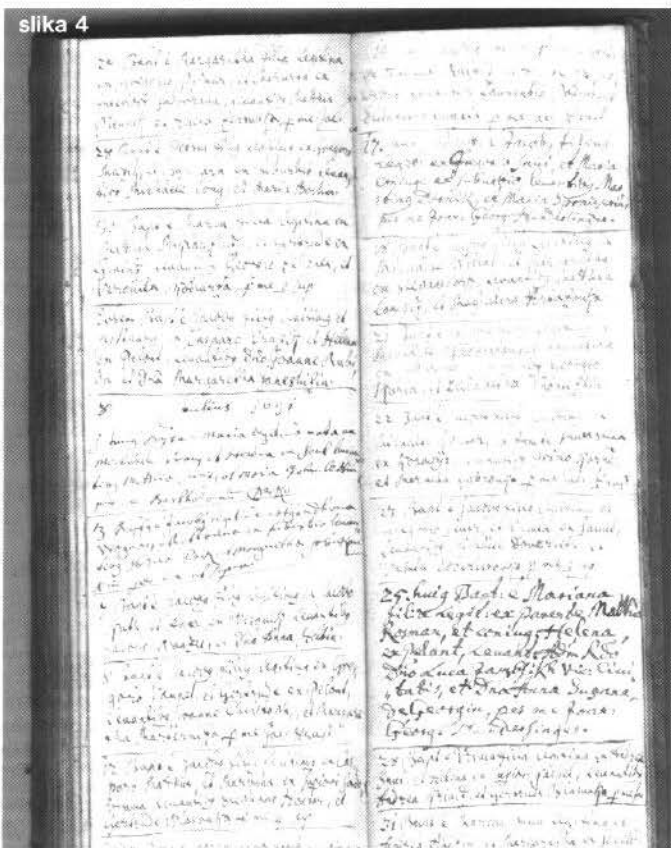

CERKVENA IN UPRAVNA RAZDELITEV SLOVENSkih DEŽEL po Jožefu II.

slika 3

slika 4

slika 5

Traunungsbuch.

1795		Bräutigam			Braut			Beistände	
Monat	Tag	Namen	Religion	Alter	Namen	Religion	Alter	Namen	Stand
Januar	12	Coopans Jakob Christus Dorothea in Singsdorf	i	30	Helene Hofmann	i	30	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt
Januar	18	Lorenz Abt Barbara	i	18	Barthelme Hofmann	i	24	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt
Januar	5	Joseph Hofmann Christus	i	30	Isidore Calvarius in Singsdorf	i	25	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt
Januar	15	Michael Furber Christus	i	36	Charica Hofmann	i	30	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt
Januar	8	Joseph Furber Christus	i	28	Anna Hofmann	i	18	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt
Januar	3	Jacob Hofmann Christus	i	25	Agnes Hofmann Hosta	i	25	Michael Hofmann Christus Hofmann	Wirt Wirt Wirt Wirt

Sterb.					Register.				
Anno	Jahr 1879		Wahner des Verstorbenen		Name, Zuname und Stand des Verstorbenen	Alter	Krankheit und Todesart	Haar- u. Bartfarbe	Unterschrift des Leichenbegleiters
	Monat und Tag		Pach, Markt oder Dorf	Haus-Nr.					
	im	am							
Starben	Beerdigt								
1	Januar	3	Wille Berman	74	Wille, Johann 1/2 gewerbet. sein	76	Brust		Wille Bergant Jugendl.
2	4	6	"	22	Wille, Heide 2 gewerbet. bei	1	Blut		Wille Bergant
3	11	12	"	70	von Bente pseudische Frau	1	1 63, led	Pocken erkrankt	Wille Bergant
4	21	23	Gabrye	26 27	Andrij Ivanovij unverheiratet	1	1 57, led	Wunde	Wille Bergant
5	Februar	22	Patric	29	Jenny Paulin Witt.	1	1 59, led	Wunde	Wille Bergant
6	März	8	Delai Schabot	27 28	Marija Hecenas unverheiratet	1	1 26, led	Wunde	Wille Bergant
7	8	9	Jenny Schabot	9	Marija Jany 1/2 gewerbet. bei	1	1 24, led	Pocken erkrankt	Wille Bergant
8	13	15	Gabrye	66	Jenny Jany 1/2 gewerbet. sein	1	1 74, led	Blut	Wille Bergant

slika 6

Nomen loci, seu Vicinitatis		Nomen vulgare: <i>Malijevce</i>		Numerus Domus 58		
Singulorum habitantium		Nativitatis		Venerabilis condemnat primo communi. nativitas, hinc. mortuus	1 An communicaverit in Pascha 2 An solus rudimenta fidei 3 Mores Anno millesimo octingentesimo	ANNOTATIO
Nomen de Cognomen	Conditio	locus	dies mensis annus			
Ant. Thimogij off.	schiff caiser	Pisonec	21. Jan. 1844	27 28	1 2 3	
Georgius Rose off.	"	"	27. Jan. 1841		1 2 3	
Georgius Jta	"	"	26. Jan. 1872	6 27	1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Petrus Jta	"	"	20. Jan. 1876	24 25	1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Agatha Jta	"	"	4. Jan. 1878		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Josephus Jta	"	"	16. Mai. 1850		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Juliana Jta	"	"	7. Mai. 1852		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Jacobus Jta	"	"	21. Juli. 1847		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Franciscus Jta Antonii	"	Pisonec	10. Okt. 1835	17 18	1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Franciscus Rose Antonii	"	"	6. Okt. 1853		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.
Blasius Jta Antonii	"	"	25. Jan. 1853		1 2 3	con. v. h. d. 27. Jan.

slika 7

val beleženje smrti oziroma pokopov katoličanov. Najstarejša krstna knjiga v Nadškofijskem arhivu je iz župnije Mengeš in datira v leto 1583. Pred letom 1784 so matične knjige pisane v latinščini, nato v nemščini, v gotici, v slovenskem jeziku pa nekako od konca 19. stoletja naprej.

Primeri krstnih, poročnih in mrljskih knjig

Izvirne matične knjige, katerih zadnji vpis je mlajši od sto let, hranijo ustrezne upravne enote (nekdanje občine z oddelki za matične zadeve). V teh primerih si raziskovalci v Nadškofijskem arhivu lahko pomagajo s prepisi, ki nastajajo od leta 1835 dalje; uporabo omejujejo le določbe o varovanju osebnih podatkov. V arhivu si je mogoče ogledati ažurirano evidenco matičnih knjig za celotno ljubljansko nadškofijo. Matične knjige za posamezno župnijo se torej hranijo na treh lokacijah: v Nadškofijskem arhivu, v župnijskih uradih in upravnih enotah. Pri tem kaže opozoriti, da so tudi tiste matične knjige, ki jih hrani Nadškofijski arhiv, last župnij. Te svoje (predvsem starejše) gradivo izročajo v hrambo Nadškofijskemu arhivu zaradi varnejše in kakovostnejše hrambe ter lažje dostopnosti širokemu krogu uporabnikov.

Poleg matičnih knjig so za rodoslovce posebej zanimivi t.i. popisi župljanov. Latinski izraz zanje je "status animarum" (SA), kar dobesedno pomeni stanje duš. Ker ti zapisi nimajo uradne veljave, jih je treba preverjati glede na vpise v izvirnih matičnih knjigah. Namen vodenja statusov je bila pomoč župnijskim duhovnikom pri pastoralnem delu. V statusu so župniki vpisovali datume, ko so člani družine prejeli zakramente (krst, birmo itd.), zabeležili pa so tudi to, ali je posamezni član poznal osnove krščanske nauka, kar so župniki navadno ugotavljali pri predvelikonočnem izpraševanju. Najstarejši ohranjeni statusi za območje ljubljanske (nad)škofije segajo v drugo polovico 18. stoletja. (slika 7)

Več informacij in praktičnih nasvetov v angleščini je v zvezi z rodoslovnim gradivom v Nadškofijskem arhivu pripravil Peter Hawlina na spletni strani <http://genealogy.iip.si/Hawlina/doing.htm>. Bolj izčrpno se je tega lotila dr. Branka Lapajne. Leta 1996 je v samozaložbi izdala nekakšen priročnik z naslovom "Researching Your Slovenian Ancestors". V njem ob številnih zgledih pokaže, kako je mogoče uporabiti gradivo in ustrezne pripomočke, kot so inventarji in indeksi. Nazorno so prikazane tudi težave, ki jih pri svojem delu srečuje rodoslovec.

Primeri krstnih, poročnih in mrljskih knjig: 1. Dve strani iz krstne knjige župnije Šmartno pri Litiji za obdobje 1674-1688: vpisi so v latinskem jeziku in so zapisani po obrazcu (datum krsta, ime krščenca/ke, status - zakonski, nezakonski, ime in priimek očeta, ime matere, imena in priimki botrov, ime in priimek krščevalca in včasih naslov). (slika 4) 2. Primer standardizirane poročne knjige za župnijo Škofja Loka iz leta 1784. Zapisi so v nemškem jeziku in gotici. Podatki zajemajo datum poroke, ime in priimek ženina in neveste, poklic ženina, naslov poročencev, njuna starost, imena prič in duhovnika. (slika 5) 3. Del vpisov iz knjige umrlih za župnijo Brusnice iz druge polovice 19. stoletja. Do leta 1883 so vpisi (datum smrti in pogreba, ime, poklic in starost umrle osebe, vzrok smrti, informacija o prejemu poslednjega zakramenta in ime duhovnika) v nemškem jeziku, v pisavi gotica, od leta 1884 naprej pa v slovenskem jeziku in latinici. (slika 6)

The presentation of the Archdiocesan Archive in Ljubljana, September 2001

Lilijana Žnidaršič Golec

The presentation of the Archdiocesan Archive in Ljubljana will comprise a brief outline of the history of the Archive, an explanation of its present lay-out and a concise description of the archival material kept by the Archive. The main historical changes in the church administration on the territory of today's Republic of Slovenia will be presented and the essential reference works pointed out. At the end the most typical and precious items will be shown to the audience. More attention will be given to the material used in genealogical research, i.e. baptismal, marriage and death records as well as land registers.

Možnosti rodoslovnih raziskav na Madžarskem s posebnim ozirom na zahodno Madžarsko

Gabor Kover

Prevod: mag. Janez Toplišek

Uvod

Posebno slovensko rodoslovno raziskovanje na Madžarskem dejansko ni možno, kajti nujen pogoj bi bil, da bi obstajali viri, ki bi zapisovali narodnost. Ni še dolgo tega, ko so popisi prebivalstva na Madžarskem začeli zajemati tudi podatek o narodnosti; toda ti popisi niso dostopni za raziskave, saj so bili baje uničeni in so ostali le statistični računski listi, ki jih hranijo v arhivu Osrednjega statističnega urada. Razumljivo, rodoslovce zanimajo predvsem priimki, ki pa za javno upravo in zlasti za statistiko niso pomembni.

Čeprav slovensko rodoslovje na Madžarskem ne obstaja, so nekatere pokrajinske posebnosti in značilnosti registracije na Zahodnem Madžarskem, kjer prebivajo tudi Slovenci.

Najpomembnejši vir za rodoslovne raziskave so matične knjige. Do 1. oktobra 1895 civilni vpisniki niso bili obvezni, do takrat so jih vodili po pravno priznanih veroizpovedih.

A najprej bi želel povedati nekaj besed o civilnih matičnih knjigah, potem o župnijskih in končno o popisih prebivalstva.

Civilne matične knjige

Uvedba civilnih matičnih knjig je morda zadnji veliki dosežek klasičnega madžarskega liberalizma. Ni postal obvezen le civilni vpisnik, obvezna je bila tudi civilna poroka in pravno veljavna poroka je bila le tista, sklenjena v prisotnosti državnega uslužbenca. Še en predpis sovpadal s tem časom; judovska veroizpoved je postala polno priznana, tako kot so bile tradicionalne, zgodovinske cerkve: rimsko- in grškokatoliška, kalvinistična, evangeličanska in unitaristična. Posledično so postali možni tudi mešani katoliško judovski zakoni. Civilne matične knjige niso vsebovale podatka o narodnosti, vrh vsega pa je bil državni uradni jezik madžarščina. Jezik državne uprave je bil madžarski, in to celo v krajih, kjer je živelo razmeroma malo Madžarov. Obvezno vodeni dvojniki civilnih matičnih knjig so ohranjeni v okrožnih arhivih (v Budimpešti je to Mestni arhiv). Zaradi varstva osebnih podatkov obstajajo časovne omejitve pri raziskovanju matičnih knjig. Prosto je raziskovanje rojstnih knjig, ki so starejše od 90 let, poročnih, ki so starejše od 60 let, in mrljskih knjig, starejših od 30 let. Trenutno so torej dostopne rojstne knjige do leta 1910. Kot je bilo rečeno že prej, knjige ne vsebujejo podatka o narodnosti.

Seveda je bilo vpisovanje v civilne matične knjige enotno po vsej državi. Rojstne matične knjige med leti 1895 in 1906 vsebujejo imena otrokovih staršev, otrokovo veroizpoved in rojstni kraj.

Potemtakem o krajevnih posebnostih ne moremo govoriti. V podporo rodoslovnemu raziskovanju je dejstvo, da so vzporedno, ne glede na civilne knjige, nadaljevali z vodenjem župnijskih matičnih knjig; torej sta na voljo dva matična vira, saj je bil delež oseb, ki so »zapustile« cerkev, še majhen.

Vodenje matičnih knjig je ukazal Tridentinski koncil in takrat so jih obravnavali kot uradne državne listine. Čeprav za protestantsko cerkev to ni veljalo - celo nasprotno: takratni vladar Maksimilijan I. je npr. matične knjige za evangeličane na Gornjem Madžarskem celo prepovedal - so najpomembnejše dogodke v človekovem življenju, kot so rojstva, poroke in smrti, začeli zapisovati. Na posamične matične knjige naletimo celo v tistem času, toda matične knjige so na splošno

pričeli voditi šele po objavi odločitve Koncila iz Trnave (Slovaška), na splošno pa od začetka 18. stoletja, po izgonu Turkov.

Župnijske matične knjige so v krajevnih župniščih, v duhovnih uradih. Med komunistično vladavino v letu 1919 so jih pobrali, toda leta 1920 so jih vrnili cerkvi in od tedaj so spet pri njih. V šestdesetih letih je Mormonska cerkev v sodelovanju z madžarsko državo mikrofilmala župnijske matične knjige do leta 1895. Mikrofilmi so v Madžarskem državnem arhivu v Budimpešti in so dostopni za raziskovanje tudi tujcem.

Rimskokatoliške matične knjige

Rimskokatoliška cerkev je dolgo časa vodila svoje matične knjige v latinščini. Latinski jezik je bil vse do leta 1844 uradni jezik na Madžarskem. Podoželska etnična elita je zagnano nasprotovala temu, da bi madžarsčina postala uradni jezik. Po njihovem mnenju je bilo težko opravičljivo, da je narodnost, ki je zajemala manj kot polovico prebivalstva, zahtevala svoj jezik tudi za nemadžarsko večino. Nasprotniki so bili predvsem Hrvati, Slovaki in Romuni. Niso nam znane akcije Slovencev (žarišče slovenskega gibanja ni bilo na Madžarskem, temveč na drugi strani reke Lajta¹).

Videti je, da je bila Rimskokatoliška cerkev na splošno strpnejša od državne uprave, saj so v mnogih krajih, še zlasti tam, kjer je bilo prebivalstvo narodnostno mešano, matične knjige še vedno vodili v latinščini. Pred marčno revolucijo 1848 so prešli na madžarski jezik, leta 1851 spet zapisujejo v latinščini, od 1870-ih in 1880-ih let pa je bil madžarski jezik uradni jezik matičnih knjig.

Glede na cerkveno upravo je območje, naseljeno tudi s Slovenci, od leta 1777 spadalo pod škofijo Szombathely, nato je z Marijo Terezijo območje prevzela škofija Győr.

Protestantske matične knjige

15 - 20% prebivalcev Železne županije (Vas) so bili evangeličani, medtem ko je bilo v županiji Zala te veroizpovedi manj kot 5%. Pred letom 1952 so spadali pod Prekodonavsko (Transdanubijsko) škofijo, po tem letu je prišlo do reorganizacije in je Železna županija (Vas) pripadla Severni škofiji, okrožje Zala pa Južni škofiji. Od leta 2000 sta obe okrožji pod Severno škofijo.

Razen Madžarov so evangeličanski cerkvi pripadali predvsem Nemci in Slovaki. Prav v Zahodni Madžarski lahko na podlagi razmerja narodnostnih skupin in nekaterih slovansko zvenceh priimkov domnevamo, da so bili med evangeličani tudi Slovenci in osebe slovenskega porekla. Zanimivo je, da so bili v zgodnjih evangeličanskih matičnih knjigah nemški priimki zapisani v gotici, madžarski in slovanski pa v latinici. (Po uvedbi tiska je latinica na Madžarskem prevladala).

Najmočnejša protestantska veroizpoved na Madžarskem, kalvinci, niso imeli upoštevanja vrednega vpliva v Zahodnem Madžarskem. Njihovi slovensko govoreči verniki so lahko prihajali iz mešanih zakonov ali so bili prestopniki, toda o tem nimamo podatkov.

V preteklih sto letih so se Judje v veliki meri asimilirali v Madžare. Niso se pripoznavali k slovenskemu poreklu, čeprav so živeli v vaseh s slovensko večino.

Leta 1910 je na ozemlju Kraljevine Madžarske živelo 93.000 Slovencev, največ v okrajih Murszombat (Murska Sobota) in Szentgotthard (Monošter) - Železna županija (Vas) - in v okraju Alsolendva (Lendava) v županiji Zala. Po letu 1918 je bila večina teh krajev priključena Kraljevini Srbom, Hrvatov in Slovencev. Leta 1980 se je na ozemljih, ki so pripadla Kraljevini Madžarski ne manj kot 2000 oseb pripoznalo za Slovence. Od leta 1994 imajo svojo narodnostno samoupravo; ustava Republike Madžarske jih priznava kot domorodno (avtohtono) narodnost.

Rodoslovnim raziskavam pogosto koristi dejstvo, da so krajevne oblasti predpisale, da morajo cerkve voditi dvojnike matičnih knjig. Ti se hranijo v županijskih arhivih. Če so bili izvorniki morda uničeni,

ostanejo kot edini vir dvojniki. Dvojniki župnijskih matičnih knjig z bivših madžarskih ozemelj, priključenih Sloveniji, so shranjeni v arhivih v Zalaegerszeg in Szombathely. Bili so mikrofilmni in so za raziskave dostopni v Državnem arhivu v Budimpešti.

Popisi prebivalstva

Popisi prebivalstva so pomemben vir za rodoslovje. Očitno je, da niso bili organizirani, da bi pomagali rodoslovcem, so pa izjemno uporabni. Če so bile matične knjige zaradi kakršnega koli razloga uničene, so pogosto edini preostali vir.

Najstarejši ohranjeni popis prebivalstva je tisti iz leta 1715, ki mu je sledil še popravek popisa v letu 1720. Ti popisi so zajeli le odrasle moške in niso omenjali njihove starosti ali premoženjskega položaja.

Davčni popis prebivalstva, ki ga je ukazala Marija Terezija, naj bi popisal podložniške posesti. Zaradi ugotovitve davčnih obveznosti naj bi popis ugotovil, koliko zemlje upravlja posameznik. Seveda je bil tak popis povezan s hišnimi gospodarji. Med popisanimi so bile tudi vdove in ženske, ki so živlele na določenem fevdalnem posestvu, vendar starejše od 21 let, morda poročene in neodvisne.

Popis iz leta 1828 je zajel priimke davkopllačevalcev in ni vključeval drugih, za rodoslovje zanimivih informacij. To so bili naslovi rubrik v popisnem listu:

1. priimek davkopllačevalca - posestni gospodar, včasih tudi njegova starost;
2. družinski člani med 18. in 60. letom (otroci, sorodniki, zaposleni);
3. med njimi: imenitnež (uradnik, izobraženec), občinska pripadnost, podložnik, brezdomec - kajzar, sorojenec, deček - deklica, hlapec, pomočnik, trgovec, prodajalec, veletrgovec;
4. hiša, za katero se plačuje najemnina in znesek najemnine;
5. notranje dvorišče (m² in vrednost);
6. pridelek žita: a) podložnikove ali občanove pravice na zemlji, b) davkopllačevalcev donos po enoti, c) odstotek donosa po enotah, d) običajna cena žetve;
7. polja: a) podložnikove ali občanove pravice na poljih in donos, b) polja, ki so spadala k posesti;
8. vinogradi: a) velikost, b) donos po enoti;
9. sadovnjaki jabolk in sliv; a) število košenj, b) donos košnje na posesti;
10. večje živali, a) vprežno govedo, b) teleta ali krave, c) neplodne krave, d) govedo za zakol in telice, stare nad tri leta, e) govedo za zakol in telice, stare nad dve leti, f) žrebci in vprežni konji, stari nad tri leta, g) žrebci in vprežni konji, stari nad dve leti;
11. posebej biki, ovce, prašiči in koze, stari nad eno leto;
12. gozdni donos od prodaje hrastovine in drugega lesa;
13. pravice iz najema krčme;
15. opombe.

Ohranjenih je precej popisov iz županijske pristojnosti, še posebej v Železni županiji (Vas) in Zala. To so davčni popisi, podobni tistim na državni ravni. Posebno uporabni so takrat, ko so matične knjige težko berljive in so lahko zelo pomembne, če želimo razbrati nejasno ime.

Osmrtnice²

Predhodniki osmrtnic so bili tako imenovani žalni zapisi, ki so bili pisna poročila o smrti osebe. Državna knjižnica Szecheny hrani osmrtnice od prve tretjine 19. stoletja do danes. Gre za 700 - 800 tisoč kosov. Prvotna zbirka, ki je temeljila na osebnih donacijah, je narasla. Zaradi shranjevanja obveznostnih izvodov je bil načeloma in je še vedno vsak madžarski tiskar dolžan poslati nekaj kopij osmrtnic v osrednjo javno zbirko. Toda v novejšem času ta sistem ne deluje brezhibno, razen tega obveznost npr. ne velja za modne računalniške oblikovalce. Zaradi možnosti dela z računalnikom, nekateri izdelajo osmrtnice kar doma.

Osmrtnice so razporejene takole:

19. stol.	na splošno dosledno v abecednem zaporedju
20. stol. (do okrog leta 1970)	po prvih treh črkah priimka (mnoge družine so vpisane večkrat)
novejši čas (1970-2000)	dosledno v abecednem zaporedju.

Kot zbirka se smejo raziskovati s časovnimi omejitvami; osmrtnica, ki je iz obdobja, ko ni več neposredno dostopna, ima veliko vrednost. Osmrtnice do leta 1945 navajajo imena žalujočih in njihovo razmerje do umrle osebe, pogosto navajajo kraj prebivanja umrle osebe, kraj pogreba in pogrebno službo. Raziskovanje je enostavnejše, če je znan točen datum smrti, zapis smrti je namreč najtežje najti (nekdo lahko umre pri 20-tih ali pri 90-tih, poroke pa so običajno med 20. in 40. letom).

Imena žalujočih na osmrtnici, zlasti tista iz ženske linije, pogosto nudijo nadaljnje raziskovalne možnosti. Seznam žalujočih pove, kdo je umrlega preživel. Pri manj pogostih priimkih lahko sklepamo na pokrajino ali naselje, iz katerega prihaja družina.

Osmrtnice do leta 1918 pokrivajo zgodovinsko Madžarsko, so pa tudi osmrtnice iz drugih delov Avstroogrske monarhije, zlasti z Dunaja (Avstrija).

Čeprav so osmrtnice postajale vse bolj priljubljene, je njihova slaba stran v tem, da jih niso objavljali revnejši socialni sloji. Razlog je po eni strani finančne narave, po drugi strani pa v majhnih vaseh, kjer so živeli tudi Slovenci, osmrtnice niso imele takšnega praktičnega pomena.

Težje je raziskovati, če gre za posebej pogosta družinska imena. V tem primeru so pomembnejši drugi deli informacije: imena družinskih članov, zlasti priimki moških sorodnikov iz ženske linije. Pokrajina, od koder izvira družina, in druge informacije (poklic ipd.) postanejo zelo pomembne.

Odkrito povedano, v javnih zbirkah Budimpešte bom moral še pogledati, če je kakšna osmrtnica napisana v slovenskem jeziku.

To je vse, kar bi bilo možno na splošno reči o rodoslovnih raziskavah. Dodatni viri se uporabijo, če gre za judovske rodoslovne raziskave, in drugačni viri, če gre za raziskovanje listin o plemstvu. Nisem omenjal judovskega rodoslovja, ker, kot je bilo že omenjeno, se Judje na Madžarskem niso asimilirali med Slovenci. Zlasti na tem območju so bili izjemoma med madžarskim plemstvom tudi takšni slovenskega porekla (npr. heroj iz Kőszeka, Miklosz Jurisics). Po začetku 19. stoletja, ko se je okrepla narodna zavest in multinacionalna identiteta zaradi političnih razlogov ni bila več možna, so večinoma plemiči na Madžarskem - pripadniki »natio hungarica« - večidel postali Madžari po jeziku in po občutenju. Tako imenovanemu »natio hungarica«, tj. plemenitemu narodu, je pripadal vsak plemič, ki ga je (ali njegovega prednika) v ta stan povzdignil kralj ali transilvanski princ (nihče drug ga ni mogel povzdigniti v plemiški stan). V preteklih stoletjih je bil narodnostni položaj manjšega pomena. Zato so lahko plemiči postajali tudi tisti, ki niso bili madžarske narodnosti. Pripadati plemstvu pa je pomenilo imeti nekatere privilegije: ni jim bilo treba plačevati davkov in služiti obvezne vojaške službe, med vojnami so morali oblikovati neodvisne, tako imenovane obrambne oddelke, katerih pomen pa je bil med pravim vojskovanjem precej majhen. V družbenem življenju je plemiško poreklo zagotavljalo pomemben položaj, ki je bil daleč od razrednega položaja, kakršnega so plemiške-mu stanu pripisovali kasneje.

Ne glede na dejstvo, da je večina plemstva sprejela madžarstvo, je treba upoštevati to, da je madžarska država rasla tudi s pomočjo ljudi, ki so pripadali različnim narodnostnim skupinam, vključno s Slovenci. Hrvaško plemstvo je izjema: zaradi hrvaške avtonomije so vedno zatrjevali, da pripadajo Hrvaški, kar na Madžarskem ni bilo oporekano.

Težko je natančno dognati, kdo je hrvaškega in kdo slovenskega porekla. V glavnem lahko izhajamo iz takratnih ozemeljskih meja. Če plemič prihaja z ozemlja, naseljenega s Slovenci, lahko utemeljeno

domnevamo, da je bil njegov materin ali pretežno uporabljeni jezik slovenski. Pisne vire o takšni povezavi pa bomo verjetno težko našli.

Family Research in Hungary

Gabor Kover

State boundaries changed in history. Some archive material that could be of interest for researchers in Slovenia is kept in Hungarian archive institutions. One of many other reasons for family research in Hungarian archives could be migration. State and church archive holdings are presented in my speech.

Opombe:

¹ Lajta: verjetno je mišljena reka Leitha (op. prev.).

² Ne gre za časopisne osmrtnice v današnjem pomenu, temveč za obvestila o smrti (death notices), ki so jih tiskali posebej in izobešali po kraju ali razpošiljali (op. prev.).

Novejše genealoške raziskave na slovenskem Štajerskem in v Prekmurju

Andrej Hozjan

Genealoške raziskave v prostoru slovenske Štajerske in Prekmurja nimajo daljše tradicije. Osnovne genealoške podatke, kot krajevno značilni priimki, toponimika in drugo na podlagi zgodovinskih virov, so raziskovalci bolj ali manj samodejno dodajali v objave. O načrtnejšem genealoškem delu lahko govorimo od srede 80-ih let 20. stoletja naprej. Prof. dr. Jože Koropec, strokovnjak za starejšo posestno in lokalno zgodovino dežele Štajerske, je tedaj objavil izredno obsežno raziskavo. Obdelal je nastarejši (delni) davčni popis tukajšnjega prebivalstva, starejšega od 12 let, ki je nastal v letu 1527.¹ Popis je zajel skoraj 14 000 oseb. Hranijo ga v deželnem arhivu v Gradcu/Graz. Predstavil je tudi tedanja osebna imena, najpogostejše priimke in nova krajevna imena. Koropec se je nato še dvakrat podrobneje ozrl na ta popis in posebej predstavil slovenjgraško in ormoško ter ptujsko področje.²

Te objave so za genealoge zelo dragocene prav zaradi izredno velikega števila vanjo vključenih tedaj živčih oseb. Hkrati so nakazale, katere vire vse naj bi genealog upošteval. Zato bo dobro prisluhniti tudi predstavitvi virov za naše ozemlje v avstrijskih arhivih. Tam se nahaja mnogo za genealoge pomembnih virov.

Dejstvo pa je, da nobena genealoška raziskava ne more zaobiti matičnih knjig. V zadnjih desetletjih so matične knjige postale vsakdanja raziskovalna tema. Aktivno jih obdelujejo študentje več slovenskih fakultet: medicinske, biotehnične, seveda tudi študentje zgodovine v Ljubljani in Mariboru, vsi pišejo seminarske in diplomske naloge na podlagi matičnega gradiva. Našli jih boste, če le malo pobrsate po informacijskih zbirkah teh fakultet. Kot klasično raziskovalno področje pa se matice pojavljajo v okviru genealoških, etnoloških, zgodovinskih, geografskih, antropoloških, jezikoslovnih in drugih raziskav. Na kratko si oglejmo dosedanje raziskave matic na slovenskem Štajerskem in v Prekmurju, točneje na področju Mariborsko - Lavantinske škofije. Ta z Ljubljansko nadškofijo na jugu

meji z reko Savo, od Save navzgor do državne meje pa so njene mejne župnije Trbovlje, Marija Reka, Vransko, Šmartno ob Dreti, Bočna, Gornji grad, Luče in Solčava.

Tukajšnje matične knjige so že v prejšnjih stoletjih uporabljali za raziskovanje družinskih korenin. Znameniti celjski duhovnik in zgodovinar Ignacij Orožen je na primer že v 19. stoletju obdeloval starejše matice mesta Celje. Iz njih je izpisal vse plemiške poroke za čas od prve polovice 17. st. do srede 19. st., pa tudi vse v Celju delujoče duhovnike tega časa.³

Po pisavi sodeč je Orožen skoraj zagotovo tudi avtor obširnih imenskih indeksov vseh celjskih matic do srede 19. stoletja.

Tudi na področju Mariborsko - Lavantinske škofije je do našega časa bil uničen ali je izginil občuten del matičnega fonda. Prvi konsistentni popis knjig iz 1974. čez dvajset let ni več ustrezal dejanskemu stanju.⁴ Zato je Škofijski arhiv Maribor 1995. sprožil večletno načrtno zbiranje matičnih knjig ter dvojniki na župnijah in sedežih državne uprave. Leta 1999 je izdal aktualni vodnik po maticah, ki jih je pridobil do tedaj.⁵ Izkazalo se je, da so matice posamičnih župnij za čas do konca 19. st. izginile skoraj v celoti. Drugod so nastale občutne časovne luknje, mnogokrat pa so izginile tudi le posamične knjige. Veliko knjig je bilo uničenih ali je preprosto izginilo v letih 2. svetovne vojne in takoj po koncu vojne. Glede matic so torej mnogi župnijski uradi kot sedanji pravni lastniki matic utrpeli nepopravljivo škodo. Nekaj primerkov starejših knjig se je »čudežno« znova našlo. Velika večina obstoječih matic za čas do konca 19. stoletja se danes hrani v Škofijskem arhivu Maribor. Tako ima arhiv najstarejšo matico s konca 16. stoletja, lepo število matic iz 17. in zgodnjega 18. stoletja itd. Nekaj matic je še ostalo na župnijah. V arhivu so tudi skoraj vsi še ohranjeni dvojniki matic od leta 1835 naprej. Drugače je s takimenovanimi zapisniki duš - »Status animarum«, ki jih arhiv doslej ni zbiral na župnijah in so v največji meri še tam. Seveda pa ti zapisniki duš po svojem izvoru niso matično gradivo, saj so nastajali v bistvu kot kontrolne knjige znanja verskega nauka.

Prav tako hrani matično gradivo Pokrajinski arhiv Maribor. Tu imajo dvojnike cerkvenih matičnih knjig iz Prekmurja za obdobje med 1868-1895 za rimskokatoliško prebivalstvo in za tamkajšnjih pet evangeličanskih ter dve judovski verski občini. Od leta 1896 naprej so tod vodili tudi civilne matice ne glede na religijo, zato vsebujejo dvojniki za čas med 1896-1918 brez izjem celotno prebivalstvo Prekmurja.⁶

Upoštevač ohranjene knjige tako v Škofijskem arhivu Maribor kot tudi na župnijskih uradih ima dandanes celovite serije krstnih, poročnih in mrljskih matic (od 2. polovice 17. ali vsaj od začetka 18. stoletja naprej) skoraj 60 župnij te škofije. To so - z današnjimi uradnimi nazivi: Braslovče, Brestanica, Brežice, Celje - Sv. Danijel, Cirkovce, Dravograd, Gornji Grad, Griže pri Celju, Hajdina, Hoče, Jarenina, Kamnica, Križevci pri Ljutomeru, Laporje, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Libelče, Ljutomer, Loče pri Poljčanah, Lovrenc na Pohorju, Maribor - Sv. Janez Krstnik, Mozirje, Muta, Nova cerkev, Ormož, Pilštanj, Podsreda, Polzela, Prebold, Prevalje, Ptuj - Sv. Jurij, Ptuj - Sv. Peter in Pavel, Ribnica na Pohorju, Rogaška Slatina, Slivnica pri Mariboru, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Središče ob Dravi, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Sv. Lovrenc - Juršinci, Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Sv. Martin na Pohorju, Sv. Peter pod Svetimi gorami, Sv. Peter pri Mariboru, Sv. Urban - Destrnik, Sv. Vid na Planini, Svečina, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Šmartno pri Slovenj Gradcu, Turnišče, Velika Nedelja, Vitanje, Vojnik, Vuzenica in Žalec.

Skoraj odveč je pripomniti, da se število obiskovalcev - genealogov v Škofijskem arhivu Maribor iz leta v leto zvišuje; v prvi polovici tega leta je že doseglo številko 700.

Z gotovostjo lahko trdimo, da je matice z območja Mariborsko - Lavantinske škofije doslej najboljše raziskoval in jih še raziskuje že omenjeni Jože Koropec. V več dosedanjih objavah je pozorno obdelal matične knjige kar nekaj mest, trgov in drugih krajev na slovenskem

Štajerskem: Slovenska Bistrica, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Lovrenc na Pohorju, Slovenske Konjice, Hoče, Bukovec nad Zgornjo Poljskavo, Morje pri Framu in Miklavž na Dravskem polju.⁷ Koropec v raziskavah načrtno opozarja na vse genealoške značilnosti matic. Izpisuje vsako pomembnejšo vsebinsko plat, od starosti poročenih ter umrlih do poklicnih oziroma statusnih oznak in značilnih priimkov. Bogate genealoške podatke je pravzaprav redno dodajal vsem svojim raziskovalnim objavam. Njegovo delo je tako dragocen prispevek k rodoslovni podobi obsežnega dela slovenskega prostora.

Boris Golec je prispeval krajšo, a zelo precizno genealoško študijo o družini Dragar s področja Tabora v Savinjski dolini.⁸

Jože Hudales že skoraj desetletje načrtno raziskuje genealoške vsebine na področju Saleške doline.⁹ Je tudi avtor prve obsežne monografije v slovenščini na podlagi obdelave matičnih knjig. Kot predmet raziskave je vzel matice za trg Velenje v poznem 18. in v 19. stoletju, dodal pa jim je še zapisnike duš in vsa štetja prebivalstva v 19. st. ter seveda bogato literaturo. Rezultat je multidisciplinarna raziskava mnogih - tudi genealoških - virov, kjer pa je poudarek na socioloških in antropoloških vsebinah, medtem ko je klasična genealogija bolj na obrobju. S to knjigo je Hudales ustvaril nove standarde celostne obdelave matic v slovenskem raziskovalnem prostoru.¹⁰

Avtor tega referata je genealoško raziskal starejše priimke na področju sosednjega Vitanjskega hribovja.¹¹

Če gremo še dlje proti severu na področje Koroške, nikakor ne smemo pozabiti obsežnih lokalno-etnoloških raziskav Janeza Mrdavšiča in predvsem Marije Makarovič. Mrdavšič se je odločil raziskati starejša imena in priimke v Črni na Koroškem.¹² Tako imena kot domače priimke je analiziral in razložil po njihovem izvoru, dodal je posebna imena domačij in njihove izpeljave. S tem je ustvaril vzorec temeljite imenoslovne analize lokalnega področja. Makarovičeva je v več obsežnih etnoloških študijah obdelala kraje Strojna, Črna na Koroškem in Sele. Vsakič je podrobno upoštevala tudi genealoške virove.¹³

Pristno genealoško raziskovanje je navdušilo tudi Juša Makovca. Makovec je pred dobrim desetletjem izdal zelo obsežno genealoško raziskavo starejših matic župnije Križevci pri Ljutomeru - ob reki Muri.¹⁴ Pravzaprav tovrstnemu delu ni več kaj dodati, če se seveda omejimo na en sam, a zelo izpovedni vir - matične knjige. Avtor se ni zadovoljil le s prepisovanjem samih matičnih dejstev, temveč je isto pozornost namenil tudi prisotnim imenom ter priimkom. Začeto delo je nadaljeval s knjigo *Prleške fajte*, ki pa je sploh posebnost v celotnem slovenskem genealoškem prostoru.¹⁵ Priča namreč, kaj vse je mogoče narediti na podlagi res popolne obdelave matic. Odločil se je za predstavitev vseh (59) pomembnejših starejših rodovnih imen (= fajte) v obliki porok na področju omenjene župnije. Spremljal jih je skozi obdobje okoli dvestotih let (med 1670-1870) in tako ustvaril temelje za zelo načrtno nadaljnje genealoško delo v tem okolišju. Med drugimi tu izvirajo rodbine Ferenc, Heric, Mijsa, Osterc, Senčar, Slavič itd.

Vladimir Bračič je obdelal stare priimke in domača imena v haloških Cirkulanah in okolici.¹⁶

Dolgoletni aktivni raziskovalec slovenskoštajerskega in prekmurskega področja Jože Curk je v genealoške vode vstopil z objavami terezijanskega popisa iz leta 1754. V njih predstavlja osebe, ki so v tem letu živele v slovenskoštajerskih mestih.¹⁷ V zadnjem desetletju je začel načrtno raziskovati še tukajšnje matične knjige, vendar s čisto določenim namenom. Kot strokovnjak za umetnostnozgodovinske vsebine je iz njih začel izpisovati vse osebe, povezane z gradbeno dejavnostjo in sorodnimi umetniškimi strokami.¹⁸

Ob Slovenski Bistrici sta Celje in Maribor še dve srednjeveški štajerski mesti, katerih matične knjige so že bile predmet raziskav. Celjske matice 18. in 19. stoletja je obdelal Andrej Pančur.¹⁹ Najstarejše matice Maribora (pa še Kamnice in Ljutomera) je raziskoval Sašo Radovanovič, vendar je v več objavah dokazal, da knjig ni znal pravilno brati. Razen tega se je zgubljal v nepotrebnih in povsem odvečnih

primerjavah z drugimi cerkvenimi viri iz 17. stoletja. Dobil je zaslužno kritiko.²⁰ Drugače se je mariborskih matic lotil prof. dr. Jože Mlinarič. Prepisal je dve najstarejši krstni knjigi mariborske mestne in primestne župnije Sv. Janeza Krstnika iz 2. polovice 17. stoletja. Pokrajinski arhiv Maribor jih je objavil v treh zvezkih znamenite serije Gradivo za zgodovino Maribora, katere urednik je od samega začetka prav Mlinarič.²¹ Gre za prvi in doslej edini na Slovenskem znani tovrstni primer celostne izdaje matic v originalnem prepisu. S tem je Mlinarič seveda izrazilo olajšal delo mnogim sedanjim in prihodnjim genealogom, ki bodo želeli obdelovati starejšo genealogijo mariborskega področja. Tudi za še starejša obdobja srednjega veka in 16. stoletja je Maribor pred kratkim dobil obširno študijo o svojih meščanih do leta 1600, katere avtor je Norbert Weiss, zgodovinar iz sosednje avstrijske Štajerske.²² Zanimivo je, da druga starejša slovenska mesta podobno obsežne študije ne premorejo, kot tudi to, da jo je uspel napraviti tujec. Genealoške vsebine je Weiß domišljeno vključil z rubriko sorodstvenih zvez vsake od okoli 860 raziskanih oseb. Dodal je celo več genealoških tabel znanih Mariborčanov iz 15. in 16. stoletja ter njihovih družin. Zato lahko prav za Maribor ugotovimo, da je z genealoške plati zelo dobro obdelan.

Če se ozremo še na prekmursko področje, ugotovimo, da so za genealoške raziskave mesta Murska Sobota zelo dragoceni imenski indeksi krstnih matic (v natipkani obliki, vezani k matici!). Časovno sežejo od začetka matic dalje, torej za leta med 1733 in 1899), kar bo zelo olajšalo genealoško delo. Starejše matice več rimokatoliških župnij na Goričkem hranijo tamkajšnji župnijski uradi. Območje Goriškega je zanimivo tudi zaradi več starejših evangeličanskih župnij, ki so od konca 18. stoletja naprej začela pisati lastne matice: Bodonci, Gornji Petrovci, Puconci in druge. Isto velja za dve kalvinski župnji Hodoš/Hodos in Motvarjevci/Szentlászló. Za področje obsežne prazupnije Turnišče v dolnjem Prekmurju bo gotovo pomembno delo, ki ga prav sedaj opravlja avtor tega referata. Najstarejša krstna in poročna matica za leta med 1676-1724 je najverjetneje enkratni primer matične knjige na Slovenskem, saj je doživela sekundarno vezavo.²³ To pomeni, da je bila prvotna knjiga z gosto popisanimi stranmi konec 19. stoletja v razpadajočem stanju. Zato so jo vnovič povezali brez poprejšnjega natančnega paginiranja. Šele pozneje oštevilčene strani (vseh je 650!) so brez vsakršnega kronološkega zaporedja in knjiga je praktično popolnoma neuporabna. Avtor referata jo postopno prepisuje in bo predvidoma naslednje leto izšla v izdaji Škofijskega arhiva Maribor. Tudi Lendava ima zelo zanimivo matično gradivo. Pri pregledu matičnega fonda se je recimo izkazalo, da so popisovalci pred tremi desetletji spregledali najstarejšo ohranjeno krstno matico iz konca 17. stoletja, ki jo še danes hranijo na župnji.

V kratkem pregledu raziskovalnega dela z maticami na področju Mariborsko - Lavantinske škofije seveda ni mogoče zajeti tudi mnogih novejših lokalnih zgodovinsko-dokumentarnih knjizic. Njihovi avtorji občasno uporabijo matice za krajše genealoške osvetlitve vsebin.

Recent Researches of Registers in Slovenian Styria and Prekmurje

Andrej Hožjan

In the last two decades the researching interest for baptismal, marriage- and death registers in Slovenia had rapidly increased. Especially from 1993 on when the registers had been returned by the state into the hands of Slovenian catholic church. So the Bishopry of Maribor - Lavant organized the new Department of registers in the Škofijski arhiv Maribor/Bishopry Archive Maribor. Carefully watching over the books and helping the visitors - over 400 per year - are its preoccupations. In January 1999 the Archive has published Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega

arhiva Maribor/Index of Registers in Bishopry Archive Maribor, which includes the latest overall status of registers also at the parishes of our Bishopry.

More studies and researches have been recently published about those registers. Prof. dr. Jože Koropec and prof. dr. Jože Mlinarič, two historians from Maribor, are the leader experts on that field for the territory of eastern Slovenia. Also the first steps are made about the registers for Prekmurje.

Opombe:

¹ J. KOROPEC, Slovenski del Štajerske v davčnem seznamu glavarine leta 1527. Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN) 59, Maribor 1988 - 2, 216-277.

² J. KOROPEC, Družine pri Slovenj Gradcu v davčnem popisu leta 1527. V: Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I (zbornik), Slovenj Gradec 1995, 237-246; isti, Davčni popis v letu 1527 po Ormoškem in na Ptujskem. V: Ptujski zbornik 6 - I. knjiga, Ptuj 1996, 491-534.

³ Oba popisa se v rokopisni obliki nahajata v škatlah fonda župnije Dobrna, Škofijski arhiv Maribor.

⁴ Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, zv. I-II Ljubljana 1972, zv. III Ljubljana 1974.

⁵ Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor, Maribor 1999.

⁶ Ibidem, 9-10.

⁷ J. KOROPEC, Matične knjige iz 17. stoletja za župnijo Slovenska Bistrica. V: Zbornik občine Slovenska Bistrica II, Slovenska Bistrica 1990, 33-66; Ibidem, isti, Mesto Slovenska Bistrica v 18. stoletju, 67-84; isti, Zemljiško gospostvo Poljskavski Bukovec, ČZN 63, 1992-1, 73-143; isti, Framsko Morje skozi čas, ČZN 66, 1995 -1, 33-69; isti, Najstarejša matična knjiga v štajerski Sloveniji. Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I, Slovenj Gradec 1995, 249-300; isti, Prebivalstvo v lovrenških matičnih knjigah 17. in 18. stoletja. V: Lovrenc na Pohorju skozi stoletja 1091-1991, Lovrenc na Pohorju 1991, 31-36; isti, Konjiška krstna knjiga za leta 1604-1611. V: Konjiško: 850 let prazupnije 1146-1196, Slovenske Konjice 1996, 161-164; isti, Najstarejša hoška matična knjiga. V: Hoče 850: območje hoške prazupnije I, Hoče 1996, 217-261; isti, Miklavž na Dravskem polju do sredine 18. stoletja. V: Zbornik občine Miklavž na Dravskem polju, Miklavž na Dravskem polju 2001, 71-98.

⁸ B. GOLEC, Preteklost Dragarjevega rodu iz okolice Tabora v Savinjski dolini. (Družbeni in gospodarski prerez z rodovnikom). V: Celjski zbornik 1990, Celje 1990, 61-83.

⁹ J. HUDALES, Rojstva, poroke in smrti pred dvesto leti. V: Šaleški razgledi 8, Šaleški zbornik, Velenje 1992, 72-84; isti, Nomen est omen. O imenih v Šaleški dolini od 16. do 19. stoletja. V: Šaleški razgledi II, Zbornik 1994/95, Velenje 1994, 89-97.

¹⁰ J. HUDALES, Od zibel do groba, Velenje 1997.

¹¹ A. HOZJAN, Starejši priimki v vitanjski okolici, ČZN 63, 1992-2, 255-268.

¹² J. MRDAVIČIČ, Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici, Ravne na Koroškem 1988.

¹³ M. MAKAROVIC, Strojna in Strojinci, Ljubljana 1982; ista, I. MODREJ, Črna in Črnjani, Ljubljana 1987; M. MAKAROVIC, Sele in Selani, Ljubljana 1995.

¹⁴ J. MAKOVEC, Korenine: Priimki na Murskem polju 1669-1900, Murska Sobota 1987.

¹⁵ isti, Prleške fajte, Murska Sobota 1998.

¹⁶ V. BRACIČIČ, Priimki, imena in domača hišna imena v Cirkulanah, ČZN 65, 1994 - 2, 327-335.

¹⁷ J. CURK, Slovenska Štajerska v popisu iz leta 1754, Kronika - časopis za slovensko krajevno zgodovino 35, Ljubljana 1987 - zv. 1-2, 4-8; isti, Slovenska Bistrica v fašjskem popisu iz leta 1754. V: Zbornik občine Slovenska Bistrica II, Slovenska Bistrica 1990, 103-105;

¹⁸ isti, Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850, Maribor 1985, 59-63; isti, Ptujski gradbeniki med renesanso in historicizmom, ČZN 65, 1994 -2, 232-265; isti, Celjsko gradbeništvo med renesanso in historicizmom, ČZN 66, 1995-2, 236-258; isti, Slovenjebistriško gradbeništvo med renesanso in historicizmom, ČZN 70, 1999 -1-2, 81-100; isti, Slovenjegraško gradbeništvo med renesanso in historicizmom, Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, Slovenj Gradec 1999, 165-178.

¹⁹ A. PANČUR, Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. V: Odsevi preteklosti I: Iz zgodovine Celja 1780-1848, Celje 1996, 187-234.

²⁰ A. HOZJAN, Za doslednejše, bolj poglobljeno in resnejše pisanje zgodovine! ČZN 69, 1998 - 1, 155-162.

²¹ Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika, Krstna knjiga 1650-1665 I. Gradivo

za zgodovino Maribora XXIII, Maribor 1998; Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika. Krstna knjiga 1666-1682 II. Gradivo za zgodovino Maribora XXIV, Maribor 1999; Mariborska župnija sv. Janeza Krstnika. Krstna knjiga 1683-1700 III. Gradivo za zgodovino Maribora XXV, Maribor 2000.

²² N. WEISS, Die Bürger von Marburg an der Drau bis 1600. Prosopographische Untersuchung. Band 1, 2, Graz 1998.

²³ Matične knjige župnije Turnišče. Krstna in poročna matica 1676-1724. Škofijski arhiv Maribor.

Cerkveni arhivi v zahodni Sloveniji

Marjan Vogrin

Moja naloga v tej kratki predstavitvi je, da Vas seznanim, kje lahko dobite originalne dokumente in knjige, kjer se nahajajo osebni podatki prednikov in kako priti do teh virov.

Zgodovine Koprške škofije Vam ne bom podajal. Za lažje razumevanje pa nekaj osnovnih podatkov ne bo škodovalo!

Ozemlje sedanje Koprške škofije sestavljajo posamezni deli različnih škofij. Severni del škofije je nekoč spadal k goriški nadškofiji. Obsega pa dekanije: Tolmin, Kobarid, Šempeter, Nova Gorica, del Kraške in del sedanje dekanije Idrija-Cerkno.

Iz Ljubljanske škofije je priključena dekanija Postojna in idrijski del dekanije Idrija-Cerkno, ki pa sta med obema svetovnima vojnama spadali pod Goriško nadškofijo.

Dekanija Ilirska Bistrica je spadala pod Reško škofijo.

Del Kraške dekanije ter Dekani in Koper pa so skupaj z ostalimi sestavljali Tržaško-koprsko škofijo.

Vsi ti deli, ki so bili po drugi svetovni vojni priključeni takratni Jugoslaviji, so sestavljali administrature, ki so bile leta 1965 združene v enotno Apostolsko administraturo za Slovensko Primorje s sedežem v Kopru. Samostojna Koprška škofija pa je bila ustanovljena z bulo papeža Pavla VI. »Prioribus saeculi«, ki je bila izdana 17. oktobra leta 1977.

Torej, pred ustanovitvijo administratur so bili sedeži škofij izven današnjega slovenskega ozemlja (Gorica, Trst in Reka). Vsi dokumenti, ki so jih župniki pisali ali pošiljali na škofijo, se nahajajo na sedežih teh škofij. Prepisi matičnih knjig za starejše obdobje so torej od leta 1835 v škofijskih arhivih navedenih škofij. Škofijski arhiv v Kopru (ŠAK) torej ne razpolaga s prepisi matičnih knjig za starejše obdobje za župnije, katerih centri so bili v zgoraj omenjenih škofijskih središčih. Imamo pa prepise za župnije, ki so spadale pod Ljubljansko škofijo. Sicer pa lahko te podatke najdete v knjigi: **Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije**. Vodnik v treh knjigah je izdala Skupnost arhivov Slovenije leta 1972.

Prav tako so v tem vodniku navedeni podatki, od katerega leta naprej posamezne župnije hranijo matične knjige. Podatki so nekoliko starejšega datuma, so pa še vedno uporabni, čeprav niso vedno najbolj natančni.

V pripravi je nov Vodnik po matičnih knjigah Koprške škofije. Teško pa je reči, kdaj bo zagledal luč sveta! Predvidoma bo to prihodnje leto!

Originali matičnih knjig se v Koprški škofiji nahajajo po župnijskih uradih. Za zdaj centralizacija ni predvidena, saj v ŠAK ni na razpolago dovolj prostora, da bi shranili vse originalne knjige. Predvidena je nova preureditev ene od starejših cerkva, ki že dalj časa ni namenjena bogoslužju, pa primanjkuje finančnih sredstev. Upam, da bo do realizacije prišlo v naslednjih letih!

Kako torej priti do originalov?

Potrebno se je obrniti na posameznega župnijskega upravitelja in se dogovoriti za čas in način dela. Župniki imajo namreč tudi druge obveznosti tako, da ne morejo biti na razpolago od jutra do večera! V kolikor pa bi kdo želel delati dalj časa, pa se zadeva lahko uredi tako, da bi bile knjige na razpolago v ŠAK.

Upam, da se bo v kratkem pristopilo tudi k skeniranju vseh matičnih knjig. To bo zahtevno in dolgotrajno delo, ki pa tudi zahteva določena finančna sredstva, katera pa za enkrat niso na razpolago.

V škofiji se najstarejše matične knjige nahajajo v primorskih mestih: v Izoli (1506), Piranu (1533) in Kopru (1554).

Iz 16. stoletja pa imata matične knjige še Prvačina (1578) in Črniče (1597).

Church Archives in Western Slovenia.

Marjan Vogrin

The matrices (births, marriages, deaths) and other parish archive material for western Slovenia is not centrally kept (as it is for the bishoprics of Ljubljana and Maribor). Originals are in parish offices, transcripts are in former bishoprics (Rijeka, Trieste, Gorizia).

Vrste arhivskih i drugih dokumenata kao izvor za genealoška istraživanja

Martin Modrušan

1. Genealoška istraživanja u svijetu

Genealoška istraživanja započela su u Francuskoj u drugoj polovini 19. stoljeća, od kada u Francuskoj postoji jedno privatno Društvo za genealoška istraživanja, i to ne samo za istraživanja u Francuskoj već i u svijetu uopće. Ovo Društvo vrši i sada genealoška istraživanja i u Hrvatskoj.

Poslije Drugog svjetskog rata interes za genealoška istraživanja porastao je posebno u Sjedinjenim američkim državama. Genealoško društvo u Salt Lake City UTAH (SAD) najpoznatije je genealoško društvo u SAD, ali i u svijetu. Ovo je društvo organiziralo mikrofilmiranje matičnih knjiga kao i druge arhivske dokumentacije bogate genealoškim podacima u mnogim zemljama svijeta. Program mikrofilmiranja matičnih knjiga i srodne dokumentacije Genealoško društvo UTAH nastavlja i proširuje po čitavom svijetu. Prirodno je da je interes genealoških istraživanja u SAD-u tako velik, jer se radi o mladoj i bogatoj zemlji svijeta, čije je stanovništvo sastavljeno od svih rasa i svih vjera sa svih kontinenata. To je razlog da to tako različito stanovništvo traga za svojim korjenima po čitavom svijetu.

Ali, u svijetu postoje i mnoga druga društva koja se bave genealoškim istraživanjima, kao što su društva u Zapadnoj Europi, ali i u nekim zemljama Istočne Europe.

2. Istraživanja u Hrvatskoj

I hrvatski je narod u posljednja dva stoljeća emigrirao u mnoge zemlje svijeta, osobito u zemlje Sjeverne i Južne Amerike, ali i u Australiju, te Novi Zeland, kao i u europske zemlje.

Značajan broj tih hrvatskih iseljenika osjeća potrebu za utvrđivanjem svojeg porijekla, odnosno svojih djedovskih korijena, pa se sve više radi na istraživanju porijekla naših ljudi na temelju arhivske i druge dokumentacije.

U arhivima Republike Hrvatske nalaze se bogate zbirke matičnih knjiga. Te su zbirke nastale u vremenu od 1949/50, kada su matične knjige povučene iz župnih arhiva prema odredbama tadašnjih vlasti.

Od samih početaka preuzimanja matičnih knjiga u arhive pojavila se potreba korištenja i istraživanja podataka iz tih istih knjiga, i to za potrebe državnih matičnih ureda, župnih ureda (iz kojih su i uzete), ali i za potrebe pojedinih istraživača.

Arhivi su po primitku matičnih knjiga u arhive izradili popise za matične knjige rođenih (krštenih), vjenčanih i umrlih, po konfesijama, župama, parohijama odnosno mjestima. Ti su popisi odmah poslužili korisnicima i istraživačima kao arhivsko pomagalo.

Prilikom preuzimanja knjiga u arhive bilo je i onih koje je trebalo identificirati, jer su bile oštećene, nedostajale su korice s osnovnim podacima.

2.1. Restauriranje i mikrofilmiranje matičnih knjiga

Kako se interes za matične knjige povećavao, tako su arhivski djelatnici razmišljali i o zaštiti knjiga - tog dragocjenog arhivskog materijala od čestog korištenja sa strane korisnika i istraživača. Dio matičnih knjiga je restauriran, osobito u onim arhivima koji su posjedovali restauratorske radionice i to u Dubrovniku, Zagrebu i Pazinu, te u Splitu. Otvaranjem mikrofilmskih fotolaboratorija, najprije u Dubrovniku 1953., zatim u Zagrebu 1957., i kasnije u Varaždinu, Zadru, Rijeci i Pazinu započelo je sigurnosno i zaštitno mikrofilmiranje matičnih knjiga.

Program sistemskog mikrofilmiranja matičnih knjiga proširen je i na mikrofilmiranje preostalih matičnih knjiga iz crkvenih arhiva i civilnih matičnih ureda. Glavnina svih matičnih knjiga u Republici Hrvatskoj je već snimljena. Radi se o približno 18000 snimljenih knjiga svih konfesija, kao i matične knjige vojnih osoba s područja Republike Hrvatske. Izrađeno je više od dva milijuna setova snimaka.

2.2. Čuvanje i korištenje izrađenih mikrosnimaka

Set mikrosnimaka se sastoji od master negativna, negativ kopije (DP=Duplicating Processing) i nekoliko kopija dijapozitiva.

Mater negativ se čuva kao sigurnosna kopija originala za slučaj nestanka originala. Ta se sigurnosna kopija čuva u posebnom sigurnosnom spremištu izvan Zagreba. Negativ kopija koja se izrađuje direktnim (kontaktnim) postupkom čuva se u Središnjem laboratoriju za mikrografiju i reprografiju Hrvatskog državnog arhiva (HDA) i služi za izradu daljnjih kopija negativa odnosno dijapozitiva.

U mikročitaonici HDA u Zagrebu koristi se za potrebe korisnika i istraživača kopija dijapozitiva. Regionalni državni arhivi u Hrvatskoj koriste za svoje potrebe drugu kopiju dijapozitiva za matične knjige sa njihovog područja.

Istraživači samo u rijetkim slučajevima mogu koristiti originale, odnosno u iznimnim slučajevima kada je kopija mikrosnimka nečitka, može im se original dati na uvid.

2.3. Korisnici i istraživači genealoškog gradiva u arhivima Republike Hrvatske

Interes za genealoška istraživanja u arhivima Republike Hrvatske je u posljednjim decenijama sve veći. U početku bilo je malo istraživača koji su koristili matične knjige za istraživanja nataliteta, mortaliteta, emigracije i imigracija stanovništva. Rijetki su bili pojedinci istraživači, koji su tražili podatke o svojem porijeklu, o svojim korijenima, a to su uglavnom istraživali radi izrade genealoškog stabla svoga roda. U posljednje vrijeme na genealoška istraživanja u arhivima Hrvatske otpada do 25 % u odnosu na ostale vrste istraživanja. Prilikom dolaska u arhive korisnicima se daju informacije i o matičnim knjigama, te drugo dokumentaciji genealoškog sadržaja, koja se nalazi izvan državnih arhiva.

Naime, gradivo koje sadrži genealoške podatke nalazi se i u raznim crkvenim arhivima, muzejima, bibliotekama ali i kod privatnih osoba.

3. Kolekcije (zbirke) dokumenata genealoškog sadržaja u arhivima Hrvatske

Pored spomenutih zbirki matičnih knjiga preuzetih u državne arhive 1949/50. godine, pojedini arhivi raspolažu i drugom dokumentacijom relevantnom za genealoška istraživanja: zbirka genealoških stabala, zbirka osmrtnica, sudski spisi, dokumenti katastarske i geodetske uprave, te dokumenti iz školskih arhiva, obiteljskih arhiva, i dr.

3.1. Zbirka genealoških stabala

U HDA čuva se kolekcija genealoških stabala znamenitih ličnosti. Ta je zbirka nastala sakupljanjem podataka od strane pojedinih djelatnika arhiva, posebno ranijih ravnatelja HDA, kao što su bili ravnatelji Ivan pl. Bojničić i Emilije Laszowsky, te viši arhivist - genealog Bartol Zmajčić. Ravnatelj Ivan pl. Bojničić tragao je za genealoškim podacima, koji su mu trebali prilikom pisanja knjige hrvatskog i slavenskog plemstva «Adel von Kroatien und Slavonien». Ravnatelj Emilije Laszowsky pomagao je Bojničiću za njegovu knjigu, ali je i sam pisao knjigu «Povijest plemenite općine turopoljske» i tom prilikom pretraživao je dokumente u državnom arhivu ali i arhive turopoljskih sućija i arhive poznatijih obitelji s područja Turopolja. Gospodin Bartol Zmajčić bio je jedan je od najpoznatijih genealoga Hrvatske, koji je također sakupio veliki broj dokumenata s genealoškim podacima, a do njih je dolazio prilikom posjete mnogobrojnih istraživača u HDA. I sam je nadopunjavao i ispravljao podatke i tako ih sredene sačuvao u svojoj privatnoj ostavštini.

3.2. Zbirka osmrtnica

U Hrvatskom državnom arhivu čuva se respektabilna zbirka osmrtnica. Ova je zbirka nastala sakupljanjem osmrtnica od strane samih djelatnika arhiva za one osobe, za koje se smatralo da su imali ili su odigrali neku značajnu ulogu u društvu u Hrvatskoj.

Dio osmrtnica Arhiv je dobio od uže ili šire rodbine umrlih ili se ta zbirka stvarala iz donacija i otkupa.

3.3. Obiteljski arhivi

U arhivima Republike Hrvatske čuvaju se brojni obiteljski arhivi. U obiteljskim arhivima ima često mnogo podataka o pojedinim članovima obitelji. Personalna dokumentacija tako može sadržavati izvratke za pojedine članove obitelji, izvratke iz matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih. Tu se nalaze svjedodžbe, diplome i druga personalna dokumentacija. Nije rijetkost da se tu nalaze i oporuke i diobeni ugovori koji sadrže genealoške podatke.

3.4. Sudski arhivi

U raznim sudovima, općinskim, kotarskim, gradskim i drugim ima sačuvanih knjiga pravnih spisa s genealoškim podacima, osobito diobene parnice, koje sadrže podatke o vlasnicima i nasljednicima kroz nekoliko generacija.

3.5. Arhivi geodetskih uprava RH

U pojedinim arhivima u Republici Hrvatskoj, pored ostalog arhivskog gradiva, čuva se i preuzeta dokumentacija geodetske uprave. Tako je HDA preuzeo arhivu geodetske uprave za sjevernu Hrvatsku, a Državni arhiv u Splitu identičnu dokumentaciju geodetske uprave za područje Dalmacije. U tom gradivu zanimljivi su podaci o vlasnicima pojedinih parcela zemljišta, koje su se tijekom vremena u diobenim parnicama ili prodajom dodjeljivale novim vlasnicima.

3.6. Školski arhivi

Regionalni arhivi u Republici Hrvatskoj preuzeli su starije arhive (do 1962.) osnovnih i srednjih škola. U toj dokumentaciji nalaze se također i dokumenti genealoške naravi, kao što su imenici u kojima su upisana imena i prezimena roditelja i učenika.

Hrvatski državni arhiv u Zagrebu preuzeo je dio arhiva Pravnog i

Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U toj arhivi nalazi se i popunjeni «nacionali» za studente, također s podacima o studentu i njegovim roditeljima.

4. Arhivsko gradivo relevantno za genealoška istraživanja izvan državnih arhiva

4.1. Civilni matični uredi

U matičnim uredima nalaze se matične knjige rođenih, vjenčanih, umrlih, koje su preuzete iz

crkvenih arhiva od godine, u pravilu, 1878., a ima ih i iz ranijih godina. Ove su matične knjige bile potrebne matičnim uredima radi davanja podataka za osobe koje su rođene u vremenu poslije 1878. godine do 1946., tj. do vremena kada su se počele pisati civilne matične knjige.

Od 1946. godine, odnosno od godine preuzimanja 1949./50., matične knjige nastavljaju se pisati paralelno i u crkvenim zajednicama.

4.2. Crkveni arhivi

Najbogatiji arhivi s genealoškim podacima su arhivi biskupija. U načelu svi ovi arhivi posjeduju matice parice za 19. i 20. stoljeće. Te su matice parice za Republiku Hrvatsku veoma dragocjene. One zamjenjuju originalne matične knjige za one župe, u kojima su matične knjige u toku Drugog svjetskog rata uništene ili su nestale. Neke su parice zamijenile matične knjige koje su nestale u Domovinskom ratu od 1991. do 1995., pa čak i do 1997. godine.

U župnim arhivima čuva se još dio originalnih matičnih knjiga, koje iz nepoznatih razloga nisu preuzete u državne arhive 1949./50. godine.

Župni arhivi posjeduju t.zv. status animarum, anagrafe, knjige staleša duša. Te su knjige dragocjene i gotovo u potpunosti mogu zamijeniti nestale originale matičnih knjiga. U njima se naime nalaze podaci o članovima obitelji od druge polovine 18. stoljeća do danas. Važno je da na istom mjestu imamo podatke o rođenju, vjenčanju i smrti za svakog člana, ponekad za 5 do 6 generacija. Župnici su vodili i knjige napovijedi za mlance. I te knjige imaju važne podatke mladencima, kao imena i prezimena, datume rođenja, te podatke o roditeljima mladenaca. U nedostatku matičnih knjiga, statusa animarum, anagrafa i sličnih knjiga, podatke iz knjiga napovijedi mogu se koristiti kao identični podaci.

U nekim župama vodi se i knjiga t.zv. «Aniversaria». To su knjige o godišnjem služenju svetih misa za umrle. I tu se nađu podaci o rođenju i smrti pokojnika. To su najčešće knjige s genealoškim podacima, koji se čuvaju u župnim arhivima. Međutim, neki župni arhivi čuvaju i knjige firmanika. U tim se knjigama mogu naći podaci o rođenju firmanika, njihovih roditelja i kumova. Dakle, župne arhive genealozi ne smiju zaobići, jer raspolažu s veoma bogatim fondom podataka.

No, nekad u nedostatku župnika, župom upravljaju razni crkveni redovi, kao što su franjevci, isusovci, dominikanci i drugi crkveni redovi. U takvim slučajevima matične knjige nisu se morale čuvati u župnim arhivima, već u raznim samostanima, gdje su se čuvale knjige status animarum, anagrafi i dr.

4.3. Grobni arhivi

Neki veći gradovi posjeduju i posebne grobne arhive. Tako se u Zagrebu čuvaju dokumenti o ukopu na groblju Mirogoj od kraja 19. stoljeća. U tim arhivima nalaze se podaci o pokojniku, o vlasniku grobnog mjesta, kao i podaci o osobama koje su prijavile smrt pokojnika, a isto tako i podaci o promjeni vlasnika groba. U nedostatku drugih podataka mogu poslužiti i grobni natpisi.

5. Razna pomagala za genealoška istraživanja

5.1. Schematizmi

Za genealoška istraživanja dragocjeni su i razni schematizmi pojedinih crkvenih organizacija i zajednica. U tim knjigama upisani su

podaci o tome od kada postoje matične knjige pojedine župe, parohije i drugih crkvenih zajednica.

5.2. Telefonski imenici

Stari telefonski imenici također pokatkad mogu poslužiti kao put traženja genealoških podataka, a pretraživanje je dosta jednostavno budući da su podaci sistematizirani i iskazani po abecednom redu mjesta, a unutar toga po prezimenima.

5.3. Uredi za prijavu - odjavu boravka stanovnika

Ovakvi uredi vodili su podatke o stanovanju i prebivalištu svakog stanovnika. Kartotečni listići sadržavali su podatke o rođenju svakog građana, a ponekad i podatke o roditeljima i podatke o stanodavcu.

5.4. Inventarska knjiga mikroteke HDA

U HDA vodi se inventarska knjiga o snimljenom arhivskom gradivu, pa tako i o snimljenim matičnim knjigama - knjiga popisa duša, status animarum, anagrafi i sl.

Ova inventarska knjiga sadrži podatke o imenu mjesta, odnosno župe, parohije i druge crkvene zajednice, zatim vremenski raspon na koji se odnose podaci, broj snimaka odnosno stranica. Na temelju podataka u inventarskoj knjizi veoma se jednostavno može pronaći odgovarajući mikrofilmski svitak - rola.

Isti ovi podaci nalaze se i na mediju (na disketi i CD).

5.5. Ostali izvori s podacima za genealoška istraživanja

Pored navedenih izvora za genealoška istraživanja mogu poslužiti i popisi stanovništva, što ih čuvaju statistički zavodi, ali i popisi birača, te drugi izvori koje je teško imenovati.

6. Korisne informacije za stanovnike Republike Slovenije i njezino iseljenništvo

U Republici Hrvatskoj ima podataka genealoške naravi i za Slovence.

Sačuvane su mnoge matične knjige za područja uz granicu Slovenije, posebno za područje dijela Međimurja i Istre. Postoje popisi matičnih knjiga, koji se čuvaju u Mađarskoj i Italiji.

7. Jezici i pisma na kojima je pisano gradivo

Sve gore spomenuto gradivo koje služi za genealoška istraživanja pisano je raznim jezicima, i to: latinskim, hrvatskim, njemačkim, talijanskim, mađarskim, pa čak i francuskim za podatke u vrijeme francuske uprave od 1808. do 1813. godine.

Za korištenje spomenutog gradiva potrebno je poznavati i mnoga pisma, budući su podaci pisani različitim pismima: latinicom, glagoljicom, bosančicom, ćirilicom i goticom. Ovo je razumljivo, jer su podaci evidentirani kroz dugo vremensko i povijesno razdoblje i velike političke promjene.

Bibliografija

M. Fleury - L. Hery: Nouveau manuel de depouillement et d'exploitation de l'etat civil ancien: Deuxieme edition, Paris, 1976.

J. Dupaquier: Pour la demographie historique, Paris 1984.,

E. A. Wrigley: Demografia e storia,

Stjepan Krivošić: Zagreb i njegovo stanovništvo,

isti: Starije matične knjige s područja nekadašnje Dubrovačke Republike, Anali JAZU, sv.XXI, Dubrovnik 1983.

isti: Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u prvoj polovini XIX stoljeća, Zagreb 1983.

isti: Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti, Dubrovnik 1990.

isti: Izvori za historijsku demografiju: djelomični brojevi i poimenični popisi stanovništva, Arhivski vjesnik, god. 36. Zagreb, 1993.

Jakov Jelinčić: Matične knjige Buzeta, važan izvor za proučavanje buzetske povijesti, Buzetski zbornik, god. IX. br. 9. Buzet 1985.

isti: Najstarije matične knjige Poreča i Poreštine, Zbornik Poreštine 2, Poreč 1987.

Ante Strgačić: Inventar fonda matičnih knjiga Državnog arhiva u Zadru, Arhivski vjesnik 2, Zagreb, 1959.,

Danica Božić - Bužančić: Inventar zbirke matičnih knjiga u Historijskom arhivu u Splitu, Split 1969.,

Ivo Ficović: Zbirka matičnih knjiga u Historijskom arhivu u Dubrovniku, Arhivski vjesnik XXV, Zagreb, 1982.,

Igor Karaman: Zbirka matičnih knjiga Državnog arhiva u Zagrebu, Arhivist, Beograd, 1956.,

Stjepan Sršen: Matične knjige za područje Historijskog arhiva Osijek, Arhivski vjesnik XXX, Zagreb, 1987, XXXI, 1988.,

Miroslav Bertoša: Glad i «kriza mortaliteta» godine 1817.:Istarski mikrokozmos i europski kontekst, Rad JAZU, knjiga 445, Zagreb, 1989.

isti: Matične knjige - arhivsko vrelo o demografskim previranjima preindustrijske Europe, Vjesnik DAR, 41-42./1999.-2000.,

Petar Šimunović: Hrvatska prezimena - podrijetlo, značenje, rasprostranjenost, Zagreb, 1995.

Albino Senčić: Inventar Zbirke matičnih knjiga Povijesnog arhiva Rijeka 1560.- 1947., Vjesnik PAR, Rijeka 38/1996.,

Marta Jašo: Glagoljske matične knjige kvarnerskog Primorja i Istre u Arhivu HAZU, Vjesnik DAR, 41-42./1999.-2000.,

Darko Deković: Sudbina hrvatsko-glagoljskoga vodenja matica u Rijeci, Vjesnik DAR, 41-42./1999.-2000.,

Mile Bogović: Izgubljene matične knjige u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Kravskoj do 1946. godine, Vjesnik DAR, 41-42./1999.-2000.,

Slavko Ražov: Matične knjige s dijela Kvarnerskih otoka pohranjene u Državnom arhivu u Zadru, Vjesnik DAR, 41-42./1999.-2000.,

Martin Modrušan, Tatjana Mušnjak: Interventno restauriranje i mikrofilmiranje ratom oštećene arhivske građe - Sodobni arhivi 1993.,

isti: Spašavanje arhivske građe u ratnim uvjetima - iskustva u spašavanju građe tijekom rata u RH, Sodobni arhivi 92,

isti: Spašavanje arhivskog gradiva na područjima RH oslobođenim tijekom 1995. godine, Sodobni arhivi 96.,

isti: Završetak spašavanja i zaštita arhivskog gradiva s okupiranih područja RH: Sigurnosno mikrofilmiranje matičnih knjiga iz Hrvatskog Podunavlja i dijela Istočne Slavonije, Sodobni arhivi 98.

Types of archival and other documents as a source for genealogical research

Martin Modrušan

In my presentation I will speak about genealogy research in Croatia, with the focus on:

- documents available by the Catholic church and where they are kept
- types of documents available for genealogy research in Croatia in the archives (National Archives, family histories, land records, school archives, etc.) and the assistance available to genealogists;
- genealogy information available on famous Croatians;
- secondary sources available to genealogists (compilation of Croatian last names, telephone directory, etc.)
- Croatian census records;
- genealogy research already completed in Croatia and where it can be found

Zemljiški kataster in zemljiške knjige

Matevž Košir

Evidence, ki se nanašajo na nepremičnine lahko razdelimo v dve skupini: na tiste ki so nastale v povezavi z davki, in na tiste ki so nastale zaradi razvida nad lastništvom (izpričujejo pravna razmerja do nepremičnin). Prvo skupino sestavljajo zemljiški katastri, drugo pa zemljiške knjige.¹

Zemljiški kataster ni najstarejša davčna »knjiga«. Najstarejša davčna knjiga je tako imenovana imenjska knjiga (»Gültbuch«), ki je bila uvedena v 16. stoletju za člane deželnih stanov. Vanjo so vpisovali v denarju ocenjene dohodke od zemlje. Vodili so jo posebej po posameznih stanovih (prelati, grofi, baroni, vitezi, itd.) Za Kranjsko hrani Arhiv Republike Slovenije 27 imenjskih knjig. Najstarejša je iz leta 1539. Za Štajersko pa jih hrani Deželni arhiv v Gradcu.

Mnogo preciznejši in bogatejši z informacijami, kot imenjska knjiga je zemljiški kataster, ki je tudi povezan z davki. Kataster je popis zemljišč, ki ga izvede država zaradi pridobitve kriterijev za določitev enotne davčne odmere na zemljo.² Od srede 18. do prve polovice 19. stoletja poznamo tri katastre, ki se imenujejo po avstrijskih cesarjih: terezijanski, jožefinski in franciscejski.

Leta 1747 se je po ukazu cesarice Marije Terezije (vladala od 1740 do 1780) začela v avstrijskih deželah davčna reforma. Prvič je bilo uveljavljeno načelo splošne davčne obveznosti. Mariji Tereziji je služil kot model lombardski kataster. Terezijanski kataster je bil izdelan v letih 1748-1756. Ima tri dele: rustikalne (kmečke) napovedne tabele, dominikalne (poenostavljeno bi lahko rekli plemiške) napovedne tabele ter kalkulacijske ali obračunske tabele. Za dominikalno posest so šteli tisto posest, ki je bila vpisana v imenjsko knjigo.

Za napovedi so bili pripravljeni posebni obrazci: za rustikalne napovedi (obrazci E, F, G), za dominikalne napovedi (obrazci A, B, C, D).

Za nas so posebno zanimive rustikalne napovedne tabele, ki so najštevilčnejše, posebno obrazec E, ki je obsegal napovedi od kmečke zemlje. Take napovedi so bile sestavljene za vse lastnike posesti. Obrazec E vsebuje podatke o lastniku posesti, ime in priimek, ali je bil kmet ali se je ukvarjal z obrtjo (npr. da je bil lončar, gostilničar itd.) in velikosti posesti (cel grunt, pol, kajža itd.). Nato sledijo napovedi donosa posebej za njive, travnike, gozdove. Naštete so tudi planine na katerih je pasel. Velikost njivskih parcel, ki so bile navedene poimensko, so bile ocenjene v posevku ozimne rži izražene v mernikih. Tu so bili naštet tudi zelniki in »kuhinjski« vrtovi. Travniki so bili navedeni z ledinskimi imeni. Njihov donos je ocenjen v pridelku sena ali otave, izraženem s številom eno in dvovprežnih vozov. Pri gozdu je bila navedena njegova lokacija, kvaliteta in velikost. Navedene so bile tudi planine in drugo, kot npr. če se je gozd uporabljal za pašo, ali so ogljari ipd. V obrazec so lahko vnesli tudi druge opombe. (Glej primer obrazca E.)

Obrazec F je bil namenjen napovedi od kmečkih mlinov in drugih obratov na vodni pogon. V obrazec je bilo treba navesti podatke o lastnikih, o mlinu, številu mlinskih kamnov ali stop, o vodi, ki je mlin poganjala (ali je stalna ali nestalna), letni činž in letne stroške za vzdrževanje mlina. (Glej primer obrazca F.)

Obrazec G pa je zajel napovedi desetinskih dajatev in kolektur (bere). Navedeni so bili prejemniki desetine in njena višina.

Kadar iščemo napovedno tabelo za posameznega kmeta (ki je bil lastnik posesti - saj so samo ti vpisani v katastru), moramo vedeti pod katero gospostvo je spadal. Terezijanski kataster je namreč razdeljen po kresijah (Kranjska je bila razdeljena na tri: ljubljansko, novomeško in postojnsko kresijo), v okviru kresij na posamezna gospostva, in v okviru gospostva na posamezne vasi. Po vaseh pa so na obrazcu E navedeni imetniki posesti.

Dominikalni obrasci (A, B, C, D) vsebujejo podobne podatke kot rustikalni, le da se ti nanašajo na dominikalno posest in imetnike dominikalne posesti (zemljiške gospode). Dohodke so napovedali od njiv, travnikov, vrtov, pašnikov, gozdov, vinogradov, ribnikov, mlinov in tudi od vseh podložniških obveznosti.

Naslednji kataster je bil izdelan na osnovi patenta, ki ga je leta 1785 izdal Jožef II. Temeljna enota v okviru katere se je izvršil popis zemljišč je postala katastrska občina. V okviru te so bile oblikovane zaključene enote - ledine, v okviru teh pa so opravili izmero posameznih parcel. Napoved donosa njiv so izrazili v glavnih žitnih vrstah, za travnike v centih sena in otave, za gozd v klaftah lesa. Glavni sestavni del katastra so bile še vedno napovedi. Jožefinski kataster, ki je nastajal v letih od 1785 do 1789 je bil v uporabi le do leta 1790.

Po vojnah z Napoleonom je monarhija začela z uvajanjem stabilnega katastra. Stabilen pomeni, da je kataster umeščen v koordinatno mrežo. To so določili s pomočjo koordinatnih točk (npr. na Krimu pri Ljubljani). Avstrijski cesar Franc I. Je leta 1817 izdal nov patent o zemljiškem davku, ki je vključeval tudi ukaz o katastrskem merjenju. Natančno izmero so opravili solani zemljemerci z merilnimi instrumenti. Prvič so bile izdelane katastrske mape. Za vsako katastrsko občino so naredili zaključeno katastrsko mapo v merilu 1 : 2880. Nenavadno merilo je bilo posledica seženjskega merskega sistema, ki se razlikuje od našega desetiškega (40 sežnje v naravi je en palec na karti, 40 sežnje = 240 čevljev = 2880 palcev). Merilo pri franciscejskih katastrskih mapah je desetkrat večje (se pravi desetkrat natančnejše) od merila v katerem so bile izdelane jožefinske vojaške³ (ne katastrske!) karte. Jožefinski kataster je bil namreč še brez map.

Franciscejski kataster pa ima grafični in spisovni del. Grafični del sestavljajo originalna mapa, indikacijska skica, mapna kopija in rektifikacijska mapa - ta je bila izdelana v štiridesetih letih 19. stoletja.

Številke parcel iz mapnega - črne za stavbne parcele, rdeče za zemljiške parcele, najdemo tudi v spisovnem delu. Spisovni del sestavljajo (za vsako katastrsko občino posebej): protokol zemljiških parcel, protokol stavbnih parcel, abecedni seznam posestnikov, površina po katastrskih kulturah, popis mej katastrske občine itd. Za rodoslovne raziskave je najbolj zanimiv abecedni seznam zemljiških posestnikov. To je pregled lastnikov zemljišč iz katerega so razvidne vse parcele, ki jih je ta posedoval v okviru ene katastrske občine. Podatki o lastniku vsebujejo: ime in priimek, vključno z domačim imenom, hišno številko, poklic, stanovanje. Podrobnejši predstavitvi posameznih grafičnih in spisovnih delov franciscejskega zemljiškega katastra se bomo tukaj izognili. Naslednji kataster - reambulančni je bil izdelan na osnovi patenta leta 1860. Ta vsebuje že posestne liste. Gradivo franciscejskega katastra je urejeno po okrožjih in nato po abecednem redu katastrskih občin.

Arhiv Republike Slovenije hrani: terezijanski kataster za Kranjsko (1747-1805), jožefinski kataster za Kranjsko (1784-1790), jožefinski kataster za Štajersko (1784-1790), jožefinski kataster za Koroško (1784-1790), franciscejski kataster za Kranjsko (1823-1869), franciscejski kataster za Koroško (1823-1869), franciscejski kataster za Štajersko (1823-1869), franciscejski kataster za Primorsko (1811-1869), kataster za Prekmurje (1858-1860), reambulančni kataster za Kranjsko (1867-1882), reambulančni kataster za Koroško (1872-1879), reambulančni kataster za Prekmurje (1909-1919).

Druga skupina so knjige, ki so nastale zaradi zaščite pravnega prometa z nepremičninami. To so zemljiške knjige. V naših krajih so bile uvedene s patenti v 18. stoletju. V tem času poznamo tri vrste zemljiških knjig: za posest deželnih stanov tako imenovano deželno desko (»Landtafel«⁴ - na Kranjskem je bila predpisana s patentom leta 1747, vodil jo je posebni urad pri deželi), zemljiško knjigo za posest v mestih in trgih (na Kranjskem je bila predpisana s patentom leta 1771, vodili so jo mestni oziroma trški uradi) in zemljiško knjigo za podložniško posest (na Kranjskem je bila predpisana s patentom leta

1769, vodila so jo zemljiška gospodstva). Vse tri zemljiške knjige so bile v začetku serije knjig v katere so kronološko prepisovali listine, ki so se nanašale na pravna razmerja (lastništvo, hipoteke ipd.) do nepremičnin. Te listine so bile: kupoprodajne pogodbe, zadolžnice, testamenti, darovnice, poročna pisma in druge pogodbe. Pri deželni deski so vsako vrsto listin prepisovali v drugo serijo knjig. Oblikovali so raznobarvne serije knjig - quaterne. Pri obeh zemljiških knjigah pa so običajno vodili le dve seriji knjig eno za vpisovanje listin, ki so se nanašale na lastništvo in drugo za listine, ki so se nanašale na bremena. V začetku 19. stoletja (na Kranjskem leta 1833) so bile uvedene glavne knjige. Glavna knjiga je omogočala večjo preglednost. Vsako zemljišče je dobilo v knjigi dva lista združena v zemljiškoknjizni vložek. Vanju so vpisovali lastnike in bremena, vsake na svoj list po kronološkem redu. Vpis vsebujejo tudi navedek o originalni listini, ki je bila osnova za vpis v vložek in kje se listina (oziroma njen prepis) hrani. Za podatke o lastnikih zemljišča zadošča pregledati vložke. Leta 1851 so prenesli vodstvo zemljiških knjig - razen deželne deske - na okrajna sodišča. Listin niso več prepisovali v knjige ampak so jih hranili v izvorniku. Splošni zakon o zemljiški knjigi leta 1871 (in deželni zakoni iz leta 1874) je imel za posledico preurejanje zemljiških knjig. Zemljiška knjiga je bila poslej sestavljena iz treh delov: glavna knjiga je vsebovala vložke po tekočih številkah nastanka in se vodila v posebni seriji za vsako katastrsko občino posebej, zbirka listin se je vodila kronološko za vse katastrske občine enega okrajnega sodišča skupaj, tretji del pa je bila uradna kopija katastrske mape. Vsak vložek je imel tri liste (posestni, lastninski, in bremenski). Posestni list vsebuje vse parcele (vključno s parcelnimi številkami), ki jih ima en lastnik v območju ene katastrske občine. Parcele se lahko pripisujejo ali odpisujejo. Na lastninskem listu so navedeni lastniki v kronološkem redu, na bremenskem listu pa so navedena bremena.

Deželna deska je bila ukinjena šele leta 1930 po sprejetju jugoslovanskega zakona o zemljiški knjigi. Podatke so prepisali v odgovarjajočo zemljiško knjigo. V zemljiške knjige so začeli vpisovati tudi izmero parcel.

Arhiv Republike Slovenije hrani Deželno desko za Kranjsko (1759-1945), in zemljiške knjige za obdobje od leta 1769 do 1880, za sodne okraje: Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Kočevje in Ribnica, Kranj, Kranjska gora, Litija, Ljubljana mesto, Ljubljana okolica, Ljutomer, Logatec, Lož, Metlika in Črnomelj, Podgrad, Postojna, Radovljica, Sežana, Trzič, Višnja gora in Vrhnika. Deželno desko za Štajersko hrani Deželni arhiv v Gradcu, zemljiške knjige pa tudi drugi pokrajinski oziroma regionalni arhivi.

Mühlen.		Namen der Mühlen/und andern von Wasser treibenden Werken/ wo sich solche befinden.				Gänge der Mühlen		Jährliche Abgabe oder Besatzung		Jährliche gemeine Abgaben und Kosten	
für H. H. A. H. Weyssenfels		In	In	In	In	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.
		beständigen	unbeständigen	Wasser	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.	fl. S.
<i>Notandum</i>											
1 ^o In diesem Mühlenn wird jedm nur ein Jahr sein, nicht über, zu malten der Staat, und für niemand andern.											
2 ^o Kommt zu Consideriren, das unter hinnen fast alle Mühlenn kein andern außsgaß dann der Wind, und Winden Reparation, auß kein weis, aber die besessene Taxon gebühren stürren, und jeztiger kein Reparation je selbst jedm propria industria angewendet zu werden, und das bei jedem Malten unter hinnen möglich.											
NB. Wo sich keine Zechte befinden / und hingegen desto mehr Mühlen bei denen Dörffern lebend / so fan die Rubricen ausfallen /											
Lahom. Mlin je imel dve mlinski kolesi, bil je na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala goldinar 29 krajcarjev in en denarič. Letni stroški so znašali 44 krajcarjev, 2 denariča.											
6. Gregor Lavtičar je imel lastni mlin z dvema mlinskima kolesoma. Mlin je stal ob nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 2 goldinarja 37 krajcarjev in 2 denariča. Letni stroški so znašali goldinar in 17 krajcarjev. Poleg tega je imel tudi žago, ki pa jo je uporabljal le za lastne potrebe.											
7. Matevž Smolej je imel lastni mlin z dvema mlinskima kolesoma na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 2 goldinarja 53 krajcarjev in en denarič. Letni stroški so znašali goldinar in 17 krajcarjev. Poleg tega je imel žago za lastno uporabo. Kajzar Andrej Uderman je imel lastni mlin z enim mlinskim kolesom na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 52 krajcarjev in 2 denariča. Letni stroški so znašali 13 krajcarjev in 2 denariča.											
8. Kajzar Matija Hlebanja je imel lastni mlin z enim mlinskim kolesom na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 52 krajcarjev in 2 denariča. Letni stroški so znašali 13 krajcarjev in 2 denariča. Skupaj 8 mlinov, s skupaj 12 mlinskimi kolesi, skupaj zakupnina 15 goldinarjev 50 krajcarjev en denarič, skupaj stroški 7 goldinarjev, 43 krajcarjev dva denariča.											

Arhiv Republike Slovenije, Terezijanski kataster za Kranjsko (AS 174), Gospostvo Bela peč.

KMEČKA ali RUSTIKALNA NAPOVEDNA TABELA, obrazec F. Obrazec je bil namenjen za napovedi kmečkih mlinov in drugih obratov na vodni pogon.

Mlini (Mühlen)

V rubrikah so navedena imena lastnikov (zakupnikov), imena mlinov in drugih obratov na vodni pogon, njihova lokacija, število mlinskih koles na mlinu, na kakšni vodi se nahajajo, letna zakupnina in letni stroški.

Gospostvo Bela peč (Weyssenfels), podložniki iz Srednjega vrha pri Gozd Martuljku:

- Jakob Mertelj je imel lastni mlin z enim mlinskim kolesom na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 2 goldinarja 58 krajcarjev in 2 denariča. Letni stroški so znašali goldinar in 29 krajcarjev. V tem mlinu je mlél le za potrebe lastne hiše.
- Jurij Mertelj je imel lastni mlin z enim mlinskim kolesom na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala goldinar 29 krajcarjev in en denarič. Letni stroški so znašali 44 krajcarjev in dva denariča. Med letnimi stroški ni drugih izdatkov kot stroški za kamen in za poravila, ki jih je naredil kovač. Niso upoštevani davki, ki jih je moral plačati gospostvu in druga manjša popravila, ki jih je naredil vsak sam. Enako velja za gozdove podložnikov.
- Anže Hlebanja je imel lastni mlin z dvema mlinskima kolesoma na nestalni vodi. Letna zakupnina je znašala 2 goldinarja 37 krajcarjev in 2 denariča. Letni stroški so znašali goldinar in 44 krajcarjev 2 denariča. Poleg tega je imel tudi žago, ki pa je zapuščena.
- Matevž Zima Kocjan je imel lastni mlin skupaj z Gregorjem

Land records

Matevž Kosir

The oldest tax book (register) is the so-called »Gültbuch« (GB). It was introduced in the 16th century by the diets (province assemblies). In 1747,

tax reform was carried out in the Habsburg monarchy. It was called the Theresian tax reform after the empress Maria Theresa. The aim of the reform was to abolish unequal taxation and to impose taxes on the nobility. A cadastre was introduced also. A cadastre is a description of all the land. It is made by a state so as to be able to determine the criteria for equal taxation of the land. The emperor Joseph II introduced the next cadastre, which brought some changes, in his patent in 1785. The basic unit which was used to describe the land became a cadastral commune. The land in a cadastral commune was divided in fallow lands, and those further on in land plots. The plots were measured in square "glafers" or acres (an acre is 5.7 sq m). After the war with Napoleon, the Monarchy started an endeavour to build a stable cadastre. With the patent from the emperor Franz I in 1817, new cadastral surveys began on the basis of cadastral communes. The surveys were much more precise than before. The educated surveyors surveyed the land with instruments. They developed the coordinate system for all the Austrian provinces - including the land of current Slovenia. There were two important coordinate points for the Slovenian land: the first was Krim near Ljubljana, the second Schökel near Graz. The cadastre had two parts: a written part and maps. The first part included the register of building plots, register of land plots, register of landowners, a description of commune borders, and estimating protocol.

The graphic part of the cadastre included the original cadastral maps in colour. It was done in measure 1:2,880. Different cadastral crops were marked with different colours.

The other system of books is the real estate books, also known as land or cadastral registers. These registers contain information on legal relations to the real estate. Real estate books were introduced for the legal security of trade with real estate. They were introduced in the 18th century. There were three types of real estate books:

1. LT for landlords,
2. Town real estate books for towns,
3. Real estate books for peasants.

Magistrates managed real estate books for towns, landlords managed real estate books for peasants, and the province managed LT. Real estate books comprised a chronological collection of all the documents such as buying contracts, wills, marriage contracts, promissory notes, etc. The oldest real estate register is the so-called "Landtafel" (LT) - the translation in English would be "a country board". It had its beginnings in the Czech territory in the 13th century. LT was the real estate register for the land of landlords. The patent which introduced the LT in the Province of Carniola was published in 1747. LT was introduced only for diets - that is, above all, for the nobility. LT was a proof of the property ownership. LT included the transcripts of documents such as: contracts, wills, wedding contracts, donations, mortgage deeds, etc. These were important for property ownership. At the beginning of the 19th century the main book was introduced. In the main book the summaries were written of the documents that were in the quaterns. LT was abolished in 1930s and the data was transcribed to the real estate books.

Since 1851, real estate books have been managed by the district courts. In 1871, a general law on real estate books was introduced and, based on it, a provincial law on real estate in 1874. The law required a new main book, which started in 1878. Besides the letters of owners and of mortgages, the letters of property were also formed. The main book was ordered by the serial numbers of inserts. Each cadastral commune had its own main book.

Opombe:

¹ O tem tudi: Katastrski operat in zemljiška knjiga s posebnim ozirom na genealoške raziskave, *Drevesa* 1997, št.1, str. 15-18.

² O zemljiških katastrih podrobno piše Peter Ribnikar, *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino*, *Zgodovinski časopis* 1982, št.4, str. 321-337.

³ Jožefinske vojaške karte so bile izdelane v letih 1763-1787 za potrebe vojske. Jožefinske vojaške karte, ki se nanašajo na slovensko ozemlje sta v sedmih zvezkih izdala Arhiv Republike Slovenije in ZRC SAZU: Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787, Ljubljana 1994-2001.

⁴ Podrobneje o deželni deski: M.Košir, *Deželna deska za Kranjsko*, Arhivi 1993, št.1-2, str. 95-98.

Izvor slovenskih priimkov

Janez Keber

Ob koncu leta 2001 ugotavljam, da poteka že deset let, kar sem začel razlagati izvor slovenskih priimkov v reviji Slovenija. Začel sem leta 1992, in sicer v drugi številki takratnega 6. letnika Slovenije. V tem času sem neposredno ali posredno pojasnil izvor več kot 1700 priimkov. Samo spisek teh priimkov z navedbo letnice in številke Slovenije obsega skoraj osem polnih strani s po štirimi kolonami priimkov. Tak spisek si lahko vsak napravi sam, saj so izvlečki, tj. seznami priimkov, razloženih v vsaki številki Slovenije, dostopni na internetu v bibliografski bazi podatkov COBISS. Bralce pa naj spomnim, da je bil spisek do takrat obravnavanih priimkov objavljen v 2. številki 9. letnika Slovenije leta 1995. Ta spisek je obsegal blizu 400 priimkov.

Glede na tako obletnico bi bila najbrž umestna kratka retrospektiva mojega raziskovanja priimkov za Slovenijo. Prispevek o tem sem nameraval pripraviti kot referat na svetovni konferenci genealogov, ki je bil v začetku septembra 2001 v Ljubljani. Ker sem moral udeležbo na kongresu zaradi prezaposlenosti odpovedati, sem obljubil, da se bom rodolovcem in bralcem Slovenije, ki so se tudi zavzemali za mojo udeležbo, oddolžil s tokratnim retrospektivnim prispevkom.

Prede predidem k priimkom in njihovi problematiki, se moram v zvezi z desetletnico zahvaliti dolgoletnemu uredniku Jožetu Prešernu, ki me je nagovoril k sodelovanju v reviji Slovenija, ter njegovemu nasledniku Branku Maksimoviču za njuno potrpežljivost pri občasnem čakanju na moje prispevke. Predvsem pa se zahvaljujem vsem bralcem za tako naklonjeno sprejemanje mojih razlag izvora priimkov, kar ves čas dokazujejo s številnimi pismi z željami po razlagi njihovih priimkov ali tudi z drugimi splošnimi vprašanji o priimkih in drugih imenih. Mnoga vprašanja, ki so bila povezana z genealogijo, so bila preusmerjena na Rodoslovno društvo Slovenije in upam, da so tam vsaj nekateri dobili prave odgovore ali napotke za nadaljnje iskanje svojih korenin v slovenskem prostoru. Glede na omenjeno število do zdaj obravnavanih priimkov sem ustregel številnim bralcem, opravičujem pa se tistim, ki še vedno ali tudi že zelo dolgo čakajo na odgovor. V letu 2002 bom dal prednost tem zaostanim odgovorom. Sicer pa mi uspeva večinoma že sproti odgovarjati na vprašanja. Tako bom tudi tokrat za uvod odgovoril na dve najnovejši želji, in sicer po razlagi priimkov **Kacin** in **Gnezda**.

O priimku **Kacin** sem pisal v 4. številki Slovenije leta 1996, in to v zvezi s priimki **Ahačič**, **Hac**, **Hace**, **Hacin** itd., ki izhajajo iz rojstnega imena **Ahac** oziroma **Ahacij**. Po eni razlagi naj bi priimek **Kacin** (1971 **148**; 1997 **160**) po zamenjavi začetnega **H**-s **K**- ustrezal priimku **Hacin**, enako še priimka **Kac** (1971 **463**; 1997 **486**), **Kace** (1997 **11**) priimkoma **Hac**, **Hace**. Verjetnejša pa je tudi že leta 1996 omenjena povezava priimkov **Kac**, **Kace**, **Kacin** z rojstnim imenom **Kancijan** ali **Kacijan**. Ti so nastali iz skrajšane oblike imena **Kacijan**: **Kac** + *-e*, **Kac** + *-in*. Sufiksa *-e* in *-in* tu pomenita izpeljavo iz imena očeta. Iz imen **Kancijan**, **Kacijan** izhajajo tudi priimki **Kacijan** (1971 **67**; 1997 **97**), **Koci** (1971 **55**, 1997 **55**), **Kocijancič** (1971 **148**; 1997 **214**), **Kocjan** (1971 **858**; 1997 **891**), **Kocjanc** (1971 **29**; 1997 **30**), **Kocjancič** (1971 **1391**; 1997 **1465**).

Priimek **Gnezda** (1971 **249**; 1997 **226**; ZSSP: Kr Lo Lj Po Go I) z različico **Gnjezda** (1971 **24**; 1997 **31**; ZSSP: Ka Ks Lj Go I) izhaja verjetno prek vzdeyka iz besede *gnezdo* 'nest'. Priimka **Gnezda** in **Gnjezda** se pojavljata tudi na Hrvaškem, vendar sta precej bolj redka kot v Sloveniji. V poljščini se ustrezna priimka glasila **Gniazdo** (izpisan leta 1344) in **Gniezda**, iz njih pa izhajajo še priimki **Gniazdek**, **Gniazdko**, **Gniazdko**, **Gniazdosz**, **Gniazdosza** (gl. K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, 123). V nemščini je priimkovna podstava *Nest* 'gnezdo' uporabljena za tvorbo priimkov *Nestvogel*, *Nestling*, *Nestmann*, *Nestmeier*, *Nestlechner* (gl. M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde*, 4. izd. 1971, str. 445).

Z imenom *Gnezd*, *Gnezda* sta v Sloveniji poimenovana dva zaselka (gl. Atlas Slovenije 123/A3, 122/B3), ki lahko izhajata iz imena prvotnega prebivalca. Možno je tudi obratno, tj. da priimki izhajajo iz imen zaselkov. Na medsebojno povezanost nedvomno kaže tudi enak areal zaselkov in dela priimkov po ZSSP (Lo Po I Go).

Po razlagi izvora priimkov **Kacin** in **Gnezda** prehajam na nekatere teme, s katerimi sem se srečeval pri dosedanjem razlaganju izvora priimkov v Sloveniji.

Pri raziskovanju priimkov se prej ali slej pojavi vprašanje izumiranja priimkov. Ti so tesno povezani z umiranjem njihovih nosilcev, z izumiranjem družin, rodbin, rodov. Vse to je povezano tudi z rodnostjo v posameznih družinah, s premajhnim moškim potomstvom, z boleznimi, naravnimi katastrofami, vojnami, a tudi z izseljevanjem. Izseljevanje je brez dvoma vplivalo na to, da se je število nosilcev posameznih priimkov v Sloveniji precej zmanjšalo ali so posamezni priimki tudi izumrli. Toliko prej so zaradi redkosti lahko izumrli v tujini in tudi zato, ker so jih v novem okolju pogosto spremenili njihovi nosilci sami ali drugi. O spreminjanju priimkov v novem tujem okolju sem v svojih prispevkih nekajkrat razpravljal z bralci revije Slovenija. Prav majhno število ali celo unikatnost pa je eden od glavnih vzrokov za izumiranje priimkov. To dejstvo se kaže že pri nastajanju priimkov. Če so bile nekatere priimkovne podlage na voljo v mnogih okoljih, so iz njih nastali številni priimki, ki so praviloma imuni pred izumiranjem. Če pa so priimki nastali v zelo ozkem okolju ali iz zelo redkih priimkovnih podlag, potem so praviloma maloštevilni in jim zato prej grozi izumrtje. Nazoren primer so tako že izvorno zelo redki priimki iz ženskih imen. Ti so v nasprotju z običajnim nastajanjem iz imen očetov nastali v primerih, ko je žena rodila otroka postumno in je bil ta poimenovan po njej. Možni so še kake druge izredne okoliščine, v vsakem primeru pa so bili taki priimki zelo redki. Če npr. prelistamo kak urbar, bomo komaj našli kak primer za vzorec. Tako je npr. v primorskih urbarjih priimek **Katerintschicz**: urbar za Vipavo 1499 Gregor **Katerintschicz**. Priimek **Katerinčič** izhaja iz imena matere **Katarina**. Zaradi redkosti take tvorbe je priimek izumrl, saj ni omenjen niti v ZSSP. V urbarjih frešinske škofije je priimek **Agnesitz** omenjen pri imenih **Ierne**, **Matko**, **Wlass**, npr. urbar loškega gospostva 1501: **Ierne Agnesitz**, kmet v Dolenčicah; **Matko Agnesitz**, kmet v Podobenem; **Wlass Agnesitz**, kmet na Volči. Priimek **Agnesitz** je nastal iz ženskega imena **Agneza** po znanem vzorcu ***Agnez-** + **-ič** = **Agnezič**, tj. 'sin Agneze'. Priimka **Agnezič** danes ni več, obstaja pa priimek **Nežič** (1971 109; 1997 85), ki je lahko po enakem vzorcu nastal iz imena **Neža**, skrajšani obliki imena **Agneza**. Možna pa je tudi direktna pretvorba s skrajšanjem iz priimka **Agnezič** ali **Agnezič**.

Priimki v Sloveniji pa izumirajo skoraj vsakodnevno in tako bo tudi v prihodnosti. To lahko zanesljivo predvidevamo iz dejstva, da je v Sloveniji od blizu 70.000 priimkov kar okrog 31.000 unikatnih, tj. z enim samim nosilcem. Ker vsaj polovica od teh verjetno ne bo imela potomcev, ki bi ohranjali unikatne priimke, bo čez nekaj desetletij v Sloveniji vsaj 15.000 priimkov manj, kot jih je danes. To pa je vsekakor domneva, ob kateri bi se tudi v povezavi z zmanjševanjem rodnosti morali zamisliti vsi, ki so odgovorni za obstoj maloštevilnega slovenskega naroda.

Razen izumiranja pa so priimki tudi spreminjali ali se vedno spreminjajo svojo obliko. Nekoč je bila to posledica bolj ali manj natančnih vpisov tujih uradnikov v matične knjige ali druge dokumente, danes pa se to dogaja po volji oziroma želji samih nosilcev priimkov. Zanimiv v tem oziru je vsem Slovencem znani priimek **Prešeren**. Izvor tega priimka sem v Sloveniji že pojasnil (gl. Slovenija 1995, št. 4). Primerjava starejših in najnovejših statističnih podatkov pa odkriva nekaj zanimivih ugotovitev. Pogostost priimka **Prešeren** in različice dokazujejo podatki Centralnega registra prebivalcev Republike Slovenije: **Prešeren** (leta 2000: 372 oseb, tj. 195 moških in 177 ženskih), **Prešern** (2000: 228 oseb, tj. 130 moških in 98 ženskih). Skupno je torej v Sloveniji po najnovejših podatkih 600 **Prešernov**. Po

drugi svetovni vojni je obstajala še različica **Presiren**, kar dokazujejo statistični podatki konec leta 1997 (5 oseb), vendar njena odsotnost konec leta 2000 dokazuje, da so redki nosilci priimka **Prešeren** ali pomrli ali se preimenovali v **Prešeren** ali **Prešern**. Zanimiva je še primerjava z letom 1971: **Prešeren** (397 oseb), **Prešern** (106 oseb). Ta kaže, da je število vseh **Prešernov** do leta 2000 zelo poraslo. To velja za različico **Prešern**, ki se je več kot podvojila, medtem ko je različica **Prešeren** celo rahlo upadla. Domnevamo lahko, da se je kar precej nosilcev priimka **Prešeren** preimenovalo v **Prešern**, in sicer morda tudi zaradi razlikovanja od slavnega pesnika Franceta Prešerna.

Podobnih primerov bi lahko v obsežnem fondu priimkov v Sloveniji našli še veliko. Imenoslovno in izvorno gre pri naštetih oblikah ali različicah priimka **Prešeren** za en priimek, uradno pa za različne priimke, ki se medsebojno ne smejo zamenjevati. Lahko pa jih dajo njihovi nosilci uradno spremeniti ali zamenjati, za kar danes ni kakšnih posebnih omejitev. Pri tem jezikovna oziroma slovnična pravilnost, narečnost v primerjavi s knjižnim ni pomembna. Statistični podatki kažejo, da je frekvenca nekaterih narečnih ali nepravilnih oblik večja kot ustreznih knjižnih, npr. **Krajnc** (1971 5574; 1997 5918) : **Kranjc** (1971 1776; 1997 1880) : **Kranjec** (1971 827; 1997 960); **Horvat** (1971 9323; 1997 10393) : **Hrobat** (1971 95; 1997 98) : **Hrovat** (1971 1832; 1997 2094) : **Hrvacki** (1971 11; 1997 16) : **Hrvat** (1971 38; 1997 42) : **Hrvatini** (1971 857; 1997 790) : **Krobat** (1997 55), **Zajc** (1971 2660; 1997 2445) : **Zavec** (1971 517; 1997 516) : **Zajec** (1971 466; 1997 819), **Vovk** (1971 1387; 1997 1307) : **Volk** (1971 1083; 1997 1152), **Erjavc** (1997 105) : **Erjavec** (1971 1653; 1997 1842) : **Rijavec** (1971 770; 1997 752) : **Rjavec** (1971 57; 1997 42), **Lesjak** (1971 1595; 1997 1733) : **Lisjak** (1971 335; 1997 437), **Lesica** (1971 34; 1997 41) : **Lisica** (1971 manj kot 10; 1997 15), **Pajk** (1971 721; 1997 701) : **Pajenk** (1971 61; 1997 86), **Pajek** (1971 232; 1997 349), **Ftičar** (1971 88; 1997 90) : **Ptičar** (1971 34; 1997 43), **Ščurk** (1971 43; 1997 32) : **Ščurek** (1971 24; 1997 36).

Naštetih primeri so dovolj zgovorni, da ne potrebujejo širšega komentarja. V nekaterih primerih, podobno kot v zgoraj omenjenem priimku **Prešeren**, so se frekvenčna razmerja v navajanih slabih treh desetletjih precej spremenila ali celo obrnila, kot npr. pri priimkih **Ščurk** in **Ščurek**. V tem oziru so zelo zanimivi tudi priimki, ki imajo v svoji glasovni sestavi *polglasnik + r*, ki se piše z *er* ali samo z *r*, npr.: **Brglez** (1971 902; 1997 881) : **Berglez** (1971 291; 1997 375), **Krt** (1971 175; 1997) : **Kert** (1971 150; 1997), **Mrzel** (1971 93; 1997 85) : **Mrzelj** (1971 58; 1997 50) : **Merzel** (1971 61; 1997 92) : **Merzelj** (1971 24; 1997 35), **Škrjanc** (1971 501; 1997 293), **Škrjanec** (1971 294; 1997 487) : **Škerjanc** (1971 318; 1997 319), **Skerjanec** (1971 129; 1997 219), **Vrhovec** (1971 519; 1997 564) : **Verhovec** (1971 17; 1997 61). Takih priimkovnih dvojic je zelo veliko, frekvenčna razmerja med njimi pa niso ustaljena, ampak se lahko spreminjajo v prid obliki na *er* ali *r* in obratno. V tujih zapisih slovenskih imen se običajno pojavlja pisava z *er* tudi zaradi lažje izgovarjave. Podobna pisana slika je še pri priimkih na *-ar* in *-er* tipa **Kramar** (1971 1101; 1997 1098) : **Kramer** (1971 449; 1997 489), **Šuštar** (1971 928; 1997 1005) : **Šušter** (1971 66; 1997 20), **Tišlar** (1971 26; 1997 30) : **Tišler** (1971 347; 1997 334), **Žnidar** (1971 759; 1997 763) : **Žnider** (1971 84; 1997 93). V teh primerih se nemški *-er* običajno sloveni z *-ar*, statistika pa kljub temu večkrat pokaže, da je nemški sufiks pogostejši.

Za konec kratke retrospektive svojega raziskovanja priimkov bi nekaj zapisal še o izvornosti priimkov v Sloveniji. V primerjavi z rojstnimi imeni so priimki v Sloveniji izvorno slovenski v zelo velikem odstotku. To velja zlasti za dve kategoriji priimkov, tj. priimkov, ki so nastali iz krajevnih ali ledinskih imen, in priimkov, ki so nastali iz prvotnih vzdevkov. K zadnji kategoriji bi lahko dodali tudi priimke, ki so nastali iz starslovenskih osebnih imen, ki so bila po pokristjanjenju kot poganska izrinjena iz rabe. V procesu nastajanja priimkov pa so bila ta imena še v zavesti ljudi in so bila tako kot druga krščanska imena uporabljena v tem procesu. Za slovenske imamo lahko tudi veči-

no priimkov, ki so nastali iz izvorno tujih krščanskih imen, saj so bila v procesu nastajanja mnoga tako preoblikovana, da je njihovo prvotno obliko včasih težko prepoznati. Tak priimek je npr. **Špelič**, ki ga je skoraj nemogoče povezati z imenom **Elizabeta**. To seveda velja že za ime **Špela**, iz katere je tvorjen priimek **Špelič**. Nasploh je treba reči, da je tvorbeno in preoblikovalna sposobnost slovenskega jezika prišla do izraza prav pri nastajanju priimkov. Ob slovenskih sufiksih se tuje enozložne imenske sestavine komaj še prepoznajo kot neslovenske, kar je seveda tudi posledica adaptacije izvorno tujih krščanskih imen v slovenskem etničnem prostoru.

Zanimiva in pomembna kategorija priimkov je nastala iz poklicnih in drugih nazivov in naslovov. Med temi je precej priimkov nemškega izvora. V času nastajanja priimkov so bili pri nas v rabi mnogi poklicni nazivi, prevzeti iz nemščine. Kot taki so prek vzdevkov prišli v slovenski priimkovni fond, čeprav so bili njihovi nosilci večinoma slovenski. Tako v priimkih prepoznamo večino nekdanjih poklicev ali funkcij, npr. **Arbajter**, **Cvelbar**, **Hafner**, **Majer**, **Miler**, **Maurer**, **Suštar**, **Žnidar**. Nekateri od teh so dobili tudi slovenske ustreznike, npr. **Delavec**, **Dvanajšek**, **Lončar**, **Mlinar**, **Zidar**. Vsekakor pa so ti priimki kulturnozgodovinsko zelo pomembni in zaslužijo vso pozornost imenoslovcev in drugih raziskovalcev zgodovine slovenskega naroda.

S tem končujem svoj kratek pogled na desetletje svojega raziskovanja priimkov v Sloveniji, ki je bilo tudi zame zelo poučno in mi je dalo številne vzpodbude za nadaljnje raziskovanje.

Ljubljana, 30. 11. 2001

The Origin of Slovene Surnames

Janez Keber

The article is dedicated to the 10th anniversary of author's explaining of the origin of surnames in the magazine Slovenija under the standard title Origin of Slovene Surnames. During this period the origins of more than 1700 surnames were explained - either directly or indirectly. Other topics on surnames and names in general were discussed as well.

The introductory part of this article brings a sample explanation of the surnames Kacin and Gnezda. The general part is concerned with the extinction of Slovene surnames and the reasons for that. Further on, the author writes about the forms of surnames and about their changes, e.g. Prešeren, Prešern and Preširen. In this context he tries to establish the relationship between the grammatically or orthographically "correct" and "incorrect" forms, as well as the relation to dialectal forms of surnames having a common origin, e.g. Krajnc, Kranjc, Kranjec, Zajc, Zajec, Zavec, discusses the variant spellings er and r in surnames, such as Kert - Krt, Verhovec - Vrhovec, and the interrelation of the suffixes -ar : -er occurring in surnames, e.g. Suštar : Šušter.

The author believes that more than a half of Slovene surnames are of Slovene origin. The majority originate from toponyms and microtoponyms, but also from nicknames. To the latter group belong also the surnames deriving from the names of professions, professional functions and titles - several of these are German. Yet, the surnames from German bases do not indicate that these persons are not Slovene.

Nemška paleografija od 16. do 20. stoletja

Matevž Košir

Stare pisave so lahko ovira pri raziskavi starejših obdobij, vendar se marsikdo začudi, kako z nekaj vaje neberljive pisave postanejo berljive. Za pisavo pred nami, ki se je uporabljala od 16. do 20. stoletja, je najustreznejše poimenovanje »nemška« kurénta¹ (kurziva). Sicer sta bolj udomačeni poimenovanji »nemška pisava« (za razliko od »latinske pisave«) in »gotska pisava«, vendar ti dve poimenovanji nista povsem točni. »Nemška pisava« zato, ker so jo uporabljali tudi številni drugi narodi. Pisavo so uporabljali povsod, kjer se je uporabljala tudi nemščina, od Skandinavije, prek Baltskih dežel, Poljske do habsburške monarhije itd. Izraz »gotska pisava« pa tudi ni povsem točen, saj je gotica le starejša predhodnica te pisave. Gotica je latinska pisava, ki se je od 12. do 15. stoletja uporabljala v skriptorijih in pisarnah zahodne Evrope. Njeno ime kaže na povezavo pisave z gotiko in gotsko umetnostjo. Za gotico je značilen tip lomljenih črk (fraktura). »Nemška« kurénta izvira iz različnih oblik in slogov gotске kurzive, posebno iz stilizirane bastarde,² na kateri je temeljila tudi tiskana fraktura. Obliko črk lahko primerjamo s takratnimi gradbenimi slogi, kjer je okrogli romanski lok, zamenjal prelomljeni gotski obok.

Med starimi pisavami, v katerih so pisani viri za slovensko zgodovino, ima »nemška« kurénta gotovo pomembno mesto. Velik del virov od 16. do začetka 20. stoletja je pisan prav v tej pisavi. Kurénta se je uporabljala le za tekste v nemščini, za besedila v drugih jezikih (na primer v latinščini, italijanščini, slovenščini) se je uporabljala humanistika (»latinska« pisava). Ta se je uporabljala tudi v nemških besedilih za stavke v drugih jezikih, celo samo za eno samo besedo. Medtem ko je večji del Evrope v 16. stoletju sprejel humanistično kurzivo (»latinsko« pisavo, antiquo), ki se je uveljavila kot prevladujoča pisava, se je v srednji Evropi do 20. stoletja ohranila dvojnost med »nemško« in »latinsko« pisavo.

Paleografija novega veka je bistveno drugačna od paleografije srednjega veka. Novoveški dokumenti so datirani, ponaredki so manj pogosti in jih laže odkrijemo. Voditi so začeli registraturne knjige, kar poenostavlja in olajšuje identifikacijo in ugotavljanje izvora dokumentov. Na drugi strani se je povečala raznolikost pisav, to pa otežuje branje. V pisavi so se uveljavile regionalne razlike, v rokopisih se odražajo osebni stili. Prav za »nemško« kurento so značilne številne različice, ki so obstajale tudi sočasno.

Za razvoj novoveške pisave je značilen vpliv tiska, posebno prek tiskanih priručnikov za pisarske mojstre. V 18. stoletju se pridruži še vpliv državnega šolanja.

Fraktura se je kot tip tiskarskih črk prvič uporabila leta 1513 v Augsburgu za molitvenik cesarja Maksimilijana I. Razširila pa se je predvsem prek traktatov Albrechta Dürerja. Ena od glavnih potez frakture je tako imenovana odprta oblika. Velike črke so velike in široke, male črke pa so ozke, nekatere ozke in dolge - tipična primera sta f in s. Nagnjena je k nabreklosti, cepljenju zgornjih podaljškov črk in plamenasto romboidnemu oblikovanju srednjega dela črk. Značilnost je tudi odebelitev v obliki črke S pri verzalkah,³ imenovana tudi slonov rilec. Fraktura je ostala v uporabi brez velikih sprememb kot prevladujoči tip tiskarskih črk za nemške tekste vse do 20. stoletja.

f f

črki f in s

Fraktura iz molitvenika cesarja Maksimilijana I. (1513).

Pod vplivom frakture se je v pisarni cesarja Maksimilijana I. razvila polkurentna pisava. Polkurentna pisava je značilna po svoji nagnjenosti na levo, skupaj stisnjenih črkah, širokem srednjem delu črk in izrazitem lomljenju poševnih hrbtov črk, posebno pri črkah i, m, n in u. Ta pisava se je kot pisarniški čistopis uporabljala vse do druge polovice 16. stoletja, za poudarjene črke pa še nekoliko dlje.

Črke m, n, i, u

črke navzgor, črka t pa se omejuje na srednje polje in je včasih težko ločljiva od črke c.

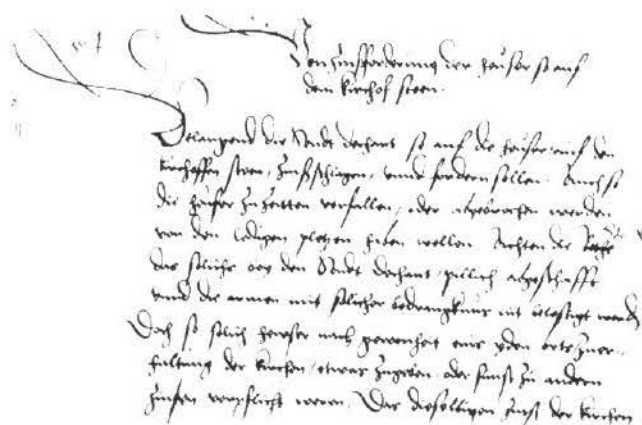

Abb. 4 Spätgotische Kursive 1530 (Or. HfSA, Manzer Erkanzlerarchiv, Reichstagsakten Fasc. 5/3, fol. 206r).
 Von Zinrenten der heuser so auf dem kirchhof steen
 belangen J die Sendtgericht, so auf die heuser (so) auf den kirchhoffen
 steen Zins schlagten und fordern solten. Auch so die heuser zu Zeiten
 verfallen oder abgetrohen werden, / von den ledigen gelthen wollen
 achten die [Rette] Stende, / das solich bey den Sendtgericht polich abge-
 schafft / und die armen mit welcher bedrangnis mit beleibet werden /
 Dsch so solich hewer nach gewonheit eins yden orts zu erhaltung der kir-
 chen etwas zu geben oder sonst zu andern / Zinsen verpflcht werden. Das
 dazueigen Zins der kirchen

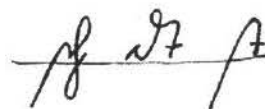
Primer poznogotske kurzive iz leta 1530.

Iz: E. Büssem, M. Neher, Arbeitsbuch Geschichte, Neuzeit I, UTB 1977, str. 64/65.

Fraktura, kjer so bile črke ločene, se je uporabljala v tisku, v rokopisih bolj kot okras. Fraktura je uporabljala prelom kot element oblike črk, ki so bile neodvisne druga od druge. Polkurentna oblika se je uporabljala rokopisno in z okroglimi prelomi je omogočala približevanje črk v okviru ene besede. Kurēnta pa se je uporabljala rokopisno kot tekoča kurziva. Črke so v kurenti oblikovane tako, da se povezujejo druga z drugo vse do njihovega združevanja (npr. sch, dt, st).

Te tri oblike lahko poimenujemo kot:

- oblika s prelomi,
- oblika z zaobljenimi prelomi,
- kurzivna oblika.

Primer združenih črk v kurzivni obliki: sch, dt, st.

Če razdelimo prostor pisanja na tri dele: na srednje polje (polje na navidezni liniji, na kateri je zapisano besedilo), na zgornje polje zgoraj nad srednjim poljem in spodnje polje (polje pod navidezno linijo, na kateri je zapisano besedilo), lahko vidimo, da so nekatere črke le v srednjem polju (npr. o, e, c, i), druge v srednjem in spodnjem polju (npr. p, g, z, y,) ali v srednjem in zgornjem polju (b, d, k, t) nekatere pa v vseh treh (!) poljih (npr. h, s, f).

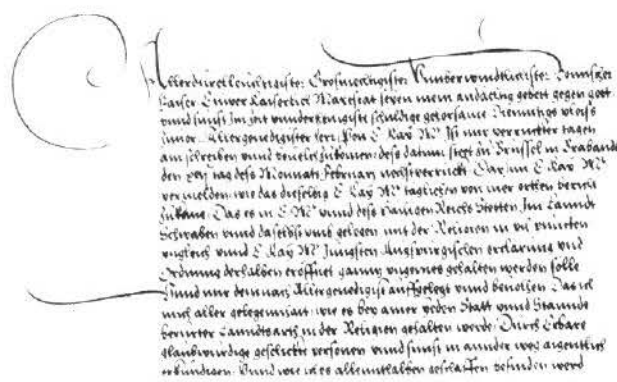
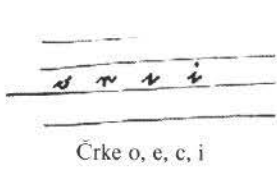

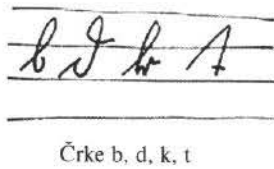
Abb. 2 Halbkurrentschöft 1550 (Or. HfSA, Religionsakten Fasc. 22, Schreiben vom 15. März 1550):
 Allerdturchleuchtigster, Großmechtigster, Unberwindlichster Römischer /
 Kaiser, Ewiger Kayserlich Mayestat eyen men andachtig gebett gegen
 gott / und samt Im Zeit unnderthertigste schuldige gehorsame Dienotts
 vleis. / Zuvor Allergnedigster herr, Von Ewiger Kayserlichem Mayestat /
 Ist mir veruckter tagen / an schreiben und bevelch Zukomen, / des
 datum stet Zu Brussel in Brabant, / den XIII. tag des Monats Febru-
 aris nechst veruckter. / Darin Ewiger Kayserliche Mayestat / vermelden
 wie das dieselbig Ewiger Kayserliche Mayestat / taglichen von mir
 ortthen bericht / Zukome, Das es in Ewiger Mayestat / und des Heiligen
 Reichs Stetten in Landt / Schwaben undt Jabelstumb gelegen mit
 der Religion in vii puncten / ungleich undt Ewiger Kayserlichen
 Mayestat Jungen Auspungischen erclung und / Ordnung derhalben
 eruffnet ganzt ungenes gehalten werden solte, / Undt mir demnach
 Allergnedigst aufgelegt undt bevolhen, Das ich / mich aller gelegenn-
 heit wie es bey ainer yeden Statt undt Stande / berurt Landtsarth
 in der Religion gehalten werde, Durch Erbare, / glauwuürige geschickte
 personen undt sonst in ander weg agentlich / erkundigen, Undt wie ich
 es allenthalben geschickten befinden werd.

Primer polkurentne pisave iz leta 1550.
 Iz: E. Büssem, M. Neher, Arbeitsbuch Geschichte, Neuzeit I, UTB 1977, str. 62/63.

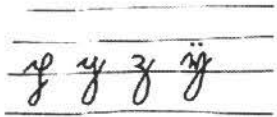
V 16. stoletju so poleg te obstajale tudi različne oblike poznogotske kurzive, s tendenco k večji jasnosti in širokim potezom. Njihova značilnost so poleg oglatega duktsa prikloničeni nabrekli spodnji podaljški črk, ki segajo daleč v spodnje polje: s, f, p, y, a v obliki črke alfa, e v gotski obliki z ušescem, značilna sta tudi poudarjeni levi del pri črkah v in w ter klinasta oblika črk k in R. Spodnja zanka črke g sega prek

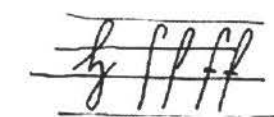
Črke o, e, c, i

Črke b, d, k, t

Črke p, g, z, y

Črke h, s, f (varianti črk s in f sta brez in z zanko)

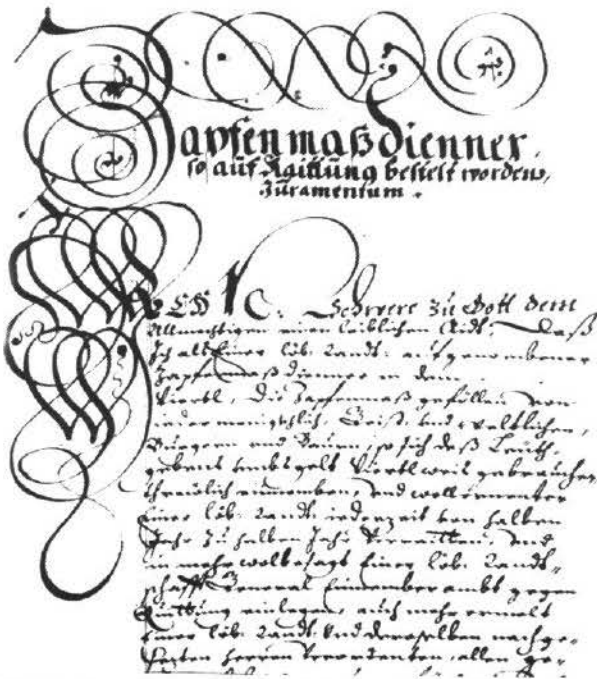
Od srede 16. stoletja je rokopis postajal vse bolj kurziven, zanke so številčnejše. Prav izrazitejša kurziva je imela v drugi polovici 16. stoletja zaradi želje po lažjem pisanju za posledico oblikovanje zank. V nasprotju s tem praktičnim vidikom pa je bilo pri velikih črkah oblikovanje zank izraz veselja nad ornamentom. Pisava je postala širša. Rokopis izraža slog časa tako, da govorimo o renesančni ali zgodnjebaročni pisavi. Pot do te pisave je vodila prek polkurentne pisave in ne iz starih gotskih oblik. Večja kurziva je imela za posledico oblikovanje zank pri črkah k in R. Zanke so se oblikovale tudi pri B, M, N, pa tudi pri malih v in w. Črke a v obliki alfe, zaprti g in e z zanko izginejo. Črko g zamenja g v obliki game, e pa dobi obliko dveh hrbtov, od katerih eden ne doseže linije pisanja. Mali s in t se podaljšata navzgor, S pa izgubi dotedanjo obliko sigme, leva zanka se podaljša tako, da dobi zaprto obliko, ki naredi črko ožjo in višjo. Klinasta k in R se še pojavljata, vendar do konca 16. stoletja izginejo.

ICH N. Schwere Zu Gott dem Allmechtigen einen leiblichen Aidt, daß Ich als Einer löb(lichen) Landt(schaft) aufgenombener Zapfenmaß dienner in dem Viertl, die Zapfenmaß geföllten von ieder menigkhlich, Geist vnd Weltlichen, Burgern vnd Baurn, so sich deß Leüthgebens vmbs gelt Vierthweis gebrauchen, threulich einnembten, vnd wollernerter Einer löb(lichen) Landt(schaft) iederzeit von halben Jahr zu halben Jahr Verraitten. Vnd in mehr wolbesagt Einer löb(lichen) Landtschafft General Einember ambt gegen Quitting einlegen, auch mehr ermelt Einer löb(lichen) Landt(schaft) vnd deroselben nachge-setzten herren Verordenten allen ge...

V 17. stoletju se je krepil baročni značaj pisave. Veselje nad ornamentom, okraski in kompliciranje oblike pri verzalkah iz estetskih vzrokov je značilno za pisavo od začetka 17. stoletja dalje. Pisava ni le elegantna, ampak tudi nemirna in izumetničena. Izumetničeno okrasje marsikateri veliki črki v tem času zakrije jasnost njene oblike.

Izogibanje praznemu prostoru je pripeljalo do prepletanja vrstic in oblikovanja tako imenovane mrežaste pisave (Gitterschrift).

Novi vodilni črki sta bili od približno srede 17. stoletja veliki B, in vsa tri polja zavzemajoč veliki G. Črki K in R sta ostali brez okrasne vijuge, s in f sta izgubili srednjo pentljo, g v obliki game je zamenjala zaprta oblika črke.

Obrazec prisege čepninskega uradnika kranjskim deželnim stanovom, 17. stoletje. AS, 2, Stan.I.

Zapfenmaß dienner so auf Raittung bestellt worden Juramentum.

Dopis cesarskih tajnih svetnikov kranjskim stanovom glede izplačila zaseženih vojaških plač. Gradec, 2. marec 1665. AS, Stan.I., fasc. 304b/520.

Ehrwürdig, Hoch vnd Wolgeborn, Wollgeborn auch Edle vnd geßtrenge, besonders liebe Herrn vnd Freundt

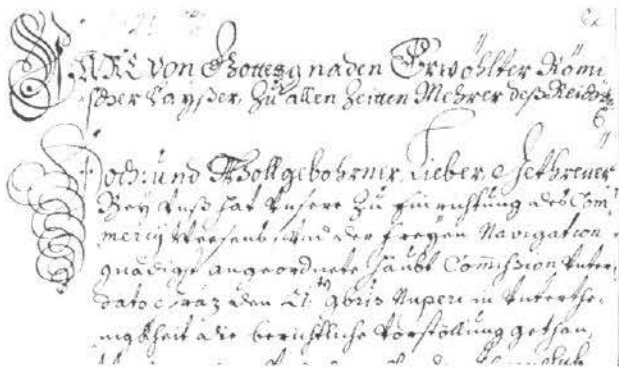
Nach deme Ihre Khay(serliche) May(estät) etc. Vnnsrer allergenedigister herr den 21 dits genedigist resoluiert, daß wegen der Vbermässigen Regiments Vncosten dem Testa Piccolomini Obristen zu Pfert nunmehr seel(ig) sein bey Einer Ersamben La(ndsch)a(ft) daselbst hoffender, vnnnd hieuorn Verarrestierter halber Monnath sold, ...

Besede, ki niso v nemščini so zapisane v humanistiki npr. ime vojaškega poveljnika Testa Piccolominija (vrstica 3 in 4). Okrajšave so razrešene v oklepajih.

Večkrat srečamo tudi slično okrajšavo: E. Kay.May.= Ewre Kayserliche Mayestädt
Laa. = Landschaft

Pisava se konec 17. stoletja ni dosti razlikovala od tiste iz začetka stoletja. Vse bolj pa se kažejo različne variacije med zapletenimi in preprostimi rokopisi, kar opazimo tudi v 18. stoletju. Velik korak k jasnosti, ki se je začela kazati v drugi polovici 17. stoletja, je bil storjen v prihodnjem stoletju. K okroglosti težečo baročno pisavo zamenja desna poševna pisava z ozkimi dolgimi vijugami ter skupaj stisnjenimi zgornjimi in spodnjimi deli črk.

V prvih desetletjih 18. stoletja so se začeli izogibati praznemu prostoru na dokumentih, kar je imelo za posledico številne zanke, posebno pri velikih začetnicah, ki po videzu spominjajo na žične ovire. Pisava je v 18. stoletju postala bolj prefinjena, črke so postale razločnejše, večje in jasneje ločene druga od druge. Zanke in podaljšave nad črto in pod njo so zapisane širše.

Dopis deželnega kneza kranjskemu vicedomu glede zamude pri popravilu kameralnih cest. Gradec 10. januar 1725. AS, Vic.A., šk. 273. S-X./5.

CARL von Gottes gnaden Erwählter Römischer Kayser Zu allen Zeiten Mehrer deß Reichs etc.

Hoch und Wollgebohrner, Lieber, Gethreuer. Bey vnß hat Vnsere Zu Einrichtung des Commercij Weesens, Vnd der Freyen Navigation gnädigst angeordnete haubt Commission Vnter dāto Graz den 21ten novembris Nuperi in Vnterthe nighkeit die berichtliche Vorstöllung gethan, ...

pisanje datuma (peta vrstica) 9 bris = novembris
8 bris = oktobris
7 bris = septembris
X bris = decembris

Črta nad črko m pomeni podvojitve (vrstica štiri) = m

et cetera = etc. (na kocu uvodnega dela) (dve obliki okrajšave) = e
okrogli s na koncu besede Wesens (tretja vrstica) = s

V začetku 19. stoletja je prišlo do velikih sprememb v rokopisu zaradi vpliva šole in zaradi uporabe jeklenega peresa. Kljub temu lahko ugotovimo, da so črke iz 16. stoletja ohranile bistvene oblike vse do 19. stoletja.

Iznajdba jeklenega peresa (v Angliji 1780) je imela bistven vpliv na nadaljni razvoj kurentne pisave. V pisarnah se je jekleno pero uveljavilo v 19. stoletju, v času ko so ga začeli izdelovati industrijsko. Veliko vlogo so v tem času imele tudi šole. V 19. stoletju postane pisava bolj uniformirana, puščobna in neosebna. V svoji izdelani obliki sredi 19. stoletja deluje zelo skrbno in šolarsko točno, posebno pri pisarniških

čistopisih. Uporablja le malo okrasja in zank. Le v osebnih dopisih in konceptih postane opaznejša svojskost osebnih stilov.

7 1880 Mai 28. Der ausgewanderte Mechaniker und Spezierer Gottl. Friedr. Künzi schreibt von New York an das Richteramt Bern. - St. A. Bern.

New York den 28. Mai 1880

Hochgeehrte Herren:
Unterzeichneter Auerkent hiermit den über mich verhängte Geldstrag an, indem es mir nicht anders möglich ist, und ich nur auskumar vor der Schanda hieher gegangen bin, möchte sie auch bitten, meine Heimathsgemeinde, zu veranlassen, mir die familie nachzulenden, die nur darauf wartet, wen ich für sie das Reissgelt, gehabt, hätte ich Schulliden bezahllt, so bleibt nichts übrig, als die Gemeinde anzuhalten die Gemeinde Borschwand im Kuzzenberg

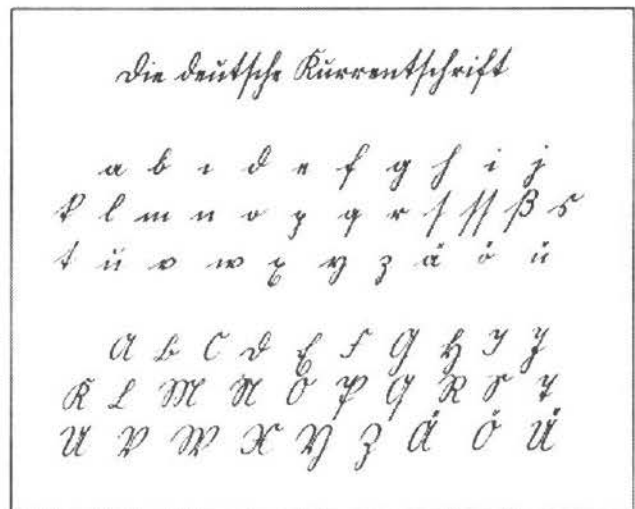
Iz: Schulpraxis 4, 78 Jhrg., Bern 1988, str.10.

Velike črke so se v 19. stoletju poenostavile. Bistveno razliko v 19. stoletju pa doživijo male črke, saj jekleno pero omogoča, da z eno potezo laže naredimo črto navzgor in navzdol. Pisava je bila podvržena novemu lomljenju (neogotski stil), črke s, f, k, t, m, n dobi- jo novo obliko.

s, f, k, t, m, n

Črki s in f se ne pišeta več tako kot doslej - od sredine navzdol in nato navzgor - ampak od sredine najprej navzgor in nato navzdol. Povezava s sosednjo črko je bila vzpostavljena s poševno črto, odstopajočo od osnovne linije. Podobno velja za črki t in k.

Tudi črka e dobi novo obliko. Spreminjanje črk skozi čas si lahko ogledamo na primeru črke e. V začetku 16. stoletja je imel e zaprto obliko, nato odprto obliko, konec 16. stoletja obliko enega hrbta in pol, zatem se je pisal kot ozki e in z le eno črto navzdol. V 18. stoletju pa je imel obliko dveh hrbtov.

VELIKE ČRKE

Oblike črk na levi strani so mlajše (19. stol.) - spreminjajo se skozi čas proti starejšim (16. stol.) na desni strani.

A	a a a a a a a a a a a a
B	B B B B B B B B B B B B
C	C C C C C C C C C C C C
D	D D D D D D D D D D D D
E	E E E E E E E E E E E E
F	F F F F F F F F F F F F
G	G G G G G G G G G G G G
H	H H H H H H H H H H H H
I	I I I I I I I I I I I I
J	J J J J J J J J J J J J
K	K K K K K K K K K K K K
L	L L L L L L L L L L L L
M	M M M M M M M M M M M M
N	N N N N N N N N N N N N
O	O O O O O O O O O O O O
P	P P P P P P P P P P P P
Q	Q Q Q Q Q Q Q Q Q Q Q Q
R	R R R R R R R R R R R R
S	S S S S S S S S S S S S
T	T T T T T T T T T T T T
V	V V V V V V V V V V V V
W	W W W W W W W W W W W W
X	X X X X X X X X X X X X
Y	Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y Y
Z	Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z

PODVOJITVE

ff	ff ff ff ff ff ff ff ff ff
ss	ss ss ss ss ss ss ss ss ss
tt	tt tt tt tt tt tt tt tt tt

POVEZAVE

dt	dt dt dt
sch	sch sch sch sch sch sch sch
sp	sp sp sp
st	st st st st

Kot vidimo, se je pisava spreminjala skozi čas. Rokopis iz 16. stoletja je drugačen od tistega iz 17. ali 18. stoletja. Iznajdba tiska je vplivala na obliko in razvoj rokopisa. Velika razlika je tudi med pisarniškimi čistopisi in koncepti. Čistopisi so lepši in jasnejši, koncepti, ki so marsikdaj »načečkani«, vsebujejo popravke, opombe ipd. in so bistveno težje berljivi.

Z večanjem kurzive se brusijo tudi prelomi. Prelomi so najizrazitejši v primerih kaligrafskega rokopisa. Poleg izrazite kurzivnosti pisave vedno znova nastopa potreba po dodatnem lomljenju črk. Za »nemško« kurentno pisavo velja, da so bile kljub kurzivni obliki črke spreminjane z novimi prelomi ali zankami. Kurzivnost je imela za posledico podvajanje debela nekaterih črk. Oblikovni elementi niso vedno povsem jasno ločevali oblik pisav med seboj. Za nekatere velike črke najdemo več kot 30 različnih oblik. Vse tri glavne oblike črk (frakturo, polkurento, kurento) lahko srečamo v enem tekstu. V besedilu se poleg »gotske pisave« pojavljajo tudi besede, zapisane v negotskih pisavah. Skozi stoletja se ni spreminjala le oblika pisav, ampak tudi duktus, velikost črk, dolžina in poudarek zank, okrajšave ipd. V pisavi se je ves čas odražal »duh časa«.

Nekaj okrajšav:

goldinar (Gulden, florenus)

krajcar (Kreuzer)

denarič (Pfennig)

1 goldinar = 60 krajcarjev = 360 denaričev

šiling (solidus, Schilling)

1 funt = 20 šilingov = 240 denaričev

funt (libra, Pfund)

1 krona = 25 reparjev = 100 krajcarjev

Repar je bil srebrnik s podoben repe na eni strani.

repar (Batzen, Patzen)

zanka navzdol za -ein npr.: nachzutragen

zanka navzgor za -ein npr.: der oder sondern

okratsava -tein in -tein v eni besedi. npr.: sondern

Primeri pisave, posebno tiste po Sütterlinovi reformi so dostopni tudi na domači strani rodoslovnega društva:

<http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/metode/slovarji.html>

Poročna pogodba med Andrejem Paglovicem in Apolonijo Škofic, Gospostvo Mekinje 24. oktober 1785. AS 1080, Zbirka muzejskega društva za Kranjsko, fasc.5.

Heyraths Brief

So an heut zu Ende gesetzten Dato zwischen dem Andreas Paglovitz Herrschaft Münkendorf(ischen) Erholden ledig als bräutigam eines, dann der des nunmehr see(lig) Thomas Skoffez hinterlassenen Wittib Apolonia als braut andern theils in be(i)seynd Endes untergezeichenter Zeugen aufgericht und beschlossen worden. Erstlichen bringet der bräutigam seiner angehenden braut für ein wahres heyrathgut zu 400 fl(orenen=Gulden) (ands) w(ehrung) id est

Vier hundert Gulden Lands Wehrung, und dieses theils im paaren theils im Geld - Werthes, dann zwey Star Waizen ein ordinar bethgewand, die ganze Kleidung samt der truchen. Darumen

f. = florenus, Gulden (goldinar)

l.w. = Lands Wehrung (deželne veljave)

Literatura:

E. Büsser, M.Neher: Arbeitsbuch Geschichte, Neuzeit I (16. bis 18. Jahrhundert), Quellen. Bearbeitet von L. Auer. UTB Dokumentation 1977. Posebno poglavje: Entwicklung der deutschen Schrift, str. 56-78. Schulpraxis, Zeitschrift des Bernischen Lehrervereins, 78 Jhrg., 8. XII. 1988. Dülfer - Korn, Schrifttafeln zur deutschen Paläographie des 16. - 20. Jahrhunderts, 7 Auflage, Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Marburg 1992.

H. Sturm, Unsere Schrift, Neustadt an der Aisch 1961.

A. Scherl, Deutsche Schriftkunde des 19. und 20. Jahrhunderts, Bayerische Archivschule, München 1973.

Gothic Script Workshop

Matevž Košir

German handwriting has its origins in the different styles of gothic italics, especially in the stylised Bastarda. The palaeography of the New Age is essentially different from the palaeography of the Middle Ages. The New Age documents are dated, forgeries are less frequent and easier to detect. The registers of the documents were kept at the time. This simplifies the identification and the origin of the documents. On the other hand, a great variety of different writing makes reading more difficult. There are several individual styles of handwriting; there are also regional differences.

Fraktura in kurenta (kurziva), 20. stoletje

a	A	a	A	u U
(ä	Ä)	ä	Ä	(ü Ü)
b	B	b	B	h H
c	C	c	C	x X
(ch	Ch)	ch	Ch	(yf Yf)
d	D	u	D	h H
e	E	e	E	u U
f	F	f	F	f F
g	G	g	G	y Y
h	H	h	H	f F
i	I	i	I	i I
j	J	j	J	j J
k	K	k	K	h H
l	L	l	L	h H
m	M	m	M	u U
n	N	n	N	u U
o	O	o	O	u U
(ö	Ö)	o	O	(ü Ü)
p	P	p	P	y Y
q	Q	q	Q	y Y
r	R	r	R	u U
s	S	s	S	(f F)
(ß	—)	ß	—	(ß —)
(sch	Sch)	sch	Sch	(yf Yf)
t	T	t	T	h H
(tsch	Tsch)	tsch	Tsch	(yf Yf)
u	U	u	U	ü Ü
(ü	Ü)	ü	Ü	(ü Ü)
v	V	v	V	h H
w	W	w	W	u U
x	X	x	X	f F
y	Y	y	Y	y Y
z	Z	z	Z	f F

Fractura was used as a typeface first in Augsburg in 1513. They used it to print a prayer book of the emperor Maximilian I. The handwriting of the 16th century is obviously different from the one used in the 17th and 18th centuries. The invention of print influenced the form and development of handwriting. The so-called open form is one of the main features of *Fractura*. The capital letters are wide and large and the lower case letters are narrow. Some narrow and high - typical examples are *f* and *s*.

German handwriting was used only for texts in German. For the texts in other languages, e.g. in Latin, Italian, or Slovenian, they used the *Humanistica* (Latin handwriting). This was used even in German texts for words in other languages, even for a single word.

From the mid 16th century, handwriting has become more and more cursive, letters have loops. The handwriting exhibits the style of the time, for instance, in the 17th century it becomes baroque (e.g. letters have ornaments). At the beginning of the 19th century, major changes in handwriting occurred because of the influence of the school and because of the introduction of the steel pen. In 1941 a Nazi law abolished German handwriting. This was the end of its 400 years of history.

Opombe:

¹ »Nemško« kurento, oziroma kurentno pisavo (Kurrentschrift), bi lahko označili kot »nemško novoveško kurzivno pisavo«. Točen pomen je razviden iz besedila v nadaljevanju sestavka.

² Bastarda je bolj kurziven tip gotice. Konec 15. stoletja se je na njeni osnovi oblikoval tip lomljenih tiskarskih črk - tako imenovanih »schwabacher« (po kraju Schwabach). Svojo dokončno tiskarsko obliko pa je pisava dobila v Frankfurtu.

³ Verzalka = velika začetnica.

Vodilni v rodoslovnih raziskavah

Harald W. Azmann

Prevod: mag. Janez Toplišek

Rodoslovno družbo Utah¹ (ZDA) je leta 1894 kot nepridobitno organizacijo ustanovila Cerkev Jezusa Kristusa svetnikov poslednjih dni²; od takratnih 13 članov je zrasla v mednarodno organizacijo, ki vključuje več kot 700 visoko usposobljenih in predanih posameznikov s sedežem v mestu Salt Lake City, Utah, ZDA.

Danes, več kot sto let pozneje, segajo dejavnosti družbe po vsem svetu. Osebe odlično obvlada zgodovino, krajevne študije, knjižničarstvo, mikrografijo, digitalno obdelavo slik, poslovno upravljanje in množico jezikov. Cerkev Jezusa Kristusa svetnikov poslednjih dni podpira razvijanje mnogih pomembnih virov, da bi spodbujali svoje pripadnike in raziskovalce po svetu pri iskanju svojih družinskih korenin. Ti viri zajemajo:

Storitve za družinsko raziskovanje po internetu (The Family Search Internet Genealogy Service)

- Prosto dostopna storitev za iskanje družin preko spleta www.familysearch.org je začela delovati 24. maja 1999.
- Raba spletnega mesta familysearch.org je s povprečnim dnevno dostopom 9 milijonov daleč preseгла predvidevanja.
- Spletno mesto vključuje zbirko prednikov (Ancestral File) s 36 milijoni družinsko povezanih imen in mednarodni rodoslovni indeks (IGI), ki zajema preko 600 milijonov imen.
- Spletno mesto je tudi portal za dostopanje do tisočev drugih rodoslovnih spletnih strani.
- Uporabniki mesta familysearch.org lahko pošljejo informacije v zbirko rodovnikov (Pedigree Resource File).

- Familysearch.org omogoča uporabnikom, da sodelujejo z drugimi raziskovalci in uporabijo njihove informacije za dopolnjevanje družinskih zapisov.

Knjižnica družinskih raziskav (The Family History Library)

- Knjižnica družinskih raziskav v Salt Lake Citiju (Utah) omogoča dostop do največje svetovne zbirke rodoslovnih zapisov.
- Knjižnične rodoslovne informacije so zbrane na več kot dveh milijonih mikrofilmskih zvitkih, na 180.000 mikrofilmih in v 228.000 knjigah oz. 4.500 periodičnih tiskih.
- Dodatno k filmanim in tiskanim zbirkam vsebuje knjižnica podatkovne zbirke, kot so zbirka družin (Ancestral File), seznam socialnih zavarovancev ZDA (U.S. Social Security Index) in vojaški seznam (U.S. Military Index).
- Leta 1999 je bil povprečen mesečni prirast informacij 4.500 mikrofilmskih zvitkov in 700 knjig.
- Dnevno obiše knjižnico več kot 2.000 oseb.
- Okrog 450 članov osebja in prostovoljcev je na razpolago, da pomagajo tako novincem kot rodoslovnim izvedencem.
- Knjižnica družinskih raziskav je povezana z več kot 3.500 centri za družinske raziskave (Family History Centers), ki so v 65 državah.

Mikrofilmanje dokumentov

Če se stari zapisi uničijo, so lahko za vedno izgubljene povezave s preteklostjo. Minljivi zgodovinski dokumenti se lahko zaradi pogoste uporabe tudi poškodujejo. Drugače je z mikrofilmskimi kopijami, ki jih lahko velikokrat uporabimo in poljubno reproduciramo; s tem ohranimo nedotaknjen izvirnik, ki bo nepoškodovan na voljo bodočim generacijam.

V sodelovanju z arhivi in drugimi institucijami, ki hranijo dokumente, je Rodoslovna družba iz Utaha začela mikrofilmati in shranjevati zapise leta 1938. Do danes je družba mikrofilmala v več kot 100 državah. Sodelujočim ustanovam zagotovi brezplačno mikrofilmsko kopijo njihove dokumentacije. Mikrofilmi, shranjeni pri družbi, služijo kot varnostne kopije za arhive po vsem svetu in s tem zagotavljajo pomembno varstvo v primeru poškodovanja ali izginotja.

Hramba mikrofilmov

Družba hrani mikrofilmne zapise v votlini granitne gore blizu Salt Lake Citija (Utah). Votlina je v kanjonski steni 700 čevljev (200 m) pod trdnim granitom in je klimatsko nadzirana za shranjevanje mikrofilmov. Šest prostorov votline lahko hrani kopije več kot 25 milijonov zvezkov po 300 strani (okrog 6 milijonov mikrofilmskih zvitkov). Tukaj so zapisi z vsega sveta varni pred nezgodami, ki bi jih povzročila narava ali človek.

Pomoč raziskovalcem

Ljudje, ki želijo zvedeti več o svojih prednikih, morajo znati poiskati zgodovinske listine in jih učinkovito uporabiti. Glede na to, da Rodoslovna družba iz Utaha pridobiva kopije zapisov z vsega sveta, vsakega sistematično katalogizira po datumu, kraju izvora in vrsti zapisa. Ta katalog je dostopen na mikrofilmu in je kot del sistema FamilySearch avtomatizirana rodoslovna informacija.

Dodatno h katalogu ima FamilySearch še mnoge druge vire, ki vsebujejo informacije o družinski zgodovini milijonov umrlih oseb. Pri graditvi teh zbirk virov družba sodeluje z drugimi organizacijami, kjer računalniško obdelujejo in indeksirajo župnijske zbirke, popise prebivalcev in druge zbirke.

Raziskovalci lahko v številnih krajih po svetu uporabljajo računalniški sistem v okviru FamilySearch, vključno s knjižnico in centrom v Salt Lake Citiju, obširno svetovno mrežo centrov³ in druge rodoslovne in izobraževalne ustanove. Kolikor dopuščajo predpisi in pogodbene obveznosti, so kopije zapisov iz družbine zbirke raziskovalcem dostopne po vseh teh krajih.

Delovati skupaj

Nobena posamična skupina ne more ohraniti, organizirati in narediti dostopnih vseh informacij, ki so v najpomembnejših rodoslovnih listinah po svetu. Ta brezmejna naloga narekuje sodelovanje tistih, ki hranijo zapise in raziskovalcev po vsem svetu. V duhu sodelovanja se Rodoslovna družba iz Utaha čuti dolžno sodelovati z drugimi, da bi ohranili rodoslovne zapise in pospeševali družinske raziskave.

Za več informacij prosimo pogledajte na naslovu www.familysearch.org.

The Genealogical Society of Utah (LDS Church)

Harald W. Azmann

Established in 1894 as a nonprofit organization funded by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, the Genealogical Society of Utah has grown from 13 members to an international organization of over 700 highly skilled and dedicated individuals, with headquarters located in Salt Lake City, Utah, USA.

Today, more than 100 years later, the society's activities span the globe. Staff members have expertise in history, area studies, library science, micrographics, digital imaging, business management and a multitude of languages, and the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints supports the development of many unique resources to encourage its members and researchers around the world to search their family roots.

No single group can preserve, organize, and make available all the information contained in the world's important genealogical documents. This immense task requires the cooperation of record keepers and researchers around the world. In the spirit of cooperation, the Genealogical Society of Utah is committed to working with others to help preserve genealogical records and promote family research.

For more information, please go to www.familysearch.org.

Opombe:

¹ Genealogical Society of Utah

² The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints

³ Family History Center je registrirana blagovna znamka (TM).

Šest let rodoslovne spletne strani

Tomaž Pisanski

Spletno stran slovenskega rodoslovja smo nastavili poleti 1995 na strežniku Inštituta za matematiko, fiziko in mehaniko ljubljanske Univerze. Stran smo naslovlili Genealogy and Heraldry in Slovenia, njen naslov je <http://genealogy.iip.si> in je namenjena slovenskemu rodoslovju in grboslovju. Med drugim so nas zanimala možnosti, ki jih ponuja tehnologija interneta, zlasti globalna razpoložljivost in izmenljivost informacij.

Šele s široko razpoložljivostjo računalniških zmogljivosti so lahko tudi ljubitelji začeli s širšimi rodoslovnimi raziskavami. Vsakdo lahko na ta način zlahka obvladuje evidence, ki vsebujejo podatke o tisočih osebah. Pred tem bi bilo kaj takega praktično nemogoče. Zdaj tovrstnih omejitev ni. Pri razširjenem raziskovanju se področje raziskovanja razširi tudi v prostoru. Raziskovalec bo prednike našel ozemeljsko bolj ali manj raztresene. Enako raztreseni so tudi viri, ki se uporabljajo pri

raziskovalnem delu. Pred pojavom omenjene tehnologije bi bilo podobno početje možno samo tistim, ki bi razpolagali z neomejenim časom in denarjem. Internet je vse to spremenil. Veliko raziskovalnega dela lahko opravimo kar v domačem udobju, čeprav so podatki na drugem koncu sveta.

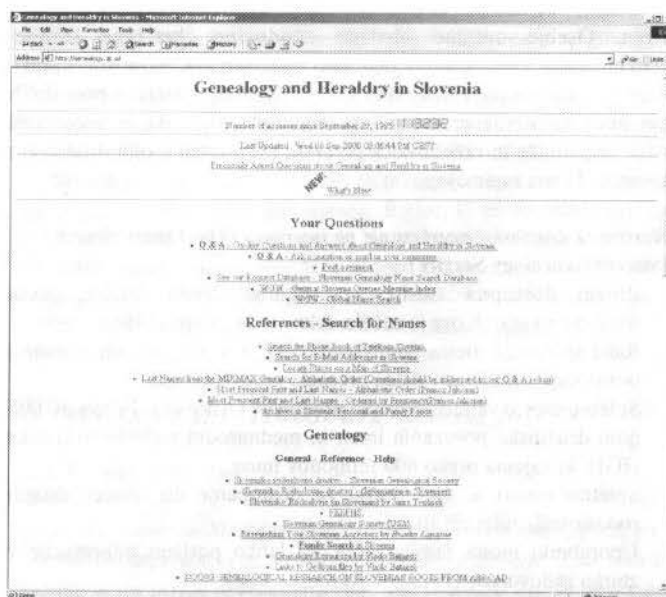
Poudarek smo na spletni strani namenili možnosti postavljanja in sprejemanja poizvedb. Izogniti smo se želeli tudi nepotrebnemu ponavljanju tistega, kar je na razpolago že kje drugod. Namesto tega smo izbrali zanimive tuje spletne strani in na našo stran nastavili povezave do njih. Tak primer je slovenski telefonski imenik. Imenik in z njim povezan zemljevid sta izvrstna pomoč pri iskanju priimkov in krajev v Sloveniji. Omenjeni imenik toliko bolj koristi raziskovalcem iz tujine, ki bi radi našli nekdanji dom svojih prednikov. Ravno tako je imenik koristen za vzpostavljanje stikov s sorodniki. Takih povezav bi lahko bilo še več, vendar zaenkrat še niso prirejeni za enostavno uporabo neveščih uporabnikov. Za kaj takega nam manjka prostovoljcev in finančna podpora.

Najbolj koristen pa je internet zato, ker omogoča sinergijske učinke zainteresiranim uporabnikom, katerih področje raziskav se pokriva. Naša stran je namenjena tistim, ki jih zanima rodoslovje, Slovenija in grboslovje. Še posebej je namenjena potomcem nekdanjih slovenskih izseljencev, ki so dom zapuščali pred sto in več leti.

Ko smo se odločali za nastavitve strani, smo se zavedali, da je početje tvegano in odgovorno. Spletna stran hitro postane zastarela in celo neuporabna. Vzdrževanje spletne strani namreč zahteva veliko časa, morda skoraj zaposlitev za nekaj ur tedensko, tega pa zlepa ni nihče pripravljen opravljati v nedogled brez plačila.

Po šestih letih obstoja strani je čas, da se ozremo nazaj in stran ocenimo. Tule se bom zadržal pri prispevkih posameznih uporabnikov, ostalo analizo bomo opravili kdaj drugič.

Diplomirani matematik Matjaž Završnik je pod vodstvom profesorja Vladimira Batagelja razvil programsko orodje. Imenoval ga je TRUBAR, namenjen pa je izgradnji podatkovne baze z vmesnikom za internet. Ta program in njegov predhodnik z imenom GBOOK (guest-book) sta bila tudi na naši strani takoj uporabljena za več namenov. Najprej smo nameravali odpreti knjigo obiskovalcev (guest book), na kateri bi zbirali predloge za nadaljnjo izgradnjo sistema. 25. avgusta 1995 smo objavili prvo objavo: *Tukaj lahko postavljate vprašanja, odgovore in pripombe, ki se nanašajo na slovensko rodoslovje in grboslovje*. Oblikovalo se je poglavje, ki smo ga imenovali 'Vprašanja in odgovori' (Q&A column). Pričakovali smo vprašanja in odgovore uporabnikov. Dobivali pa smo skoraj izključno vprašanja, odgovorov skoraj ni bilo.

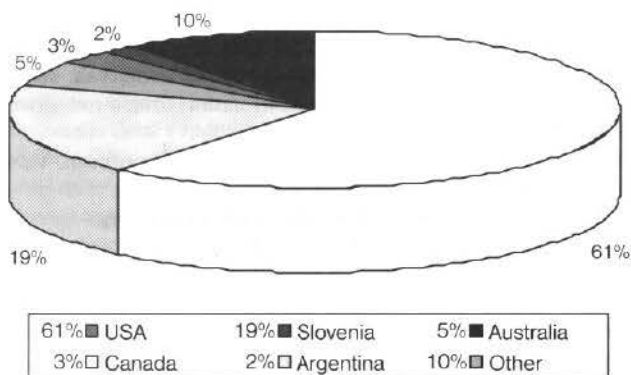
Odgovorov je sicer zagotovo bilo precej, vendar niso bila objavljena na strani. Odgovore so tisti, ki so jih vedeli, pošiljali naravnost spraševalcem.

Stran smo v prvih letih dokaj pogosto vzdrževali, zaradi pomanjkanja časa, smo to dokaj zanemarili.

Program TRUBAR je uporabljen tudi poglavju 'Zbirka priimkov' (Name Database), zato vzdrževanje tega poglavja ni potrebno. To poglavje smo nastavili potem, ko smo v poglavju Vprašanja in odgovori ugotovili, da se večina teh nanaša na priimke. Poglavje 'Zbirka priimkov' je posebej prirejena za poizvedbe po priimkih. V nekaj letih in po nabranih poizvedbah je postalo očitno, da bi lahko marsikaj spremenili in izboljšali, vendar doslej za preureditev se ni bilo časa. Program TRUBAR ne predvideva načina, s katerim bi uporabnik sam spremenil ali umaknil svojo poizvedbo. Razmišljamo, da bi program TRUBAR nadomestili z enim od profesionalnih orodij, ki jih danes ponuja trg.

Spremljali smo izvor poizvedb na naših poglavjih. Naslednja tabela prikazuje pogostost obiskov po državah, od koder so poizvedbe prihajale. Nekoliko nas je presenetilo, ko smo videli, da je iz naših sosednjih držav razmeroma malo poizvedb: iz Avstrije 8, Hrvaške 4, Italije 3 in nobene iz Madžarske. Delno lahko to razložimo z oviro zaradi jezika. Največ poizvedb je prišlo iz angleško govorečega sveta. Očitno rubrika za poizvedbe najbolj koristi tistim, ki so zelo daleč od Slovenije.

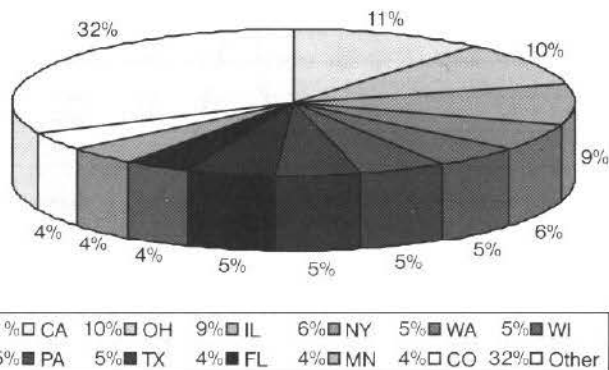
ZDA	504	Brazilija	5	Uruguay	2	ZAE	1
Slovenija	163	Hrvaška	4	Belgija	1	EU	1
Australija	43	Švedska	4	Češka	1	neznano	258
Kanada	23	ZK	4	Danska	1		
Argentina	18	Čile	3	Mauritius	1		
Nemčija	9	Italija	3	Nikaragua	1		
Švica	9	Nova Zelandija	3	Paragvaj	1		
Avstrija	8	Poljska	3	Peru	1		
Francija	8	Jugoslavija	3	Španija	1		
Nizozemska	7	Norveška	2	Tajska	1		

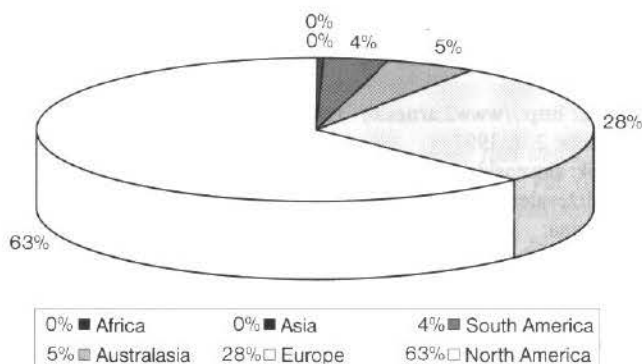
Takoj tudi opazimo, da je polovica vseh poizvedb prišla iz ZDA. Zanimalo nas je še, iz katerih zveznih držav so bili. Našteli smo 42 držav, za 121 poizvedb pa izvor ni znan, zato sklepamo, da je bil obisk iz ZDA še precej večji. Presenetilo nas je tudi to, da so poizvedbe iz Kalifornije pogostejše kot iz Ohia.

CA	43	CO	14	OR	5	AL	1
OH	39	VA	12	CT	3	HI	1
IL	33	IN	11	KY	3	IA	1
NY	23	MI	11	MT	3	ID	1
WA	21	MO	9	TN	3	LA	1
WI	21	NJ	9	WV	3	MD	1
PA	19	NC	8	GA	2	ND	1
TX	19	UT	8	MA	2	NH	1

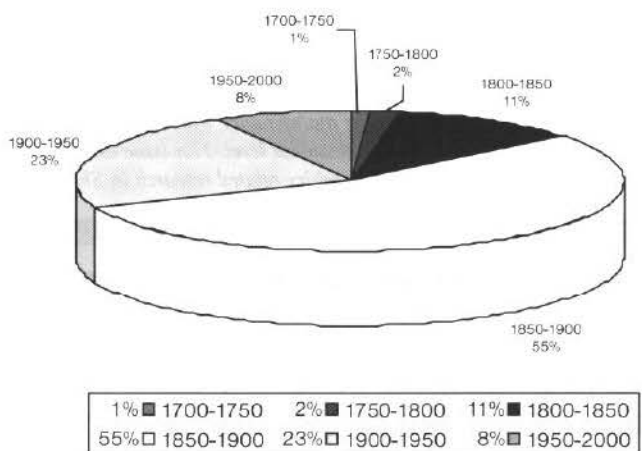
FL	16	AZ	6	NV	2	OK	1
MN	16	KS	5	SC	2	RI	1
SD	1	WY	1				

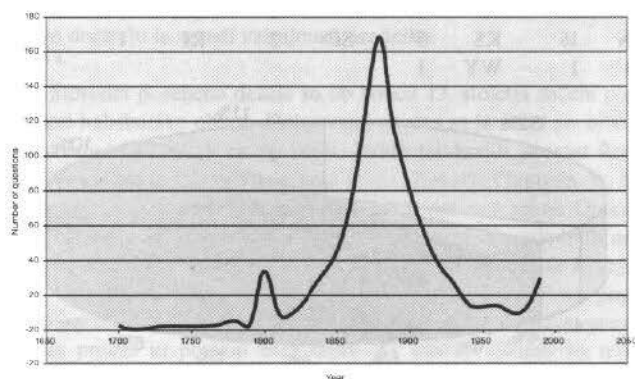
Če poizvedbe merimo še po kontinentih, vidimo, da vodi Severna Amerika, sledi Evropa, tej pa Avstralija in Nova Zelandija.

Poizvedbe smo analizirali tudi glede na poizvedovano obdobje. Od vseh poizvedb, teh je bilo 1175, jih 231 ni bilo datumsko opredeljenih. Spodaj je prikazano, v katero obdobje so bile usmerjene poizvedbe. Vrhovi za leta 1700, 1800, 1900 in 2000 so posledica napak pri vnašanju.

Kljub temu je očitno, da je bilo največ poizvedb usmerjenih na obdobje okrog leta 1880. Za to se ponujata dve razlagi. Prvi je najbrž ta, da današnjim raziskovalcem, ki so največkrat ljudje v zrelih letih, pri rodoslovnih raziskavah navadno začne zmanjkovati podatkov prav za to obdobje.

Druga razlaga pa je v tem, da je največji val izseljenstva zajel tisto populacijo, ki je bila rojena okrog leta 1880.

Kasneje so se pojavile številne druge spletne strani, ki so se bolj ali manj dotikale slovenskega rodoslovja. Na nekatere od njih je pripravljena povezava z naše glavne strani, iz teh strani pa so možne še mnoge druge povezave. Na tem mestu pa je treba posebej omeniti stran, ki jo je leta 1997 v slovenskem jeziku postavil mag. Janez Toplišek. Osnovni parametri te strani so naslednji:

URL: <http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm>

Začeta: 2. 1. 1997

Jezik: slovenski

Vzdrževalec: Janez Toplišek (janez.toplisek@ki.si)

Vsebina:

1. Slovensko rodoslovno društvo (Slovenian Genealogy Society)
2. Viri rodoslovnih podatkov (Sources of Genealogical Data)
3. Metode in pripomočki pri rodoslovnem delu (Genealogical Methods and Tools)
4. Zbirka rodovnikov (Collection of Pedigrees)

Six Years of "Genealogy and Heraldry in Slovenia"

Tomaž Pisanski

In September 1995 we set up an Internet server in order to cover genealogy and heraldry in Slovenia. In my talk I will describe some of its features, give some statistics and discuss plans for its modernization. The main drawback of the server is its maintenance which should be upgraded from a voluntary to a semi-professional level. This issue touches financial problems of genealogy and heraldry related research in Slovenia.

Spletna stran mednarodnega slovenskega rodoslovnega društva

George J. Plautz

Naša spletna stran je oblikovana bolj kot izhodišče za obisk posameznih sestavin (portal). To pomeni, da bodo obiskovalci prek nje našli povezave z mnogimi drugimi spletnimi stranmi in sestavinami, ki niso postavljene na našem strežniku. Na naši spletni strani bo obiskovalec našel spiske osnovnih podatkov, indeksov in prirejenih

zapisov. To naj bi bila pomoč pri ožjem iskanju informacij, ki največkrat niso na razpolago kje drugje. S tem vas skušamo napotiti po krajši poti do tistih informacij o vsebini naše spletne strani, to je do informacij o slovenskem rodoslovju, kulturi, zgodovini in podobnem, do katerih bi sicer verjetno tudi prišli, vendar po nekoliko daljši poti.

Po tem uvodu naj vam zaželim dobrodošlico na tej strani.

Avtor v nadaljevanju na kratko predstavlja posamezna poglavja. Prevod je nepotreben. Zainteresiranemu obiskovalcu so na voljo številna poglavja in izbire. Sam si bo moral ogledati in po potrebi izbrati posamezna poglavja in možne povezave.

Nekatere sestavine so dostopne samo članom. Avtor spet našteva številna podpoglavja in povezave.

V nadaljevanju omenja društvena obvestila, ki se za člane objavljajo štirikrat letno. Prva obvestila so izšla leta 1987. Do sedaj jih je bilo 52.

Sledi informacija o oglašnih deskah, ki so se izkazale za zelo priljubljen način razkazovanja in posredovanja lastnega področja raziskav in objavljanja problemskih situacij. Podobna oglasna deska opisuje področja, kjer so se Slovenci zadrževali v večjem številu.

Med referenčnim gradivom so nekateri spiski in indeksi. Tak je indeks, ki je nastal iz Trunkove objave, cerkvene zgodovine, evidence posameznih društev in podobno. Nastaja tudi zbirka osmrtnic.

V izdelavi je datoteka povezav na objavljene članke, knjige ali druge objave. Ta datoteka nastaja iz objav v časopisih kot so Novi svet in nekaterih drugih.

Avtor je zastavil kazalo priimkov, ki so dostopni prek interneta. Tudi ta projekt se občasno dopolnjuje. Marsikdo je s tem pripomočkom uspešno nadaljeval svoje raziskave.

Posebej so ponujene strani, ki so jih na ogled postavili posamezni raziskovalci. Te strani so poučne in uporabne tudi kot vzorec za podobno ravnanje drugih, ki bi želeli svoje raziskave objavljati in tako vzpostaviti stik z raziskovalci istega področja.

Dodan je spisek rodoslovnih pripomočkov in povezav z organizacijami, ki zbirajo in posredujejo gradivo za rodoslovce. Take so zlasti Ancestry, Family Search, Family Tree Maker, Facts pages, telefonski imeniki in priseljenski arhivi.

Na naši strani bo obiskovalec našel dolg spisek pripomočkov za rodoslovno delo. V to skupino spadajo vodniki, zemljevidi, slovarji imen krajev, priporočila za delo, (spletni) naslovi drugih rodoslovnih društev.

Delo ni nikoli končano in sprti se kažejo nove možnosti. Vabim vas k sodelovanju.

Najdete me na naslovu george@slovenianguenealogy.org.

THE SGSI, Inc. WEB SITE

George J. Plautz Jr.

The Slovenian Genealogy Society International, Inc. maintains an active web or internet address: <http://www.slovenianguenealogy.org>

Our site offers something for everyone, the casual drop-in or the active society member. Since the inception of our web site, membership has increased significantly, and we are slowly moving much of the interactive portions of the society to the internet portal, including presentation of publications and distribution of our newsletter. Join us, we are always looking for additional volunteer help.

Opravljenе in načrtovane aktivnosti SGSI

Ed Repic

Povzetek.

Na kratko predstavljам številne dejavnosti, ki so v SGS v teku. Večino teh dejavnosti opravljajo člani volunteersko. Novih dejavnosti se lotevamo, ko se zanje pokaže potreba. Vodje projektov občasno poročajo o rezultatih in jih z objavo dajejo v uporabo članom.

Trenutni spisek aktivnosti:

Aktivnosti v teku

Številka aktivnosti	Naziv ali ime Aktivnosti	Vodja aktivnosti	Elektronski naslov
00-1	Evidenca članov	Leskovec	jleskovec@email.msn.com
00-2	Spletna stran SGS	Plautz	g1plautz@aol.com
00-3	Spisek SGS gradiva	Peterlin	apeterlin@panetwork.com
00-4	Glasilo	Peterlin	apeterlin@panetwork.com
00-5	Zemljevidi	Cecil	ccecil@ccaonline.com
00-6	Indeks rodoslovne datoteke	Rohrsen	MarRoh@aol.com
00-6.1	Objavljanje na spletu	John Moviuss	teefhs@teefhs.com
00-7	Spisek cerkvenih kronik	Davison	
00-7.1	Spisek koledarjev	Slapar	GDHS@aol.com
00-8	Skeniranje gradiva	Hedditch	aulo00@aol.com
00-9	Prevajanje	Burnett	dmburnett@aol.com
00-10	Spisek osmrtnic	Puchnick	
00-11	Informacije o slovenskih arhivih	Peterlin	apeterlin@panetwork.com
00-11-1	Ohranjanje gradiva	Diehl	tdiehl@ttd-nail.net
00-12	Pridobivanje finančne podpore	Kucler	cranberi@ameritech.net
00-13	SGS konferenca 2001	Kucler	cranberi@ameritech.net
00-14	Podružnice društva		
00-14.1	Ohio	Jisa	bonitabser@aol.com
00-14.2	Pennsylvania	Zulli	
00-14.3	Pacific Northwest Chapter	Gorsha	gorsha@juno.com
00-14.3A	Skrbnik spletne strani	Gorsha	gorsha@juno.com
00-14.4	Australia	Hren	
00-14.5	Brazil	Petroucic	vida@brasmil.com.br
00-14.6	Canada	Tomlin	money@cow-net.com
00-14.7	Colorado	Kimmel	
00-14.8	DC Metro	Lipold	johnlipold@cs.com
00-14.9	Florida	R. Leskovec	rieskov@aol.com
00-14.10	Illinois	Aguilar	demeter209@aol.com
00-14.11	Indiana	Shoemaker	clipper66@webtv.net
00-14.12	Mid-Continent	Johnson	cjohnson@pilot-international.com
00-14.13	Minnesota	Rupar	trupar@uslink.net
00-14.14	Slovenia	Walsh	walshslov@hotmail.com
00-14.15	Texas	Fox	miketox@texas.net
00-14.16	Western States	Quinton	neatherq@planet-soft.com
00-14.17	Wisconsin	Voelk	ottolou@win.bright.net
00-14.18	Ontario	Pinter	frankjr@bestnet.org
00-15	World Gen Web	Gorsha	gorsha@juno.com
00-16	Slovenian On-Line Store	Zunic/Peterlin	jpzbaz@aol.com
00-17	Narodni Adresar	Lipold	johnlipold@cs.com
00-18	Not for Profit Cert	Leskovec	jleskovec@email.msn.com
00-19	Evidenca članov	Leskovec	jleskovec@email.msn.com
00-20	Spisek e-naslovnikov	Tesch	teller@uswest.net
00-21	Sodelovanje med SGS in FEEFHS	Hren	rghren@ispchannel.com

Aktivnosti (ali projekti) so oštevilčeni z letnico in zaporedno številko aktivnosti, npr. 00-8. Največkrat je iz naziva aktivnosti razvid-

na že tudi aktivnost. Vsak projekt je natančneje opisan v posebnem obrazcu kot je razvidno iz spodnjega primera:

SLOVENIAN GENEALOGICAL SOCIETY

Poročilo o stanju na projektu

11/1/00

Številka projekta 00-8
Naziv projekta Skeniranje revije Američanski Slovenec 1891 - 1931
Vodja projekta Lori Hedditch
e-naslov Aulo00@aol.com
Namen: Varovanje izvornika pred obrabo. Izdelava trajne kopije na elektronskem mediju. Omogočanje široke uporabe.
Postopek: Skeniranje in prenos na CD v PNG formatu. Dodajanje imenskega indeksa
Pričakovana korist: Trajna ohranitev in široka razpoložljivost gradiva, ki je že v slabem stanju in težko dosegljivo.
Začetek aktivnosti: Januar 2000
Končanje aktivnosti: ??
Ocena stroškov: \$10.00 za 3 CD-je
Odobril: Al Peterlin
Opombe: Skeniranje je zaključeno. Imenski indeks je končan 55%

Spisek aktivnosti v tabelarni obliki vsebuje hiperpovezave z ustreznimi poročili o stanju na projektu in tako uporabniku neposredno razviden.

Važnejši projekti

Omenil bom samo nekatere važnejše projekte. Podrobnosti o ostalih projektih dobite pri posameznih vodjih projektov. Nanje se lahko obrnete po e-pošti.

Projekt 00-6 je v teku že nekaj let. Sestaviti želimo spisek vseh priimkov, ki so jih raziskovali posamezni raziskovalci. Tak spisek bi lahko služil za povezovanje članov s skupnim področjem raziskovanja. Člane zato vabimo, da nam na obrazcih pošljejo podatke o svojih ugotovljenih prednikih. Obrazec vsebuje naslednje rubrike: priimek, ime, drugo ime, datum in kraj rojstva in smrti, ime partnerja, spisek otrok in podatki o pošiljatelju z njegovim naslovom in e-naslovom. Ti podatki se vnašajo v datoteko in se lahko objavijo na spletu. Pričakovana korist tega projekta bo računalniška datoteka vseh zbranih podatkov, ki se bo stalno dopolnjevala.

Drug zanimiv sklop aktivnosti najdemo pod 00-14, kjer najdemo spisek podružnic društva in informacije o njihovih kapacitetah. Vsaka podružnica poda pregled svojega gradiva in ga ponudi ostalim.

Nakazujejo se povezave z globalnimi podatkovnimi zbirkami.

Pomembno je povezovanje s slovenskimi arhivi (projekt 00-11), kjer ponujamo pomoč v tehničnem opremljanju.

Kolegi bodo posebej predstavili nekatere druge projekte kot so sestavine naše spletne strani, ostalih internetnih ponudb in ne nazadnje naših prizadevanj pri prevajanjih in sestavljanju številnih spisov.

Zaključek

SGS je povsem volunteerska združba, ki deluje s pomočjo elektronskih povezav. S tem so mišljene mnoge spletne strani in e-komunikacije. Vsi projekti so namenjeni ohranjanju in posredovanju informacij članom. Vsaka aktivnost posledično za seboj pušča nove rezultate, ki se spet ponujajo članom. Spisek aktivnosti se tako dopolnjuje in odpira nove priložnosti.

Ongoing SGSI projects

Ed Repic

This paper briefly describes the many ongoing Projects being conducted by SGSI Members. These Projects, for the most part, have been voluntarily instituted by the Members themselves. New Projects are continually being added as a need or interest arises. Progress is reported periodically by the Project Leaders and summarized by use of Project Summary Forms. In this way, Members can review the work being done and use the results to supplement their own research.

Računalniški pripomočki in datoteke za rodoslovce

Peter Hawlina

(XXIII. nadaljevanje v seriji prispevkov z naslovom Prenos arhivskega gradiva na sodobne medije)

Najbrž ni rodoslovca, ki si ne bi že v začetku svojega delovanja zaželel, da bi si čimbolj olajšal delo. Pri tem bi uporabljal najsodobnejša orodja in pripomočke in posegal v čimbolj popolne podatkovne zbirke.

Orodja in pripomočki, pri tem mislim zlasti na računalniško strojno in programsko opremo in pritikle, se razvijajo praktično brez našega sodelovanja. Od posameznika je odvisno, kako pogosto bo posodabljal svojo opremo, ponudba je bogata.

Drugače je s podatkovnimi zbirkami. Teh je sicer na svetovnem trgu kar precej. Težava je v tem, da bomo Slovenci v njih le izjemoma našli kaj uporabnega. V mislih imam pretežno datoteke, ki jih vzdržujejo ustanove kot je Family History Society v ameriški državi Utah, če omenim največjo. Firma Ancestry za njo ne zaostaja prav dosti. Take datoteke ne vzdržujejo samo Amerikanci, pridno jim sledijo drugi razviti narodi.

Da smo se v SRD že ob samem začetku zavedali pomena referenčnih datotek priča tudi serija prispevkov z naslovom Prenos arhivskega gradiva na sodobne medije. V našem časopisu Drevesa se je pod tem naslovom zvrstilo že 22 nadaljevanj.

V društvu tudi vsako leto organiziramo konferenco na to temo. Pet jih je bilo do sedaj. Ta je šesta. Tudi to konferenco bi lahko imenovali 6. konferenca na temo Prenos arhivskega gradiva na sodobne medije - ne le Gradimo mostove, kakršen je uradni naziv ali 2001: rodoslovna odiseja kot sem jo podnaslovlil v svojem pozdravnem sporočilu. Res je, da se prvih pet konferenc s to zadnjo ne more primerjati ne po obsegu ne po kakovosti. Bile pa so dobro nabiranje izkušenj, ki so nas opogumile, da se lotimo tudi zahtevnejše.

Od vsega začetka torej dobro vemo, kaj rabimo. Prav dobro pa tudi vemo, kako daleč smo od uresničitve naših želja in potreb. Naša skrajna želja bi bila, da bi bili vsi naši predniki in sorodniki že kar vneseni v neko narodno ali pa kar mednarodno datoteko in bi si iz nje po želji jemali vsak svoje. Naj se to sliši še tako sanjsko, svetovna prizadevanja kljub vsemu gredo v to smer.

Gredo, vendar so tudi najnaprednejši še vedno daleč od uresničitve tovrstnih sanj. Še dlje od razvitih sosedov smo slovenski rodoslovci. Vseeno pa smo začeli tudi mi. Projekt združevanja rezultatov dela posameznikov sicer ni organiziran, naredili pa smo že nekaj poskusov

združevanja večjih in manjših rodoslovnih datotek. Ena od možnih oblik merjenja naših skupnih dosežkov je tudi vsakoletna anketa, s katero poskušamo zlasti ugotoviti skupno število vpisanih oseb. Ta vsota je leta 1995 znašala približno 20.000 oseb, leta 1996 80.000, leta 1997 okrog 100.000, leta 1998 okrog 140.000, leta 1999 okrog 170.000 in leta 2000 okrog 220.000. Lahko pričakujemo, da jih bomo ob letošnjem štetju našli že okrog 250.000. Ker nikoli ne uspemo zbrati odgovorov vseh zbiralcev, lahko ocenjujemo, da bi bilo celotno število še nekoliko večje. Večina vprašanih je tudi izjavila, da je pripravljena svoje podatke posredovati v skupno datoteko, ki bi bila dostopna vsem drugim, ali vsaj vsem tistim, ki so vanjo prispevali svoj delež.

Združena datoteka rodovnikov bi bila zagotovo najbolj dragocen pripomoček. Vsakdo bi najprej poskusil ugotoviti, ali se morda področje njegovega raziskovanja prekriva s področjem enega ali več drugih. Morebitna ugotovljena prekrivanja so pridobitev za dajalca in iskalca.

Poleg te datoteke, ki je, kot rečeno, v nastajanju in stalnem dopolnjevanju, pa je možnih še cel kup drugačnih datotek. Na kratko bi omenil nekatere od njih. To so razni slovarji krajevnih imen, osebnih imen in priimkov, bolezni, vodniki po zbirkah, razni indeksi matičnih knjig, popisov in podobnega gradiva. Take datoteke so brez izjeme rezultat dela nekaterih prostovoljcev, ki jih skoraj brez izjeme nesebično dajejo v uporabo ostalim raziskovalcem, mnoge med njimi so objavljene na naših spletnih straneh.

Pri rodoslovnih raziskavah bi nam zelo prav prišle tudi datoteke, ki so jih za lastne potrebe vzpostavile vladne in nevladne ustanove. Taka je zagotovo Register prebivalstva, ki ga vzdržuje Ministrstvo za notranje zadeve. Vendar je večina takih datotek rodoslovcem nedostopna zaradi varovanja osebnih podatkov.

Javno pa je dostopna datoteka, ki v veliki meri nadomešča Register prebivalstva. To je Telefonski imenik. Tega že nekaj let v računalniški obliki izdaja podjetje Telekom. Imenik je izvrsten pripomoček, saj zadetke za iskani priimek razporedi tudi geografsko in je po gostoti zadetkov pogosto mogoče odkriti, od kod po vsej verjetnosti izvira določen priimek.

To je samo ena možna korist imenika. Druga je gotovo tudi ta, da v imeniku najdemo potencialne sorodnike, kar lahko hitro ugotovimo, če z njimi vzpostavimo stik.

Dejstvo pa je, da rodoslovce sedanost zanima veliko manj kot preteklost. V preteklosti pa takih datotek ni bilo. Bili so sicer številni spiski, vendar so ti, če so sploh ohranjeni, v različnih arhivih. Zanje največkrat niti ne vem, da obstajajo. Dodatna težava je v tem, da ti spiski niso nujno v abecednem zaporedju in največkrat niso na enem mestu.

Kako dragocen bi bil 'telefonski imenik na CD-ju' za prejšnja stoletja. Tega seveda ni in ga nikoli ne bo. Je pa nekaj temu podobnega. V drugi polovici 19. stoletja je bila ustanovljena Družba Sv. Mohorja. Med drugim je vsako leto izdajala koledar, v koledarju pa je objavila spisek vseh članov. Teh je bilo pred dobrimi sto leti prek 80.000. Teh 80.000 imen je dokaj velik delež takratnega prebivalstva. Če za poenostavljen izračun ocenimo, da je takratna družina štela v povprečju po štiri člane, je v spisku vsaj četrtnina takratnih slovenskih družin. To nam je bil zadosten razlog, da smo se lotili prepisa tega spiska članov in tako naredili za leto 1900 nekaj podobnega kot je današnji telefonski imenik.

Omenil sem samo nekaj tistega, kar je že narejeno. Želimo si napredovati hitreje kot do sedaj. To pa samo s prostovoljnimi prispevki pešice članov ne bo mogoče. Bistven napredek bi bil možen samo z organiziranim vključevanjem večjega števila izvajalcev, kar bo mogoče samo s finančno podporo. Zdi se, da se na obzorju že svetlika. Upamo namreč, da smo s našo konferenco še malo bolj prepričljivo kot z našim dosedanjim delovanjem dokazali, da naše delovanje ni namenjeno nam samim, temveč imamo že dovolj takih rezultatov svojega dela, ki imajo pomen za Slovenijo in svet. Če ne kaj več, bi društvo moralo dobiti vsaj status društva ki deluje v širšem družbenem interesu.

Computer Resources and Reference Files of SRD

Peter Hawlina

A large percentage of the members of SRD are using computers while conducting their genealogy research. The main tool is the computer program. Most users in Slovenia are using an American program, *Brother's Keeper*, which has been translated into the Slovenian language.

One of SRD's largest and most valuable resource collections are the many individual data collections about individuals and families. Most of those family records are available to all members. There are at least 200.000 persons in those files. A large database is being accumulated in a new Personal Computer that was purchased for Society needs and is installed in the office of Svetovni Slovenski Kongres. Other tools are also installed on that PC, including, the complete telephone directory of Telekom Slovenia.

Other data collections produced by members or groups can also be used as a reference tool, such as *Archive Guides*. The guide for the Slovenian parish archives published in 1975 has been scanned and digitized. Although a more recent guide to the main church archive in Ljubljana is now available, the 1975 publication remains the most thorough documentation available for multiple sources. Some status *animarum* were also entered into computer files, and so were several indexes of births and marriages. We have also produced digitized dictionaries of names, place names, causes of deaths and similar useful indexes. One useful computer file is the list of members of *Mohorjeva družba*, for the year, 1900.

We maintain two basic genealogy web sites with many chapters. This will be covered by the webmasters.

Kočevje - zgodnji začetki

Edward Skender

Prevedel: Marko Zupančič

Zgodovina posameznih območij neke dežele je pomembna zaradi različnih razlogov. Eden je ta, da je lahko dragocen vir informacij o naših prednikih, ker so bila številna njihova imena zapisana v različnih listinah, ki jih lahko danes najdemo v arhivih. Poznavanje krajevne zgodovine pa nam tudi omogoča, da postavimo njihova življenja v povezanost s tedanjimi časi. Zgodovina družine tako postane več kot le seznam imen, datumov in krajev.

Pred letom 1848 je bila krajevna zgodovina slovenskih dežel zgodovina fevdalnih gospodstev in avstrijskih pokrajin, kjer se je ta oblast izvajala. Šele po letu 1848 je bilo tlačanstvo v celoti odpravljeno.

Zgodovina fevdalne oblasti v Kočevju (Gottschee) je značilen primer fevdalne oblasti, kot je bila razširjena na Kranjskem do leta 1848. Glavna razlika med zgodovino Kočevja in zgodovino drugih fevdalnih oblasti slovenskih dežel je ta, da so Kočevje (Kočevsko) naselili koloni iz nemško govorečih dežel. Tekom stoletij se je na Kranjskem naselilo veliko nemških priseljencev, kar pričajo tudi številna družinska imena. Toda Kočevsko je bilo edino zemljepisno območje v Sloveniji, kjer so Nemci predstavljali večinsko prebivalstvo. Ker so se tja priselili že pred davnimi časi, so jih imeli za domačine. In tako je ostalo vse do leta 1941.

Podobno kot zgodovina drugih slovenskih dežel je tudi zgodovina Kočevske del deželne zgodovine - Vojvodine Kranjske, kot se je tedaj imenovala.

Charlemagne's Border Marches
9th Century

Zemljevid deželnih meja

Kranjska je postala del Rimskega cesarstva v času Karla Velikega okoli leta 800, ko je papež uzakonił cesarstvo. To se je zgodilo štiri leta po tem, ko je goriško - tirolski grof Erik porazil vojsko Avarov v bitki pri Čedadu v Furlaniji. Karel Veliki je sprožil tri korake, ki so pomembni za nadaljnji razvoj slovenskih dežel:

Meje svojega cesarstva je postavil vzdolž reke Kolpe. Reka Kolpa je ena najstarejših nepretrganih mednarodnih meja v Evropi.

Karel in vladarji, ki so mu sledili, so postavili vrsto mejnih linij za zaščito cesarstva. Te so vključevale Ostmark - Vzhodno marko (t.j. tedanja upravna enota oz./in obmejno ozemlje), ki pozneje postane Avstrija, Štajersko (Styrian Mark), ki danes zavzema tako Štajersko v Avstriji kot Štajersko v Sloveniji, in Kranjsko (Windish Mark), ki jo pomenjujejo Carniola ali Kranjska v Sloveniji.

Pri tem je pomembno, da je vključitev slovenskih dežel v sveto rimsko cesarstvo popeljala Slovence v osrčje zahodne Evrope, kjer so ostali 1118 let (do leta 1918). Zdaj se, po sedemdeset let dolgi povezavi z balkanskimi deželami, Slovenija spet vrača k svojim starodavnim koreninam v Zahodni Evropi.

Tretja politična usmeritev, ki so jo sprožili Karel Veliki in njegovi nasledniki, je bila naselitev obmejnih področij cesarstva. Skoraj povsod so bila mejna področja cesarstva slabo poseljena. Ko so bile v 9. stoletju te meje postavljene, posamezna področja še niso bila pokristjanjena, kot npr. Saška, Češka, Madžarska in Hrvaška. Zato so potrebovali dobre, zveste kristjane - koloniste.

Imperatorji svetega rimskega cesarstva niso bili »nacionalisti«. Posebej niso izbirali, kam bodo koga naselili, predvsem so nameravali zaščititi meje cesarstva in katoliške vere. Zato so v obmejna področja pošiljali vse, ki so bili voljni tja oditi - kmete, viteze ali obrtnike. Ker so precejšen del cesarstva sestavljale nemško govoreče dežele, je bilo jasno, da je bil pretežni del populacije, ki je naselila te predele, iz nemško govorečih dežel cesarstva.

Cerkev in njeni škofi postanejo močna politična sila cesarstva. Precejšen del svoje misijonske dejavnosti so zasnovali v mejnih področjih cesarstva. Številne cerkvene ustanove (samostanski redi in

misijonski škofi) tako pridobijo številne posesti v mejnih področjih cesarstva.

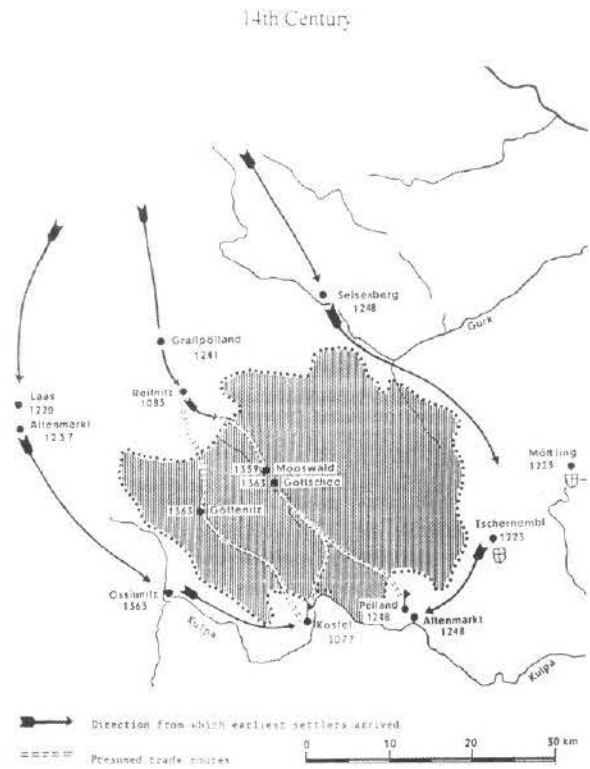

Zemljevid svetega rimskega cesarstva pod Hohenstaufens-i

Do leta 1150 lahko vidimo mejo na reki Kolpi, ki kot del Kranjske vključuje tudi dežele vse do Reke ob Kvarnerskem zalivu. Reka ali Fiume, tedaj imenovana Št. Vid na Pflaumbu, je bila več stoletij pomembno pristanišče za izvoz izdelkov z juga Kranjske marke. Stari zapisi iz pristanišča in zapisi tedanjega časa na Kranjskem kažejo, da so številni kranjski in kočevski trgovci prevzali svoje izdelke na Reko.

V 12. stoletju so postajale skrbi rimskih vladarjev o mejah cesarstva vse večje, saj so se sosednje dežele (Benetke, Madžarska, Bizanc) razvijale v močne tekmece na mednarodnem prizorišču. V tem času se Madžarska in Hrvaška združita v enotno kraljestvo.

Strengthening the Imperial Border in Carniola

Zemljevid fevdalnih oblasti na južnem Kranjskem

Ta zemljevid kaže datume ustanovitve posameznih fevdalnih oblasti na osrednje-južnem področju Kranjske, kjer se nahaja tudi Kočevsko. Vidimo, da so bile v tem obdobju meje že dobro utrjene.

Feudal Domains in Carniola

12th and 13th Century

Zemljevid fevdalnih oblasti na Kranjskem

Sredi 13. stoletja je bilo na Kranjskem vzpostavljenih že okrog 68 fevdalnih oblasti, ki so bile v glavnem osnovane okoli utrjenih gradov. Na 40. od 68. fevdalnih področij so vladali meščanski vladarji, na sedmih pa so vladali različni škofi, zlasti Brixenski škofje z južne Tirolske, škofje iz nemškega Freisinga in iz Salzburga v Avstriji. Štiri fevdalne oblasti so upravljali samostanski redi. Skupaj je bilo tedaj na Kranjskem 6 pooblaščenih mest in 11 tržnih središč.

Kočevja še ni bilo med njimi, čeprav je verjetno že obstajalo, vendar zaradi nepomembne vloge ni bilo vključeno v zemljevid.

Pozno 13. stoletje in še posebej leto 1273 predstavlja pomemben mejnik. Tedaj postanejo Habsburgi, ki so v okviru rimskega cesarstva upravljali nadvojvodo Avstrijo, tudi vojvode Kranjske, Koroške in Štajerske. Te tri dežele postanejo del njihovega patrimonija (dedna zemljiška lastnina) in so bile poznane kot »kronske dežele« (crown lands) še dolgo po njihovi vzpostavitvi. Habsburgi so posebej skrbeli za zaščito in upravljanje teh dežel in sledili usmeritvi po večji naselitvi mejnih področij. To je pomenilo več ljudi, več vasi, več gradov... in več plemičev, ki bodo upravljali nove fevdalne oblasti.

Copyright © 2000 Richard Krieger
 Based on a map by Richard Krieger and Karl W. H. Müller, published in the
 book 'Carniola' by Mayer & Krieger, Universitäts- und Landesbibliothek Bonn, 1997.

Zemljevid kaže fevdalne oblasti na Kranjskem in Primorskem v 14. stoletju

Sto let pozneje pride do vrhunca fevdalizma na Kranjskem in pojavijo se močne plemiške vladarske družine - rodovi in dinastije Celjskih, Andechsov, Spanheimerjev, Ortenburgov, goriško - tirolskih idr. Te plemiške družine so bile skoraj na ravni vladarjev in knezov cesarstva - nekateri so to bili tudi v resnici. V lasti so imeli prostrana posestva, ki so vključevala številne fevdalne oblasti in plemiče, ki so upravljali manjše enote, in so jim bili podložni.

Podobno je ravnala tudi cerkev. Tako lahko vidimo dežele, ki jih upravljajo oglejska, salzburška, freisingška in brixenska nadškofija.

Ustanovitev Kočevja

Fevdalna oblast Kočevja je bila ustanovljena okrog leta 1263 kot posledica delitve Ortenburških dežel med člane te rodbine. Tedaj je grof Frederik Ortenburški prevzel dežele južno od Reifnitz / Ribnice vse do reke Kolpe (»bis an der Chulpe«), kot je zapisano v delitveni pogodbi.

Razen osrednjega mesta Ribnica (ustanovljena je bila že leta 1083)

je bil ta predel Ortenburških posestev zaradi težavnih terenov v veliki meri nenaseljen. Bil je pretežno gozdnat. Podnebje in količina padavin sta bila nepredvidljiva. Zemlja ni bila rodovitna, prevladoval je porozen kraški teren. Pogosto so se pojavljale suše ali in nevihte s točo. Razmere za kmetovanje so bile neugodne, saj je bilo treba prostor za vsako novo kmetijo izsekati iz gozdnega območja. Staroselci Slovenci so poznali te težke razmere, zato je bila tudi poselitev na tem področju pred prihodom kočevskih Nemcev zelo majhna.

V skladu s pravili, s katerimi so fevdalci na svojih posestvih izboljšali gospodarsko in vojaško učinkovitost, je grof Frederik iz drugih Ortenburških dežel na Koroški in Tirolski novačil naseljence, da bi očistili zemljo in ustanovili nove vasi na celotnem področju Kočevske.

Samo Kočevje je bilo verjetno ustanovljeno okoli leta 1270. V zapisih je prvič omenjeno leta 1310, še bolj določno pa leta 1330, ko je nadškof iz Ogleja pozval grofa Ortenburškega, naj imenuje duhovnike za župnike v Osilnici, Gotenici, Poljanah ob Kolpi in Ribnici. Tri mesta omenjena v nadškofovem pismu - Osilnica / Ossiuinitz, Gotenica / Goettenitz in Kočevje / Gottschee - so bila na novo ustanovljenem področju Kočevske. Da bi se kmetje laže odločili za odhod s svojih posestev s Koroške na Kočevsko so jim Ortenburški zagotavljali posebne ugodnosti:

- velike kmetije, ki so ustrezale največjim posestvom na Bavarskem (?), v kolikor bi naseljenci očistili odmerjeno gozdno parcelo;
- pisne pravice o izključni rabi gozdnih virov za gradbeni material, lov, nastavljanje pasti in uporabo drugih virov za oskrbo (npr. stelja) in prehrano živali;
- pravico nakupa, prodaje in zamenjave posestev in gozdov so naseljenci lahko urejali sami med seboj;
- pravice, ki jim je omogočala, da so prišli in odšli, kadar so hoteli, ni v tedanji Evropi imela nobena druga skupina kmetov;
- relativno nizke dajatve in desetine so bile prednost v primerjavi z bolj razvitimi predeli tedanje Koroške in Kranjske.

Širitev Kočevskega gospostva

Ne ve se koliko Korošcev in Tirolcev je sprejelo grofovsko ponudbo za naselitev Kočevske, toda leta 1370 je imel vladar »na voljo« 300 družin s področja Frankonije in Turingije v Nemčiji, kot je zapisano v arhivski listini Oglejskega nadškofa. Domnevam, da so bili člani teh družin vključeni v neke vrste uporništvu, in so bili zato pregnani na mejno področje, kjer bi povzročali manj težav. Zaradi dotoka teh ljudi in prirastka domačinov, ki so živeli na tem področju, so Ortenburžani in njihovi dediči ustanavljali nove vasi. Tako vidimo hitro rast kočevskega gospostva glede na dejstvo, da je kraj Kočevje že leta 1393 povzdignjen na raven »tržnega mesta« in tako pridobi vse pravice, ki so jih imela druga tržna mesta v srednjem veku.

Ortenburška gosposka je bila lastnik Kočevja do leta 1418, ko je umrl zadnji grof Ortenburški, njegove dežele na Kranjskem pa so prešle v roke (grofov) Celjskih. Ko je v bitki s Turki pri Beogradu leta 1456 umrl zadnji grof in knez Celjski, so dežele Celjskih na Kranjskem in Štajerskem po dedni pogodbi prešle v roke Habsburžanov. Tako postanejo vsa posamezna gospostva, posestva in lastnina, ki so jo imeli v osebni oblasti grofje Ortenburški in Celjski, zasebno imetje Habsburžanov - ti pa so bili tudi vladajoči vojvode Kranjske.

Habsburžani so izvirno vladali njihovim številnim novim fevdalnim gospostvom prek imenovanih oskrbnikov. Medtem se je Kočevje razvilo v tri fevdalna posestva (Aemter) - Zgornje Kočevje, Spodnje Kočevje in Reka. Včasih so bili oskrbniki imenovani za vsako posamezno posestvo, včasih pa je celotno gospostvo upravljal en sam oskrbnik.

Posledice turških vpadov

Da imajo Habsburžani izostren občutek za grožnje na mejnem področju cesarstva, se je pokazalo v času, ko je Otomanski imperij

osvajal dežele Balkana. Turki so osvajali eno za drugo in njihove vojske so že dosegale meje svetega rimskega cesarstva. Do leta 1463 je bila Bosna že pod nadzorom turških zavojvalcev.

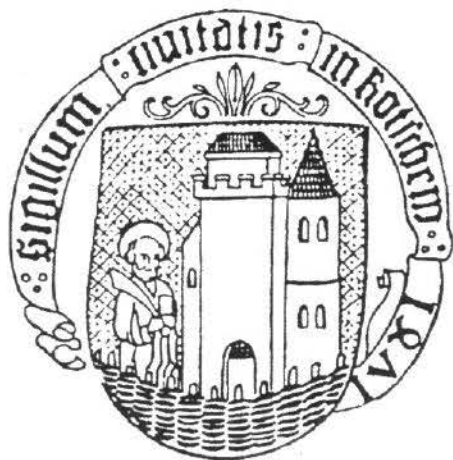
Kmalu zatem, natančneje leta 1463, so Turki napadli cesarstvo prav na območju Kočevja. To je bil prvi od dvanajstih večjih vdorov na južne predele Kranjske, ki so se pripetili v naslednjih 120-ih letih. Menijo, da so v tem obdobju v ujetništvo odpeljali več kot 200.000 oseb s Kranjske in Spodnje Štajerske. Poslali so jih v Bosno, kjer so kmetovali in delali za turško vojsko, ali pa so jih prodali v suženjstvo na druga področja Otomanskega imperija. Šele ob koncu 16. stoletja so se prebivalci Kočevja in juga Kranjske spet počutili bolj varne.

V času turških vpadov so Kočevsko zajele vojne razmere. Vsa dela, poljedelski pridelki in vojna sredstva so bila namenjena obrambi meja.

Habsburška oblastno - zakupna politika

Habsburžani so opustili zamisel, da bi upravljali svoja številna lokalna gospodstva (kot je bilo Kočevsko) prek imenovanih skrbnikov, in so začeli uvajati sistem zakupništva («leasing») teh področij, ki so jih podelili plemstvu. Ti so Habsburžanom plačevali visoke dajatve, v zameno pa so zakupni gospodje lahko pobirali celotno desetino in dajatve od kmetov.

Prvi imenovani zakupnik Kočevske so bili grofi Hohenwart, Thurn in Ungnad. Bili so člani viteških družin, potomci Tevtonskih kraljev, ki so pokristjanili in spravili Prusijo in Baltske dežele. Na Kranjskem pa so se soočili z novim sovražnikom: Kristusa in krone. Poleg tega, da so upravljali Kočevsko, so imeli ti obmejni gospodje pomembne vojaške dolžnosti. Mnogi so bili voditelji vojaških enot. Kočevski kmetje, ki niso bili neposredno vključeni v vojaške enote, so bili prisiljeni pomagati tem enotam kot ročni delavci ali prevozniki, ki so oskrbovali in vzdrževali obmejno vojsko.

Mestni pečat Kočevja

V tem času, leta 1471, je Kočevje pridobilo status mesta in prejelo mestno listino in meščanske pravice (Burgrecht). Leta 1492, po posebej pogubnem vpadu Turkov, ki so skoraj popolnoma uničili Kočevje, so upravitelji prebivalcem Kočevja, Kostela, Poljan ob Kolpi in Ribnice podelili znamenito krošnjarsko dovoljenje (Hausierpatent). To jim je omogočalo prodajo svojih izdelkov po vseh Habsburških deželah Avstrije in Nemčije. In kočevski krošnjarji si bili dobro poznani po vsej Nemčiji in Avstriji še dolgo v dvajseto stoletje.

The Family of the Counts of Blagay

Lords of Gottschee 1547-1613

Blagajevo družinsko drevo

Od leta 1547 do 1613 so bili zakupniki Kočevja grofje Blagay-i. Imeli so pomembno vlogo pri njegovem nadaljnjem razvoju. Prvič, bili so Hrvati. Drugič, podobno kot njihovi predhodniki so bili vojaški voditelji na mejnem področju cesarstva. Tretjič, s seboj so pripeljali številne naseljence, ki so jih s svojih domov pregnali Turki. Mnogi so se naselili v Kočevju in v južnih predelih Kranjske. Včasih so jih poimenovali Uskoki. Kaže, da so bili tisti, ki so se tu naselili za stalno pretežno katoliški Hrvati in pregnani Slovenci. V obdobju druge polovice 16. stoletja se prvič pojavijo tudi germanizirana slovanska imena in slovanjena nemška imena v Kočevju. Slednje so imeli pretežno hrvaški in slovenski priseljenci, ki so prišli zavzeti izpraznjene kmetije... in se prilagodili nemško govoreči skupnosti v Kočevju. Slovanjenje nemških imen v Kočevju se je pojavilo zato, ker so vladarji Blagay pripeljali s seboj skrbnike, sodnike, upravitelje idr., ki so bili Hrvati in so številna imena zapisovali po hrvaško. Posledica tega so vidne v številnih priimkih Kočevjarjev, ki se končajo na -ić.

Četrti steber vladavine Blagajev je bil njihov poskus vpeljave hrvaškega fevdalnega modela upravljanja v Kočevju. Ta se je zelo razlikoval od avstrijskega sistema in je z lastnim redom pravic in prednosti povzročil precej negotovanja v Kočevju. Pogosti protesti, številni so tudi zabeleženi, kočevskih podložnikov proti »novim pravilom in novim nalaganjem davkov« so Kočevjarji vzeli kot napad na »pravice, ki so jih imeli od pradavnine«.

Prav zapisi teh kmečkih protestov, ki so bili naslovljeni na habsburškega nadvojvodo in njegovega podkralja na Kranjskem, so eden najboljših virov za preučevanje krajevne zgodovine Kočevja in za rodoslovne raziskave pred začetki cerkvenih zapisov.

Kaj so pisni dokazi krajevne zgodovine?

Urbar

Najpomembnejši in najuporabnejši dokument, ki ga lahko najde rodoslovec pred začetki cerkvenih zapisov, je urbar (t.j. knjiga s seznamom dohodkov zemljiškega gospoda od podložnikov, op.p.). To je deželni seznam, ki je beležil imena vasi, lastnike v vasi, desetine, davke in plače, ki jih je moral plačevati vsak podanik naveden v tem registru.

Urbar for Rieg/Kočevska Reka
1498

Sup offsymt
+ Oeff. in j. huedn

Mathe Sup Sint von amer gemijn huedn
zinf

Bugov Kramer von amer j. huedn

Steffan Sint von amer j. huedn

Peter Pogawillight Sint j. huedn

Luce Schiffr Sint von j. huedn

Jacob Sint von amer j. huedn

Furste offmarc, Siptwan j. huedn

Weissenbach in j. huedn

Thomas Sager Sint von j. huedn

Jury Sager Sint von j. gemijn huedn

Juristh Sager Sint von j. gemijn huedn

Juridie maneris Sint von amer gemijn huedn

Urbar for Rieg/Kočevska Reka
1498

RIEG

page/village/farmer farms(1498/1574)	fa- rns	tenth	chic- (ss:arden)	eggs Kens	"Reisten" of spinn	pails of Grain	Oats	Millet
(ss:arden) (ekvivalent in solds for piece)								
Reka (14/14)								
3 Mathe Kramer	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Peter Bleh(Vlah)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Stefan Losar	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
4 Caspar Tschela(Crne)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Peter son Pavl	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Muras Blosshe(Pleše)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Caspar Kercherlin	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
5 Cristann Sperkl	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Mathe Koscherlin	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Steffan Haberlin	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Thomas Jurman	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
6 Michel Shuest	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Caspar son Fravenn	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Peter Tshape	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Mathe Shuest	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
7 Nadi Shuest	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Thome Shuest	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Broysthe Thomec	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Hansse Sweig	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
8 Melcher Frostl	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Mavk Weber	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Hannss Gosler(Kostler)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Michel Pauel(Bauer)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
9 Christann, widow's son	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Jury Sperk(Sterk)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Clement Zingkale(Cinkale)	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
Steffan Losar	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
10 Stefan Hass	0.5	132:1	3(2)	8(1)	1(2)	0	0	1
TOTAL	19	tl 30 ss 70	210	14(?)				28

Rabat in (Kočevska) Reka

Every full farms has to do one day of rabat on the castle of Fridrihstein for a year.

Urbar Reke, 1498

Vidimo lahko prepis urbarja za leto 1498 v kočevskem graščinskem okraju Rieg. Urbar so pripravili pri vsakokratni spremembi lastništva ali najemništva fevdalnega področja. Posesnik - v tem primeru nadvojvoda Habsburški - je naročil pregled in ponovno dokumentacijo podložnikov, vasi in dohodkov, tako da je lahko predpisal zakupne dajatve za zakupne gospode. Kot rezultat tega ima Kočevje starodavne urbarje iz let 1498, 1574, 1618 in 1642. Z določitvijo hiš in njihovih prebivalcev v vasi zlahka sledimo lastnikom, verjetno očetom in sinovom ali hčeram in zetom v posamezni družini.

Pritožbe kmetov posestnikom

Že uvodoma sem omenil, da so Kočevjarji potomci ljudi, ki so se verjetno uprli v Turingiji in Frankoniji in bili poslani na mejna področja. Kot kaže, pa se nikoli niso nehali upirati in se pritoževati. Pritožba lastniku na tem področju je pomenila pritožbo zoper največjega mogotca v tedanji Evropi - zoper samega vladarja, ki je bil osebni lastnik teh področij.

Zapisi v Avstriji in Ljubljani so polni pisem, ki so potovala med kmečkimi odbori in vladajočimi posestniki. Kot kraljevo vojvodstvo je Kranjsko upravljal deželni glavar (Landeshauptmann) in vicedom (Viztum), t.j. namestnik deželnega kneza. To sta osebi, ki sta odgovarjali kočevskim kmečkim peticijam in protestom.

Tu je nekaj primerov:

Leta 1476 lahko vidimo tri brate, Kaspar, Jože in Melhior Petrič, ki prejmejo dovoljenje za odprtje rudnika železove rude in njeno plavzarsko obdelovanje v Osilnici. Ime Petrič je v Kočevju prisotno še danes. Leta 1541 vidimo Kasparja Sterbenca, ki pridobi pravico do uporabe zaplate gozda v pritožbi zoper Gregorja Parthes in Mateja Lukasa.

Leta 1574 je bila v Kočevje poslana kraljeva zakupniška komisija, da bi pripravila novi urbar po smrti grofa Štefana Blagaya. Ugotovila je obstoj gozdnih skrivališč v najmanj 35-ih vaseh z imeni tistih, ki so bili začasno oproščeni plačila davščin, dokler si kmetija ne opomore. Pri tem so odkrili družinska imena kot Laurecič, Ferderber, Krof, Plasman, Pleše, Talian, Rethel, Štalcer, Huter, Osanič, Majhin, Rom, Ziegelfest. Oskrbnik področja je bil Hans Sirge.

Leta 1595 pride do resnega upora zoper novo obrambno dajatev (tedenski fening) in podvojitve odrejenih del (Robot) v podporo vojnim naporom. Hans (Janez) Jonke iz Mosla, Jože Urbančič iz Nesseltala, Maks Hegler, Peter Jaklič, Lužar, Zbašnik, Kriše in Epich so bili predstavniki kmečkega odpora zoper nove dajatve.

Leta 1599 se pojavi pismo gospe Elizabete Blagay, pooblašcene od Štampflja, Lozerja, Šturma, Perca, Šusterja, Krena, Novaka in Paara za odprtje novih kmetij na območju Mazerna na severno-zahodnem delu Kočevja.

V deželnem registru lahko najdemo celo zakupnike (Urbarsholden), ki so posojali denar grofu. V zadolžnem pismu iz leta 1594 najdemo grofa - dolžnika denarja Adamu Graebnerju, Hansu Ferderberju, Leonardu Matzelu, Ulrihu Trampužu, županu Ambrožu Ferderberju, županu Gregorju Lampetru Hornberškemu in Mihaelu Kozlerju. To so vsa kočevska imena, ki so obstala do današnjih dni.

Austrian Military Frontier District

Zemljevid Avstrijskega vojaškega mejnega področja

Predvsem je opazen prispevek Kočevarjev (in verjetno njihovih sosedov v Črnomlju, Metliki, Poljanah ob Kolpi, Loža in z drugih področij na južnem delu Kranjske) pri izgradnji vojaškega mejnega področja. Za vojaške potrebe so preskrbeli na tone hrane in krme, več sto konj in govedi, rokodelci so podirali drevje in s škodlami prekrivali strehe, rezali in polagali kamne, drugi pa so prevažali vojake in njihovo opremo.

Nekaj primerov: odrejeno delo (Robot) za 300 oseb pri gradnji Karlova (Karlstadt), 125 delavcev in 60 konj sodeluje pri gradnji utrdbe pri kraju Gomirje. Še več jih je sodelovalo pri vleki vojaških transportov v in iz Trsta, Reke, Gorice in Ljubljane. Za potrebe obrambe pred bitko za Knin so prisilno nanovračili 132 kmečkih konj in na stotine delavcev. 200 tesarjev je več kot šest mesecev delalo v krajih kot so Ogulin, Turn in Otočac, medtem ko so njihove kmetije na Kočevskem ostale zapuščene.

Novejša zgodovina Kočevja

Z razvojem avstrijskega vojaškega mejnega področja je sčasoma upadla tudi nevarnost turskih vpadov, čeprav so manjše skupine otomanske konjenice še vdirale na to območje.

Grof Auersperg je leta 1642 pridobil Kočevsko gospostvo od grofa Khisla, le-ta pa ga je pred tem, leta 1618, odkupil od habsburškega vladarja.

City and Castle of Gottschee-Kočevarje

1679

Slika kočevskega gradu

Kot kaže Valvasorjeva litografija, so Auerspergi v Kočevju zgradili veličastno palačo.

Zemljevid kočevskih vasi

Kočevje se je končno lahko začelo širiti in uspevati. Razen v času francoske okupacije, leta 1809, je bil v deželi mir. Z rudarstvom in gozdarstvom se je v 18. stoletju začela industrializacija. Razširilo se je tudi trgovanje. Kočevarji so številne izdelke izvažali preko pristanišča na Reki, toda glavna dejavnost je ostalo kmetovanje.

V Kočevje se je združilo 176 vasi, 19 okrajev in 18 župnij. Številna od 595 kočevskih družinskih imen so danes občini slovenski priimki. Leta 1850 je bilo na področju Kočevja okoli 22.000 prebivalcev. To število se je pozneje zmanjšalo zaradi odseljavanja v druge dele Avstrije ali v Ameriko.

Na Kranjskem razvoj ni zastal tudi v 17. stoletju. Medtem ko je bilo v 13. stoletju zabeleženo 69 fevdalnih okrajev, jih je bilo po Valvasorju v 17. stoletju že 312. Večina teh fevdalnih okrajev je bila približno velika kot ameriška grofija, čeprav so bili nekateri gotovo tudi manjši. Od 312 okrajev v letu 1689, je 161-im vladal gospodar z nemškim imenom, 62-im so vladali gospodarji z italijansko zvonečimi menii, 34-tim pa s slovansko zvonečimi imeni. Dodatnih 27 okrajev je bilo v lasti kraljeve družine (t.i. Landfuerslich), drugih 21 je bilo v lasti Cerkve. Slednje so upravljali menihi v samostanih ali pokrajinski glavarji raznih verskih smeri, kot npr. jezuiti, ali drugi bližnji in daljni škofi. Slovenija je tedaj že postajala to, kar je danes ponovno aktualno - križišče Evrope.

Zapisi lokalne zgodovine

Poleg zemljevidov, na katerih so predstavljena fevdalna področja, vasi, okraji in župnije, in vsestransko koristnih urbarjev obstojajo še številni drugi zapisi za vsako fevdalno območje na zgodovinski podobi Slovenije. Tako imamo več kot 100 knjig in pomembnih razprav v znanstvenih revijah o zgodovini in kulturi Kočevske. V zadnjih letih pa odkrivamo tudi lokalne zapise, kot so npr. kmečke pratike, kjer podrobno opisujejo zgodovinske dogodke na območju, kjer so jih prodajali.

Slovenci so visoko pisмени in izobraženi ljudje. Lahko si predstavljamo, da je v zgodovinski zapuščini obilo zapisov in podatkov za območja, kjer so živeli. Morda je eno od poslanstev Slovenskega rodoslovnega društva tudi v tem, da bi sprožilo ustanavljanje nekakšnih lokalnih podružnic, kjer bi lahko zbirali in prevajali pomembne zapise o lokalni zgodovini, kot npr. to počne Kočevsko društvo za dediščino in rodoslovje v ZDA.

Dr. Stanislav Južnič je pravkar zaključil izčrpano študijo Zgodovina Kostela in jo tudi prevedel v angleščino. To bi lahko bil zgled za učence

in raziskovalce za raziskavo drugih 312 fevdalnih gospodstev na Kranjskem, kot tudi za področja na Štajerskem in v Primorju.

Zapuščina prebivalcev Kočevske kaže močne kulturne sledi, ki so del zgodovine Slovenije. Ta zapuščina je dobro opisana v predstavitvi dr. Mitje Ferencu.

History of Gottschee

Edward Skender

Tracing your ancestry in Slovenia prior to 1848, one will inevitably encounter the feudal system of old Austria. The feudal domain of Gottschee-Ko...evje in south central Slovenia is a good example. Founded in the late 13th century, Gottschee was much like the other 312 county-like feudal domains in Carniola (Kranjska, Krain). The major difference was that the inhabitants Gottschee were German-speaking colonists sent there from Austria and Germany, and they retained an ancient German dialect as their local language until the mid-twentieth century.

The history of Gottschee—and other feudal domains in Carniola – can yield a remarkable amount of information for the family historian. Using the local history of Gottschee as an example, the discussion will include the system of feudal government, society, and customs; the relationship between the ducal rulers, the local feudal lords, and the ordinary farmers; the evolution of land ownership; the peasant uprisings; and the impact of the Turkish wars and military operations on the movement of people in southern Carniola. The early modern era history will include the French Napoleonic occupation of Gottschee, the economic development of lower Carniola, and the tide of emigration and dispersion of the Gottscheers, principally to America. Documentary sources are identified and discussed. Members are encouraged to research, use, and include local history in their own family history and genealogy. Samples of local Gottscheer historical documents in German, Slovenian, and English are shown as illustrations. The research and publishing of the local history of other counties in Slovenia will be encouraged.

Rodoslovne raziskave na Kočevskem

Kate Pruente

Kočevsko zgodovinsko in rodoslovno društvo je neprofitna organizacija: Ustanovljena je bila z namenom, da »ohranja kočevsko zgodovino, kulturo in družinske arhive«. Namen našega obstajanja je vsebovan rudi v tisti točki našega statuta, ki govori o »zagotavljanju informacij in orodij o kočevski zgodovini in poreklu Kočevarjev«.

Sama se z rodoslovjem ukvarjam že 25 let. Takrat so me začeli zanimati moji predniki. Živela sem v okolju, kjer ni bilo ljudi s podobnimi izkušnjami. Zato je zelo dolgo trajalo, da sem najprej našla Kočevje, po tem pa spet dokaj dolgo, da sem ugotovila katero arhivsko gradivo je razpoložljivo in kje je shranjeno.

Družinske raziskave za področje nekdanjega Kočevja je postalo lažje, ko sem izvedela za tri dejstva:

- da imajo v arhivu mormonske cerkve mikrofilmske posnetke rojstnih, poročnih in smrtnih knjig.
- da je Kočevarsko društvo izdalo knjigo z naslovom Družinske raziskave na Kočevskem z uporabo arhivov mormonske cerkve
- in da so se pojavile knjige in datoteke o porokah v različnih kočevskih župnijah

Arhivi na mikrofilmih mormonske cerkve ne vsebujejo samo

zapisov o rojstvih, porokah in smrtih. Za številne župnije obstajajo tudi popis družin, kjer so vpisani člani cele družine, začeni z očetom, materjo in otroci. Podatki navadno vsebujejo tudi datume rojstva, poroke in smrti. Knjige dajejo dobro družinsko sliko za določen čas. Na žalost včasih evidenca za določeno obdobje manjka in ni lahko povezati posameznih generacij.

Tudi pri ostalem arhivskem gradivu marsikaj manjka. Originalni zapisi pač niso dočakali kopiranja. Uničil jih je ogenj, voda ali kaj drugega. Tako ni samo s kočevskim področje, podobno je povsod drugod. Sicer pa to gradivo vsebuje podatke od poznega 17. stoletja do druge svetovne vojne.

Hiše so bile oštevilčene. Tudi zato je lažje slediti posamezni družini z istim priimkom in naslovom. Tu in tam pa se tudi v tem gradivu najdejo napake.

Ti zapisi pogosto vsebujejo tudi kasnejše dodatke. Tako se v knjigi krstov včasih najde tudi kasnejša opomba, da se je oseba izselila ali celo zapis o poroki izven domače župnije.

Raziskovalec se pri svojem delu sreča s tremi jeziki: latinskim, nemškim in slovenskim. Najstarejše knjige so pisane v latinskem, kasneje so začeli zapisovati v nemškem zlasti po 1. svetovni vojni pa tudi v slovenskem jeziku. Na srečo bo raziskovalec v LDS knjižnici našel tudi slovar latinskih in nemških rodoslovnih izrazov, zaenkrat pa še ni slovarja za slovenske besede. Dokaj skromen slovarček smo naredili v našem društvu. Na splošno se moramo posluževati slovarjev, ki pa nekaterih starejših besed nimajo.

Zelo koristen pripomoček je nemško angleški rodoslovni slovar (*Ernest Thode: German-English Genealogical Dictionary*), ki vsebuje tudi slovar poklicev, bolezni in drugih pojmov, ki koristijo rodoslovcu.

Dandanes smo vajeni doslednega zapisovanja imen in kar ne moremo verjeti, da je Nhickh isto kot Nick, Wrinskelle Brinskelle in Wobnar isto kot Bobner. Zavedati se moramo, da imamo opravka z dvema jezikoma in tako spoznamo, da je Luscher isto kot Luser. Zadeve postanejo mnogo bolj pregledne in razumljive, če znamo oba jezika in izgovarjavo.

Ko znamo obvladovati težave z jezikom, pisavo in nedoslednimi zapisi, naletimo še na problem, ki je posledica postopka pri mikrofilmanju. Knjige, kjer gre zapis čez dve strani, so kopirali tako, da so najprej posneli vse desne, nato pa še vse leve strani. Raziskovalec, ki je obdelal levi del zapisa, mora prevrteti mikrofilmsko rolo do levega zapisa in postopek mnogokrat ponoviti. Pri tem mora skrbno paziti na številko strani in številko vpisa, da pravilno sestavi celoten zapis. Za nekatere župnije pa so celo leve in desne strani na dveh ločenih rolah.

Starejši zapisi vsebujejo manj rodoslovnih podatkov kot novejši. Pri novejših, proti koncu 19. stoletja zapisi vsebujejo imeni zakoncev, njun naslov, starost, stan in imena njunih staršev z dekliskim priimkom obeh mater. V začetku 19. stoletja je vpisan samo kraj (ne cel naslov) in samo očetovo ime, pa še to samo v primeru, da zakonec ali nevesta nista bila vdovca. Še starejši zapisi včasih vsebujejo samo datum poroke in ime ženina in neveste.

Rodoslovje je početje, ki potrebuje dokaze. Ugibanje ni dovoljeno. Sorodstvena zveza mora biti dokazana z arhivskim zapisom. Lahko sicer sledimo domnevam, potrebujemo pa dokaze. Vedno si moramo zapisati vir. Če delamo z mikrofilmom, bo to številka role, strani in vpisa.

Kaj pa, če ne vemo, od kod so bili predniki? V tem primeru je odličen pripomoček z naslovom Kočevski priimki (*The Surnames of Gottschee*, by Martha Hutter). Velika je verjetnost, da boste s pomočjo te knjige našli kraj, kjer so živeli ljudje z iskanim priimkom.

Zelo uporaben je tudi vodič po matičnih knjigah (*Gottschee: Family Record Research Using the LDS Microfilms*), v katerem so za vsako župnijo navedene številke mikrofilmskega gradiva z zapisi o rojstvih, porokah in smrtih. Dodan je spisek vasi in zaselkov v okviru posamezne župnije. Označene so tudi spremembe v primeru nastajanja novih župnij. Knjiga končuje s priporočili za raziskovalno delo.

Prepisane poročne knjige na računalniških datotekah so zelo pospešile raziskovalno delo. Datoteke so nastale s prepisovanjem matičnih knjig. Pri tem so bili poenoteno zapisani priimki in jih je tako mogoče sortirati. Če začnemo z iskanjem zapisa o poroki za neki par, bomo v zapisu našli starše obeh poročencev. Nadaljujemo preprosto tako, da poiščemo zapis o poroki staršev ženina in neveste. In tako nadaljujemo z naslednjo generacijo. Ob tem zlahka najdemo morebitne druge poroke iste osebe. Ko poznamo datum poroke, je lažje iskati zapise o rojstvih otrok. Za popoln rodovnik je treba evidentirati vse otroke v družini.

Kadar raziskujemo v župniji, za katero še niso bili opravljeni prepisi, bomo morali iskati brez pomoči računalniških datotek. Če poznamo datum rojstva neke osebe, bomo za iskanje poroke staršev morali pregledati zapise za 25 let pred tem datumom. Če zapisa o poroki nismo našli, pomeni, da sta se poročila v drugi župniji in moramo poskusiti srečo drugod.

Najmlajši ženin, ki sem ga našla doslej, je bil star 13 in najmlajša nevesta 12 let. Povprečje je bilo 18-19 let za nevesto in 20 za ženina. Če hočemo najti vse otroke v tem zakonu, moramo vedeti starost matere in pregledati vse zapise do njene starosti 45 let. Veliko je bilo takih, ki so rojevale otroke po štiridesetem letu starosti.

Delo bi bilo mnogo lažje, če bi bila ženin in nevesta iz iste župnije. Pogosto ni bilo tako. V tem primeru je bila poroka v župniji neveste. Če obstoja za iskano obdobje tudi popis družin (status animarum), je navadno zapisan tudi kraj rojstva ženina ali neveste. Če tega zapisa ni, je treba poskušati srečo v ostalih župnijah. Ob tem spoznamo, kako koristni so prepisi v računalniško obliko. Od 18 kočevarskih župnij jih je polovica že prepisanih, od 7 okoliških slovenskih pa je prepisana doslej samo ena. Prepisani so podatki za župnije v vzhodnem delu pokrajine, ostali prepisi so v teku in bodo objavljeni, ko bodo končani.

Pogosto so se za poroke dogovarjali starši. Na ta način so bili starši neveste nekoliko bolj prepričani, da bo ženin zadovoljivo poskrbel za nevesto. Včasih je moral ženin vnaprej dokazati, da je sposoben skrbeti za družino, če je hotel dobiti dovoljenje za poroko. Temu so se lahko izognili samo tako, da so se rodili otroci pred poroko in so jih pozakonili s kasnejšo poroko. Nezakonski otroci so bili diskriminirani. To se je nekoliko spremenilo z zakonom o obveznem šolanju leta 1869. Na Kočevskem niso veliko dali na to, da so bili obrtniki dobro izšolani, manj je bilo tistih, ki so si izbrali visokošolski študij.

Dosegali so povprečno starost med 55 in 65 let. Našla sem precej zapisov takih, ki so doživeli satrost 100 in več let. Veliko mater je umrlo pred 40-im letom na porodu. Veliko jih umre za kolero, tifusom in jetiko. Če je nekdo umrl starejši od 45 let, je bil kot razlog smrti pogosto vpisano starost.

Večina družin je bilo velikih. Vsi so imeli doma dovolj dela. Nimalokrat so šli zjutraj še v temi na polje, da bi ob zori lahko začeli z delom. Z devetimi leti so morali iti nekateri otroci služiti k bogatejšim družinam. Kočevarji so večinoma obdelovali tudi vrt. Posedstva niso bila velika. Tisti, ki so imeli celo kmetijo ali hubo, so imeli približno 25 hektarov (50 akrov). Na tem posestvu je stala hiša, hlev in ostala gospodarska poslopja, vrt, sadovnjak, polja, pašniki in gozdovi. Les so rabili za ogrevanje, orodja, gradnjo, izdelavo pohištva in podobno.

Z vinogradništvom so se ukvarjali tisti Kočevarji, ki so živeli v okolicah Semiča ali Mavrlina in Straženga vrha v Metliški župniji.

V času žetve so si medsebojno pomagali. Nedelja je bil dan počitka. Zjutraj so šli k maši. Nekateri so si privoščili kosilo v gostilni. Popoldne so se obiskovali, prepevali in plesali. V vsaki vasi je bil vsaj en harmonikar. Bili so zelo verni. Častili so praznike in v času posta so se postili.

Internet je postal zelo uporabno orodje za rodoslovne raziskave. Kočevska stran, kjer se objavljajo rodoslovne poizvedbe, je ena tistih, ki raste vedno hitreje. Podobno je s kramljalnico (chat room), kjer se posamezniki 'pogovarjajo'. Naše društvo vzdržuje spletno stran. Obiskovalci se nam lahko pridružijo, naročajo knjige in spoznavajo

zgodovino. Pri internetu pa je treba biti previden. Če ponujeni podatki nimajo navedbe vira ali drugačne verodostojnosti, je bolje, da jih ne vključimo v svojo evidenco. Previden je treba biti tudi zato, ker so v nekaterih vaseh isti priimki zelo pogosti.

Med kočevarsko literaturo so posebno ganljive pesmi, ki izražajo ljubezen do zemlje. Rodoslovne zbirke bogatijo tudi pisma iz in v Kočevje. Kljub temu, da so bili Kočevarji v Ameriki večinoma premožnejši, so čutili domotožje po rodnem kraju. In tisti, ki so ostali so pogrešali tiste, ki so odšli.

Kočevsko zgodovinsko in rodoslovno društvo in številne druge kočevarske organizacije posredujejo Kočevarjem njihovo zgodovino: Spoznavamo svoje prednike, njihovo družinsko življenje, kaj so počeli, s čim so se ukvarjali. Z vsem tem postajamo nekakšna nova družina.

Genealogical Research in the County of Gottschee

Kate Prunte

Because of the German heritage, the births, marriages and deaths in the county of Gottschee were microfilmed at the beginning of the Nazi era.

Not only were these vital records filmed, but also mini-censuses of parishes known as Family Books, which listed head of house, spouse, children and pertinent dates.

Languages were Latin, German and Slovenian. Spelling was by ear, so there are many variations of names. There are gaps in the records which agree with gaps in Ljubljana Church Archives. Presume caused by fire or flood.

All the Gottscheer records end in 1941, but the beginning may be in the late 1600s up to the mid 1800s.

In addition to the traditional Gottscheer parishes, the parishes of Banja Loka, Fara, Semič, Osilnica, Črnomelj and Ribnica were also filmed. These parishes had large German populations. The Gottscheer border parishes involved many German-Slovenian marriages.

GHGA is compiling all the marriages from these parishes and will soon do the parish of Črnomelj. When the book is finished, GHGA will donate one copy to Al Peterlin.

Migracije v Sloveniji v luči nemških priimkov

Erik Krisch

Področje današnje Slovenije je bilo stoletja del Habsburške monarhije. Kot nam zgodovina pove, so Slovenci poselili to področje med 6. in 9. stoletjem. V 14. stoletju je bila dežela priča kolonizacije iz avstrijskih in nemških dežel in to današnje področje Gorenjske (Selska dolina, Škofja Loka z okolico) in Kočevske.

Kot primer sem vzel priimek Begusch-Beguš, izhajajoč s področja Tirolskega, in našel devedeset (90) naslovov v Slovenskem telefonskem imeniku 2001, porazdeljenih na področja posameznih področnih kod : 01-20, 02-2, 03-0, 04-30, 05-37, 07-1.

Uvodni ali vzorčni prikaz migracije Kočevarjev v Sloveniji, želim podatki z današnjo porazdelitvijo priimka Kočevar in Hočevar.

Te priimke so dobili ljudje, ki so se priselili v ostala področja Slovenije iz Kočevske.

Področne kode		01	02	03	04	05	07
Priimek Kočevar	360 naslovov	122	38	53	21	40	86
Priimek Hočevar	946 naslovov	551	20	47	64	58	206
Skupno	1306 naslovov	673	58	100	85	98	292

Za zibelko priimkov nemškega izvora v današnji Sloveniji sem izbral Kočevske.

Kolonisti na Kočevskem so izhajali iz področij: vzhodna Tirolska - zahodna Koroška, Bavarska, nekateri pa iz Lorraine, Frakovske in Turingije.

Kočevski Nemeč, nadučitelj Josef Perz, je pripravil 316 nemških priimkov, ki so bili v rabi na Kočevskem in to objavil v letu 1935. Naslovil jih je "Prinešeni priimki iz prvotnega območja" (Althergebrachten Gottscheer Familiennamen).

Iz tega zgodovinskega gradiva sem izbral le tiste priimke, ki jih je kot priimke nemškega izvora izbral Ivan Simončič (Les migration au rayon de Kočevje dans la lumiere des noms de famille - Migracije na Kočevskem v luči priimkov, Etnolog VII, Etnografski muzej v Ljubljani 1934). Ostalo je nekaj priimkov iz liste gospoda Perza, ki jih Simončič v citiranem delu ni uvrstil med nemška. Te sem pregledal z g. Janezom Kebrom, raziskovalcem Instituta za slovenski jezik na RC SAZU v Ljubljani.

Sledil sem priimke v današnji Sloveniji na enostaven način, s pomočjo telefonskega imenika Slovenije 2001.

Rezultati so prikazani v obeh tabelah. Presenetljivo veliko število priimkov kaže migracijo skozi stoletja in je tudi dokaz asimilacije v slovenski večini.

Analiza porazdelitve priimkov bi pokazala zgodovino te migracije. Razlaga dobljenih rezultatov pa bo zahtevala globlje raziskave, kar pa ni namen te konference.

Upam, da bo moje delo izziv še za druge Slovence z nemškimi priimki in se bodo pridružili tistim, ki smo se lotili tovrstnega raziskovanja.

Zemljevid Slovenije glede na področne kode:

Tracing the Gottscheer family names in Slovenia

Erik Krisch

As source I will take some Slovenian and Gottscheer prewar works regarding the family names of Gottscheers. I will take the names which Slovene historian take as German and will after compare the distribution of this names in today's Slovenia. I will use telephone addresser of Slovenia 2001.

Kočevska - pusta in prazna

Mitja Ferenc

Usoda nemško govoreče skupine - Kočevska po izselitvi nemškega prebivalstva

Moje predavanje bo govorilo o tem, zakaj je propadlo območje nekdanje nemške manjšine na Kočevskem in zakaj je doživelo usodo, ki bi ji težko našli primerjavo v novejši evropski zgodovini. Poskušal vam bom torej pojasniti, kako je mogoče, da je neka kultura, ki je šest stoletij živela na nekem območju, v zadnjih sto letih tako propadla, da od nje ni ostalo skoraj nič.

Za začetek najprej locirajmo območje o katerem bom govoril. Gre za približno 800 km² veliko ozemlje, ki leži na jugu Slovenije, na jugu ene najmlajših držav v Srednji Evropi, ki je nastala po razpadu federativne Jugoslavije l. 1991. Kočevska je torej vpeta v prostor, ki leži nekje med Avstrijo, Madžarsko, Hrvaško in Italijo.

Na tem območju, na Kočevskem, so od srede 14. stoletja pa vse do l. 1941 prebivali nemški prebivalci, t.i. kočevski Nemci.

Če bi se danes z mano sprehodili po Kočevskem, po območju za katerega sem vam povedal, da je veliko okoli 800 km², bi videli velikanske gozdnate površine, ki so v veliki večini že povsem prerasle ruševine nekdanjih vasi. In kaj je bilo na Kočevskem še na začetku 20. stoletja, torej pred 100 leti? Takrat je nemška manjšina - okoli 20.000 oseb - živela v 177 vaseh. Danes tu prebiva le še nekaj deset pripadnikov nekdanje manjšine, več kot sto vasi ne obstaja več.

Če hočemo razumeti usodo kočevskih Nemcev in njihovega območja, moramo začeti z njihovo naselitvijo na Kočevskem, ki sega v prvo polovico 14. stoletja. Plemiška družina Ortenburžanov je takrat s svojimi podložniki iz zahodne Koroške in vzhodne Tirolske, naselila skoraj prazno Kočevsko.

Po naselitvi so to bili na Slovenskem zadnji nemški kolonisti, ki so se preživljali s kmetijstvom. Drugi Nemci, ki so k nam selili kasneje so bili trgovci, uradniki, rudarji in obrtniki. Po 1. svetovni vojni so bili kočevski Nemci edini agrarni nemški jezikovni otok na slovenskem ozemlju. Bili so ena najstarejših nemških narodnih skupin zunaj Nemčije in Avstrije.

In sedaj k razlogom za propad tega območja, ki se je začelo že konec 19. stoletja, največja škoda pa je bila napravljena med 2. svetovno vojno in še tudi po njej, vse skupaj pa je vodilo v daljnosežne spremembe kulturne krajine in uničenje kulturne dediščine kočevskih Nemcev.

Za propad je bilo ključnih najmanj pet razlogov in sicer.

1. izseljevanje prebivalstva v tujino, povezano predvsem z ekonomskimi razlogi,
2. preselitev kočevskih Nemcev konec leta 1941 in s tem izpraznitve območja
3. vojno pustošenje,
4. nezmožnost obnove in neustrezna gospodarska in naselitvena politika po vojni in zadnje
5. načrtno rušenje iz nacionalnih in ideoloških razlogov.

Ti vzroki, ki so enaki za celotno kočevsko območje, se med seboj prepletajo, vendar na različnih območjih Kočevske različno dominirajo.

Če gremo po vrsti - najprej emigracijski tokovi.

Prebivalci Kočevske so bili znani krošnjarji. Že to je vplivalo na to, da jih je veliko ostalo na tujem. Že iz celotnega slovenskega območja so bila izseljevanja v tujino dokaj pogost pojav, Kočevska pa je po izseljevanju še posebej izstopala. Kot sem že omenil, se je večina kočevskih Nemcev preživljala s kmetijstvom, v začetku 20. stoletja pa je nastopila agrarna kriza. Ta je povzročila, da so kmetje odšli bodisi na sezonsko delo ali pa so se izseljevali - predvsem v ZDA. Natančnih števil sicer nisem našel, vendar je bil na prelomu stoletja kočevski okraj na prvem mestu po številu izseljencev. Zapustilo naj bi ga okoli 17.500 ljudi. Statistika pravi, da je od l. 1880 pa do l. 1936, torej v nekaj več kot 50 letih, število prebivalcev zmanjšalo za petino. Posledice so bile seveda prazne kmetije in praznjenje vasi. Tako imam podatek, da je bila, že pred začetkom 2. svetovne vojne, na vasi prazna že skoraj vsaka četrta hiša.

Drugi razlog je medvojna izselitev večinskega prebivalstva - kočevskih Nemcev konec l. 1941 in v začetku l. 1942.

Tako kot iz nekaterih držav vzhodne in jugovzhodne Evrope ter Italije, od koder so nemške oblasti preseljevale v rajh posamezne nemške narodne skupnosti, so to storile tudi s kočevskimi Nemci. Kar 97 % Nemcev na Kočevskem se je odločilo za preselitev v rajh. Danes ti izseljenci za tako množično preselitev navajajo najmanj tri razloge:

močno nacistično propagando, željo po boljšem življenju v "nemški" državi in tudi strah pred osamelostjo ali izobčenju s strani sonarodnjakov.

Kakšen pa je bil njihov položaj pred preselitvijo?

Če je veljalo, da so imeli v Avstroogrski monarhiji Kočevski Nemci privilegiran položaj, se je ta situacija z nastankom jugoslovanske države povsem obrnila. Začele so se ukinjati nemške privatne šole, nemška društva, raba nemškega jezika v javnem življenju se je omejila, nemški pouk je potekal na državnih šolah v manjšinskih oddelkih, omejilo pa se jim je tudi lastništvo posesti v obmejnem pasu. Vsa ta politika jugoslovanskih oblasti je vplivala na to, da so kočevski Nemci začeli simpatizirati z nacizmom. Poleg nacifikacije pa je pomembnejši podatek za preseljevanje Kočevarjev ta, da je bilo spomladi 1941 slovensko ozemlje razdeljeno in da je območje Kočevske, ki bi po vsej logiki moralo preiti pod nemško okupacijsko oblast, bilo priključeno h kraljevini Italiji. Italijanska okupacija je bila za kočevske Nemce prvo veliko razočaranje.

Če pogledamo še mimogrede podatek, je pred napadom fašističnih sil na Jugoslavijo, na Kočevskem živelo več kot 12.000 kočevskih Nemcev to je nekaj manj kot 3000 družin, ki so posedovali okoli 47.000 ha površin. Potem pa, ko je ta skupnost prišla pod italijansko okupacijo, se je vodstvo kočevskih Nemcev z nemškimi oblastmi sporazumelo za preselitev v rajh. Nacisti so jim obljubili, da se bodo lahko preselili na okoli 100 km dolgo slovensko ozemlje na Spodnjem Štajerskem, ob meji s Kraljevino Italijo in Neodvisno državo Hrvaško, ki je bilo predvideno za vključitev nemško državo in ki je bilo od Kočevske oddaljeno le nekaj deset kilometrov. Tako se je od sredine novembra 1941 pa do sredine januarja 42, v 9 tednih torej, na novo izbrano območje na Spodnjem Štajerskem preselilo nekaj več kot 11.500 oseb. Naj vas spomnim na začetni podatek, omenil sem ga prej, da je spomladi istega leta na Kočevskem živelo 12.400 Nemcev, kar pomeni, da se je ta skupnost oz. manjšina skoraj v celoti preselila. Omenil sem že, da so se iz italijanskega območja preselili na nemško območje, kjer naj bi po nacistični zamisli postali nekakšni obrambni kmetje, ki bi varovali jugovzhodno mejo nemškega rajha.

To je bila iluzija in hkrati tudi razočaranje, ki je postajalo proti koncu druge svetovne vojne, ko je nacistična Nemčija doživljala poraz za porazom, tudi vedno bolj očitno.

Nemce so naselili na domove okoli 37.000 izgnanih Slovencev, njihovo imovino na Kočevskem pa je prevzela nemška preselitvena družba, da bi jo prodala italijanskemu zavodu za nepremičnine.

Po preselitvi je več deset vasi na Kočevskem popolnoma opustelo, v drugih pa je ostalo redko slovensko prebivalstvo. Da je bila Kočevska dejansko nemški jezikovni otok, nam pove podatek, da je po kriteriju občevalnega jezika v popisih ljudskega štetja v Avstroogrski državi, torej od 1880 - 1910, kar v 98 - 109 vaseh prebivalo izključno nemško prebivalstvo.

Kot tretji vzrok propadanja Kočevske vidim vojno pustošenje, ki je trajalo vse od preselitve Kočevskih Nemcev na Spodnjo Štajersko pa do konca druge svetovne vojne.

Po preselitvi kočevskih Nemcev, ki so doma zapustili vse nepremičnine, so ostale vasi in zaselki večinoma prazni. Načrt italijanskih oblasti o ponovni kolonizaciji dela Kočevske, večji del so nameravali namreč pogozditi, je propadel. V veliki večini je Kočevsko, razen samega mesta Kočevje, obvladovalo partizansko gibanje. Podeželje so večkrat prekrižarile razne vojske in še dodatno upoštevale izpraznjene vasi kočevskih Nemcev. Najbolj je Kočevsko prizadejala velika italijanska ofenziva avgusta 1942, v kateri so Italijani načrtno požigali izpraznjene vasi, da se v njih ne bi naselila partizanska vojska. Po veliki italijanski ofenzivi so se pustošenja, predvsem nemške vojske nadaljevala v manjšem obsegu še tri leta.

Konec vojne na Slovenskem maja 1945 je pomenil tudi konec nemške kolonizacije v Posavju in Obsotelju. Premoženje preseljenih

kočevskih Nemcev so nove jugoslovanske oblasti na podlagi zakona, sprejetega že med vojno, zaplenile. Z njim so dejansko zaplenile vse nemško premoženje v Jugoslaviji. Tiste preseljene kočevske Nemce, ki pa ob koncu vojne niso odšli z umikajočo se nemško vojsko prek meje, in tudi nekaj tistih, ki so ostali na Kočevskem, (ostalo jih je le nekaj sto) pa so nove oblasti l. 1945 in 1946 izgnale v Avstrijo. Tako so kočevski Nemci nenadoma in dokončno postali brezdomci. Po začasnih namestitvah v taboriščih v Avstriji, so se kasneje razkropili in naselili po avstrijskih in nemških pokrajinah, precej pa jih je odšlo v ZDA.

Naslednji (četrti) vzrok je nezmožnost obnove območja po vojni in neustrezna gospodarska, naseljevalna, kadrovska politika na Kočevskem po koncu vojne, kar je vplivalo na nadaljnje propadanje.

Po vojni Kočevska ni oživela. Polovica vasi od skupaj 177 je konec vojne pričakala opustošena in po vojni ni bila več poseljena. Od skoraj 4000 stanovanjskih poslopij sta bili dve tretjini poškodovani ali uničeni. To je, mimogrede povedano, skoraj enkrat več od slovenskega povprečja. Takšnega velikega uničenja na nekem strnjem slovenskem prostoru ni doživela nobena slovenska pokrajina.

V času povojne obnove Kočevske ni nihče razmišljal o obnovi popolnoma uničenih vasi na odročnejših območjih, npr. v Kočevskem Rogu, saj so obnavljali predvsem vasi po dolinah. Požgana poslopja so kmalu povsem propadla in se spremenila v kupe kamenja. Obnova bi zahtevala veliko materialnih in denarnih sredstev, delovno silo, veliko število strokovnjakov, veliko živega in mrtvega inventarja itd. Vsega tega na Kočevskem ni bilo.

Glede na obseg zaplenjenih zemljiških površin, omenil sem že zakon, s katerim je jugoslovanska oblast njihovo imetje zaplenila, je prazna Kočevska postala naravnost idealna za organiziranje velikopoteznih socialističnih državnih kmetijskih posestev. Kočevska je v Sloveniji postala največje območje, predvideno za notranjo kolonizacijo, a se je z njo odlašalo, vse do leta 1947, ko so oblasti ugotovile, da posamične naselitve na Kočevskem niso primerne, pač pa je poselitev primerna le v okviru zaposlitve na državnem kmetijskem posestvu in gozdnem gospodarstvu in v okviru ustanavljanja kmetijsko obdelovalnih zadrug. Za razliko od drugih slovenskih pokrajin, na primer apaškega polja, kjer so prav tako naseljevali zemljišča izseljenih Nemcev, kolonistom zemlja ni bila dodeljevana v last, temveč le v užitek. Tako je Kočevska tudi območje, ki je doživelo največje spremembe v družbeni sestavi zemljišč, saj je zasebne lastnine ostalo zelo malo.

kljub temu, da se je število prebivalcev v osmih letih po vojni skoraj podvojilo je bila gostota prebivalcev na Kočevskem po vojni najnižja in je zelo odstopala od slovenskega povprečja. Z naseljevanjem - predvsem v mesto Kočevje in okoliške vasi - pa se je spremeninjala tudi narodnostna sestava, Tudi delež prebivalcev, ki so od rojstva stanovali v istem naselju, je bil tako eden najmanjših na Slovenskem, saj ni dosegal niti tretjine.

In s tem prihajamo že tudi do petega pomembnejšega razloga za propad kulturne dediščine kočevskih Nemcev, to je do načrtnega rušenja iz nacionalnih in ideoloških razlogov v prvi polovici 50. let, ki je zajelo predvsem sakralne objekte.

Veliko cerkva, ki so po koncu vojne še stale, je propadlo, razlogi so številni. Pri tem je potrebno ločiti dve skupini, in sicer tiste objekte, ki so bili tako kot opuščene vasi bolj ali manj prepuščeni propadanju, in tiste, ki so jih načrtno porušili in odstranili.

Po vojni so bile vasi prazne ali porušene, vernikov ni več bilo, cerkve je oblast nacionalizirala, bile so večinoma odprte in iz njih je bilo mogoče tudi vse odnesti. Duhovniki so upravljali po več župnij skupaj. V naselja so večinoma prihajali sezonski delavci ali priseljenci, ki tam niso pognali korenin. Seveda pa je imel na tem območju veliko vlogo tudi odnos politike in oblasti do sakralnih objektov. Ker pa tudi za obnavljanje ni bilo ljudi, sredstev, volje, dovoljenj s strani posvetnih oblasti, so še tiste cerkve, ki so preživele vojno, propadale.

Na delu Kočevske so oblasti v začetku 50. let organizirale za javnost nedostopno območje, kamor naj bi se v primeru oboroženega napada umaknilo vojaško in politično vodstvo. Ta del Kočevske je imel poseben režim upravljanja in je zaradi samovolje političnih veljavov doživljal še prav posebno zgodovino. Tu so oblasti tudi v še naseljenih krajih v letih 1953 - 1955 porušile vse cerkve in kapelice ter skoraj vsa znamenja in odstranile vse nemške nagrobnike.

Najbolj pogosto omenjani razlog za rušenje teh objektov nosi seveda ideološki predznak. Osebo pa menim, da je imel velik pomen tudi nacionalni razlog. Sakralni objekti, ki so bili odstranjeni v obdobju načrtnega rušenja, so bili namreč vsi (razen enega!), na nekdanjem nemškem jezikovnem otoku. Če bi prevladoval le ideološki razlog, bi upravičeno pričakovali, da bi cerkve rušili tudi zunaj tega območja, še posebej tam, kjer so vasi opustele ali pa je v njih ostalo redko slovensko prebivalstvo, tako pa opažam posebno vneto po uničenju sakralnih objektov le na območju nekdanje nemške manjšine.

Po zdaj zbranih podatkih sklepam, da je bilo v tem obdobju odstranjenih okoli 25 do 30 cerkva, ki so prestale vojno z ohranjeno opremo; kraji, v katerih pa so stale, pa so bili še naseljeni.

Naj za konec strnem še svoje ugotovitve o usodi kulturne dediščine na Kočevskem. Statistika je neizprosna. Od 177 naselij je bilo 112 uničenih ali požganih in jih danes ni več, ali pa sta ostali naseljeni le ena ali dve hiši. Veliko je naselij, ki uradno sicer obstajajo, vendar bi danes tam le s težavo našli kakšen ostanek naselja. Kraj, kjer je stala vas, ponavadi razpoznamo samo še po sadnem drevju, nad katerim vedno bolj prevladuje nasilen gozd, zato sem vas že uvodoma opozoril, da bi, če bi danes prišli na Kočevsko, videli pokrajino, v kateri bi le ob natančnejšem pregledu pod kakšnimi drevesi našli ostanke ruševin, na primer betoniranih vodnjakov in še kakšne temelje gospodarskih poslopij.

Največje spremembe v krajinskem smislu so na Kočevskem postale vidne šele čez desetletja in so pomenile nezadržno vdiranje gozda na nekdanje kmetijske površine. Tudi površnemu opazovalcu predvojnih kočevskih razmer se zdi to preraščanje nepojmljivega obsega. Ugotovljeno je, da je gozd samo po vojni osvojil približno 300 km² novih površin, to je kar tretjino nekdanjega kočevskega nemškega narodnostnega območja. Stopnja gozdnatosti je zato zaradi izpraznitve območja v primerjavi z drugimi deli Slovenije izredno velika in presega 90 % celotne površine. Samo za primerjavo: pred nekaj več kot 100 leti je dosegla okoli 40 %.

Poleg celotnih naselij so na Kočevskem največjo izgubo utrpeli sakralni objekti. Na območju, s katerega so se pozimi 1941 - 1942 izselili kočevski Nemci, je bilo 17 župnij s 123 cerkvami in kapelami. Danes stoji na omenjenem območju le še 28 cerkva.

Od 95 uničenih cerkva je le nekaj takšnih, katerih ruševine so dobro vidne. Podobno usodo kot cerkve so doživeli tudi drugi objekti, npr. župnišča in sole. Od nekaj več kot 400 kapelic in znamenj sem jih uspel najti le še desetino. Večina jih propada.

Podobno je s pokopališči. Od nekdanjih 38 pokopališč, jih je večina odstranjenih, zravnanih z zemljo, ali pa so bili odstranjeni nagrobniki, ki so pričali o naselitvi nemškega zivlja. Tudi posebna govorica, ki se je na tem jezikovnem otoku izoblikovala in ohranjala skozi stoletja in ki jo slišimo le še pri nekaj starejših ljudeh, bo kmalu izumrla. Če je tam pred 100 leti prebivalo še okoli 20.000 Nemcev, je zadnji uradni popis prebivalcev naštel le 19 oseb z nemškim maternim jezikom in le 5 oseb nemške narodnosti.

Ob takšni usodi kulturne dediščine na Kočevskem, se seveda zastavlja vprašanje, kaj se je ohranilo od tistega, kar že na zunaj označuje posebno zgodovino te dežele. Od redkih materialnih ostalin, ki so se ohranile, je treba omeniti nemške napise v notranjosti ali na opremi v nekaterih od ohranjenih cerkva. Na nekaterih portalih hiš so tudi še vidni nemški priimki. Navkljub temu, da je večina pokopališč zravnana ali pa so nemške nagrobnike odstranili, so pokopališča najpomembnejši materialni ostanki, ki pričajo o 600 letni prisotnosti nemške etnične

skupnosti sredi slovenskega ozemlja.

Naj sklenem z ugotovitvijo, da je nacistična politika uničiti slovenski narod kot etnično enoto dejansko uničila kočevsko narodno skupnost. Njihovo kulturno dediščino pa sta skoraj v celoti uničila vojna in neusmiljena povojna narodna in ideološka nestrpnost.

Kočevska, Bleak And Empty

Mitja Ferenc

The Fate of the Gottschee area and their inhabitants is the issue which was not present much in the consciensness of the Slovene inhabitants. Starting from the mid 14th century up to the year of 1942 there was a strong german linguistic island in the area of Kočevska. Gottscheer Germans were one of the oldest german national groups outside of Germany and Austria and the only agricultural german linguistic island in the Slovene area after the World War I. Relatively huge area in Slovenia experienced the special history from the new settlement of the lonesome and rough living area in the 14th century up to the massive resettlement of the German inhabitants during the World War II and the events that took place after that leading to nearly total and planned collapse of otherwise various culture.

Kočevska area is the example of the country, which was under the influence of the highest Nazi authorities and cooperative domestic nazified leaders, during the year 1941, suddenly and almost entirely ebolished of the majority of its population. Contemporary Nazi politics which based on the destruction of Slovene nation as an ethnic entity actualy destroyed the Gottscheer national group. Their cultural heritage was almost entirely ruined by the flames of the war fires and crude afterwar national and ideologic intolerance. Resettlement of the Gottschee Germans, war destruction and the afterwar downfall along with the deliberate destruction were responsible for longterm and fatefull consequences for this area. Extensive parts of prior cultivated land, today is overgrown by forest, vilages destroyed and abandoned. Former inhabitant's culture was almost completely erased. All this changes in the whole area of Kočevska is the example, which is hard to match.

Zgodovina območja Kostel od konca 15. do konca 19. stoletja

Stanislav Južnič

Kostel je majhna deželica na skrajnem severu današnje osrednje Slovenje. V rodoslovnem smislu je bila na posrečen način ujeta med politično mejo s Hrvaško in etnično mejo nemških Kočevarjev. V takšnih okoliščinah je relativno enostavno raziskovati rodoslovje v Kostelu pred 20. stoletjem, ko so se Kostelci razmeroma malo mešali s sosedi iz drugih krajev. Pred letom 1702, ko niso zapisovali nobenih cerkvenih rodoslovnih podatkov za Kostel, le stežka kaj naredimo, ko zasledujemo posamezne družine le v graščinskih urbarjih, ki so bili zapisovani približno vsako generacijo. Tako je bilo moje delo že skoraj končano, ko sem pred desetletji uspel prepisati podatke na računalnik. Starejše zapise sem zbral iz različnih slovenskih, hrvaških in avstrijskih arhivov. Sedaj lahko z uporabo računalniškega programa zlahka najdemo prednike vseh kostelskih družin. Na ta način sem sestavil številna družinska drevesa za obdobje med 16. in 20. stoletjem, med

njimi družinska drevesa Butin, Skendrov in drugih, ki bodo ta del mojih raziskav predstavili na tej konferenci. Na ta način je del te konference resnično visoko priznanje desetletjem mojega rodoslovnega dela in sem na to zelo ponosen.

Kostelsko zgodovino zadnje polovice tisočletja lahko razdelimo glede na fevdalne vladarje tega območja: samih Haburžanov do leta 1620, Langenmantlov do zadnjega desetletja 17. stoletja, Androch v prvi polovici 18. stoletja in Nugentov v 19. stoletju. Vsak od njih je nosil pečat svojega časa. Langenmantli so bili protestanti dokler je to prinašalo ugodnosti na Kranjskem in so imeli veliko koristi od turške vojaške meje. Androche so bili primorski trgovci, ki so uporabljali kostelski grad kot vmesno postajo za svoje posle. Nugenti pa so bili politično najmočnejši med vsemi in so pripadali novi vladajoči habsburški plasti, ki se je povzpela po Napoleonovih vojnah. Med spremembami gospodarjev so tudi kostelski tlačani spreminjali svojo naravo od etnično mešanih naseljencev ob vojaški meji v skupino majhnih trgovcev, ki so skušali preživeti v prihajajočem kapitalističnem sistemu.

Rodoslovne raziskave

Avtor se sklicuje na slike, ki pa jih zaradi odsotnosti ni utegnil pravočasno dostaviti uredništvu.

(SLIKA 1: Naslovnica)

V tej predstavitvi bi vam rad pokazal kako se rodoslovne raziskave ameriškega doktorja zgodovinskih znanosti odvijajo v praksi na območju današnje Slovenije. Zato bomo pokazali kolikor je mogoče veliko slik, da boste dobili nekaj občutka o takšni vrsti dela. Najprej bomo prostorsko omejili naše delo. Slika 2 kaže najstarejšo za rodoslovne raziskave uporabno mapo Kostela in sosednjih področij, ki je bila izdelana pred poltretjim stoletjem:

(SLIKA 2: Kostel na Florijančičevi mapi izdani leta 1744)

Kot zlahka opazimo se ta mapa razlikuje od sodobnih. Vidimo sodobne hribe in skoraj današnja imena vasi in cerkev. Toda opazimo tudi neko temeljno razliko v načinu kako so naši predniki izdelovali svoje mape. Ta stara mapa je podobna našim in vendarle drugačna z vsemi temi sencami pod hribi. Videti je, kot da je nekdo narisal pogled, ki se mu je odprl na kranjsko stran, medtem ko je posedal nekje na hribu na hrvaški strani Kolpe.

Ta slika nas opozarja na odnos, ki ga moramo imeti do svojih prednikov. Bili so nam podobni in obenem so bili nekaj drugega. Lahko jih spoznamo z raziskovanjem njihovega rodoslovja in posameznih drugih ohranjenih podatkov o njihovem življenju, toda nikoli ne bomo mogli čutiti na način, kot so čutili oni. Vmes pretekla stoletja so ovira, ki je ni mogoče premagati. Le pozorno dokumentiranje raziskave nas lahko pripeljejo dovolj blizu realnosti preteklih stoletij.

V rodoslovju te vrste med iskanjem korenin pravzaprav mešamo sodobnost in preteklost. Romantičnost takšnega dela je podčrtana z dejstvom, da veliko dela opravijo amaterji. To je povsem nujno, saj se tu zahteva natančno »zbiranje znamk«, ki ga lahko opravi le zaverovan iskalec, zaverovan v svoje prednike. Veliko rodoslovnega in tudi astronomskega opazovanja opravijo amaterji in drugače sploh ne more biti.

V našem nocojšnjem pregledu se bomo ustavili le pri dveh krajih, ki smo ju pokazali na mapi. Prvi je vas imenovana nekoč "Navercho" v gospostvu Kostel. Pokriva nekaj poznejših vasi, med njimi tudi današnjo vas Krkovo.

Drugi kraj, ki nas danes zanima, je vas Mraven v gospostvu Kočevje. Leži prav na kostelski meji. Danes se slovensko imenuje Morava, v kostelskem narečju pa Omrava. V stoletjih se je tu prebivalstvo nemškega in slovenskega rodu počasi poročalo med seboj kljub jezikovnim razlikam. Nekateri Kostelci še živijo v Moravi, medtem ko so Germane nadomestili novi naseljenci.

Mešanje sedanosti s preteklostjo ponazarja naslednja slika, ki vsebuje podatke o vasi Morava. Fotografija kaže sodobni videz ene od hiš v vasi:

(SLIKA 3: Stara hiša v vasi Morava (Hameraw, Mraven, Mrauen, Omrava) ob sami severni meji Kostela; sodobni videz in predniki graditeljev te hiše zapisani v urbarju iz leta 1498)

Dodali smo naslovnico 500 let starega urbarja ki vsebuje najstarejše podatke o graditeljih te hiše. Razdalja številnih stoletij loči oba dela naše slike.

Naslednja slika kaže enega redkih sakralnih spomenikov, ki še obstajajo na meji med Kočevsko in Kostelom:

(SLIKA 4: Kapela v vasi Morava kot jo vidimo danes, z dodano stranjo urbarja iz leta 1498, ki vsebuje najstarejše podatke o graditeljih kapele in tudi njihovo družinsko drevo)

Delo duhovnikov v preteklih stoletjih je posebno pomembno, saj so prav oni začeli zapisovati rodoslovne podatke, ki jih raziskovalci danes tako mrzlično iščemo. Slika kaže kapelo v vasi Morava kot jo vidimo danes, z dodano stranjo urbarja iz leta 1498, ki vsebuje najstarejše podatke o njenih graditeljih in njihovo družinsko drevo.

Preskočimo jezikovno in graščinsko mejo in že smo v Kostelu. Kostel je bil dovolj majhen da je marsikaj iz njegove zgodovine utonilo v pozabi. Manj izkušen raziskovalec bi vprašal: "Kaj se je zgodilo z dokumenti, ki jih imamo za izgubljene? Ali jih bomo morda našli kdaj pozneje?" Odgovor je le žalostni "ne". V desetletjih dela sem preiskal večino dokumentov o zgodnjem življenju podložnikov v Kostelu. Ni uporabnih dokumentov veliko starejših od 500 let:

(SLIKA 5: Kostelska družinska imena v urbarju iz leta 1494 v vaseh, ki se danes imenujeta Tišempolj in Vrh. Vrh se je pozneje razdelil na več vasi, med njimi Krkovo)

Slika kaže podatke o dveh sosednjih vaseh. Ena še obstaja pod imenom Tišempolj, ki je zelo podobno imenu zapisanem na dokumentu kot Natesen Polje. V resnici je na tem kraju nad mogočnim slapom potoka "Nežica" precej tesno.

Naslednja trikrat večja vas na tej sliki se je imenovala "Naverchi". Pozneje se je razdelila na več manjših vasi, med njimi Krkovo na njeni zahodni strani. Ta navidez nepomembna ugotovitev je sad dolgoletnega raziskovanja, ki kaže, da se zadeve pravzaprav ne moremo lotiti brez temeljitega poznavanja situacije v naravi. Tako dokazuje, da je bila moja navidez presenetljiva odločitev pravilna: to vrsto raziskav lahko opravimo le na terenu z natančnim raziskovanjem v stiku z ljudmi, katerih prednike raziskujemo. Podobno kot antropološko raziskovanje med izoliranimi plemeni v prvi polovici 20. stoletja, tudi rodoslovja Kostela ni mogoče kvalitetno obdelati brez raziskav v naravi. Zato mora raziskovalec zapustiti mesto in oditi v kmečko kostelsko okolje da bi opravil zgodovinske raziskave v okolju, kjer se je raziskovana zgodovina zgodila. Moramo delati tam, kjer so se stvari zgodile, med ljudmi, ki še pomnijo družinske legende, povezane z zgodovinskimi dogodki.

Glavni problem raziskovanja v naravnem okolju je časovna razporeditev dogodkov. Ljudje v tradicionalnih družbah kot je kostelska nikoli ne pozabijo važnih preteklih dogodkov. Toda njihove legende ne vsebujejo točnih datumov. Zgodovinski čas je bil povsem nepomemben za vrsto informacij, ki so jo Kostelci želeli prenesti na svoje potomstvo. Na srečo lahko v nekaterih primerih legende povežemo z zgodovinskimi dogodki, vendar pa v večini primerov ostanejo nedatirane.

Podoben problem z datacijo imamo tudi s pisanimi dokumenti brez datumov, katerih čas zapisa lahko določimo predvsem glede na rokopisni stil. Takšen primer je kostelski urbar iz prve polovice 16. stoletja:

(SLIKA 6: Kostelska družinska imena v urbarju iz prve polovice 16. stoletja v vasi "Auff dem Perig", ki se je pozneje razdelila v vasi Vrh, Krkovo in druge)

Vas na sliki je enaka prejšnjemu, generacijo starejšemu "Naverchi". Medtem so ime vasi prevedli v "Auff dem Perig".

Ostanimo na tem območju. Nekako generacijo po Florijančičevi mapi so na Kranjskem začeli uporabljati uradne katastrske načrte. Bili so dovolj dobri, da so preživeli hude in manj hude vlade in jih uporabljamo še danes le z nekaj dodanimi sodobnimi nazivi krajev:

(SLIKA 7: Katastrska mapa vasi Krkovo, narisana v drugi polovici 18. stoletja)

Na sliki vidimo vas Krkovo več kot dve stoletji po urbarju s prejšnje slike. Ljudje so živeli in umirali na območju današnje vasi Krkovo več deset generacij. Tisto, kar vemo o njihovem življenju in nehanju je skoraj nič, z izjemo nekaj rodoslovnih podatkov. Le redki podložniki so bili v rodoslovnem pomenu dovolj srečni, da so jih v urbarjih zapisali kot plačnike dajatev. To je nova podobnost rodoslovja z astronomijo. Obe vrsti raziskovanja nas nenehoma spominjata, kako majhni smo in kako malo bo ostalo za nami.

Sodobnemu zgodovinarju nekateri podložniki prinašajo več uporabnih podatkov kot drugi. Nekateri med našimi predniki lahko zasledujemo tudi v dokumentih kranjskih stanov. Oglejmo si enega od njih:

(SLIKA 8: Dokumenti kranjskih stanov v Arhivu Slovenije v Ljubljani o podložnikih Kostela obdolenih tihotapstva leta 1622)

Leta 1622 je graščak pisal oblastem da nekatere svoje podložnike sumi tihotapstva. Danes težko sodimo, ali so bile obtožbe upravičene ali ne. Gotovo je bil takšen način pridobivanja denarja v navadi med podložniki, čeprav seveda ni bil dobrodošel pri oblasteh. Vsekakor so bili obtoženi podložniki dobri v svojem poslu. Nikoli jih niso ujeli, saj je nekaj let pozneje graščak ponovil svoje obtožbe in naštel približno enake priimke... Naši nepismeni predniki so bili očitno čisto dovolj pametni, da so bili kos svojim bolj izobraženim gospodarjem.

Na srečo ni bilo kršenje zakonov edini način, s katerim so si podložniki pridobili pravico do dodatnih zapisov v dokumente, zanimive za sodobnega zgodovinarja. Nekateri podložniki so zapisali tudi zaradi njihovih posebnih dolžnosti, kot vidimo v naslednjem dokumentu:

(SLIKA 9: Posebne dolžnosti Kostelcev: pobiranje denarja po uporu zapišano v Likvidacijskem izvlečku iz leta 1681)

V našem primeru je Kostelec Krkovič, potomec tlačanov iz vasi Krkovo, pobiral kontribucijo po hudem uporu kostelskih podložnikov. Na srečo je tudi kranjski polihistor Valvasor natančno poročal o istem uporu, tako da lahko iz različnih virov povežemo številne podrobnosti o naših upornih prednikih.

Zdaj je čas za zanimivo vprašanje, ki se sliši precej okultno: "Kaj nam lahko naši predniki osebno povedo?" Žal je odgovor "skoraj nič". Kostelski podložniki so bili zvečine nepismeni do pred poldrugim stoletjem. Niso znali ustvariti zapisov o dogodkih razen posredno s pripovedovanjem legend potomcem.

Toda njihovi graščaki so seveda znali pisati in so nam zapustili številne strani dokumentov, uporabnih za rodoslovne raziskave, zato smo jim lahko močno hvaležni. Slika kaže primer lepega pisma, ki ga je oficir in nekdanji kostelski graščak Androcha iz Ljubljane pisal svoji ženi v Kostel sredi 18. stoletja:

(SLIKA 10: Pisma kostelskih graščakov: Androcha piše ženi v Kostel leta 1746)

Seveda niso vsa pisma ohranjena in ne vemo, zakaj je usoda izbrala za ohranitev poznejšim številna pisma zakoncev Androcha. Ta pisma so polna rodoslovnih podatkov o Kostelu, ki bi sicer utonili v pozabo.

Graščaki so nas prisilili da smo o njih zvedeli več kot o njihovih podložnikih. Toda rodoslovci nimamo korist od graščakov le zato, ker so bili pismeni. V zgodovini so pustili tudi druge sledove - razen privatnih pisem. Najlepše v njihovih zapuščinah so portreti. Ne vemo zagotovo, kakšni so bili videti naši predniki podložniki stoletja nazaj, zato pa vemo veliko več o videzu njihovih gospodarjev. Tu si bomo ogledali portret najpomembnejšega kostelskega graščaka po 16. stoletju:

(SLIKA 11: Portreti kostelskih graščakov: grof Laval Nugent, lastnik gospostva Kostel po Napoleonovih vojnah, narisana leta 1851)

Slika kaže grofa Lavala Nugenta sredi 19. stoletja, ko je bil na vrhu svoje politične in ekonomske moči na Hrvaškem in v celotni habsburški monarhiji, saj je bil preko žene v sorodstvu s samim cesarjem.

Najbolj zanimive zgodbe za nas, ki smo bolj podložniškega rodu, so govorce o ljubezni med graščaki in podložniškimi dekleti. Rezultati

takšnih afer niso bili nikoli uradno zaznamovani, so se pa ohranili v številnih zgodbah. Seveda so to znova legende brez točnega zgodovinskega časa. Zato lahko le uganjemo, kdo je bil resnični ljubimec podložniške lepote, grof na zgornji sliki...

... ali pa njegov sin na naslednji sliki:

(SLIKA 12: Grof Albert Nugent, najstarejši sin Laval, narisana leta 1842)

Grof Albert Nugent je bil najstarejši sin Lavala, na sliki pa nosi hrvaško narodno oblačilo. Prebivalci Zagreba so ga dočakali z navdušenjem kot vodjo Ilirskega gibanja v letih pred "pomladjo narodov".

Nikoli ne bomo povsem prepričani, kateri od obeh plemičev je naravnih oče tistih Kostelcev, ki se imajo za zunaj zakonske potomce graščakov. Morda so tudi drugi graščaki, katerih tovrstno delovanje je vredno resnih raziskav. Prav to pa je resničen čar rodoslovja. Prav nikoli nismo povsem prepričani. Ali pa bo sodobno raziskovanje genov ponudilo bolj točne metode raziskovanja?

Zaključek

Vedno je bilo slišati nekaj zelo tehtnih vprašanj, zakaj raziskujem rodoslovje Kostelcev za skoraj nikakršen denar? Zakaj sem sestavil rodovna drevesa z več tisoč osebami za številne kostelske potomce, ne da bi mi ti plačali celo moje stroške? Odgovor je enostaven in jasen. Kot ameriški zgodovinar kažem s svojim delom dolžno spoštovanje do svojih prednikov s slovenske obmejne krajine imenovane Kostel kot je bila nekoč; ponosna in pomembna. Nikoli več ne bo takšnega Kostela zaradi množičnega odseljevanja. Toda ljudje, katerih predniki so žal zapustili rodni kraj, morajo pomniti. Zaradi sebe in zaradi Kostela. To je namen in cilj mojega raziskovanja.

History of Kostel from the end of 15th Century to the end of the 19th century.

Stanislav Juznic

Kostel is a small region on the south of central region of today Slovenia. It was happy enough in genealogical sense to be trapped between political frontier with Croatia and ethnical frontier of German Gottscheers. In such circumstances it is comparatively easy to research genealogy of Kostel of the proposed period because there was comparatively minor mixing with neighbors. In the time before 1702, when there were no church records kept, we can hardly make any mistake by tracing ones family back just by using urbarial records, that were rewritten once every generation or so. So when I was, by the generosity of the priest of our two Kostel parishes of Fara and Banja Loka, given the opportunity to copy the records to the computer, work was nearly finished. Now by simple computer program we can find out ancestors of Kostelian families.

Kostelian history of the last half of millennium can be parted by the feudal rulers of that region: Habsburgs themselves up to 1620, Langenmantels until the last decade of 17th century, Androchas in the first half of 18th century and Nugents in 19th century. Each of them had a stamp of their time. Langenmantels were Protestants until it was good to be so in Carniola and made a good fortunes by working in the Military frontier. Androchas were Liburnian merchants who used Kostel castle as an in-between station for their trade. And, finally, Nugents, politically the most important of them all were members of a new military oriented oligarchy in Habsburg monarchy. By changing of political and economical circumstances with their masters also Kostelians themselves changed from ethnically mixed population of the military border district to a group of small merchants who tried to survive and succeeded in their own ways in the new capitalist system of the second part of 19th century.

Izkušnje profesionalnega rodoslovca

Branka Lapajne

Zakaj se ukvarjamo z rodoslovnimi raziskavami? Večinoma nam gre za to, da bi poskusili izvedeti kaj več o sebi: od kod izviramo, kakšna je naša genetska sestava. Rodoslovje nam sicer pomaga ugotoviti, kdo so bili naši predniki, vendar nas večinoma oskrbi le z datumi - datumi rojstva, poroke in smrti, pripisanimi k imenom tistih, ki so živeli pred nami.

Za približno sto let nazaj nam pisma, dnevniki, fotografije pa celo osebna poznanstva ponujajo nekaj več podatkov o tem, kakšni so bili naši stari starši, kvečjemu še prastarši. Kaj pa lahko storimo, da bi obogatili picle podatke o naših prastarših ali njihovih starih starših?

Če raziskujemo sami, se lahko dokopljemo do podatkov, ki presegajo golo okostje rojstev, porok in smrti. Če imamo čas, nagnjenje in potrebno znanje, lahko raziščemo tisto drugo zakladnico informacij, namreč podatke, ki jih hranijo različni arhivi po vsej Sloveniji: narodni arhiv - Arhiv Slovenije - ali krajevni arhivi, razkropljeni po večjih mestih. V nekaterih primerih se zgodi, da najdete pravcati zaklad podatkov, ki vdihnejo življenje golim dejstvom. Zavedajte pa se, da tako raziskovanje lahko traja zelo dolgo in ne obrodi prav ničesar, ali pa vam razkrije podatke o neverjetni družinski zgodovini. Uspeh nikakor ni zajamčen.

Zakaj nekateri ljudje opravljajo genealoške raziskave za druge? Na to vprašanje je težko odgovoriti. Odgovori so namreč enako raznovrstni, kot so različni ljudje, ki to delo opravljajo. V splošnem obstajata dve vrsti raziskovalcev: tisti, ki prostovoljno ponudijo svoj prosti čas na voljo drugim, da bi jim pomagali najti njihove korenine; in tisti, ki počno isto, le da so za to plačani. Med slednjimi so ljudje - tisti, ki jih rodoslovje še ni »zastropilo«, jih imajo za malo prismojene - ki opravljajo rodoslovne raziskave delno zaradi zaslužka, delno pa iz čistega užitka v lovu na podatke.

Kakorkoli že, za večino nas, ki se ukvarjamo z genealoškimi raziskavami, je poglavitni razlog ta, da rodoslovje človeka zasvoji. Boljše je od katerega koli detektivskega romana, saj ne moremo pokukati na zadnje strani knjige, da bi videli, kako se konča. Le čas bo pokazal, kako se bo končalo: kot obsežno družinsko drevo, segajoče nazaj do leta 1500, če imamo zares veliko sreče, ali kot neprediren »zid« že pri samem začetku.

»Moja babica je bila Maria Adamic, Maria Zupanc ali Anna Znidarsic iz Slovenije. Ali imate kake podatke o njenem rodu?« Take poizvedbe na internetu niso nič nenavadnega. Ker pa ni na voljo ne datuma ne imena ne staršev, bi priporočila, da se jim raje izognete. Veliko potomcev slovenskih izseljencev, ki so časovno že zelo oddaljeni od prihoda svojih prednikov, se ob začetku raziskovanja pogosto zanašajo na družinske zgodbe. Te pa so - iz tega ali onega razloga - večasih netočne in lahko zapeljejo na napačno pot.

Če imamo kopijo izvirnega cerkvenega dokumenta, je delo razmeroma lahko začeti. Največkrat imamo samo en tak dokument. Razen tega morda razpolagamo le še z družinskim izročilom o prednikovem datumu in kraju rojstva. Nekateri lahko zgrešijo le za nekaj dni, drugi pa več let. V nekem primeru je to pripeljalo do zmotne domneve, da družina ni živela v raziskovani župniji. Pri edini družini z ustreznim priimkom se namreč niso ujemali datumi, tako da ni bilo mogoče najti nobenega družinskega člana. Celo po pregledu celega leta, pa več let prej in pozneje, družine ni bilo mogoče izslediti. Šele popolna preiskava župnijskih zapisov je razkrila posamezne družinske člane. Prav vsak od rojstnih datumov je bil zgrešen za več let - v enem primeru celo za skoraj šest let.

Potem imamo ljudi, ki vedo le to, da so bili njihovi predniki iz Ljubljane ali njene neposredne okolice. Za Američane je 15, 20 pa celo 45 kilometrov iz Ljubljane v katerokoli smer toliko kot nič. Če pa to

razdaljo prevedemo v slovenske razmere, lahko pomeni območje že skoraj ob meji z Avstrijo na severu, z Italijo na zahodu in tako rekoč že ob hrvaški meji na jugu. To območje obsega neverjetno veliko župnij, kar bi resnično zelo otežilo začetek raziskave. Povrh te spadajo pod ljubljansko nadškofijo ali koprsko škofijo, če pa potujemo še dlje na vzhod, so lahko tudi v mariborski škofiji.

Pri nekaterih priimkih je raziskovano območje mogoče zožiti s pomočjo telefonskega imenika. Vendar je zaradi povečane mobilnosti prebivalstva v zadnjih sto letih v večjih krajih in mestih mogoče najti priimke, ki se pred 50 ali 100 leti niso bili tam doma.

Sreča in dober spomin pa vendarle lahko povzročita prave male čudeže. Naj jih navedem nekaj iz lastne izkušnje.

Lani se je name obrnila ženska, ki ni imela pojma, od kod so se sredi 19. stoletja priselili njeni predniki. Oče je bil navedel kot svojo rojstno deželo Nemčijo. Njegova hči in zet sta navedla Avstro-Ogrsko. Ko so mi povedali hčerino ime in priimek, sta mi zazvenela nekam znano. Prav ta priimek sem dva dni pred tem videla v svojih zapiskih. Preverila sem, in imena so se res ujemala. Ker sem imela tudi datume rojstva moža in žene pa dveh otrok, sem te podatke posredovala stranki, rekoč da je sicer malo verjetno, da pa bi mogoče utegnili biti prav družina, ki jo išče. Njen odgovor je potrdil pravilnost moje slutnje. Vsi datumi so se ujemali z njenimi podatki, pridobljenimi iz uradnih dokumentov ZDA. Povedala pa sem ji tudi za otroka, za katerega družina prej sploh ni vedela.

Letos sem se seznanila z zakoncema, ki sta vedela le za ime moževega deda, njegovo starost in možen domači kraj, kakor je naveden v registru vstopnega pristanišča Ellis Island. Ded je bil navedel kot domači kraj Laibach/Ljubljano in nekaj, kar je bilo videti kot hišni naslov. Če bi začeli raziskavo s temi podatki, bi lahko prebrskali vse mestne arhive, iskane osebe pa ne bi našli. Vendar se je po nekaterih kazalcih dalo sklepati, da je navidezni ulični naslov pravzaprav ime vasi Draga. Žal ime te vasi ni prav nič redko, temveč je eno tistih, ki jih lahko najdemo po vsej Sloveniji. Našteti je mogoče najmanj štirinajst Drag, če ne več. Telefonski imenik v tem primeru ne bi bil v pomoč, ker iskanega priimka v vasi ni več. Na seznamu sopotnikov mladega moža pa sem opazila ime človeka, čigar priimek mi je zvenel znano: in kot njegov domači kraj je bila navedena ista vas. O tej Dragi sem vedela, kje je. Ker sem sklepala, da sta bila mladeniča najbrž prijatelja, ki sta skupaj odpotovala v Ameriko, sem predlagala domnevo, da je to najverjetneje tudi dedov domači kraj. Ko sem možu povedala, kje leži ta vas, se je spomnil, da je ded omenjal reko Kolpo, ki da ni bila daleč od kraja, kjer je živel. Nadaljnje raziskovanje je potrdilo, da je bil navedeni naslov v resnici njegov rojstni kraj. Ne Ljubljana, ampak Draga - veliko kilometrov proč, blizu današnje slovensko-hrvaške meje.

Ena največjih ovir za raziskovalce slovenskega rodoslovja je prepričati nekatere ljudi, da čeprav so njihovi predniki navedli kot domačo deželo Avstro-Ogrsko, to še ne pomeni, da so bili doma z ozemlja današnje Avstrije. Nekatera imena so očitno slovenskega izvora. Če jih poznamo, lahko tudi brez dokumentov ugotovimo, da je raziskovana družina najverjetneje bila doma iz Slovenije. Ko sem nekega človeka, ki je objavil svojo poizvedbo na neki avstrijski spletni strani za rodoslovce, obvestila, da so bili njegovi predniki doma iz današnje Slovenije, je zelo odločno odvrnil: »Ja, daljni izvor imena in družine je verjetno res v Sloveniji, ampak moji predniki so prišli iz Avstro-Ogrske!« Zapravljala bi svoj čas, če bi ga poskušala prepričati, da so njegovi predniki sicer res prišli iz Avstro-Ogrske, da pa je v tistem času to cesarstvo obsegalo tudi celotno ozemlje današnje Slovenije. On je bil prepričan, da so bili iz Avstro-Ogrske, in pika! Zanj je to pomenilo, da so bili iz Avstrije. Ampak pri pregledovanju svojih zapiskov sem naletela na njegov priimek in na precej nenavadno ime Felix pri otroku neke druge družine. To ime se mi je vtisnilo v spomin. Nekaj mesecev pozneje je nekdo na neki drugi spletni strani poizvedoval prav po tej osebi. In tako sem lahko to osebo obvestila o

natančnem kraju izvora njenih prednikov.

Izmed svojih izkušenj lahko navedem tudi to, da sem našla podatke, ki so dokazali, da sta imeli dve različni stranki v času pred 200 leti iste prednike; izhajali sta namreč iz brata in sestre. V nekem drugem primeru so bili družinski člani ene stranke skozi dolga leta krstni botri številnim otrokom iz družine druge stranke.

Neka stranka ima prednike, ki so vsi bili iz iste župnije, tako da je bilo njihovo štiri ali pet rodov obsegajoče družinsko deblo gotovo v nekaj urah. Pač pa neka druga družina približno v vsaki generaciji nekam ponikne, ne da bi se dalo izslediti, od kod so prišli. Eno vejo sem našla po naključju, med raziskovanjem za nekoga drugega, in upajmo, da se bo po enakem srečnem naključju dalo najti še kako generacijo.

Ob vseh navideznih malih čudežih pa so tudi primeri, ki jih je veliko težje rešiti. Neka družina je poznala ime kraja, iz katerega so izhajali njihovi predniki, in datume rojstva nekaj otrok. Žal priimek ne izvira iz tistega območja, mogoče pa ga je najti drugod. Najmlajši otrok se je sicer res rodil v kraju, ki ga je navedla stranka, pač pa ni bilo mogoče najti nobenega dokumenta o starejših sorojcih. Očitno je družina prišla od nekod drugod - ampak od kod? Zaenkrat niti preiskava okoliških župnij ni pomagala izslediti te družine.

Potem so tu ljudje, ki so prepričani, da njihov rod izhaja iz francoskega vojaka, ki je v Napoleonovem času ostal v Sloveniji. Glede na obilje zgodb o francoskem izvoru, bi bila morala dezertirati in ostati v Sloveniji kar cela Napoleonova armada. Res je nekaj družin, ki morda izhajajo prav iz francoskega vojaka, vendar so silno redke. Pri veliki večini je mogoče dokazati, da so bili slovenskega rodu že dolgo preden so Napoleon in njegovi francoski vojaki sploh stopili na slovenska tla.

Skratka: kdor razmišlja o tem, da bi se lotil rodoslovnega raziskovanja za naročnike, mora imeti za seboj precej izkušenj na tem področju. Nekatera družinska drevesa so razmeroma preprosta, pri številnih pa trčimo ob težave, ki ovirajo raziskovanje. Namreč: veliko oseb z istim imenom in priimkom, doma iz iste župnije ali vasi; ali pa priimki, ki jih lahko najdemo po vsej Sloveniji.

Za pravo, tembljito raziskovanje moramo tudi uživati v lovu za podatki in se ne pustiti zmotiti oviram, kot so manjkajoči dokumenti, zbledelo črnilo, prah, včasih tudi neverjetno nevesča pisava. Če se ukvarjate z rodoslovnim raziskovanjem - zase ali za druge - je vse to le del tistega, kar vas čaka na tem področju.

Experience of a Professional Researcher

Branka Lapajne

Why do we do genealogical research? For most it is a desire to try and find out more about where we came from and what makes up our genetic makeup. While genealogy helps us to identify who our ancestors were, for the most part it only provides us with dates. Dates of birth, marriage and death, attached to the names of those who came before us.

For the last 100 years or so we have at our disposal more information about the kind of people our grandparents or possibly great-grandparents were. Letters, diaries, photos and even personal acquaintance with some of these individuals gives us a better picture of who they were and what they were like. But what can we do to add to the sparse data we have for our great-grandparents or their grandparents?

My talk will deal with information provided in official church records, as well as records which exist in other archives, records which may help those fortunate enough to have ancestors who came from areas for which such documentation still exists.

Organizacija podružnice / aktivnosti

Rose Marie Jisa

Uvod

Organizacija in razvoj podružnice mednarodnega Slovenskega genealoškega društva (SGSI, Slovenian Genealogy Society International) se zdi nepremagljiva naloga. Pa ni! Vse, kar je za to treba, je nekaj časa, da zberete misli, jih postavite v logično zaporedje in začnete! V tej prezentaciji predstavljam nekatere zamisli in napotke, ki vam pri podobnih nalogah lahko koristijo.

Namen

Osnovni namen ustanavljanja podružnice je združevanje tistih, ki bi radi kaj več izvedeli o svojih slovenskih prednikih. V skupini vsakdo kaj pridobi in se nauči; ni vedno potrebno, da učijo samo posebni strokovnjaki.

Začetek

V novinarstvu se učimo, da je treba odgovoriti na 6 vprašanj, ko poročamo o kakem dogodku: kdo, kaj, kdaj, kje, kako in zakaj. Če odgovorimo na vseh šest vprašanj, smo precej gotovi, da smo delo opravili. Tako obliko sem izbrala tudi za pričujočo predstavitev - da vam dogovorim "kdo", "kaj", "kdaj", "kje", "kako" in "zakaj" ustanoviti podružnico SRD (Slovensko rodoslovno društvo) v vašem okolju.

Začel bom z "zakaj". Zakaj bi si kdo nakopal odgovornost za ustanavljanje podružnice? To je zahtevno delo. Ampak v tem je več kot samo delo. Tu je zadovoljstvo, ko vemo, da smo pomagali tistim, ki želijo raziskati svoje slovenske korenine. Poleg tega je občutek nekega uspeha, ko se naučis vseh različnih metod in poti rodoslovnih raziskav. Dobiš še to prednost, da razširiš zveze s Slovenci v svoji neposredni okolici, morda skleneš doživljenjska prijateljstva. Pridobiš si "presneto" dober občutek, ko spoznaš, da bi bila tvoja starša zelo ponosna nate, ker si se dodatno potrudil za ohranitev narodnostne pripadnosti, za svoje slovenske korenine!

"Kako" začneš ustanavljati podružnico? Prvi korak je: poveži se z Alom Peterlinom in mu povej, da se zanimaš za ustanavljanje podružnice. Dal ti bo svoj blagoslov!

Naslednji korak je določiti "kdaj" boš priredil sestanek. Ali se naj srečujemo popoldne, ob večerih ali preko vikendov? Prepričaj se, da tvoj datum ne sovпада z datumom kakšnih drugih dogodkov, posebno s takimi, ki so po naravi slovenski, kot srečanja lože, pikniki, plesi, balnanje, kegljanje itd.

"Kje" naj bodo srečanja, to je naslednje vprašanje. Možne lokacije so tvoj dom, lokalna knjižnica, ali lokalni družabni prostori, kot banke, pogrebne ustanove, pa tudi državne ustanove pogosto dajejo na razpolago prostore organizacijam, ki delujejo brez dobičkov. Morda boš moral vložiti prošnjo za rezervacijo prostora, v kateri ti je treba navesti datum, uro, kakšne audiovizualne pripomočke boš potreboval, kot npr. tablo, projektor, računalniški LCD projektor, video projektor. Ko določiš uro sestanka, upoštevaj, da potrebuješ nekaj časa za pripravo in nekaj časa za pospravljanje prostorov.

"Kaj" naj bo program prvega sestanka? Treba je vključiti točke kot uvod, podatke o mednarodnem slovenskem genealoškem društvu, namen sklicanja sestanka, splošne informacije o rodoslovju, kako pogosto bi se shajali, (mesečno, na četrt leta, na pol leta, letno). Pripravi si pisni program sestanka, da bo sestanek dobro napredoval. Na ta način je manj možnosti, da te bo zaneslo v stran od osnovnega namena sestanka.

"Kdo" (v resnici "koga") povabiti? Očiten odgovor je, vsakega, ki bi rad izvedel kaj več o svojem slovenskem poreklu.

Razvoj organizacijskih sredstev

Oglašanje srečanj

Treba bo srečanja oglašati. V ta namen se poveži z lokalnim časopisom, s časopisi slovensko-ameriških društev, z radijskimi in televizijskimi postajami, da boš našel kontaktno osebo. Nato pripravi javni oglas, ki bo podajal datum srečanja in njegov namen. Javni oglas mora biti natipkan z dvojnimi presledki, z naslovom Javni oglas (Public Service Announcement). Pri sestavi uporabi format "kdo, kaj, kdaj, kje, kako in zakaj", da bodo posredovani podatki popolni. Ni ti treba pripraviti kompletnega teksta, dovolj je, da navedeš informacijo v obliki seznama, upoštevaje opisani format.

Ostani pri stvari

Da bi posloval dobro, imej seznam stvari, ki jih je treba opraviti. Prva stvar je seznam vseh oglaševalskih organizacij in kdaj si z njimi posloval. Te podatke zapiši v obliki obrazca. V prvem stolpcu naj bo ime oglaševalske organizacije, z dodatnimi podatki o kontaktnih osebah, telefonskih številkah, številkah faksa, elektronskih naslovih. Pripravi vsaj 12 stolpcev desno od prvega, Naslov stolpcev pusti prazen, sem boš vpisoval datume kontaktov.

Priprava drugih seznamov, ki ti olajšajo poslovanje

- Spiske naslovnikov z imeni, naslovi, telefonskimi številkami, elektronskimi naslovi, imena vasi in mest, iz katerih izvirajo predniki, imena družinskih članov.
- Seznam, v katerem je med drugim uvod, prednosti člana mednarodnega slovenskega rodoslovnega društva, informacija o programu srečanja, napoved naslednjega srečanja z datumom in časom sestanka.
- Obrazec za pošiljanje javnih obvestil, da ne bi pri pošiljanju pozabil kakšne pomembne informacije.

Sama imam vse potrebno gradivo zbrano v mapi z ločevalnimi listi za posamezna opravila, kot programi, napovedi, korespondenca, lista prisotnih, zahteve za informacije, kopije materialov, ki smo jih razdelili pri sestankih, viri rodoslovnih podatkov, da navedem le nekaj tega.

Izvedba uspešnih sestankov

Sestanki morajo biti dobro pripravljene, da bi udeleženci spet prišli. Ljudje morajo imeti občutek, da je bil njihov čas pametno porabljen. Ti kot vodja skupine si dolžan zagotoviti, da bo tako. Pripravi si osnovna pravila:

Na sestanek pridi zgodaj, da boš primerno pripravil prostor sestanka. Če je skupina manjša, je najbolje postaviti stole v obliki kroga, da udeleženci vidijo drug drugega. Če pričakuješ večjo skupino, postavi stole v vrste.

Preveri, ali je svetloba ustrezna, ne prešibka in ne premočna.

Prepričaj se, ali je dovolj krede, markerjev, papirja itd.

Pripravi si pisni spored sestanka.

Srečanje začni točno.

Povabi udeležence, da pripovedujejo o svojih izkušnjah, bodi pa pozoren na tiste, ki bi radi prevzeli vso diskusijo.

Poslušaj spoštljivo in pozorno, ko drugi govorijo; gradi na njihovih idejah in izkušnjah.

Pohvali udeležence.

Pazi na govorico svojega telesa.

Bodi fleksibilen.

Pozabavaj udeležence s primernim humorjem.

Srečanje pravočasno zaključiti!

Izbira smiselnih programov in aktivnosti

Ko se srečanja ponavljajo, boš moral pripraviti razne programe in aktivnosti, da boš ohranil zanimanje udeležencev. Navajam nekaj programov in aktivnosti, o katerih je treba razmisliti.

Povabi predavatelje iz drugih društev ali organizacij, ki bi kaj povedali o lokalnih arhivih, ki vsebujejo bistvene podatke, zapiski o naturalizaciji, pokopališča, podatke o rojstvih in smrtih, o porokah, ločitvah, cerkvene listine, zemljiškoknjižni podatki, testamenti, vojaški podatki itd.

Člane povprašaj, kako so opravljali svoje rodoslovne raziskave. Spoznaj vse tipe fotografij, kako se jih skenira in vključi v tvoje sezname.

Organiziraj obisk lokalnih arhivov, kot so zgodovinska društva, pokopališča. Povabi knjižničarja, da naj pripoveduje o rodoslovnih podatkih v lokalni knjižnici.

Predstavi računalniške programe za rodoslovne namene, kako jih izbrati in uporabljati.

Pripravi predstavitev uporabe interneta za iskanje rodoslovnih podatkov, tako da poiščeš baze podatkov in se vključiš v rodoslovno klopetalnico.

Napredovanje preko očitnega

Na koncu naj omenim, da ima organiziranje podružnice SGSI na lokalni ravni še druge prednosti. Spoznal boš, da tiste, ki začnejo z raziskovanjem, zanima najbolj povezovanje generacij prednikov zato, da bi sestavili rodovno drevo, to je, povezati vse družinske člane v tabelo, ki kaže celotne družine.

Opazil boš, da se pri raziskovanju ne ustavijo le pri izdelavi rodbinskih tabel, ampak, da se razvijejo v prave družinske zgodovinarje. "Ujamejo" se v željo, spoznati družinsko demografijo, zgodovino, sociologijo, geografijo in celo literaturo tistega časa. Želijo spoznati, kako so predniki živeli, kaj jih je zanimalo, kako se spoprijeli z izzivi družbe. Taka spoznanja jih pogosto pripeljejo do pisanja družinskih zgodovinj.

Kot vodja podružnice SGSI imaš privilegij, da veš, da si pomagal drugim Slovcem v njihovi želi odkriti, učiti se in imeti korist od spoznanj, kot tudi to, da si sam bolje spoznal rodoslovje. Vredno je časa in napora!

State Chapter Organization/Activities

Rose Marie Jisa

My presentation at this first SGSI Convention will focus on organizing and developing State SGSI chapters for the purpose of assisting those who are interested in learning more about their Slovenian ancestry do so in an organized, efficient manner. Among the topics to be discussed will be:

- *Getting Started - the who, what, when, where, how, and why of it*
- *Developing Organizational Tools*
- *Selecting Meaningful Activities*

Slovenian Genealogy Society International, Inc., Organiziranost, resursi in indeksi

Albert Peterlin

Organiziranost

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1987 z namenom, da pomaga posameznikom, ki raziskujejo svoje slovensko poreklo. Društvo deluje z lastnimi močmi in je neprofitno.

Članom pomagamo zlasti z:

- možnostjo uporabe zbranih informacij
- vodenjem pregleda nad viri informacij
- omogočanjem izmenjave med raziskovalci
- spremljanjem njihovega dela

Društvo ima tri temeljne namene:

1. Združevati potomce slovenskih prednikov z namenom, da si pri raziskavah pomagajo, zlasti z izmenjavo informacij in izkušenj
2. Vzpostaviti način in postopke za izmenjavo informacij
3. Vzdrževati informacijsko bazo in zagotavljati dostopnost zbranih informacij

Združenje

Oktober 2000 se je društvo preoblikovalo v združenje društev in s tem zagotovilo bolj trajno zgradbo in aktivnosti. 2. 3. 2001 je prejelo odločbo davčnega urada, da ni davčni zavezanec. Donatorji lahko svoje podpore obračunajo pri davčni napovedi.

Skupino prostovoljnih društvenih funkcionarjev sestavljajo:

- Al Peterlin, predsednik
- John Leskovec, odgovoren za članstvo
- Ed Repic, koordinator projektov
- Ed Kucler, marketing in pridobivanje podpore
- George Plautz, skrbnik spletne strani
- In vodje podružnic

Podružnice

SGSI trenutno sestavljajo naslednje podružnice:

7 podružnic za države: Colorado, Florida, Illinois, Indiana, Ohio, Pennsylvania and Texas

5 regijskih podružnic: Lake Superior, Mid-Continental States, Metropolitan, Pacific Northwest and Western States

4 mednarodne podružnice: Australia, Brazil, Canada: British Columbia, Canada: Ontario

Internet

SGSI vzdržuje dve spletni strani:

1. FEEFHS, na tej je več naslovov, med temi sta:

<http://feefhs.org/slovenia/frg-sgsi.html>

<http://feefhs.org/slovenia/indexsi.html>

Na teh straneh se zbirajo številne datoteke, prevodi, spiski in indeksi, časopisi...

2. <http://www.sloveniangenealogy.org>

Na tej strani objavljamo informacije o društvu, članstvu, podružnicah, tekočih aktivnostih... Nekateri elementi so dostopni samo članom. Tak je dostop do časopisa The Linden Tree, ki izhaja četrtletno. Tu so tudi dosedanje številke časopisa, nekateri spiski, rodoslovni pripomočki in prevodi.

Društvene zaloge

Največja vrednota so seveda ljudje. Prostovoljci opravijo skoraj povsem samostojno mnogo koristnega dela. Edino plačilo je zadovoljstvo nad opravljenim delom.

Člani nenehno dodajajo večje in manjše zbirke, knjige, časopise, fotografije in spominke. Večino tega hranimo v knjižnici, nekaj posredujemo drugim društvom, če ugotovimo, da jih lahko bolje uporabijo in hranijo.

V knjižnici imamo različne koledarje, atlase, slovarje, telefonske imenike, revije kot npr. Slovenia, Rodna gruda, Novi svet, cerkvene kronike in jubilejne zbornike, fotografije, note, glasbene in video posnetke, vodnike, adresarje, knjige in podobno. Posebej omenjam nekatere zadnje pridobitve: Jurčičev Deseti brat v prevodu Walterja Isteniča, Slovenci v Clevelandu dr. Matjaža Klemenčiča in Vodnik po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva v Ljubljani.

Spiski in indeksi

Najvažnejši indeks je v obliki kartonov. Vsakdo je povabljen, da za vsako svojo raziskano osebo posreduje po en karton, ki vsebuje ime, datum in kraj rojstva, poroke in smrti z navedbo staršev, sorojencev in otrok. Te kartone nameravamo prenesti v digitalno obliko.

Za primer drugega spiska navajam osmrtnice iz kraja Forest City. Spisek je bil narejen leta 1995 in bi bil že potreben dopolnitev.

Zanimiv je spisek imen, ki so bila objavljena v številnih publikacijah kot so jubilejni zborniki. Dolga leta sta jih sestavljala Mary Lou Davison in njen soprog Jim. Objavljam pregled prvih treh snopičev, kakršnih je zdaj že 14.

Snopič I	27 knjig	končano	izšlo	dostopno online
Snopič II	27 knjig	končano	izšlo	dostopno online
Snopič III	27 knjig	končano		

Naše potrebe

V organizaciji, kjer vse delo opravijo prostovoljci, potreb nikoli ne zmanjka. Nenehno pozivamo, da nam posamezniki izročajo knjige, dokumente, fotografije in ostalo blago, ki se nanaša na Slovenijo ali na osebe s slovenskim poreklom. Vsega tega nikoli ne more biti dovolj. Za vse to pa so spet potrebni prostovoljci, ki so pripravljeni zbirati, urejati, vnašati, pripravljati spiske, izdelovati kopije. Pomagati je treba tudi podružnicam, pridobivati finančna sredstva, voditi knjigovodstvo in še marsikaj. Prostovoljce rabimo tudi zato, da odkrivamo nove priložnosti ali take, ki lahko svetujejo, da dosedanje delo opravimo hitreje in bolj učinkovito. Vedno pa potrebujemo prevajalce, teh nam najbolj manjka.

Vzorčni primer

Za primer bom nekoliko pogloblje predstavil projekt Novi svet. Revijo zbiramo od leta 1990. V njej nam je posebej zanimiva rubrika 'Slovenski pionirji'. V njej se je do sedaj nabralo 2500 življenjepisnih skic v slovenskem jeziku. Spoznali smo, da so ti opisi vsem razumljivi samo, če so prevedeni. Za primer podajam dva originalna zapisa, katera je Jerry Storžic že prevedel.

Primer iz revije Novi svet, oktober 1945, strani 245-247

NAROČNIKI:

DRUŽINA FRANK in APOLONIA GOVEK. - G. Frank Govek (p.d. Brjakov) je doma iz vasi Trnovec, fara Rečica v Savinjski dolini na Štajerskem. V Ameriko je prišel leta 1899. Njegova žena Apolonija, rojena Melavec, je pa doma iz vasi Brdo, fara Rečica v Savinjski dolini na Štajerskem. V Ameriko je prišla leta 1901 in poročila sta se istega leta 1901 v Livingstone, Montana. Rodili so se jima 4 sinovi in 3 hčere. G. Govek je prišel najprvo v Indianapolis, Ind. Bil je tam 3 mesece. Potem je šel v Montano v mesto Aldrich, kjer je bil 2 leti. Iz Montane je šel v Sheboygan, Wis., kjer je bil 12 let. Leta 1913 si je kupil na Willardu zemljo, iz katere je kakor drugi naredil lepo farmo.

DRUŽINA JOHN in MARY GREGORICH - G. John Gregorich (p.d. Skrbanov), je doma iz Vavpčje vasi, fara Semič na Belokranjskem. V Ameriko je prišel leta 1899. Njegova žena Mary, rojena Petrič, je pa doma iz vasi Mladica, fara Semič na Belokranjskem. V Ameriko je prišla leta 1907. Poročila sta se leta 1905 v Semiču pri sv. Štefanu. Rodilo se je jima 5 sinov in 2 hčere. 1 sin je umrl. G. Gregorich je prišel najprvo v Bernard, Jackson County in Iowa. G. Gregorich je eden najbolj imovitih posestnikov willardske naselbine. Ves čas njegovega bivanja v Ameriki se peča s farmarstvom razen nekaj časa, ko se je podal v staro domovino, a se je zopet vrnil. Zdjaj je lastnik obsežne farme, kakršne je priskrbel tudi svojim trem starejšim sinovom, medtem ko najmlajšega »hrani doma za prestolonaslednika«.

To sta dva od mnogih prevedenih zapisov.. Več kot 2000 pa jih na prevod še čaka. Vabim prostovoljce.

Slovenian Genealogy Society International, Inc., Organization, Resources, and Indexes

Albert Peterlin

SGSI Resources

The Slovenian Genealogy Society International, Inc. is a volunteer staffed, tax exempt non-profit corporation, seeking to provide its members with useful information linking them to their ancestors, their homeland, and others interested in Slovenian genealogy. SGSI volunteers collect books and other records, translate texts from Slovenian to English, and participate in an ever increasing number of projects designed to preserve and protect records documenting the lives of every individual of Slovenian ancestry. SGSI maintains several internet or web sites to aid members and distribute information about the society and its activities.

A Compact Disk of the Proceedings in English, can be obtained from Ed Repic, SGS Projects Director, for a total cost of \$10.00.

This includes shipping. Send your request and your check for \$10.00 Made out to Ed Repic, 2229 Nyon Ave, Anaheim, CA 92806 USA

VAS ZANIMAJO VAŠI PREDNIKI?

Iskanje prednikov je zanimivo, a hkrati zelo zamudno opravilo. Ljudje iščejo svoje prednike veliko let, saj je potrebno obiskati več arhivov, ki hranijo dragocene podatke o naši osebni zgodovini.

Firma Rodovniki išče prednike po naročilu. Postopek je preprost. Naročnik pove svoje želje, ki so navadno

- iskati samo določenega prednika,
- iskati vse svoje prednike ali
- iskati svoje prednike in sorodnike.

Naročnik ob sklenitvi naročila ne plača ničesar. Račun se izstavi, ko znesek doseže 30.000 tolarjev. Po plačilu računa naročnik dobi izdelano družinsko drevo. Raziskava se nadaljuje po željah naročnika. V ceno so všteti: računalniška obdelava podatkov v programu Brother's Keeper, delo in vsi materialni stroški. Raziskovalno delo se obračunava 2500 sit/uro, kilometrina 50 sit/km, fotografija 300 sit/kom.

10% od plačila firma Rodovniki namenja v dobrotelne namene za Slovensko vas na Madagaskarju, ki jo za brezdomce gradi Pedro Opeka.

Zaradi varstva osebnih podatkov do izsledkov raziskave nima pravice nihče, razen naročnik. Firma Rodovniki jamči za tajnost podatkov.

Lastnik firme, Tino Mamič, je univ. profesor zgodovine in univ. diplomirani novinar. Spletne strani Rodovnikov so na naslovu: www.rodovniki.net

Avtorji

Sonja Anžič, rojena 1963 v Ljubljani. Leta 1986 diplomirala iz zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Leta 2001 magistrirala. Zaposlena v Zgodovinskem arhivu Ljubljana kot arhivska svetovalka.

anzics@za-lj.si

Harald W. Azmann, rojen 1960 v Celovcu v Avstriji. Študiral komunikacije na Brigham Young Univerzi v Utah, USA. Področni vodja Genealogical Society of Utah za Vzhodno Evropo.

AzmannH@ldschurch.org

Leon Drame, rojen 1956 v Celju. Študiral etnologijo in geografijo. Zaposlen kot kartograf na Zavodu za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni.

leon.drame@guest.arnes.si

Marjan Drnovšek, rojen 1948, zgodovinar in doktor znanosti (Univerza v Ljubljani, 1993), znanstveni svetnik na Institutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Tema njegovega dela: migracijski procesi v 19. in 20. stoletju. Je tudi urednik znanstvene revije Dve domovini / Two Homelands.

marjandr@alpha.zrc-sazu.si

Lilijana Žnidaršič Golec, rojena 1963 v Ljubljani. Diplomirala iz zgodovine in angleškega jezika s književnostjo na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1987, doktorirala na Oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2000. Višja svetovalka - arhivistka v Arhivu Republike Slovenije.

lilijana.znidarsic@gov.si

Mitja Ferenc, 1985 diplomiral in 1986 doktoriral na FF v Ljubljani, oddelek za zgodovino. Avtor številnih publikacij in razstav. Leta 1994 prejel Steletovo nagrado. Od 2001 profesor na FF, oddelek za zgodovino.

mitjaferenc@email.si

Stane Granda, rojen 1948 v Novem mestu. V Ljubljani študiral zgodovino in sociologijo, doktoriral iz zgodovine 1995, docent za kulturno zgodovino Slovencev na Filozofski fakulteti v Ljubljani, zaposlen na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU.

Peter Hawlina, rojen 1941 v Ljubljani, diplomiral na Ekonomski fakulteti v Lj. Od leta 1997 upokojen, pred tem deloval na področju informatike. Predsednik Slovenskega rodoslovnega društva in urednik rodoslovnega časopisa Drevesa.

srd@guest.arnes.si

Andrej Hozjan, rojen 1964 v Mariboru. Leta 1988 Diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani, leta 1891 magistriral in leta 1995 doktoriral. Profesor zgodovine in sociologije na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Pred tem vodil Škofijski arhiv v Mariboru.

andrej.hozjan@uni-mb.si

Rose Marie Jisa, diplomirala kot pedagog na Jounstoun univerzi iz španščine in managementa, v Ljubljani dve leti študirala slovenski jezik. Lastnik podjetij Bonita in Heritage Antiques. Predava management. Članica Slovenian Genealogy Society in predsednica sekcije Ohio.

bonitabser@aol.com

Stanislav Južnič, rojen 1955 v San Franciscu. Diplomiral je iz fizike leta 1980, magistriral leta 1984 in doktoriral leta 1999. Objavil je blizu sto znanstvenih del, med njimi številna posvečena rodoslovnim raziskavam v Kostelu in na Kočevskem. V zadnjem letu je kot gostujoči znanstvenik raziskoval na Univerzi Saint Louis, MO.

juznic@hotmail.com

Aleksej Kalc, rojen 1957 v Trstu. Zgodovinar. Sodelavec Narodne in študijske knjižnice v Trstu in Znanstveno raziskovalnega središča v Kopru.

kalc@libero.it

- Janez Keber**, rojen 1943 v Budni vasi pri Šentjanžu na Dolenjskem. Maturiral je leta 1962 na Gimnaziji v Novem mestu, diplomiral leta 1967 iz slovenščine in ruščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od leta 1970 dela kot raziskovalec na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Njegovo glavno delovno področje je slovaropisje, razen tega pa je specialist za frazeologijo, leksikologijo in imenoslovje, kar je razvidno iz njegovih knjig in drugih objav. Od leta 1995 je glavni urednik Jezikoslovnih zapiskov, glasila Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
keber@alpha.zrc-sazu.si
- Matjaz Klemencic**, rojen 1955 v Ljubljani. Po končanem doktorskem študiju zgodovine na ljubljanski univerzi je postal član oddelka za zgodovino na Univerzi v Mariboru, kjer je redni profesor. Redno poučuje tudi na podiplomskem programu »Ameriške študije« na Univerzi v Ljubljani in na oddelku za geografijo na Univerzi v Ljubljani, kjer študente seznanja s problematiko slovenskega izseljenstva. Leta 2001 je bil tudi izvoljen za podpredsednika Slovenske izseljenske matice.
matjaz.klemencic@siol.net
- Matevž Košir**, rojen leta 1964 v Kranju, diplomiral iz zgodovine in sociologije kulture (1990), magistriral (1996) in doktoriral (2000) iz zgodovine. V Arhivu Republike Slovenije, kot svetovalec direktorja opravlja naloge v arhivskem centru za strokovni razvoj.
matevz.kosir@gov.si
- Gabor Kover**, rojen 1973 v Miskolcu na Madžarskem. Diplomiral na ELTE univerzi v Budimpešti iz češkega in madžarskega jezika. Ukvarja se z rodoslovnimi raziskavami v agenciji Family Tree v Budimpešti.
Gabor.kover@familytree.hu
- Erik Krisch**, rojen 1931 v Ljubljani. Diplomiral iz kemijske tehnologije na Univerzi v Ljubljani. Do upokojitve v letu 1991 zaposlen v industriji in zunanji trgovini. Predsednik Slovenskega kočevskega društva Peter Kosler.
miha.krisch@k2.net
- Branka Lapajne**, rjona v Sloveniji. Od četrtega leta živi v Kanadi. Diplomirala na univerzi v Torontu in doktorirala na univerzi v Londonu. Avtorica rodoslovnega priročnika Researching Your Slovenian Ancestors. Z rodoslovjem se ukvarja 25 let, z raziskavami za naročnike pa zadnjih 9 let.
bmlroots@yahoo.com
- Martin Modrušan**, rojen 1935 v kraju Modrušani pri Rovinju. Diplomiral iz francoskega jezika in književnosti na FF v Zagrebu. 1983 magistriral. Pred upokojitvijo leta 2000 je opravljal različne strokovne in vodstvene naloge v Arhivu Hrvatske.
dskrbin@inet.hr
- Elizabeth Nick**, rojena 1939 v Kansas City, Kansas. Doktorirala iz antropologije in pedagogike na Univerzi v Floridi. Predava antropologijo na visoki šoli v Westminsteru v Coloradu. Predsednica Gottscheer Heritage and Genealogy Association in urednica The Gottschee Tree journal.
anthro@privatei.com
- Jaka Okorn**, rojen 1937 v Domžalah. Od leta 1949 delal v tovarni v Roseburg v Oregonu. Kot upokojenec raziskuje Slovence v Avstraliji.
jakaokorn@hotmail.com
- Albert Peterlin**, rojen 1944 v Forest City, Pennsylvania. Od leta 1955 upokojeni častnik ameriškega vojnega letalstva. Od leta 1999 upokojeni vodja Vremenskega oddelka na Ministrstvu za kmetijstvo. Zdaj direktor svetovalnega podjetja za področje vremena, voda in okolja. Objavlja rodoslovne prispevke v različnih revijah. Ustanovitelj in predsednik Slovenian Genealogy Society International.
apeterlin@panetwork.com
- Tomaz Pisanski**, rojen 1949 v Ljubljani. Diplomiral in doktoriral na Fakulteti za matematiko in fiziko v Ljubljani, kjer redno predava.
tomaz.pisanski@fmf.uni-lj.si
- George Plautz**, potomec slovenskega izseljenca, rojen v Millwauke, Wisconsin, kjer je študiral na tamkašnji univerzi. Je član SGSI in skrbnik spletne strani društva. Izdaja elektronsko verzijo društvene časopisa The Linden Tree (Lipov list). Leta 2005 bo dočakal upokojitev v vladni službi.
g1plautz@aol.com
- Kate (Mary Catherine) Prunte**, rojena 1937 v Kansas City, Missouri. Srednja izobrazba in diploma iz nemškega jezika na nižji stopnji. Knjigovodkinja in profesorica nemškega jezika. Prevajalka starih rokopisnih dokumentov iz nemščine. Ustanovna članica in blagajničarka Zgodovinskega in rodoslovnega združenja Kočevarjev in članica rodoslovnih društev. Poučuje rodoslovje.
thegenie@inreach.com
- Ed Repic**, rojen v Clevelandu. Upokojeni strokovnjak za vesoljske programe. Med drugim je sodeloval v programih Apollo, Space Shuttle in Vesoljska postaja.
edrepic@cs.com
- Edward Skender**. Upokojeni stotnik, rojen 1941 v Pittsburgu, PA. Diplomiral na Georgetown University v Washingtonu, D.C. Član Slovenian Genealogical Society in podpredsednik Gottscheer Heritage and Genealogy Association.
skender@ix.netcom.com
- Rok Stergar**, rojen 1973 v Ljubljani. Diplomiral iz zgodovine na FF v Lj. Od 1998 asistent za slovensko zgodovino 19. stoletja na Odd. za zgodovino na FF.
rok.stergar@guest.arnes.si
- Marjan Vogrin**, rojen 1951 v Mariboru. Diplomiral na Teološki fakulteti, magistriral iz filozofije in zgodovine na Univerzi v Fribourgu v Švici. Vodja Škofijskega arhiva v Kopru.
minoriti@siol.net
- Zvone Žigon**, rojen 1967 v Postojni. Leta 1993 diplomiral na Fakulteti za družbene vede na temo dvojne etnične identitete v izseljenstvu. 1998 magistriral, 2000 doktoriral. Deloval kot novinar, urednik, publicist in raziskovalec - antropolog. Od leta 2000 svetovalec na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pri Ministrstvu za zunanje zadeve RS.
zvone.zigon@gov.si
- Vladimir Žumer**, rojen 1949 v Voklu pri Kranju. 1973 diplomiral iz zgodovine in sociologije na FF v Ljubljani. 1994 magistriral iz arhivistike. Delal v Zgodovinskem arhivu in Arhivu Republike Slovenije, kjer je od leta 1993 direktor.
vladimir.zumer@gov.si

Slovensko rodoslovno društvo

Lipica 7, 4220 Škofja Loka, Slovenija
tel. ++386 4 5154261, faks ++386 1 4235840
e-naslov: srd@guest.arnes.si
ŽR: 51510-678-56122

Društvo je bilo ustanovljeno marca 1995. Pred tem je približno eno leto delovalo kot rodoslovni krožek. Smo prostovoljno združenje ljubiteljskih raziskovalcev na področju družinskega in drugega rodoslovja. Naš namen je podpirati raziskave na področju rodoslovja in na sorodnih področjih.

Najpomembnejša oblika društvene dejavnosti so redna mesečna srečanja, ki jih imamo vsak drugi torek v mesecu. Na teh srečanjih navadno predstavimo pomembnejše delo članov, si posredujemo in izmenjujemo aktualnosti, izkušnje, podatke, literaturo, programe, pripomočke in podobno. Ta srečanja udeleženci ocenjujejo kot najkrobnostno društveno dejavnost.

Vsak mesec organiziramo tudi predavanje. Profesionalni zgodovinarji, arhivisti in drugi znanstveniki nam predstavljajo različne teme, ki so blizu rodoslovnim raziskavam.

Že osmo leto izdajamo društveni časopis Drevesa. Izdajanje časopisa je najzahtevnejša naloga, ki terja veliko časa in sredstev. Vse delo opravljamo člani brezplačno, vsi predavatelji so se na naša vabila odzvali brezplačno. Članarina pokriva naročnino za časopis.

Prizadevamo si, da bi Slovenci zmanjšali zaostanek na področju rodoslovja v primerjavi z deželami, ki imajo na področju družinskega rodoslovja nekajdesetletno tradicijo. Radi bi sledili njihovim vzorom in prevzemali njihove izkušnje. Imamo zbirko številnih rodoslovnih revij, ki izhajajo v tujini in nekaj strokovne literature. Naš član, gospod Vasja Butina, je pripravil Priročnik za rodovnikarje začetnike.

Čeprav smo razmeroma mlado društvo, lahko pokažemo rezultate našega ljubiteljskega dela. Ti so deloma sad dolgoletnega rodoslovnega dela posameznih članov, deloma pa tudi tega, da smo se povezali v društvo. Tako smo združili navdušenje, znanje, zamisli, raznolike interese in ne nazadnje - tudi rodoslovne podatke.

Pri spremljanju obsežnih rodoslovnih podatkov in izrisovanju rodovnih prikazov je računalnik nepogrešljiv pripomoček. Slovenci smo eden redkih narodov na svetu, ki ima rodoslovni računalniški program preveden v svoj jezik, kar je danes razmeroma redko celo na področju poslovnih računalniških programov. Večinoma uporabljamo prevedeni ameriški program Brother's Keeper, ki ga je mogoče dobiti pri mag. Janezu Toplišku, tel. 01 7213-188 ali prek elektronskega naslova <janez.toplisek@ki.si>. Ta program je razmeroma preprost za delo in zelo zmogljiv.

Predstavili smo se sorodnim društvom v tujini. Vzdržujemo dve domači strani na internetu, ena je v slovenskem jeziku <http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm>, druga pretežno v angleškem <http://genealogy.iip.si/>. Izdatno se poslužujemo možnosti, ki so dosegljive na omrežju. Na ta način si pošiljamo tudi sporočila in izmenjujemo podatke, kar še posebej olajša in pospeši delo, kadar gre za izmenjavo na večje razdalje.

Posamezniki si zastavljamo predvsem lastne raziskovalne cilje, kar nam v medsebojnih povezavah uspeva dosti bolje kot brez njih.

Člani se dobivamo na srečanjih in predavanjih v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa na Cankarjevi 1, v Ljubljani. Tam je članom na voljo tudi knjižnica in sodoben računalnik s številnimi rodoslovnimi programi in referenčnim gradivom.

Letna članarina znaša 6000 SIT. Člani prejema društveno glasilo ter vabila na sestanke, predavanja in druge društvene prireditve. Za nečlane je letna naročnina na časopis 6.6000 sit. Novi člani lahko dobijo pristopne izjave, informacije in komplet dosedanjih izvodov časopisa Drevesa na naslovu Lojze Kobi, Sattnerjeva 7a, 1000 Ljubljana, tel. 01 4231848, e-naslov: <lojze.kobi@siol.net>.

Slovenian Genealogical Society (Slovensko rodoslovno društvo - SRD)

was founded in March 1995. Before that, a group of family researchers worked in an informal way. SRD is an association of amateur researchers. We aim to support research in the area of genealogy and associated disciplines.

There are three main activities that characterize our work. We publish a bulletin, titled Drevesa (The Trees), we meet every second Tuesday of every month and we carry out an additional event on special topic - presentations are often accompanied by practical work and demonstrations.

SRD strives to catch up with other (western) nations which have started similar activities dozens of years ago and have great tradition and experience. We hope to follow their example. We recently started a project of data transfer from archival material into the computer medium.

We emphasize the use of computers in our research work. Since we do not have any genealogical computer program developed in our country, we mainly use a translated version of Brother's Keeper.

We have introduced ourselves to almost all European and to the largest overseas countries. We maintain contacts with most of them and exchange our publications.

We have prepared a manual for researchers

Annual membership is SIT 6000 (US \$ 50), which covers the subscription to the bulletin Drevesa.

Our address is: Slovenian Genealogical Society

Lipica 7, 4220 Škofja Loka, Slovenia

Phone: +386 4 5154251

Fax: +386 1 4235840

Email: srd@guest.arnes.si

URL: <http://genealogy.iip.si> and

<http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm>

Údeleženci konference

NA ZALOGI IMAMO ŠE IZVODE PRETEKLIH ŠTEVIK ČASOPISA.
ZINTERESIRANI JIH DOBITE NA DRUŠTVENIH SREČANJH
ALI NA UREDNIŠTVU.

Kodovnik Terezije Auerperg

Lipa v Lipici pri Skofji Loki

Drevored na vrtu škofovskega gradu

Bakev nad Babuško pri Skofji Loki

Kotlog v Zajčevci nad Skofjo

Hrast v Hrastvici pri Skofji Loki

Drevored ob križevem potu na Hrbe

Javor v Javorjih

Brazi v Brazici

Ščipon v Brdnu

Jaka ob jaski na Jelovem bregu

Prvotni v Prapratnem

Beben v Gabniku pri Skofji Loki

Smrki v Smrčju nad Skofjo Loko

Hrust nad Hosto pri Skofji Loki

Tina v Trnju pri Skofji Loki

Bink v Zabrekhah pri Skofji Loki

Stari v Straju pod Sv. Lovisom nad Skofjo Loko

1025 let Koroška

Priloga k razstavi

Ačmanov rodovnik

Pojak

Gold Rič 1997

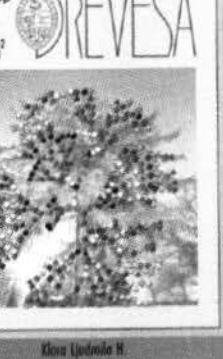
Ivana Marijeta G.

Alina posev

Gradišče mostove – zbornik konference

Klana Ujčičeva H.